

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

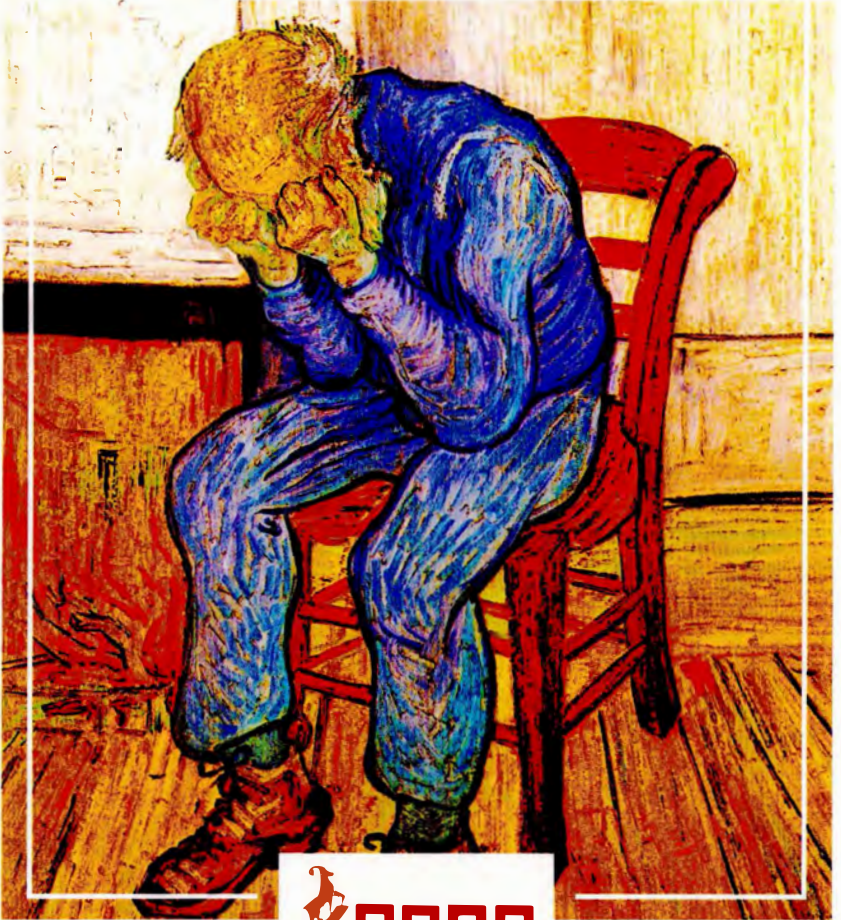
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL

BİR ACI HİKÂYE

 KAPRA

HALİD ZİYA UŞAKLIĞİL

BİR ACI HİKÂYE

Halid Ziya Uşaklıgil, *Bir Acı Hikâye*'de oğlu Halil Vedat'ın 1937'deki trajik ölümüne giden süreci, 1904 yılındaki doğumundan başlayarak bütün ayrıntılarıyla ve kronolojik olarak anlatır. *Bir Acı Hikâye*, Halid Ziya Uşaklıgil'in daha çocuk yaşlarda "toprağa emanet ettiği" üç çocuğunun ardından, artık kendisini ölüme çok yakın hissettiği bir yaşta, hayatının en büyük mutluluk ümidi, kıymetlisi, iftihar vesilesi olan oğlu Vedat'ın bir kaza darbesine kurban giderek intihar edişinin ardından yakılan bir ağıttır. Eserin her kelimesinde, her cümlesinde Halid Ziya'nın arşa yükselen çılgınlıkları, evlat acısını ölçecek bir ayar olmadığının açık birer delilidir.

Bir Acı Hikâye, talihsiz bir babanın, mazlum oğlu için ciğerlerinden kopan derin bir hicran ahı, boşluğa düşen bir çılgıktır.

/kaprayayinlari
/kaprayayinlari
/kaprayayinlari
/kaprayayinlari

ISBN: 978-625-8076-33-2

BİR ACI HİKÂYE / *Halid Ziya Uşaklıgil*

YAYIMA HAZIRLAYAN
Salim Çonoğlu

EDİTÖR
Davut Yıldız

SON OKUMA
Berrenur Özdemir

KAPAK GÖRSELİ
Vincent van Gogh, *Üzgün Yaşlı Adam*, 1890

KAPAK TASARIM
REPAR TASARIM

SAYFA DÜZENİ
Oğuz Yılmaz

BASIM VE CİLT
Repar Dijital Matbaası

BASKI
Mart 2022 - 1. Basım

ISBN
978-625-8076-33-2

SERTİFİKA NO
40675

*Kapra Yayıncılık,
Repar Tasarım
Matbaa ve Reklamcılık
Ticaret Limited Şirketi'nin
tescilli markasıdır.*

*Mimar Sinan Mah.,
Selami Ali Efendi Cad.,
No: 5
34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: 0 (212) 322 46 41*

© Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Tanıtım amaçlı, kısa alıntılar
dışında metin ya da görseller
yayınevinin izni olmadan hiçbir
şekilde çoğaltılamaz.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Halid Ziya Uşaklıgil (1865-1945)

Halid Ziya Uşaklıgil, aslen Uşaklı olan, İzmir'e yerleştikten sonra "Uşşakizâdeler" adıyla tanınan köklü ve zengin bir ailenin mensubudur. Halid Ziya, babasının halı ticareti için yerleştiği İstanbul'da 1865 yılında dünyaya gelir ve Mercan'daki bir mahalle mektebinde başladığı eğitime Fatih Askerî Rüştiye'sinde devam eder. 1877 yılında patlak veren Doksan Üç Harbi, Uşaklıgil ailesinin işlerinin altüst olmasına sebep olur ve aile İzmir'e taşınmak zorunda kalır. Askerî Rüştiye'yi üçüncü sınıftayken bırakmak zorunda kalan Halid Ziya eğitime İzmir'de devam eder. İzmir Rüştiye'si ve Fransızca eğitim veren Mekitarist Mektebi'nde ortaöğrenimini tamamlar. Ailesinin yaşadığı maddi sıkıntılar dolayısıyla yükseköğrenime devam edemez. Bazı özel hocalardan aldığı İngilizce ve Almanca derslerinin yanında küçük yaşlardan beri tutkuyla sürdürdüğü tiyatro ve roman okumalarına kendi başına devam eder.

1885 yılında İzmir Rüştiye'sinde Fransızca ve Türk edebiyatı öğretmenini olarak memuriyet hayatına başlayan Halid Ziya aynı zamanda Osmanlı Bankası'nın İzmir şubesinde mütercim olarak görev yapar.

1893 yılında İstanbul Reji İdaresi Muhaberat-ı Türkiye başkâtipliğine tayin edilen Halid Ziya çocukluğunun geçtiği İstanbul'da yaşamaya başlar. Reji İdaresi'ndeki on altı yıllık görevinden sonra 1909 yılında II. Abdülhamid'in yerine geçen Sultan V. Mehmed Reşad'ın başkâtipliğine tayin edilir. Üç yıllık başkâtiplik görevinden sonra sırasıyla Tütün İnhisarı İdare Meclisi başkanlığı ve Darülfünun Batı edebiyatı hocalığı görevlerinde bulunur.

Cumhuriyetin ilanından sonra aktif memuriyet hayatına son veren Halid Ziya tüm vaktini yazmaya ayırır. 1937 yılında oğlu Halil Vedat'ın intiharı Halid Ziya'nın üzerinde çok yıkıcı izler bırakır. Bu elim olaydan sonra daha da içine kapanan Halid Ziya Yeşilköy'deki köşküne kapanır ve ölümüne kadar burada tam bir inziva hayatı yaşar. Halid Ziya 27 Mart 1945'te hayata veda eder.

Türk edebiyatının en büyük romancıları arasında yer alan Halid Ziya'nın ilk romanları *Sefile*, *Nemide*, *Bir Ölünün Defteri*, *Ferdi ve Şürekâsı*, İzmir'de yayımlanan *Hizmet* gazetesinde tefrika edilir.

Halid Ziya'nın İstanbul'da yaşamaya başlamasıyla birlikte yazıları ve tefrika romanları da dönemin önemli gazete ve dergilerinden olan *Servet-i Fünûn*, *İkdam*, *Sabah* ve *Peyam-ı Sabah*'ta yayımlanmaya başlar.

Halid Ziya, Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin'le birlikte *Servet-i Fünun* edebiyatının en önemli temsilcileri arasında yerini alır. *Servet-i Fünun* dergisinde yayımlanan *Mai ve Siyah*, *Aşk-ı Memnu* ve sansür yüzünden tefrikası yarım kalan *Kırık Hayatlar* adlı romanları Türk edebiyatının en önemli eserleri arasında sayılır. Özellikle *Servet-i Fünun*'da tefrika edilen *Mai ve Siyah* onu Edebiyat-ı Cedide'nin en önemli romancısı yapar.

Roman, hikâye, tiyatro, hatırat, çeviri vb. alanlarda yetmiş yakın eser vermiş olan Halid Ziya Türk edebiyatının en üretken edebiyatçıları arasındadır.

Roman: *Sefile* (1885), *Nemide* (1889), *Bir Ölünün Defteri* (1889), *Ferdi ve Şürekâsı* (1894), *Mai ve Siyah* (1897), *Aşk-ı Memnu* (1900), *Kırık Hayatlar* (1924), *Nesl-i Ahir* (1990)

Öykü: *Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası* (1888), *Bir Muh-tıranın Son Yaprakları* (1888), *Küçük Fıkralar* (1896), *Bu muydu?* (1896), *Heyhat* (1896), *Bir Yazın Tarihi* (1900), *Solgun Demet* (1901), *Bir Şi'r-i Hayal* (1914), *Sepette Bu-*

lunmuş (1920), *Bir Hikâye-i Sevda* (1922), *Hepsinden Acı* (1934), *Aşka Dair* (1935), *Onu Beklerken* (1935), *İhtiyar Dost* (1937), *Kadın Pençesi* (1939), *İzmir Hikâyeleri* (1950)

Oyun: *Kâbus* (1918), *Füruzan* (1918), *Fare*, (1924)

Düzyazı Şiir: *Mensur Şiirler* (1889), *Mezardan Sesler* (1889)

Anı: *Kırk Yıl* (1936), *Saray ve Ötesi* (1940-42), *Bir Acı Hikâye* (1942)

Hitabet: *Birkaç Yaprak* (1898)

Edebiyat Tarihi: *Garptan Şarka Seyyale-i Edebiye: Fransa Edebiyatının Numune ve Tarihi* (1885), *Hikâye* (1889), *Tarih-i Edebiyat-ı Garbiyeden Fransız Edebiyatı Dersleri* (1913), *Yunan Tarih-i Edebiyatı* (1912), *İspanyol Edebiyatı* (1913), *Alman Tarih-i Edebiyatı* (1914), *Latin Tarih-i Edebiyatı* (1915)

Makale: *Kenarda Kalmış* (1924), *Sanata Dair* (1938-63)

Diğer: *Hesap Oyunları* (1890), *Fransızca Muallimi* (1889), *Tuhfe-i Letaif* (1890), *Mebhasü'l-kıhf* (1890), *Bukalemun-ı Kimya* (1890), *Kanun ve Fenn-i Vilade* (1893) *İlm-i Sima* (1893)

Çeviri: *Demirhane Müdürü* (G. Ohnet, 1888) *Nâkil*, (öyküler, 1893-94)

ÖN SÖZ

“Bir Acı Hikâye”nin Hikâyesi

Bunları ne için yazdım? Sadece bir sebeple: Onu doğduğu günden toprağa gömüldüğü saate kadar yaşatmak, onun hayuliyle; günlerin, yılların birbiri ardından giderek imkân dairesinde kendisiyle beraber bulunmak için...

*Halid Ziya Uşaklıgil;
Bir Acı Hikâye*

Bir Acı Hikâye, talihsiz bir babanın, mazlum oğlu için ciğerlerinden kopan derin bir hicran ahı, boşluğa düşen bir çığlıktır. *Bir Acı Hikâye*, Halid Ziya Uşaklıgil’in daha çocuk yaşlarda “toprağa emanet ettiği” üç çocuğunun ardından, artık kendisini ölüme çok yakın hissettiği bir yaşta, hayatının en büyük mutluluk ümidi, kıymetlisi, iftihar vesilesi olan oğlu Vedat’ın bir kaza darbesine kurban giderek intihar edişinin ardından yakılan bir ağıttır.

Halid Ziya Uşaklıgil, Vedat intihar etmeden altı ay önce Eminönü Halkevi’nde 5 Mayıs 1937’de adına yapılan jübile sonrasında Nusret Safa Coşkun’la Bakırköy’e birlikte dönerken, buketleri Nusret Safa Bey yüklenmiş, Halid Ziya yorgun, heyecanlı kimi zaman gözleri yaşlı, otomobile oturduktan sonra bu jübileden duyduğu memnuniyeti ifade eder ve içini çekerek şunları ekler:

Bana öyle geliyor ki, sanki bu akşam her şey bitti. Artık yapacak hiçbir işim kalmadı sanıyorum. Bu jübile, sanki son nok-

tadır. Hayatla ölümü birleştiren bir köprü. Ben bunlara layık mıyım? Beni çok övdüler, beni çok büyüttüler. Daha fazla büyüebilir miydim?

Acı acı başını sallıyordu:

Demek bu kadar yıl olmuş ve bu yıllar gibi bu gece de bitti.¹

Halid Ziya Uşaklıgil, bu satırlarda bundan sonra yapacak işi kalmadığından dem vurarak bir anlamda hayatla ölümü birleştiren bu jübilenin son nokta olduğunu ifade etse de, beklemediği bir başka Eylül/sonbahar mevsimi yaklaşmaktadır. Bu jübilenin üzerinden çok zaman geçmeden tıpkı *Mai ve Siyah* romanının kahramanı Ahmet Cemil'in kaderi gibi, hayatının son dönemecinde simsiyah bir geceyle yüzyüze gelecek ve bir elmas yağmuru altında büyüttüğü Vedat'a dair tüm emel çiçekleri, siyah inci yağmuru altında gömülecektir. Selim İleri'nin Halid Ziya'nın bu anılarından esinlenerek yazdığı *Kırık Deniz Kabukları* adlı kitabındaki şu tespit ne kadar anlamlıdır:

Böylece romanlarda Nihal'lere biçilmiş kaderler ile hayattaki çelişiyor, Radechia'nın hususi piyano dersleri, hiç de Matmazel de Courton'larinkine benzemiyordu. Öyle sanıyorum ki, Nihal ile Vedat... Behlül ile Vedat... Beşir ile Vedat... Ahmet Cemil ya da İkbal ile Vedat arasındaki özdeşlik, gitgide, hayal kırıklıklarında odaklaşacaktı.

Hep özlem... Sonra hayal kırıklığı.²

İzmir Hikâyeleri'nde bulunan ve Vedat'ın, ölümünden yaklaşık beş yıl sonra yayımlanan “Geriye Doğru” ismini taşıyan musahabesinde:

İnsanın önünde aşılacak yol pek kısa kalınca, daha yaşanabilecek günlerin sayısı azala azala artık sona yaklaşınca geçmiş düşünerek gözlerin gerilere doğru çevrilmesinde büyük bir haz duyuluyor; bu sayede hayal tersine, arkada kalmış bir dünya da uzatılmış oluyor. Galiba bunun için olacak ki ekseri muharrirler

1 Nusret Safa Cenkün, *Son Beşir*, 28 Mart 1945, s. 7, <https://rantey.org>

2 Selim İleri, *Kırık Deniz Kabukları*, 3. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul 2003, s. 93.

hayatlarının sonlarının sonlarına doğru hatıralarını yazmakta zevk aramışlardır. İhtiyarların da çocukluklarından, gençliklerinden dem vurmaları, geçmiş yılların arasından yadigâr toplamağa uğraşmaları yine bu sebepten ileri geliyor olmalıdır.

Önümde geçilecek mesafenin pek az kaldığına inanmak lazım gelince bende de böyle gerilere doğru gitmek, gözlerimi çevirerek arkada bırakılan hayata, o hayatın manzaralarına, simalarına bakmak ihtiyacı uyanıyor ve ne zaman bu geçmiş zamanı yeniden bir nefesle diriltmeye imkân bulunursa bundan lezzetine kanılamayacak bir zevk duyuyorum.

Bunu ekseriyet üzere hayalimde yaparım, gözlerimi kapayarak geçmiş ömrün herhangi bir safhasına dönerim.³

derken de, artık acılı bir baba olarak kalan yıllarını geçmiş yılların arasından hatıra toplamakla geçirdiği görülmektedir.

Halid Ziya Uşaklıgil, *Bir Acı Hikâye*'de oğlu Halil Vedat'ın 1937'deki trajik ölümüne giden süreci, 1904 yılındaki doğumundan başlayarak bütün ayrıntılarıyla ve kronolojik olarak anlatır. Eserin her kelimesinde, her cümlesinde Halid Ziya'nın arşa yükselen çılgınlıkları, evlat acısını ölçecek bir ayar olmadığının açık birer delilidir.

Halid Ziya ve Fatma Memnune Uşaklıgil çiftinin çocuğu olarak 1904'te İstanbul'da doğan Vedat'ın kendinden önce doğan kardeşleri Vedide, Sadun ve Güzin vefat etmiş, kız kardeşi Bihin ve erkek kardeşi Bülent ise hayattadır. Üstelik Bülent de Vedat gibi başarılı bir diplomat olmuştur.

Halid Ziya Uşaklıgil, eserde, özellikle hayatının son yıllarında kendisini çok daha fazla kuşatan aşırı duygusallığıyla, Vedat'ın daha doğumundan itibaren başgösteren sağlık sorunlarından söz açarak, onun üzerindeki kara bulutların intiharına kadar dağılmadığından bahseder. Ancak bu talihsizlik sadece Vedat'a mahsus değildir. Aslında bu talihsizlik aile içinde kuşaktan kuşağa aktarılan ama kuşağın sadece bazı üyelerine denk gelen bir mirastır. Halid Ziya'nın da talihsiz-

likleri vardır, Vedat da kendisini talihsizliklerin peşini bırakmadığı amcasına benzetir.

Halid Ziya Uşaklıgil, Vedat'ın sık sık: "Ben bizim takımın Ethem Bey'iyim!" dediği amcasını gözünün önüne getirir. Ethem Bey de, bedbahtlığının içinde gömülmüş siyah bir adamdır. Vedat'ın talihi de, sürekli kendisine benzettiği Ethem Bey gibi hayatının sonuna kadar ters gitmeye devam eder.

Babasının görevi dolayısıyla Avrupa'nın pek çok şehri- ni ailesiyle gezen Vedat, özellikle Bern ve Paris'te yaşamış, Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle, çalıştığı Osmanlı Ban- kası'ndan Dışişleri Bakanlığına geçmiştir. Başarılı bir mes- lek yaşamına sahip olan Vedat, Dışişleri'ndeki görevinden uzaklaştırıldığı dönemde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakül- tesini bitirir. Ardından tekrar Dışişleri'ndeki görevine döner. Önce Bükreş ardından Tiran büyükelçiliklerinde görevlen- dirilir. Ancak babasının da eserde sık sık altını çizdiği kara talihi onun peşini bırakmaz. 3 Aralık 1937 tarihinde Tiran'da başkâtip görevindeyken, Ankara'ya Bakanlık emrine alındı- ğını öğrendikten sonra intihar eder.

Halid Ziya Uşaklıgil, eser boyunca sürekli oğlunun günyü- zü görmediğini, doğumundan itibaren bahtsız olduğunu vur- gular. Öyle ki, Vedat'ın intiharı bir anlamda Halid Ziya'nın korktuklarının başına gelmesi olarak da düşünülebilir.

Halid Ziya Uşaklıgil, oğlu Vedat'ı ölüme sürükleyen olayların bürokrasiden kaynaklandığını, bürokrasideki ayak oyunlarını, iltimasları, kıdemli bürokratların acımasız tavır- larını ayrıntılarıyla ve isim isim anlatır. Kaldı ki, oğlunun ölümünden özellikle Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı sorumlu tuttuğunu açık açık söylemekten çekinmez.

Bu arada 26 Kasım 1940'ta *Bir Acı Hikâye*'nin 37. tefrika- sının bulunduğu sayfada Bağdat Elçisi A. G. Üstün adıyla bir Tavzih/ Düzeltme notu bulunmaktadır. Bu isim, 1939-1945

yılları arasında Bağdat Büyükelçiliği yapmış olan Ahmet Cevat Üstün olmalıdır. Halid Ziya Uşaklıgil, *Bir Acı Hikâye*'de, Vedat'ın Prag'dan Ankara'ya çekilmesi üzerine eşinin derhâl Ankara'ya gittiğini ve Ankara'da Ahmet Cevat Üstün'le görüştüğünden bahseder:

Bu günlerde ne büyük bir buhran arasında baygınlıklar geçirdiğim düşünülün. Hanım, yapılacak bir iş bulamayarak, yalnız ileri gelenlerden ve Vedat'ın dostlarından Ahmet Cevat'ı görerek -son defa Viyana'da elçi olan Cevat- kararın kabul etme şekli hakkında ayrıntılarla, Ankara'da gecelemeksizin döndü. Ben Vedat'a ne diyebildim, bilmiyorum; olay ilk görünüşünden daha vahimdi.

Halid Ziya'nın, Vedat'ın dostlarından biri olarak gördüğü Ahmet Cevat Üstün, bu tezkip yazısında, açıkça söylemese de, bu evrakın/yazıların aile evrakı arasında saklanması için daha doğru olduğunu ifade ederek, Halid Ziya'nın eşiyle, Vedat'a dair bahsedildiği gibi bir konuşmasının olmadığını söyler ve Halid Ziya'nın yazdıklarını yalanlar. Bu arada, Halid Ziya'nın bu tezkibin yayımlanmasının hemen ardından *Bir Acı Hikâye*'nin tefrikasına son verecektir.

Eserin neredeyse her satırında, bu ölümün ruhunda yarattığı derin ıstırapın tesiriyle, Halid Ziya'nın Vedat'ın Dışişleri'ne girmesini neden engellemediğine dair pişmanlıkları ve sorgulamaları vardır: “Nasıl olur da gelecek onu türlü vaatlerle beklerken, hayatta elinin altında pek az gence nasip olabilen çeşit çeşit seçkin mutluluk sebebi mevcutken evet, nasıl olur da beş dakika içinde, önüne geçilemeyen bir buhrana mağlup olur? Bu çocuk canına kastetmeyi neden düşünmüştür, ne olmuştur da bu çocuk bu dinmez acıları ailesine sonsuza kadar miras bırakmıştır? Ne olurdu, hep engeller çıkmış olsaydı da o, şimdi Dışişleri kadar parlak bir meslekte değil, hayatta olsaydı...”

17 Ağustos 1940'ta *Son Posta* gazetesi sütunlarında Halid Ziya Uşaklıgil'in yeni bir eserinin tefrikasına başlanacağı

haberi verilerek, *Bir Acı Hikâye* adlı bu tefrikaya bir giriş teşkil eden yazının ikinci sayfada yayımlandığı haberi verilmektedir. Halid Ziya Uşaklıgil, yeğeni Ali Ekrem Uşaklıgil'e hitaben yazdığı bu yazıda, Halil Vedat Uşaklıgil'in acı ölümü üzerine yazılan bu yazıların aslında tefrika edilmek ya da kitap hâlinde yayımlanmak için yazılmadığını, bu yazıların aile arasında kalmasının belki daha iyi olacağını ifade ettikten sonra, bütün babalar ve anaların böyle bir facianın etrafında toplanıp sıkı bağlarla birbirine sokulan aile fertleri gibi olduğunu ve bu yüzden Vedat'ın hikâyesinin sadece sınırlı bir çevrenin değil aslında herkesin malı olduğunun altını çizer.

Bu tefrikanın kaderi de Vedat'ın kaderine benzer ve 39 sayı devam eden tefrika, 39. sayıda Halid Ziya'nın şu notuyla yarıda kesilir:

İhtar: Bir yandan siyasi vaziyetin günden güne artan ehemmiyetine, bir yandan da kâğıt buhranından dolayı matbuat sütunlarının darlığına binaen bu yazıları tefrika olarak takibe muvafık nazarıyla bakmadığımdan, şimdilik burada kesmeyi tercih ediyorum.

Yarım kalan eser, iki yıl sonra tamamlanacak ve Hilmi Kitabevi'nden, *Bir Acı Hikâye* başlığı altında:

Muharririn Kırk Yıl ve Saray ve Ötesi kitaplarının devamı demek olan bu eser, birçok tarihî vakalara temas etmekle beraber oğlu Halil Vedat'ın hayatını ve akıbetini tasvir eden bir acı hikâyedir.

açıklamasıyla İstanbul'da 1942 yılında yayımlanacaktır.

Sonuç olarak, üç çocuğunu toprağa vermiş bir babanın, hayatının son demlerinde yaşadığı son evlat acısını dile getirdiği *Bir Acı Hikâye* adlı hatıra kitabının yayımlanmasında başta Davut Yıldız ve Sevdagül Kasap olmak üzere tüm emeği geçenlere teşekkürü bir borç biliyorum.

Bir Acı Hikâye Hakkında⁴

Yazan: Halid Ziya Uşaklıgil

Yeğenim Ali Ekrem Uşaklıgil'e:

Senin o kadar sevdiğin ve vefatı faciasına o kadar yandığın Halil Vedat için yazılmış bu yazıları, işte, seninle beraber birçok dostların ısrarına karşı koyamayarak nihayet yayımlamaya karar veriyorum.

Bana zannettirmek istediler ki, bu yazılar bir sanat eseri ve bir ibret dersi olmak üzere iki yönden mühimdir: Birincisinde aldanıyorlar. Bunlarda sanat namına hiçbir şeyler yok. Bu, mesela İngiliz şairi Young'un⁵ kızının vefatı üzerine manzum olarak yazdığı *Gece Düşünceleri* adlı mükemmel eseri, Recaizade'nin sevgili oğlu Nijad'ın⁶ ölümden kurtaramadığı zaman yazdığı en nefis kitabı⁷ gibi edebiyatta bir mevkiye hak iddia edebilecek bir eser değildir, sadece bedbaht bir babanın mazlum bir oğlu için ciğerinden kopan sakın fakat derin bir hicran ahıdır, bir bedbaht baba ki kara topraklara düşen üç

---

4 "Üstadın eserine mukaddime (önsöz) teşkil eden yazısı bugün ikinci sayfamızdadır.", *Son Posta*, 17 Eylül 1940.

5 Edward Young (1683- 1765): İngiliz şair, oyun yazarı ve edebiyat eleştirmeni. "Yaşam, Ölüm ve Ölümsüzlük Üzerine Yakınmalar veya Gece Düşünceleri" adlı uzun ve didaktik şiiri Avrupa romantizmini derinden etkilemiştir. (y.h.n.)

6 Nijad Ekrem (1884-1900): Recaizade Mahmut Ekrem'in 15 yaşında vefat eden oğlu. (y.h.n.)

7 Recaizade Mahmut Ekrem'in, oğlunun genç yaşta ölümü üzerine yazdığı *Tefekkür ve Nijad Ekrem* adlı kitabı. (y.h.n.)

yavrusundan sonra kendisini de oraya pek yaklaştıran bir zamanında, hayatının en büyük saadet ümidini, en kıymetli gurur kaynağını da bir kaza darbesine kurban gitmiş görsün.

Evet, bu yazıların sanatla, edebiyatla hiçbir münasebeti yok, yalnız sadeliğın içinden çıkan öyle bir yürek parçalayan durumu var ki, eğer buna bir kıymet yüklemek icap ederse, yalnız bu yeterlidir.

Yazıları basılmak üzere gözden geçirirken, yapraklarını yavaş yavaş, şurasında burasında irkilip durarak çevirdikçe dikkat etmemek mümkün olmadı: Bütün sadeliğine, her türlü sanat süslerinden çıplaklığına rağmen, muhtelif safhaları sükûn içinde dönüp dolaşarak öyle bir neticeye ulaşıyor ki, oraya kadar bütün birikmiş olan intibalar, birdenbire duvarını yararak müthiş bir gümbürtüyle patlayıp fışkıran bir kızgın buhar tesirini yapıyor

Haniya bazı facialar, bazı nağmeler vardır ki sükûn içinde yayıla yayıla gelişip dururken böyle bir hazırlık devresinden sonra, ansızın, ciğerleri parçalayarak, göğüsleri yırtarak kopan bir feryat coşkunluğuyla sönüp gider; bu yazılarda da böyle bir tesir var yahut bana öyle geliyor, belki aynı acıyı duymuş olan babalarda yahut onların acılarını hayal edebilecek olanlarda da bu tesir meydana gelecektir. Herhâlde bu, aranılarak, tercihile yapılmış bir iş değildir, facianın kendisinden doğan bir neticedir.

Eserin bir ibret dersi olmasına gelince: Bu, doğrudur. Onda görülecek ki oğlumla, dünyaya gözlerini açtığında başlayarak kendisine ihanet eden hayata son bir beddua bakışı attıktan sonra uyanılmayacak bir uykunun derinliklerine dalışına kadar, her gün, her saat, her adımda meşgul oldum; hayatımla, bütün kudretim genişliğiyle, onun varlığı öyle birbirine dolaşmış, birbiriyle bir sarmaşık olmuştu ki hiçbir kuvvet onları ayıramayacak zannolunabilirdi; tek o, ne kadar iyi yetiştirilmek mümkünse öyle yetişsin diye...

Ve öyle yetişti, öyle serpildi; sonra, rüzgârın hain darbe-
siyle kökünden koparak yerlere serildi; ortada yalnız sarındı-
ğı, tutunduğu, çürük, kof, kendisine hayat ve neşe veren taze
yeşil görünüşünden sıyrılıveren çıplak, kökünden başlayarak
varlığını kemiren bir kurtla gövdesine, yapraklarına kadar
solgun, harap bir köhne ağaç kaldı.

Dediler ki evlat acısını ölçecek bir ayar ölçüsü yoktur. Bu
da doğrudur fakat belki yalnız tek bir ayar ölçüsü vardır: O
acıyı kuşatan hatıralar ne kadar çok ve zenginse, sarf edilen
emekler ne kadar ağır ve bol, bunlardan meydana gelen ne-
ticeler ne kadar olgun ve mesutsa duyulan acının ateşi de o
nispette yakıcıdır. Analar ve babalar için çıkacak ibret dersi
de buradadır: Çocuklarına fazla bağlanmasınlar, onlarla fazla
sarmaş dolaş olmasınlar, her şeyi kaderin hükmüne ve on-
ların varlıklarını, merhametlilerin en merhametlisi olan Al-
lah'ın koruyuculuğuna bıraksınlar

Çocuğum! Senin de iki güzel ve zeki yavrun var: Has-
nun ve Beyzun.⁸ İsterim ki sen de bu ibret dersinden kendi-
ne bir pay çıkarasın. Onları çok fazla sevme. Ah! Acaba bu
mümkün müdür? Herhâlde çok sevmek için çalışma, onlarla
pek fazla uğraşma, kendi hâllerine bırak, büyüsünler, serpil-
sinler, daha ziyade kendi kendilerine yetişsinler, sen şefkati-
nin hamlelerini bastırmaya çalışarak uzaktan bak, ne kadar
mümkünse o kadar...

Dua ederim ki daima onları böyle bir mesafeden gözetir-
ken her zaman göğsün iftiharla, sevinçle, ferahlıkla kabarsın
ve hiçbir zaman bu müthiş acının ateşinden sana bir küçük
kıvılcım bile sıçramasın.

Amcan: Halid Ziya Uşaklıgil

***

---

⁸ Hasnun ve Beyzun, bu iki isim, bahsi geçen yavrulara doğdukları gün bizzat
büyük amcaları Halid Ziya Uşaklıgil tarafından konmuştu. *Son Posta*, 17 Eylül
1940. (Yazarın notu.)

Yazıları okuyacak olanlara birkaç söz:

Bu yazıları görecekteler eğer onu yazanın daha evvel başka yazılarını görmüşseler, onları unutmalarıdır. Bunlarda edebiyat yapmak, sanat göstermek isteyen bir adamın kalemi değil, yalnız türlü emeklerle vücuda gelmiş sevgili yavrusunun bir zulme kurban gittiğine yanan, ömrünün son yıllarını gözyaşlarıyla, ah ve inlemeyle sürükleyen mahvolmuş bir babanın ateşlerle dolu kalbi vardır.

Bunları ne için yazdım? Sadece bir sebeple: Onu doğduğu gündən toprağa gömüldüğü saat kadar yaşatmak, onun hayaliyle günlerin, yılların birbiri ardından giderek imkân dairesinde kendisiyle beraber bulunmak için... Vedat'a yakın olanlar da, aile halkı da, istedikçe bunlara bir göz atarlar ve ağlarlar. Ben ağlaya ağlaya yazdım fakat başkalarını ağlatacak durumlardan kaçındım. Kalemi her türlü tesir kaygılarından azade, serbest bıraktım. Bu ispat eder ki bu yazılar yayımlanmak için yazılmış değildi. Bunlar belki yalnız aile evrakı arasında kalsaydı daha iyi olurdu; fakat yayımı konusunda bana doğru yaptığımı söyleyenler oldu ki bütün babalar ve analar böyle bir facianın etrafında toplanıp sıkı bağlarla birbirine sokulan bir aile fertleri gibidir ve bunun içindir ki onun hikâyesi yalnız bir sınırlı dairenin değil herkesin malıdır.

Buna kandım ve onun için eseri yayıma karar verdim, yalnız temenni ederim ki onu görecekteler işte şu satırlarla izah edilen maksat ve tesiri unutmasınlar.

İlk Çocukluğu ve Uğursuz Talihinin İlk Belirtisi

Nişantaşı'nda Osmanbey Bahçesi'ne⁹ sınır olan ve o zaman âdeta bir kır hâlinde bulunan caddede sefertası şeklinde dört katlı, pek bakımlı ve güzel, yüksekliğinden ve merdivenlerinden başka bir sakıncasını görmediğimiz için senelerden beri oturduğumuz bir evde doğdu. Biz burada yine senelerden beri peş peşe gelen hastalıkların tehdidi altında bizi endişeden endişeye sürükleyen Güzin'le meşguldük. Anneleri çocuklarını bizzat emzirecek hâlde bulunamadığı için sütinelere müracaat mecburiyeti bizi türlü acılara ve dertlere uğratmıştı. Güzin'i hastalıktan hastalığa sürükleyen sebep yine buydu. Bu defa doğan çocuğu mutlaka kendisi emzirip büyütmek isteyen annesini, bu fikrinden caydırmaya teşebbüs bile etmedim.

Çocuğa Halil Vedat dedik. İlk gün ismini¹⁰ büyükbabasının adından almıştım. Ondan evvel kaybettiğimiz Sadun -ki cidden pek güzel bir çocuktu- babamın âdeta aşkla sevgilisiydi. Onun vefatında, cenazesinde hazır bulunan babacığımın beyaz sakalından süzülüp akan gözyaşlarını daima hatırlardım. Eğer sağ olsaydı oğlunun bu ikinci oğlunu da bi-

9 Matbaa-i Osmaniye'yi kuran Osman Bey, Harbiye ile Şişli arasında bir arazi satın alarak 1870'lerde bu arazide bir konak yaptırmıştır. Osmanbey semtinin adı da bu konaktan gelir. Onu başka konaklar ve bahçeli evler izler. İstanbul'un ilk bahçe sinceması da buradadır. Daha sonra bu konak ve bahçeli evlerin yerini apartmanlar almaya başlar. (y.h.n.)

10 Bebeğe asıl adı verilinceye kadar, aile büyüklerinden birinin adını bebeğe verme geleneğidir. Bebek doğduğunda, göbeği kesilirken bir ad konur, buna "göbek adı" denir. (y.h.n.)

rincisi kadar severdi diye düşünerek onun Vedat ismine Halil ikinci adını koymayı pek münasip bulmuştum.

İlk önce, aylarca, annesinin çocuğu bizzat emzirmesinde pek isabet ettiğine hüküm verecek sonuçları gördük. Fakat çocuk büyüdüğü ve fazla gıdaya ihtiyaç hissettikçe gördük ki ana sütü yeterli gelmiyor, fazla olarak annesinin bezelerinde bir iltihap başlangıcı belirdi ve gün geçtikçe bu rahatsızlık ilerleyerek hatta bir operasyona bile lüzum gösterdi. Öyle ki artık henüz bir yaşına gelmeden, çocuğu memeden kesmek ve başka bir şekilde beslemek mecburiyeti ortaya çıktı.

***

Burada pek acı bir hatıra için durmak ihtiyacını duyuyorum. Annesinin bezelerindeki iltihap endişe verecek bir dereceye varınca o zaman her ikisiyle meşgul olan Asaf Derviş,¹¹ çocuğun hemen memeden kesilmesine kesin bir lüzum gösterdi ve benimle yalnız görüşerek, o tarihte şehrin en yetenekli ameliyat uzmanlarından olan Kamburoğlu'yla¹² istişare edeceğini ve onun muayenesinden geçtikten sonra icap ederse hasta bezelerin çıkarılmasına karar verileceğini söyledi. Muayene bu neticeyi verdi ve bir gün ben hiç kimseye sebebini söylemeden eşimi alarak Alman Hastanesi'ne götürdüm. Evveliden kararlaştırıldığı üzere eşim uyutularak hemen ameliyat yapıldı. Bu, pek mühim bir iş değildi fakat eşimin kendine gelmesi ve eve dönebilecek kadar açılması birkaç saat sürdü. Nihayet onu aldım ve bir arabaya bindirerek eve götürdüm, merdivenlerden çıkararak yatağına yatırdım.

Güzin o sırada dört yaşının içindeydi fakat yaşından beklenemeyecek kadar zeki ve o derecede içli, ciddi tavırlı, beyinde çalkalanan fikirleri meydana vurmayacak kadar

---

11 Dr. Asaf Derviş Paşa (1868-1928): Osmanlı Devleti'nin son döneminin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin modern anlamda ilk kadın doğum hastalıkları hekimlerinden biridir. (y.h.n.)

12 Kamburoğlu Paşa (Alexander) (?- 1913): Alman Hastanesi cerrahı. 1888'de Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'nin başkanlığını yapmıştır. Dönemin en tanınmış cerrahlarındadır. (y.h.n.)

metanete sahip bir kızcağızdı. Annesinin böyle esrarla çevrili şartlar dairesinde evden götürülmesinde mutlaka fena bir sebep olacağını hissederek onun eve dönüşüne kadar geçen saatleri pencerelerden sokak kapısına koşa koşa geçirdiğini sonradan bana hikâye ettiler. Ne zaman ki annesi getirilip baygın denecek bir hâlde yatağına yatırıldı, o bir türlü onun yatağına kadar gelmeye kuvvet bulamayarak yatak odasıyla yanındaki küçük odayı birleştiren kapının eşiğinde, ne içeriye, ne dışarıya bir adım atmaya cesaret edemeyerek, başı bir kenara dayanmış, gözleri küçük yüreğinin olanca aşk kabiliyetle, annesinin solmuş yüzüne dikilmiş, hiçbir ses çıkarmayarak, hiçbir kelime söylemeyerek, fakat bitmez tükenmez bir şekilde akan gözyaşları yanaklarının üzerinden kayarak uzun uzun ağladı.

Ben onun yanına gittim, kucakladım, gözlerinin yaşlarını silerek, “Niçin ağlıyorsun yavrum, annen biraz yoruldu, dinleniyor, işte yalnız o kadar...” diye teskine çalıştım. O, beni yavaşça itiyor, “Annemi götürdün, kim bilir neler yaptın ve bak, onu ne hâlde getirdin!” demek isteyen bir dargınlıkla, âdeta annesinin o hâlinde ağır bir mesuliyeti bana yükleten bir kin manasıyla, beni dinlemiyor ve hep uzun uzun, ses çıkarmadan, bol yaşlarla ağlıyordu.

Bu manzarayı bugün hâlâ gözlerimin içinde ve sızlayarak tamamıyla görüyorum.

***

Hayata böyle bir rahatsızlıkla başlayan çocukla, belki ıca-bı kadar meşgul olamıyorduk, bütün ilgilenme imkânını Güzin elimizden alıyordu. Nihayet o yavrucuğun kurtulamayarak vefatı meydana gelince, evi boşaltmak; eşyayı Galata’da bir taş hana nakletmek ve Büyükkada’da yaz kış oturmak kararını aldık. Vedat bir buçuk yaşında cılız, koca kafalı, ince boyunlu, daima üşüyen, ayaklarına galoş, sırtına kalın palto giydirilen, boynuna bir atkı sarılan, daimi gözetim altında

bulundurulacak bir çocuktur. Biz, acımızın tesirlerinden kurtarılabilen bütün özenlerle onu sarıp sarmalamaktan âciz değildik, lakin evde çocuk bir matem havası teneffüs ediyordu. Bir iyi tesadüf eseri olarak gayet güzel huylu, güleç yüzlü, kendi çocuklarını büyüterek analık duyguları gelişmiş, Lucia isminde Kefalonya¹³ adalı Rum Katoliklerinden bir dadı bulduk ve çocuk onun refakatinde, evde bulamadığı saf havayı Ada'nın çamlıklarında teneffüs ederek günden güne kuvvet bulmaya başladı.

Bu Ada ikametine ait Vedat'a ilişkin hatıralardan bir kısmı *Kırk Yıl* kitabında bulunmaktadır. Bunlara tekrar dönme-yeceğim. Yalnız bir hatırayı kaydetmek isterim.

---

13 Kefalonya, 4.419 km'lik yüzölçümü ile İyonya Adaları'nın en büyüğü. Bugün Yunanistan sınırları içinde olan ada ismini mitolojideki Tanrı Hermes ile Herse'nin oğlu Cephalus'dan (Kephalos) almaktadır. (y.h.n.)

Bir Muayene ve Bir Sızlayış - Güzel Konuşma - Bir Kaza

Dikkat etmemek mümkün değildi: Çocuğun genzinde bir tıkanıklık vardı. Nefes almasında bir zorluğa sebep olan bu rahatsızlık belki de onun cılız kalmasına, serpilememesine başlıca sebepti. Ya bu hâli bekleyerek, erteleyerek görmemiş olmak yahut o yaşta, o zayıflık içinde bir ameliyata karar vermek lazımdı; bu ikinci şekilde bir karar, ihtimal daha büyük bir tehlikeye yol açacaktı.

O tarihte Büyükkada'da, iskeleye yakın bir yerde ikamet eden ve gençlikle gidiş gelişte aramızda bulunan bir tabip vardı: Dr. Ormanyan,¹⁴ Ermeni Katolik patrikinin biraderi olan bu zat pek iri cüsseli, şişman, şekline, hâline bakılarak hüküm verilecek olsa kaba saba bir adam diye düşünülmesine karşılık Ermeni Katoliklerinin kendilerine mahsus icat ve daima kullanmakta ısrar ettikleri Türkçeyi pek akıcı bir şekilde söyler ve neden bahsedilse o alandaki düşüncesini ortaya koymaktan çekinmez, özellikle şahsıyla tezat teşkil edecek derecede incelikler gösterirdi. Onunla konuşmaktan hoşlanmaya başlamıştım. Bir gün nasılsa, konuşurken; çocuktan, onun kolay nefes alamadığından, hatta ağzı yarı açık uyuduğundan bahsederek tereddütlerimi söyledim:

“Onu bugün akşam dönüşte bana getirin, bir kere göreyim,” dedi.

---

¹⁴ 1896'dan 1908'e kadar, İstanbul Ermeni patriği olan Mağakya Ormanyan'ın kardeşidir. (y.h.n.)

Bu zatın yalnız iyi konuşur bir adam değil, meslektaşları arasında öne çıkmış bir tabip olduğunu söylemişlerdi; bu tek-lifini memnuniyetle kabul ettim ve o akşam evden çocuğu bir arabaya bindirerek onun evine götürdüm. Kapının yanında küçük bir odaya girdik. Karanlık olmaya başlamıştı. Ortada masanın üzerinde hafif bir ışıkla etrafı aydınlatmaya çalışan bir petrol lambası vardı ki yavaş yavaş iş çıkarıyordu.

“Her şeyden evvel çocuğu bir muayene edelim,” diye başlayan ev sahibi, lambanın isini kesmek için birkaç kere uğraştı ama başarılı olamadı. Çocuğu bir iskemlenin üzerine oturtarak muayene etti:

“Şimdi burnuna bakalım,” dedi.

Çocuk, sabırlı ve her şeye razı bir şekilde hiç ses çıkarmayarak, bir kukla hâliyle her istenilen vaziyeti alıyor, hiç karşı koymuyordu.

İşte bu sırada hiç beklenmeyen bir şeye, itiraz etmeye vakt ve kuvvet bulamayarak şahit oldum. Ormanyan, ellerini yıkamadan, hiçbir tedbire müracaat etmeden elini uzattı, bir şey aldı. Bu şey neydi? Bir şiş miydi, bir tel miydi, bir tığ mıydı? Bilmiyorum, yalnız bir hakikat vardı ki onu görmemek, bilmemek mümkün olmadı. O şeyi mikrop kırıcı bir sıvıyla yıkamaya lüzum görmedi. Petrol bulaşığı parmaklarıyla tutarak iskemlenin üzerinde ayakta bekleyen çocuğun burnuna, yarı karanlık içinde sapladı. Buna saplamak tabirinden başka bir kelime bulamam. İşte o zaman, ancak o dakikada, o vakte kadar hiç sesi çıkmayan çocuk sızladı. İnce ve ta içinden gelen bir sızlayışla: “i, i, i, i...” diyen bir şikâyetle... Ağlamadı, çekilmedi, yalnız tek bir telin üzerinde kayan bir keman yayından çıkan inlemeye benzer bir şikâyet...

Çocuğu çektim, Ormanyan:

“Evet, genzi tıkalı,” diyordu; daha kim bilir neler söylüyordu. Ben öfke ya da kızgınlık belirtisine lüzum görmedim. Hemen veda ettim ve çocuğu alarak arabaya bindirdim, uzun bir gezintiye çıkardım. O, yanımda, bana sokularak hiç ses çıkarmıyordu.

Sol kolumu uzatarak onun küçücük cılız vücudunu göğsüme dayayarak sıkı sıkı, birbirine yapışık iki vücut şeklinde bu gezintiyi yaptık. O hiç ses çıkarmıyordu fakat kulaklarımda, yalnız kulaklarımda değil ruhumun ta içinde hep o, “ i, i, i, i...” diye sızlayışı vardı. Şimdi şu satırları yazarken gene o sesi işitiyorum.

***

Bu Ada ikameti yaz, kış iki sene devam etti. O sıralarda beni pek fazla meşgul eden vazifelerim dolayısıyla Ada’da daha fazla kalmak imkânını bulamadığımdan Yeşilköy’de eşimin tasarrufunda olan arsada bir köşk inşasına teşebbüs etmiştik; öyle ki Vedat henüz üç buçuk yaşını tamamlayınca 1905 senesinin Mart’ında Ada’dan Yeşilköy’ün yeni köşküne geçmek mümkün oldu.

Vedat’ın bu iki senelik Ada ikameti esnasında hikâye edilebilecek birçok hatıraları var. Bunlardan birkaçını burada kaydedeceğim:

Onda en ziyade dikkate çarpan, gurura yakın ağırbaşlılığı, yaşıyla nispet kabul etmeyen ciddiyeti, özellikle konuşmaya başlar başlamaz hiçbir çocuğumuzda görmediğimiz dili akıcı kullanmasıydı. Türkçe’den başka kendisiyle her vakit Rumca söyleşen dadısından öğrendiği Rumcayı tamamıyla düzgün ve hiç bozmadan konuşur ve âdeta insanı yaşımdan şüphe ettirecek derecede şaşırtırdı.

Temizliğe pek erken alıştı ve bu güzel âdeti annesini, dadısını hiç yormadan edindi. Bu zeminde bir tuhaf hatıra var: Bir gün nasılsa donunu ıslatır. Onu hiç dövmek alışkanlığında olmayan annesi bu defa bir ders vermiş olmak için iki ellerini tutar ve yavaşça küçük şamarcıklarla onlara vurur. Vedat gururundan ağlamaz fakat aradan birkaç gün geçtikten sonra bir gün gene bir kaza yaparak annesine gelir, iki ellerini uzatarak pek büyük bir mahcubiyetle ve kendisini zorlayarak: “Kaza,” der.

Annesi tekrar kendisine uzanan bu elleri gene şamarlamış mı bilmiyorum, yalnız ondan sonra kazanın tekrarlanmadığını biliyoruz.

**Sadun'la Güzin'e Dair - Bülent Doğuyor -
Vedat'tan Bir Hatıra - Yeşilköy'e Göç -
Ekrem Bey'in Hanımefendi**

Oğlumuz Sadun, ondan sonra kızımız Güzin en acı şartlar içinde bizi ateşlere yakıp terk ettikten sonra bütün ailenin sevgisi Vedat'ın üzerinde toplanmıştı. O da bu sevgiye ne kadar layık olmak mümkünse, sanki onu temine çalışırcasına, ağırbaşlılığıyla, ciddiyetiyle, hele yaşından beklenemeyen düzgün söz söyleyişiyile ve çabuk kavrama yeteneğiyle bütün ev halkını, akraba ve ahababı kendisine çekiyordu.

Onu en fazla seven, ona aşkla, bütün yüreğinin kuvvetiyle tutkun olan büyükannesi -anneannesi- idi. Öyle ki ikide birde gözleri çocuğa yöneldikçe hep güzel, iri yeşil gözlerinin içinden baygın bir tebessüm dalgasıyla sevgiler taşardı.

[İhtar: O iki çocuğumuzun hastalıkları ve ölümleri hakkında bu yazılarda ayrıntı veremiyorum. Bunu merak edenler birincisi için *Solgun Demet* hikâye külliyyatında “Kırık Oynacak” hikâyesine, ikincisi için *Kırık Hayatlar* büyük romanına müracaat edebilirler. Bu iki kitap eski yazı ile basılmış ve yeni yazıya çevrilmemiştir.]

Ada'da ikamet sonuna yaklaşıyordu. Karlı ve fırtınalı bir havada Bülent dünyaya geldi. Vedat ancak üç buçuk yaşındaydı ve daima annesinin koynunda yatardı. Bülent doğunca onun kıskanmasını beklemek doğaldı; buna karşılık pek mühim bir şey söylemek istiyormuşçasına annesinin yanına

gider ve, “Sizi artık rahatsız etmeyeyim, ben başka yerde yatarım,” der. Hakikaten ondan sonra epeyce zaman kısmen teyzesinin odasında, kısmen bende misafir oldu.

Bülent’e karşı her türlü kıskançlık davranışından daima uzak kalan ve bilakis onun hakkında kendi hukukundan vazgeçen ağabeylik vaziyeti bu tarihten itibaren başlamış ve sonuna kadar her vesileyle böyle devam etmişti.

Bir mart günü Büyükada’dan, orada bulunan ufak tefek eşyamızla bütün aile halkı Yeşilköy’e göçtük. Şimdi aileye Bülent’in bir sütanası, Vedat’ın da kendi çocuklarının yanına gitmek için bizden ayrılan dadısı Lucia’nın yerine onun kadar iyi vasıflara sahip Veta isminde diğer bir Rum dadı katılmıştı. Vedat, Büyükada gezintilerine bedel Yeşilköy’ün geniş kırlarını ve köşkün teşekkül etmek üzere bulunan bahçesini bulmuş oldu.

Onun Büyükada’da dostları vardı, babasının dostları... Bunları ara sıra hatırlardı, fakat ikide birde diline dolaşan en büyük dostu Recaizade Ekrem Bey’in eşi Güzide Hanımefendi’ydi. Onunla Vedat arasında yaş farkını silen dostça bir ilişki kurulmuştu. Vedat ondan bahsederken r’leri dört-beş kere tekrar eden bir telaffuzla:

“Ekrrrrrem Bey’in hanımı,” derdi. Hanımefendinin de belki isminin bu suretle telaffuzundan hoşlanarak onunla uzun uzun konuşmaları olurdu.

Hanımefendi birkaç defa Yeşilköy’e kadar gelerek bize misafir oldu. Vedat bu güzel konuşan, kendisini her vakit tebessüm etmeye davet edecek hikâyeler anlatan büyük dostuna nasıl ikram edeceğinde şaşırırdı.

***

Seneler geçiyor, çocuklar serpiliyordu.

Meşrutiyet’in ilanına kadar kayda değer bir şeyler bulamıyorum. Meşrutiyet’in ilanı sıralarında Vedat’a ilişkin bir

hatırayı “Kara Halil” başlığıyla bir fıkrada nakletmişim. Hatıralar arasında beyhude uzunluklara sapmamak için bir tek hatırayı daha kaydetmekle yetineceğim:

Onun yeri annesiyle babasının yataklarının ortasındaydı. İki yataktan birer parça hisse alınarak ona ikimizin de koyunda denebilecek bir küçük yatak meydana getirmiştik. Bir gün epeyce nezleliydi, onu yatağından geç çıkarmaya karar verdik. Sabahleyin gözlerini açınca:

“Sen bugün yatağından mümkün mertebe geç çıkarsın, nezlen var...” dedim.

Gözlerinin anlamayan bir bakışıyla bakıyordu, ilave ettim:

“Birkaç saat istirahat et, sonra düşünürüz...”

Gözleri gene anlamayarak bakıyordu. Ben cevap bekliyordum:

“Ne diyordunuz, baba?” dedi. Tekrar ettim.

Sinirlice, “Ne diyorsunuz, işitmiyorum,” dedi. Biraz yüksek sesle tekrar ettim. O zaman anladı:

“Öyleyse biraz daha uyumaya çalışayım,” dedi. Bende birden bir merak doğmuştu. Çocuğun kulakları tıkanmıştı. Kendi kendime bir korku içinde, “Sakin,” diyordum. Bir tecrübe daha yapmak istedim; bir şeyler daha söyledim. Hep öyle sinirlenerek:

“Şaka mı yapıyorsunuz baba? Bir şeyler söylüyormuş gibi yapıyorsunuz, sesiniz çıkmıyor...”

“Eyvah,” dedim. “Çocuk sağır oluyor.”

Derhâl komşumuz Dr. Fuat’a haber göndererek bize uğramasını rica ettim. Geldi, çocuğu uzun uzun muayene etti ve gülerek:

“Bir şey yok,” dedi. “Nezleden bademcikleri şişmiş, kulakların tıkanıklığı ondan geliyor. Üç-beş gün içinde nezle

hafifleyince bir şeyler kalmaz. Çocuğu sıcak tutmalı, sonra zamanı gelince bir uzmanın görüşünü alarak bademcikleri aldırmalı.”

Rahatladım, fakat tamamıyla değil. Bu rahatsızlık geçinceye kadar her gün sabah akşam, sesimin muhtelif perdeleleriyle tecrübeler yapıyordum. Ve günden güne kulaklarının açıldığına şahit olmakla beraber çocuğun kulaklarında küçük de olsa bir arıza kalır mı acaba, diye düşünüyordum. Herhâlde önümüzde ufak bir ameliyat vardı.

Meşrutiyet’in ilanı, 31 Mart İsyanı, Abdülhamit’in tahttan indirilmesi, Sultan Reşat’ın Beşinci Mehmet unvanıyla tah-ta çıkışı, benim mabeyn başkitabetine¹⁵ tayinim... Bu olaylar kısa aralıklarla birbirini takip ederken biz hep Yeşilköy’deydik. Bülent çok küçüktü fakat Vedat’ın, zekâsıyla beraber merak melekeleri uyanıyor, her hâdiseyi anlamak için bana sürekli sorular soruyordu.

15

15 Sarayda kurulan sistemin vazgeçilmez ayağını iyi işleyen bir haberleşme ağıyla mabeyn başkitabeti oluşturuyordu. Kitabet padişahla ülke içindeki ve dışındaki birimlerin irtibatını sağlar ve sarayla resmi kurumlar arasındaki yazı işlerini idare ederdi. (y.h.n.)

**Nişantaşı'na Geçiyoruz - Türkçe Dersleri - Mektep İşi
- Fransızca İçin Mürebbiye - Bülent -
Almanca ve Piyano**

Memuriyetle Yeşilköy ikametini uygun görmeyen hünkâr, Nişantaşı'nda Abdülmecit zamanında başmabeyinci ile başkâtip için inşa ettirilmiş ve Abdülhamit zamanında başka maksatlarla kullanılarak artık harap düşmüş olan konakların hemen tamirini ve döşenmesini istedi. Bir yandan Mimar Vedat'ın¹⁶ bir yandan mefruşat idaresinin¹⁷ şaşılacak derecede süratiyle az zaman içinde bu iki netice meydana gelince biz de Yeşilköy'ü bırakarak yeni ikametgâhımıza geçtik. İçinde çocukların kaybolacakları, geniş geniş odalarında ve dehlizlerinde istedikleri kadar koşabilecekleri, harem ve selamlık bahçelerinde her türlü oyun icat edebilecekleri bu büyük konak Vedat'ı o kadar memnun bırakmadı. İkide birde, "Ne zaman evimize, kendi evimize gideceğiz?" der ve benden, "Bakalım, burada padişahın misafiriyiz. Ne vakit kısmet olursa o vakit gideceğiz," cevabını alınca, bu kısmet kelimesinin anlamını aklı kabul etmeyecek bir şekilde huzursuzca susarak uzaklaştı.

Burada bir müddet sonra Vedat'ın tahsil meselesini düşünmek lazım geldi. Her şeyden evvel Türkçesi için tedbir aldık.

---

16 Mimar Mehmet Vedat Tek (1873-1942): 20. yüzyılın başlarındaki çalışmalarıyla tanınır ve Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın Mimar Kemalettin Bey ile birlikte en önde gelen iki isminden biridir. Türkiye'nin formel eğitim görmüş ilk Türk mimarıdır. Sultan Reşat tahta çıktığında saray başmimarı olarak görevlendirilmiştir. 17 Osманlı Sarayı'nın döşemesinden ve eşyalarından sorumlu birim. (y.h.n.)

Fatma Âliye Hanım'ın¹⁸ damadı, bizce tanınan Hikmet'e müracaat ederek bu mühim meseleyi hallettim. Fakat biraz zaman geçince Fransızca'yı düşünmek lazım geldi. Mekteplerin tatil ayları geçtikten sonra buna da en iyi hâl sureti olarak çocuğu konağa oldukça yakın bir yerde bulunan Jeanne d'Arc Mektebi'ne¹⁹ vermek istedim. Buraya ne kadar devam etti, hatırlamıyorum; fakat derhâl iki sakınca belirdi. Vedat gidip gelirken üşür müydü, yorulur muydu, ne olurdu anlayamadık, ikide birde ateşlenir ve mektebine birkaç gün gidemezdi. Yeşilköy'ü terk etmeden evvel Taptas'ın²⁰ pek ustalıkla aldığı bademcikler onun boğazında gene bir iltihap yatkınlığı bırakmış olacaktı.

Sakıncanın ikincisi Bülent oldu. Kardeşine son derece düşkün olan Bülent, dadısı Hatice Hanım'la beraber köşe penceresinden ayrılmaz ve küçüklüğünde pek peltek ve bozuk olan telaffuzuyla dadısına Vedat'ın ne zaman geleceğini sorardı. Sabahtan başlayarak öğleden sonraya kadar yüzlerce defa tekrar eden bu soru, onu memnun edecek bir cevap bulamayınca nihayet sabrı tükenir, dadısının elinden tutarak olmayacak bir saatte kardeşini karşılamak için mektebin yolunu tutardı.

Vedat'ı ikide birde hastalanmaktan, Bülent'i de üzülmekten kurtarmak için mektep fikrini terk ettim ve senelerce çocukların ablasına mürebbiyelik eden ve bizi pek memnun bırakan Madame Catherine'i buldurduk. Vedat için Fransızca işi hal edilmiş oldu fakat Bülent'in üzüntüsüne bir son verilemedi.

Ders saatlerinde mürebbiye, Vedat'ı alarak yalnızca kapınınca Bülent, ya kıskançlıktan yahut kardeşini muhtemelen bir-iki saat görememek sabırsızlığından, daha doğrusu her iki hissin birbirine eklenmesinden dolayı eline bir kitap alır, "Ben de okuyacağım!" diye, onların kapısında ağlardı.

---

18 Fatma Aliye Topuz (1862-1936): Türk edebiyatının ilk kadın romancısıdır. Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e uzanan süreçte, felsefe, İslam, kadın hakları, tarih üzerine eserler vermiştir. Hukukçu ve tarihçi Ahmet Cevdet Paşa'nın kızıdır. (y.h.n.)

19 1882 yılında İstanbul'da açılan Fransız Saint Jeanne d'Arc Okulu. (y.h.n.)

20 Nicholas Taptas (1871-1955): Kulak burun boğaz hekimliğinin uluslararası planda öncülerinden Rum asıllı Türk hekimi ve siyasetçi. Bir süre Atatürk'ün kulak burun boğaz hekimliğini de yapmıştır. (y.h.n.)

Daha okumaya başlayacak bir yaşta değildi. Bu arzusuna razı olunamazdı. Yalnız bir anlaşma yapıldı. Bir kenarda hiç ses çıkarmadan oturacak, Vedat'ın dersini dinleyecekti. Bu iş de bu suretle halledildi.

Mürebbiyenin bir usulü vardı ki vaktiyle Bihin'de²¹ pek faydalı neticeler vermişti. Dames de Sion Mektebi'nin²² kütüphanesine abone olur ve buradan çocuklara mahsus alınan kitapları yüksek sesle okuyarak dinletirdi.

Vedat'ta da bu usulü takip etti. Bütün “Bibliothèque Rose”²³ ve “Bibliothèque Bleue”²⁴ bu suretle Vedat'a dinletildi ve pek kısa bir zamanda çocuğun Fransızcada kuvveti iyice gelişti. Bir gün mürebbiyeye çabasıından dolayı teşekkür ediyordum, o gülerek dedi ki:

“Evet, Vedat çok ilerledi. Lakin inanır mısınız? Bülent de anlamaya ve tek tük söylemeye başladı. Tabii okumak, yazmak göstermek zamanı değil, lakin bizi dinleye dinleye kulak dolgunluğu meydana geliyor.”

Mürebbiye doğru söylüyordu, Bülent de bozuk telaffuz tarzıyla Fransızca söylemeye başlamıştı. Vedat gülümseyen gözlerle onu dinlerken alay mı eder, iftihar mı eder anlaşılamazdı.

***

Dostlarıımdan Aurelio Lombardo²⁵ pek faal bir iş adamı olmakla beraber bu sıfatı onu bir fikir ve sanat adamı da olmaktan alıkoyamazdı.

İş hayatından kurtarılabilen bütün zamanını muhtelif zeminlerde düşünmeye, araştırmaya adayan bu zatla çoğunlukla uzun ve bence pek faydalı sohbetlerde bulunurduk. Bir gün çocuk terbiyesi hakkında konuşuyorduk. Onun kız, erkek

---

21 Halid Ziya Uşaklıgil'in kızı Bihin Uşaklıgil. (y.h.n.)

22 Notre Dame de Sion Fransız Lisesi, 1856'da Harbiye'de kurulmuş özel Fransız lisesi. (y.h.n.)

23 Fransa'da Hachette tarafından çocuklar ve gençler için hazırlanmış bir seri. (y.h.n.)

24 Fransız toplumunun tüm seviyelerine hitap eden popüler edebiyat serisi. (y.h.n.)

25 14 Mayıs 1859'da İstanbul'da doğmuş ve 11 Kasım 1931'de İstanbul'da vefat etmiş işadamı. (y.h.n.)

birçok çocuğu vardı. Bu zeminde mesaisinden ve tecrübe-
lerinden bahsederken bana sordu:

“Siz ne yapıyorsunuz?”

Anlattım.

“Lisan meselesi hepsinden evvel gelen bir iştir,” dedi. “Asıl tahsil sonradan, zamanında düşünülecek, elbette daha mühim bir meseledir. Kızınız için lisan hususunda Fransızca, İngilizce ile yetinmişsiniz, bunların yanında bir de piyano olunca onun için düşünülecek başka bir mühim iş kalmamış gibidir. Fakat oğullarınız, onlar için şimdiden lisan işini halletmek lazımdır. Yalnız Fransızca yeterli değil, bunun yanında ya İngilizce ya da Almanca bulunmalıdır. Bence ilk önce bu iki lisandan ikincisini almalıdır. İngilizce sonradan, eğer vakit olursa düşünülebilir.”

İtiraz ettim, “Şimdi henüz Fransızcaya tamamıyla hâkim olmamışken...” diye başladım.

O derhâl cevap verdi:

“Sizi temin ederim ki ikisi beraber daha kolay ve daha çabuk yürür. İnanır mısınız? Ben çocuklarımda görüyorum, hatta bildiklerini daha tamamıyla bilmeden öğrenmeye başladıkları muhtelif lisanları birbirine karıştırmadan söylerler. Benimkiler bir kere evin lisanı olan İtalyancayı, sonra hizmetçilerin lisanı olan Rumcayı, nihayet Fransızcayı, İngilizceyi, Almanca'yı hep ayrı ayrı birbiriyle asla karışmayan birer dil olarak kullanırlar. Tecrübe ediniz, göreceksiniz ki bu böyledir.”

“Bir taşla iki...” diye Fransızca atasözüne başlarken ben onun Türkçe karşılığını söyledim:

“Bir taşla iki kuş vurmuş oluruz.”

Bu sohbetin neticesiyle aramızda karar verildi. O bana çocuklarının yakında ihtiyaçları kalmayacak olan Alman mürebbiyelerini verecekti. Onu bir hayli methetti:

“Fazla olarak eğer çocuğa piyano öğretecekseniz başlangıç için o vazifeyi de kendisine havale edebilirsiniz,” dedi.

**Almanca İşi - Piyano Dersleri - Köye Dönüş -
Balkan Harbi - Rahiplerin Mektebi - Musiki İşi -
Büyük Harp - Galatasaray - Bülent'in Yaşı -
Evde Mektep - Verilen Karar**

Birkaç ay sonra Fräulein Von Kätte bize geldi. Ve evvela bir yandan yalnız konuşmak suretiyle Vedat'a Almanca başlatırken bir yandan da piyanonun önüne oturttu.

Bu yaşlıca kızcağız, dostumun bana söylediği gibi cidden seçkin vasıflara sahip bir mürebbiyeydi. İsmine refakat eden *Von* edatına bakılırsa asaleti de vardı. Hannover civarında küçük bir kasabada *pasteur*²⁶ olan erkek kardeşinin yanından ayrılarak bir Alman ailesiyle İstanbul'a gelmiş, sonra Lombardo ailesinin yanına girmişti. Ne Fransızca anlar, ne Türkçe söylerdi. Bu, çocuklara lisan eğitimi için büyük bir meziyetti. Ancak piyano meselesinde bütün bilgisi çocuğa notaları, ölçüleri, piyanoda tuşlarda parmakları ve *gamme*'leri²⁷ göstermekten ileri gidemezdi. Bu da ilk hamlede yeterliydi.

Bizce yapılacak iş iki mürebbiyenin işlerini, saatlerini, odalarını ayırmak ve bu ikinci mürebbiyeye Vedat'ı yormayacak kadar bir vazife tayin etmekten ibaret kaldı. Piyano meselesi için sonra düşünecektik. Düşünmeye hacet kalmadı. İstanbul'un tanınmış *chef d'orchestre*'lerinden²⁸ ve *kapellmeister*²⁹ unvanını taşıyan müzisyenlerinden olan ve o sırada

26 Protestan papazı. (y.h.n.)

27 Musikide sekiz sestten meydana gelmiş ses dizisi, sekizli. (y.h.n.)

28 Orkestra şeflerinden. (y.h.n.)

29 Almanca Kapelle ve Meister'den Kapellmeister, kelimenin tam anlamıyla "şapel korosunun ustası", bir müzisyenler topluluğunun şefi anlamına gelir. (y.h.n.)

Bahriye Nezareti'nde bandoyu idare eden Lange³⁰ bana bir teklifte bulundu. Hemen bütün Avrupa musikisiyle meşgul olanlar gibi bu zat da piyano çalardı; fakat ona bir piyanist, hatta bir piyano öğretmeni denemezdi. Teklifi yalnız haftada bir kere çocuğu muayene etmekle ve mürebbiyesine talimat vermekle sınırlı olduğu için bunu memnuniyetle kabul ettim. Daha sonrası için ileride münasip bir öğretmen bulunabilir, mesela kızımın ilk öğretmeni olan Radeglia alınabilirdi. Artık çocukların, bilhassa Vedat'ın ders işi yoluna girmiş bulunuyordu. Dostumun iddiası tecrübeyle sabit oluyordu. Vedat, hatta Bülent, Fransızcayla Almancayı birbirine karıştırmadan konuşmaya başlıyorlardı. Bu meselede bütün alınmış ve uygulanmasına başlanmış kararlarla rahatlamışken olaylar öyle cereyan etti ki her iş altüst oldu.

İttihat ve Terakki hükümeti düştü, onun yerine muhalifler geçti. Ben, sarayda, düşen partinin temsilcisi sayıldığımdan orada devam edemezdim. Saraydan ve başkıtabet konağından ayrılmak, Yeşilköy'e dönmek lazım geldi. Türkçeyi tatil ettik, mürebbiyeleri beraber aldık, büyük bir değişiklik olmadı; fakat olaylar seyrini takip ediyordu. Balkan Harbi başlayınca mürebbiyeler birbirini takip ederek bizi terk ettiler. O zaman çocukları Yeşilköy'de bir kurumları olan Mariste rahiplerinin mektebine³¹ vermeye mecbur olduk. Evimizle mektebin arasında uzunca bir mesafe olduğundan henüz yaşları bu mesafeyi günde iki defa kat etmeye müsait olmayan çocukları rahipler öğle yemeği için kendi sofralarında misafir etmek teklifinde bulundular. Bu teklif bütün zorlukları ortadan kaldırıyordu. Ve genellikle pek iyi gıda aldıkları bilinen rahiplerin sofrasında çocukların pek iyi doyurulduklarına dikkat ediyor ve bundan da ayrıca memnun oluyorduk.

Musiki meselesi halle muhtaçtı. Bunu da rahiplerin yardımıyla yoluna koyduk. İstanbul'un pek tanınmış müzisyen-

---

30 Paul Lange ya da Paul Lange Bey (1865-1920): V. Mehmet Reşat ve VI. Mehmet Vahideddin döneminde Mızıka-yı Hümayun şefliği yapmış Alman müzisyen, eğitmen ve orkestra şefi. (y.h.n.)

31 Bakırköy'deki Freres Maristes Mektebi. (y.h.n.)

lerinden Mercenier,³² Bakırköyü'nde oturuyordu. Bu zat bir bestekâr, hem organiste³³ hem bir dereceye kadar violoniste³⁴ olmakla beraber piyanist değildi. Ancak Vedat'a piyanosunu takip ettirebilecek, Bülent'i de kemana başlatacaktı.

Bu mesele de böylelikle halledilince artık rahatlayabilirdik. Lakin hayatta tam manasıyla istirahat mümkün olabilir mi? Olaylar yine seyrini takip ediyordu. Balkan Harbi fena bir hezimetle devam edince aileyi top seslerinin altında Yeşilköy'de alıkoymak mümkün olamazdı. Ben Yeşilköy'de yalnız kaldım. Aile İstanbul'a geçti ve sükûn geri dönünceye kadar çocukların ders işi tatil edilmiş oldu.

Sükûn?

Hayatta sükûn mümkün mü? Bir yandan çocukların tahsilinde düzen teminine çalışırken bir yandan olayların devamı ve birbirini takip etmesiyle bütün düzenin bozulduğuna, yeniden, engellere karşı başka usuller uygulanması için mecburiyet ortaya çıktığına şahit oluyordum; öyle ki Büyük Harp başladıktan sonra yıllarca ta Mütareke'yi³⁵ ve nihayet barış antlaşmasını takip eden karışık zamanlara kadar çocukların tahsilini devam ettirmek çabasıyla, olaylardan doğan zorluklar arasında mutlaka üstün gelmek icap eden üzücü ve yorucu bir mücadele başlamış oldu.

Her şeyden evvel Yeşilköy'de rahiplerin mektebi kapandı, Bakırköyü'nde yine onlara ait daha büyük mektep bir müddet açık kalabildi, pek az süren bu müddet içinde aynı şartlar dairesinde çocukların sabah akşam iki köy arasında gidiş geliş zahmetlerine katlanmaları icap etti. Nihayet o da kapanıp rahipler düşman uyruğunda oldukları için memleketi terk edince çocuklar büsbütün eve döndüler.

---

32 Ünlü Fransız müzisyen ve kompozitör Pierre Mercenier. Besteci Ulvi Cemal Erkin'in de hocası olmuştur. (y.h.n.)

33 Org sanatçısı. (y.h.n.)

34 Keman sanatçısı. (y.h.n.)

35 Mondros Mütarekesi: Osmanlı Devleti ile İtilaf devletleri arasında 30 Ekim 1918'de yapılan ateşkes antlaşması. (y.h.n.)

Artık işe kesin bir netice vermek lazımdı. Bu neticeyi ancak Galatasaray Sultanisi'nde bulabilirdim. Zaten öteden beri çocuklar mektepte geceleri kalabilecek bir yaşa gelince oraya gireceklerdi. Bu yaş düşüncesi Vedat için geçerli değildi ama Bülent pek küçüktü; onu bir saat bile ayrı düşerse azap içinde kaldığı büyüğünden ayrı bir hayata mahkûm etmek, mektebin yatılı hayatına mahkûm etmekten çok daha fena olacaktı. Nihayet bu karara bağlı kalmaktan başka bir çare bulamayarak mektebin müdürüne, bana pek dost olan Salih Arif'e³⁶ müracaat ettim. Mektep muhiti bütün dostlarla doluydu. Müdür muavini Bedri,³⁷ Blanchon,³⁸ matematik öğretmeni Bedros³⁹ daha birçok öğretmenlerle bu muhitte çocukların en müsait şartlarla kuşatılacağından rahat olabildim.

Yalnız Salih Arif çocukların bilgi derecesine dair benden açıklama aldıktan sonra dedi ki:

36 Salih Arif Bey: Galatasaray Sultanisi'nin 1891 mezunu olan Salih Arif Bey, Hukuk Mektebi'ni de bitirdikten sonra önce Adliye sonra da Maarif Bakanlıklarında görev almış ve çeşitli öğretmenliklerde bulunmuş, bir süre Mektep'te ikinci müdür olarak vazife görmüş, 14 Temmuz 1912'de müdürlüğe getirilmiştir. Mektep'te kendisinden evvelki dönemlere göre çok sıkı bir disiplin kuran Salih Arif Bey'in idaresi, Birinci Dünya Savaşı mağlubiyeti gibi nazik bir devreye rastlar. Salih Arif Bey, İstanbul'un işgal senelerinde Galatasaray Sultanisi'ni işgalden evi gibi korumuş, babaları Malta'da sürgün olan veya Kurtuluş Savaşı'na katılmak için Anadolu'ya gidenlerin çocuklarının bizzat velisi, koruyucusu olmuş ve memlekete birçok genç yetiştirmiştir. Bu kara günlerde Sultanî'de normal ve aralıksız olarak derslere devam olanağını sağlamıştır. (y.h.n.)

37 Bedri Bey: Galatasaray Sultanisi 1903-1904 mezunu olan Bedri Bey, daha sonra Hukuk Mektebi'ne devam etmiş ve bir müddet Adliye Nezareti Mukavelat Muharrirliği mütercimliğinde bulunmuştur. Daha sonra Üsküdar ve Kabataş Sultaniplerinde öğretmenlik yapmıştır. Nişantaşı Numune Mektebi'nin ilk müdürlüğünü ve Fransızca muallimliğini yapan Bedri Bey, daha sonra Galatasaray Sultanisi müdür muavinliğine tayin olmuş, 1914 senesindeki bu görevinden sonra bir süre Bursa Maarif Müdürü olmuştur. (y.h.n.)

38 Blanchon Efendi: Galatasaray Sultanisi ikinci müdürü ve matematik öğretmeni Blanchon Efendi. (y.h.n.)

39 Bedros Ağruni (Akan) (1883-?): Eğitimci, yazar. 1883 yılında İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini Ortaköy'de, ortaöğrenimini Üsküdar'daki Berberyan Okulu'nda tamamladıktan sonra Darülfünun'un matematik bölümünden altın madalyayla mezun oldu. Bir müddet Şirket-i Hayriye'de çalıştı. Daha sonra Matbaa-i Amire başmuhasipliği ile Vefa İdadisi'inde fizik öğretmenliğini birlikte sürdürdü. 1908 yılında Galatasaray Sultanisi matematik öğretmenliğine atandı. (y.h.n.)

“Eğitim-öğretim senesi başlamış ve bir hayli ilerlemiştir, eğer şimdiden çocukları bize getirirseniz birer sene kaybedecekler. Bu kaybı karşılayacak bir çare var: Çocukları ikinci yarıyıl başına yani üç ay kadar evde alıkoyunuz ve orada size tayin edilecek tarzda onları hazırlayınız. Biz size icap eden şeyleri işaret edelim.”

Bunu lazım gelenlerle görüşerek bana verdi. Vedat için yalnız Fransızcasını ve Türkçesini ilerletmek fakat asıl he-sapta ilerlemesine hizmet etmek lazımdı; eğer maksada uygun bir netice ortaya çıkabilirse Vedat dördüncüye (O zaman dördüncü son sınıftan üç sınıf aşağıda bulunan dereceydi ki çocuğun yaşına göre pek ileri bir mertebe oluyordu). Bülent için aynı dersler fakat tabii daha sade bir şekilde takip olunacaktı. O da ilk sınıfları atlayabilecekti.

Ben de bu talimatı aldıktan sonra piyano, keman ve Almanca meselelerini öne sürdüm. Müdür bunların hepsine birer kolaylık gösterdikten başka arada mevcut yaş farkına bakmadan iki kardeşi aynı yatak dairesinde ve yan yana bulunduracağını, hatta onlara münasip arkadaşların bulunacağını temin edeceğini de ilave etti.

Ders İşleri - Almanca Meseleleri - Bir Zorluk, Bir Tuhafılık - Çocukların İlk Seyahati

Mektebe ait her zorluk bu suretle hâledildikten sonra evde eğitim tarzının uygulanmasına bir karar vermek lazımdı. Bu da bana ait bir iş oluyordu. Hiçbir işte değildim. Çocuklara öğretmenlik yapmaktan başka yapacak bir şey yoktu, bu hem onlar için pek yararlı hem bence oyalanacak bir meşguliyet, hatta bir eğlence olacaktı.

Türkçe ve Fransızcayla hesap meselesi beni ürkütmedi. Bülent'in Almancasını ileriye bırakarak, Vedat'ın bu lisanla yakınlığını gevşetmemeye çare aradım. Gençliğimde bana hizmet eden *Otto*⁴⁰ sarf ve nahvinin⁴¹ iki büyük cildi hâlâ duruyordu; hatta yazma alıştırmalarına ait öğretmene mahsus kısımları bile mevcuttu. Bunlar sayesinde Vedat'a yardım etmek mümkün olacaktı.

Evde bütün teferruatıyla bir ders cctveli yaptım. Çocukları ayrı ayrı odalarda âdeta bir mektep hayatına katarak işe başladım. Ne onlar, ne ben bir zorluğa maruz kalmıyorduk. Almandada Vedat'ın yazma vazifelerinde hafızasının kuvveti beni şaşırtıyordu. Mesela bir hikâye yazılacaktı, bunun özeti kitapta kısa cümlelerle anlatılıyordu. Çocuk ilk önce bunu okuyordu. Bu lisanda kuvvetim onun yazacağını düzeltip, genişletecek derecede olmadığından, başka bir çareye müracaat ettim. Öğretmene mahsus kısımda bu hikâyenin

---

40 Fransızca, Almanca ve İngilizce dil eğitimiyle ilgili pek çok kitabı bulunan Emil Otto. (y.h.n.)

41 Dilbilgisi. (y.h.n.)

layıkıyla yazılmış bir kopyasını çocuğa bir, isterse iki defa okutuyordum. O genellikle bir defa ile yetinerek kendisi yazıyordu. Bitirince karşılaştırıyorduk. Ve hayretle görüyordum ki öğretmen kısmındaki şekle hemen noktası noktasına uygundu. Sonra bunu Türkçeye tercüme ettiriyordum ve bu suretle Türkçe okutturduğum şeylerden başkaca bu tercüme işi hem Türkçesine hem Almancasına pek yararlı oluyordu.

Musiki işini her iki çocuk için mektepte kesin bir şekle koyuncaya kadar yine Mercenier Bakırköy'ünden Yeşilköy'e gelmeye devam etti.

Bu eğitim-öğretim vazifesinde yalnız bir defa bir zorluğa denk geldim. Tuhaflığından dolayı bunu kaydedeyim: Elimde bulunan hesap kitabı kurallardan çok problemlerle doluydu. Bir yandan kurallar birbirini takip ederken bir yandan bunlara bağlı takım takım hâllolunacak problemler vardı. Bunların hiçbirini ihmal etmiyorduk fakat öyle şaşırtıcı şeyler oluyordu ki beni bir hayli düşündürüyordu. Örnek olarak, dört işlemle çözümü icap eden daha kısa yolla cebire ait çapraşık şeyler vardı: Haniya havuzla musluklar, çobanın ne kadar koyunu varmış vesaire türünden şeyler...

Bunlar düşünmeye, çözümünün hilesini bulmaya bağlı şeylerdi; o hileyi, yani hâl çaresini ben bulmalıydım ki çocuğu nasıl düşünmek icap edeceğine yönlendirebileyim. Bu beni hem yoruyor, hem eğlendiriyordu. Ve çözüm bittikten sonra da bilmece çözmüşçesine bir huzur duyuyordum.

Cebirle çözmek icap etseydi ne âlâ! Fakat çocuğun henüz cebirle münasebeti yoktu, o münasebet dördüncüde meydana gelecekti. İşte bu bilmecelerden birinin hâl çaresini bulamadım. Çocuğa karşı malcup kalmak da istemeyerek pek yetenekli bir matematikçi olan Gelenbevî Sait'e⁴² gittim. Mesele

---

42 Gelenbevîzade Mehmed Sait Bey (1863-1937): 1912'de ve 1919-1920 yıllarında olmak üzere iki defa Maarif Bakanlığı görevinde bulunmuş, üniversiteye çevrilmesine kadar Darülfünun'un fen şubesinde ders vermiş eğitimci ve devlet adamı. (y.h.n.)

neydi bugün hatırlamıyorum. Sait, soruyu layıkıyla anladıktan sonra hemen kaleme kâğıda sarıldı ve çözmeye başladı. Lakin cebir vasıtasıyla... İtiraz ettim, “Hayır olmadı, bunu dört işlemle çözmek icap ediyor. Asıl maksat da bu: Çocuğu eksik vasıtalarla zor bir neticeye ulaşmak için düşünmeye mecbur etmek...”

Sait de düşünmeye başladı. O da benimle beraber âciz kalınca işi o derecede bıraktık; fakat Vedat’a karşı âciz mevkiinde kalmak istemeyerek o gün bunun hakkında hiç ses çıkarmadım. Ben de artık bu işle meşgul değildim ve öylece yatağıma girdim. İşte tuhaflik burada meydana geldi. Bir aralık epeyce uyuduktan sonra sanki bir el beni dürterek uyardı. Ve gözlerimi açar açmaz meselenin çözüm çaresini bulmuş olarak uyandım. Bunu kaçırmamak için hemen kurşun kalemle sigara paketinin üzerine işaret ettim ve bilinç dışında çalışan zihnin bu mucizesine hayretlerle hele ertesi gün Sait’e karşı gösterilecek zaferin memnuniyetleriyle dolu ve gönül rahatlığıyla uykuya devam ettim.

İşte böyle üşenmeden, yorulmadan çalışma neticesiyle o senenin ikinci yarısında Vedat dördüncüye girebildi. O sınıfın imtihanlarını şöyle böyle verdi. Yalnız cebirde onu çok hafif bulan Bedros, çocuğun beşinci sınıf derslerini takip edebileceğinde şüphe gösterdi.

***

Bu sırada, yani 1915 yılının Temmuz’unda bana bir uzun seyahat fırsatı çıktı; aynı fırsat, büyüdükları zaman dünyanın her tarafında dolaşmaları kaderleri olacak çocuklar için ilk seyahatlerine vesile oldu. Büyük Harp’in bu ikinci senesinde İttihat ve Terakki hükümeti Almanya’da bana bir vazife veriyordu. Bir inceleme seyahati yapacak, memleketin durumunu görecektim, münasip şekillerde hükümetin ileri gelenlerini tanıyacaktım. Bunu, büyük bir memnuniyetle kabul ettim ve mekteplerinin yaz tatili başlamak üzere olan çocuklarımı,

Vedat'la Bülent'i de anneleriyle beraber almak fırsatını veren bu seyahate hemen çıktım. Fakat Vedat'ın tahsilini kesintiye uğratmamak lazımdı. Eğer sınıf geçmek bir engele tesadüf etmezse o zamanın tasnifine göre Galatasaray tahsilini bitirmek için üç senesi daha vardı; henüz on altı yaşını tamamlamamışken... Ancak daha ilerideki sınıfın matematik derslerinde başarılı olabilmesi için, düşüncelerine müracaat ettiğim mektebin matematik öğretmenleri Blanchon ile Bedros seyahat esnasında çocuğu cebir alıştırmalarıyla meşgul etmemi tavsiye ettiler. Zaten onlara hocalık etmeye alışık olduğumdan seyahatin devamı müddetince her sabah Vedat'ı bir saat cebire çalıştırmaya karar verdim. Bunun için biraz çocukluk hatıralarını kurcalamak ve dostlarının bana yaptıkları bir çalıştırma usulünü sadakatle uygulamak yeterliydi. Bu güzel kararla başlayan seyahat o zaman Almanya'yla ulaşımın zorluklarına rağmen pek zevkle ve özellikle çocuklar için büyük bir istifadeyle, huduttan hududa atlaya atlaya, Sofya'dan Bükreş'e, oradan Budapeşte'ye daha sonra Viyana'ya kadar devam etti. Her uğranan şehirde bir-iki, hatta üç gün kalıyor, görülmeye değer yerleri görüyorduk. Viyana'ya çok daha uzun bir zaman ayırdık. Bu güzel şehrin meşhur yapılarını, müzelerini, bahçelerini, o mevsimde henüz açık kalan eğlence ve gezilecek yerlerini doya doya gezdik. Çocuklar gözlerini doymak bilmeyen bir iştahla dolduruyorlar, ben de onların bu gözlemlerinden kalacak izlenimin sonucunu hesap ederek bu teşebbüs için verilmiş kararımı alkışlıyordum. Vedat yaşıyla uygun olmayan bir ciddiyetle, henüz dokuz yaşında olan Bülent de çocukluğunun neşesiyle Viyana'da artık görülecek şeyleri bitirince, takip olunacak seyahat hattını değiştirmeye ve Almanya'ya Tuna'yı çıkmak suretiyle girmeye karar verdim.

**Bavyera - Küçük Şehirler - Münih'te - Müzeler -
Seyir Yerleri, Alman Müzesi -Saksonya - Leipzig ve
Dresden - *Satılmış Nişanlı* - Berlin - Hamburg**

Yaptığım seyahatlerin en tatlı hatıralarından birini teşkil eden bu Tuna seyahatini ikiye böldüm: Evvela ilk etap olarak Linz'e kadar gittik. Orada iki gece geçirerek bu güzel kasabayı daha fazla kalamadığımız için üzülererek terk edip ikinci merhaleyi Passau'a kadar kat ettik. Almanya toprağına bu küçük şehirden başlayarak girmiş oluyorduk. Bavyera'yı âdetâ elekten geçirircesine dolaşıp gördük, çocuklar yorulmuyorlar, her gördükleri şeylerin daha fazlasını bekleyen bir hevesle, Passau'dan birbirini takiben Landshut, Regensburg, Bamberg, Augsburg, Rottenburg, Nürnberg, Würzburg şehir ve kasabalarını, bütün eski kiliseleriyle, tarihî belediye daireleriyle, müzeleriyle dolaştılar; küçücük bacaklarında yorulmak bilmeyen bir direnç, taze zihinlerinde her yeni görülen şeyin getirdiği izlenimlerle dolamayan bir genişlik vardı. Her ikisinde büyüdükleri zaman gözlenen sanat duygusunun ilk sermayesini bu seyahat vermiştir düşüncesindeyim. O zaman henüz pek uysal, pek itaatkâr, gösterilen vazifeye pek dikkatli ve bağlı olan Vedat, daha ihtar edilmesine gerek bırakmadan, yatağından fırlar, yıkanır, giyinir, kahvaltısını yapmadan masanın başına geçer, kitabını, defterini çantasından çıkararak tam bir saat, beş dakika fazla değil, cebir alıştırmaını yapardı.

Bavycra'nın başkentinde, Münih'te, bir haftadan az kalmadık. Her uğranılan yerde bize yardım eden iyiliksever ve

cömert yeni Alman dostları bulmuş oluyorduk. Bunların en iyilikseverini Münih'te fahrî konsolos olan Kemmerich'in şahsında bulduk. Bütün görmeye değer yapıları, Pinacothèque⁴³ ve Glyptothèque⁴⁴ müzelerini, o mevsimde kapalı olan büyük tiyatroları bilhassa bize karşı bir lütuf olarak açıp her tarafını, sahne düzenini gösteren saygıdeğer kimselerin yardımıyla gördük. Starnberger See'de büyük bir gezinti yaptık. Viyana müzeleriyle beraber Bavyera'nın bu başkentinde yığın yığın birikmiş olan sanat değeri yüksek güzel eserlerden âdeta sarhoş oluyorduk. Vedat burada birinci defa olarak yaşına pek yaraşmayan ve onun için bize pek tuhaf görünen ağırbaşlı edasını, Deutsches Museum'da⁴⁵ kaybetti. Orada bilimin, özellikle astronominin ve fiziğin birer uygulama örneğini gösteren cihazların, camekânların önünde birer düğmeye basıverince gelen cereyana tutularak, canlanarak harekete getirdiği âletlerin karşısında sevincinden çıldırmışa döndü; o aletten ötekine, bu camekândan berikine, birini anladıktan sonra daha görüleceklere seğirte seğirte yanımızdan ayrılıyor, odadan odaya bizi kaybedebileceğini, bu büyük binanın dolaşık kısımlarında tek başına kalacağını düşünemeyerek koşuyordu. Biz hiçbir zaman onu bu derece sevinmiş, böyle çılgın bir heyecan içinde kendisini çocukluğunun sevincine kaptırmış görmemiştik. Onu kaybetmekten korkuyor, muhafızların tebessümü arasında kendisini durmaya, beklemeye davet ederek sesleniyorduk. Bugünden sonra ne uzun seneler geçti! O, hâlâ mektepte tamamıyla anlayamadığı, zihninin taze kavrayışında karanlıklara boğulmuş bıraktığı fen problemlerini burada canlanmış, bariz bir hayatla yaşamaya başlamış görürken, bütün idrakinin önünde çözülememiş düğümler hâlinde kalan soruların cevabını duyuyor, sanki bir define keşfetmişçesine heyecanını zapt edemiyordu. Ah!

---

43 Resim müzesi. (y.h.n.)

44 Heykel müzesi. (y.h.n.)

45 Dünyanın en büyük bilim ve araştırma müzelerinden biri olan Deutsches Museum, Münih'in turistik yerlerinden biridir. 1903'te kurulan bu müzede her yaşa uygun bir bölüm bulunmaktadır. (y.h.n.)

Bedbaht yavrum! Seni gene şu dakikada o hâlinde, sonra ne kadar değişken türlü türlü hâllerinle, ümitlerden ümitsizlikle-re, emellerden hayal kırıklıklarına geçen çeşit çeşit hâllerinle nasıl görüyorum!

Münih'te oldukça geciktikten sonra Saksonya'ya geçtik. Leipzig'den başlayarak Dresden'e uğradık, bir aralık Meissen'de çini imalathanesini gezdik. Her yerde iyi karşılanıyor, pek çok kolaylıklara mazhar oluyorduk. Çini imalathanesinin ihtiyar müdürü bize bizzat refakat ederek izahat veriyordu. Sonra Dresden'de çini müzelerini gezerken bütün o gözleri kamaştıran kap kacakların hangi evrelerden geçtiğini o sa-yede anlamış olduk. Saksonya'nın bu başkentinden çocuklar Münih kadar memnun kaldılar, bir türlü ayrılmak istemiyor-lardı. Muhtelif müzelerde, bilhassa Saksonya krallarının ha-zinesinin bulunduğu "Yeşil Kubbe'de"⁴⁶ saatlerce doyama-dılar. Burada fazla olarak kraliyet operasında Smetana'nın *Satılmış Nişanlı*⁴⁷ eserini gördük. Musikiyle uğraşmasına ve ona bağımlılık derecesine varan tutkunluğuna rağmen Vedat'ın ilk gördüğü opera bu oldu. Bütün temsilin deva-mı müddetince âdeta kendinden geçmiş bir hâldeydi. Buna karşılık bir tesadüf eseri olarak Oberammergeau'ın⁴⁸ Hz. İsa kıssalarını sahneleyenlerden oluşan küçük bir zümre Dres-den'in büyük cambazhanesinde bütün dünyada meşhur olan temsillerinden birini verdi. Biz de hazır bulunduk. Temsil, sahneleyenlerin çoğunluğu harpte oldukları için, pek sönük-tü. Hele İsa vazifesini icra eden genç âdeta gülünç denecek bir hâldeydi. Ne İsa'nın kıssası, ne de oyunun sahnelenişi çocuklarda bir alaka uyandırmıyor, Vedat açıktan, "Artık git-

---

46 Saksonya cyaletindeki Dresden kentinde, Avrupa'nın en büyük hazine koleksi-yonlarından birisini barındıran müze. (y.h.n.)

47 *Satılmış Nişanlı*, Çek, Bedşich Smetana tarafından bestelenmiş üç perdelik bir komik operadır. Opera'nın liberettosu Karel Sabina tarafından Çekçe hazırlanmış-tır. (y.h.n.)

48 Almanya'nın Bavyera eyaletinde, Garmisch-Partenkirchen bölgesinde bir be-lediyedir. Ammer Nehri üzerindeki küçük kasaba, ahşap oymacılığı ve dünya ça-pında 380 yıllık Passion Plays yani Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesini canlandıran tiyatro temsili geleneğiyle tanınır. (y.h.n.)

sek!” demeye cesaret edemeyerek esniyordu. Can sıkın bu gecenin telafisini Saksonya İsviçre’inde Bastei⁴⁹ gezisinde bulduk. Pek nazik, pek kibar bir fahrî konsolos olan Cbranbach ve eşi, harpte bulunan dört çocuklarının matemiyile yahut endişesiyle bitkin ve üzüntülü olmalarına rağmen bize bu gezide eşlik ettiler. Tepeyi tırmanırken, kademe kademe yükselen dik yokuşu çıkarken, çocuklar yaşlarının neşelerini buldular ve bu neşe sayesinde küçücük bacaklarının yorgunluğa direnç gösterebilen çevikliğiyle hep bizden ileriye seğirtiyorlar, sonra dört yaşının ne kadar geri kaldıklarını görmek için durup gülerken bakıyorlardı.

Bütün bu seyahati o zaman yazılmış olan uzun mektuplarda anlatmıştım. Burada şu satırları seyahati anlatmak için değil, ancak bu hatıraların arasından yavrucuğumu tekrar görebilmek için yazıyorum, onu merakla, araştırmayla, doymak bilmeyen bir açlıkla, bilhassa her görülen şeyden ve yerden en büyük ölçüde ders alan kıvrak ve seri bir zekâyla dolu güzel kara gözleriyle yine görüyorum. Elbette Berlin’e gelince ben kendi hesabıma yapılacak inceleme seyahatine merkez yapacağım bu büyük başkente tekrar sık sık geri dönmek kararıyla; yalnız çocuklarla annelerine, tatil zamanının müsaadesi nispetinde Berlin için uzunca bir zaman tahsis ettim. Burada bütün günlerimiz, bütün gecelerimiz müzelerde, gezilerde, tiyatro sahnelerinde, meşhur yapılarda geçti; Vedat her sabah kahvaltıdan evvel ihtara hacet bırakmadan, cebir kitabıyla defterinin önüne oturur, karşısında bir dakika fazla yahut eksik olmasın diye saate bakarak, sürekli çalışırdı.

Vaktaki Berlin’de artık onlar için görülecek şeylerin mutlaka lazım ve yararlı olanlarına bitmiş nazarıyla bakılabildi; mektebin açılmasına kadar değerlendirilebilecek kısa günler kaldı. Bunu da onlara Hamburg’u göstermek için kullandım. Orada konsolos olan eski dost Ferit’in yardımıyla üç-beş gün

---

49 Bastei Köprüsü’nün de içinde bulunduğu ve “Saksonya İsviçresi” olarak adlandırılan Almanya’nın Çek Cumhuriyeti sınırına yakın konumdaki bölgede bulunan tuhafkum taşı oluşumları, ülkenin en ilgi çekici manzaraları arasındadır. (y.h.n.)

içine birçok şeyler sıkıştırdık. Hatta geceleri de boş geçirmedik. Bu arada şehrin operasında Mozart'ın *Figaro'nun Düğünü* eserini dinledik. Vedat'ın o yaşta musiki kabiliyeti bu eserin kıymetini takdire yetecek derecede değildi elbette... O, Dresden'de gördüğü Smetana'nın operasında, şurada burada seyredilen operetlerden özellikle Berlin'de dinlenen Verdi'den, Gounod'dan⁵⁰ aldığı zevki Mozart'ın bilhassa *recitative*'lerle⁵¹ dolu olan bu operasında muhakkak bulamıyordu, fakat dâhi bestekârı sonatlarıyla⁵² tanıdığı için, belki kendisi için bir hayal kırıklığına sebep olan bu gecenin izlenimlerini sükût ile geçiştirdi.

---

50 Fransız operet bestecisi. (y.h.n.)

51 Opera sanatıyla birlikte doğan bir vokal türdür. Opera ve oratoryo gibi sahne eserlerinde bir konuyu, öyküyü ya da bunlarla ilgili olayları anlatmak üzere hazırlanan metnin, konuşma benzeri bir üslupla seslendirilmesidir. (y.h.n.)

52 Sonatlar genellikle dört ana bölümlü olan piyano, keman, viyolonsel gibi solo çalgılarla, piyano eşliğinde yaylı ya da üfleli çalgılardan birine yazılan kompozisyonlardır. (y.h.n.)

**Çocukların Memlekete Dönüşü - Mektepte - Yemek
İşi - Almanca - Piyano Öğretmeniyle Bir Anlaşmazlık -
Savaşın Zorlukları - Mücadele - Bugün Duyulan Azap
- İkinci Seyahat - Yeğenler**

Artık zaman gelmişti, Berlin'e dönmek ve anneleriyle çocukları yola çıkarmak lazımdı. Bu yol, henüz Balkanzug⁵³ kurulmadığı için gayet dolaşık, o şehirden o şehire atlama-
lar, aktarmalarla pek zordu. Ne olursa olsun mektebin açılma
zamanına yetişmek lazımdı. Seyahatlere alışık olanları bile
şaşırtacak olan bu yolculuk ancak beceriklilikleri türlü tec-
rübelerle ispatlanmış olan bu çocuklarla, ölçülülüğü ve ileri
görüşlülüğü, tedbirliliği ve kavrayışı, bütün müşterek hayatta
kendini kabul ettirmiş bulunan annelerinin nezaretiyle müm-
kün olabilirdi; nitekim öyle oldu.

Yüzlerce engellerden atlaya atlaya onlar İstanbul'a ulaş-
tılar. Ve Vedat Galatasaray'ın beşincisine başladı. Ben Al-
manya'da daha beş ay kalacaktım. Döndüğümde İstanbul'un
hâlini pek bozulmuş buldum. Harp günden güne yıkıcı te-
sirlerini artırıyor, elbette mektepte de bu tesirler hükmünü
gösteriyordu. Çocuklar bu zor yılların türlü bôzukluklarını
mektepte geçireceklerdi.

***

Çocukların tahsil işi yoluna girmiş gibiydi, mektepte tek
bu zorluk vardı: Gıda meselesi. Yemeklerinin nefisliğiyle,

---

53 İlk seferine 1883 yılında Paris'ten başlayan Orient Eksperes'in Orta Avrupa ve
Balkan Yarımadası arasında sefer yapan hattı. (y.h.n.)

tatlı ve börekleriyle, özellikle pilavıyla meşhur olan mektep, talebeyi fena gıda maddeleriyle şöyle böyle doyurmaya çalışıyordu. Bizimkiler için evden birkaç gün dayanabilecek şeyler yaptırılarak çocukların çantalarına yerleştiriliyor, fakat gıda maddeleri sağlamada evde de pek çok zorluklar çekildiğinden çocuklara verilebilen bu yedek yemeklerin çeşidi pek sınırlı kalıyordu. Daha çok sınırlı kalan, bunların faydasıydı; zira çocuklar kendilerinin mektepte seçkin ve ayrıcalıklı gıda almak imkânını arkadaşlarına karşı hakka ve adalete aykırı bir iş hükmünde düşündüklerinden, sonradan anlaşıldı ki, bu yedek yemekleri hemen ilk günü en yakın arkadaşlarıyla paylaşıyorlarmış. Doymak ve beslenmek zararına fakat ah-lâk lehine olan bu hareketlerini eleştiriyse de değil memnuniyet gösteren bir tebessümle karşıladık.

Mektebin dersleri düzgün bir şekilde devam ederken Vedat'ın Almancası da mektebe gidip haftada iki saat onunla meşgul olan ihtiyar bir Alman öğretmen vasıtasıyla takip olunuyor; her gün mektepte kendisine bir saat piyano çalışmak müsaadesi veriliyor, haftada bir defa da mektepten çıkıp öğretmen Radeglia'dan⁵⁴ dersini alması mümkün olabiliyordu. Bülent'in keman derslerini de mektebin keman öğretmeni idare ediyordu.

Şu hâlde çocukların her işi düzene girmiş demekti. Yalnız Vedat'la öğretmeni Radeglia arasında bir anlaşmazlık ortaya çıktı. Bir gün gittikçe sinir buhranları artan bu zat -ki kızım-la meşgul olurken ciddiyeti ve iktidarı bizce pek sınanmıştı- nasılsa Vedat'a biraz çıkmış, onun bir zor parçada başarılı olamayışından hiddete kapılarak önünden defteri kapıp yere fırlatmış. Değil böyle bir kaba muameleye, hatta özenle yapılmış ihtarlar ve azarlara bile tahammül edemeyen Vedat hiçbir karşılıklı bulunmayarak sadece kalkmış ve defterlerini toplayıp selam vermeyi de ihmal etmeyerek çıkmış. Bu olay-

---

54 Vittorio Radeglia, 1941 yılında İstanbul'da vefat etmiş Hırvat asıllı bir İtalyan bestecidir. 1914 yılında daha sonra İstanbul Belediye Konservatuvarı olarak anılacak olan Dârü'l-Elhân'ın kurucularındandır. (y.h.n.)

dan sonra onu tekrar öğretmenine göndermek mümkün olmayınca başka bir yol bulmak lazımdı. Radeglia'dan sonra kızımın meşgul olan İstanbul'un en meşhur piyanistlerinden ikisini şöhretleriyle uygun bir iktidarda bulmakla beraber ders hususunda ciddiyetten ziyade gösterişe kapılan bir mizaçta görmüştüm, onun için İstanbul'un en meşhur müzisyenlerinden *concertiste*⁵⁵ ve aynı zamanda Anádoļu Ajansı temsilcisi Mme. Grosser'i⁵⁶ gidip gördüm ve Vedat'la meşgul olmasını rica ederek onayını aldım. Bu suretle piyano meselesi mektep bitinceye kadar tekrar sağlam bir yola girmiş oldu.

Bir yandan harp ve ondan ileri gelen zorluklar devam ediyor ve gündün güne şiddetini artırıyor: Bir gün haber aldık ki Galatasaray Sultanisi askerî bir hastahane hâline dönüştürülüyor. Bunun için yatılı talebenin barınmasına imkân bulamaya-
cağından dersler yalnız gündüzlü olarak takip olunabilecekti.

Bu kararın, evleri Yeniköy'de olan çocuklarımıza etkisi pek fazla düşündürecek bir nitelikteydi, teşekkür olunur ki ablaları Şişli'de oturuyordu. Çocukların onun evinde misafir kalmaları ve her gün oradan mektebe gidip gelmeleri suretinde bu probleme de bir çare bulundu.

Şu geçmiş yılların hatıralarına döndükçe duyulan acılar bir kızgın burğu zulmüyle kalbime saplanıyor ve bunların arasından, yer yer, şurada burada uyanan bir eleştiri sesi yükselerek beni azarlıyor: "Niçin diyor, niçin çocuğuna bir küçük soluklanma, biraz kendisini duymak, biraz çocukluğuna doymak fırsatını vermedin? Acelen neydi? Bu didinme, bu uğraşma, her zorluğun karşısına dikilerek bir hâl çaresi bulmak için

---

55 Konser sanatçısı.

56 Anna Grosser Rilke (1853-1938): Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, bugün Çek Cumhuriyeti'nde yer alan Melnik kentinde doğan ünlü müzisyen, 1888'de eşine teklif edilen yeni bir iş dolayısıyla İstanbul'a taşınmış, otuz yılını geçirdiği bu şehirde müzik kariyerini olabildiğince sürdürmüştür. Sarayda ve hanedan mensuplarının konaklarında konserler vermiş, eşinin ölümüyle onun kurduğu haber ajansının yönetimini üstlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda, ülkedeki Almanlar ve Avusturyalılarla birlikte sınır dışı edildikten sonra Almanya'ya yerleşmiştir. İstanbul'daki hayatına dair yazdığı anıları oldukça önemlidir. (y.h.n.)

olaylarla bu savaş neye yarayacaktı? Dünyanın türlü ıstıraplarla, şartlarla dolu bir çağında, sürükleye sürükleye yavrunu götürmek istediğin yer nihayet Tiran denilen ölüm yeri miydi? Onu hep babalık gururuna feda ederek kendi elinle oraya kadar götürmek için seni sevk eden uğursuz talihe karşı niçin irkilip isyan etmedin?” Ve bu azarlamamın karşısında bedbaht oğlumun bütün ağırlığıyla tabutu omuzlarıminin üstüne yükleniyor ve onun altında ezilerek, bir kütle hâlinde, işte şimdi yine bu satırların üstüne kapanarak kıvranıyorum.

***

Hatıraları sırasıyla takip edeyim:

Harbin artık bitmek üzere olduğu anlaşıyor ve bu neticenin Almanya ile müttefikleri aleyhine olacağı da seziliyordu. Vedat da bu sırada Galatasaray Sultanisi’ni bitiriyor, bir hafta bile gecikmek istemeyerek bütün hazırlıklar yapılıyor, diplomasının tasdik muamelesi bitiriliyor ve harbin müthiş bir sona doğru koştuğuna önem vermeyerek, Vedat’la beraber yeğenlerimden üç çocuğu daha yanıma alarak doğru Berlin’e gidiliyor. O zaman Türk-Alman Dostluk Teşkilatı’nın faal üyelerinden biriydim. Almanya’da bana yararlı birçok dostlarla beraber o teşkilatın merkez üyeleri arasında bana yardım edecek unsurlar da bulacaktım. Yeğenlerimden hiçbiri Galatasaray’ı bitirememişti, onlar lise tahsilini Almanya’nın muhtelif şehirlerinde ve Dostluk Teşkilatı yardımıyla bulunacak öğretmen evlerinde barınarak yapacaklardı. Yalnız Vedat, Berlin Darülfünunu’nda kalacaktı. Evvela hep beraber Berlin’de Esplanada Oteli’ne indik. Bir yandan Vedat’a ilişkin vazifeyi yaparken, bir yandan yeğenlerimi yerleştirmekle meşgul oldum. Bunlardan biri Dresden, ikincisi Leipzig, üçüncüsü Düsseldorf’da *oberrealschuleler*’e⁵⁷ ve yine oralarda vazife sahibi olan öğretmenlerin evlerine yerleştirildi; onları alıp götürmek, bir yandan da Vedat’ın işiyle meşgul olmak beni oldukça yoran fakat zevkine doyulamayan bir meşguliyet oldu

---

57 Esas dersleri, fên, matematik, İngilizce ve Fransızca olan lise. (y.h.n.)

**Yaş Meselesi - Prusya Eğitim Bakanı - Dessoir -
Bir Pişano İmtihani - Üniversite - Pişano Öğretmeni -
İkametgâh - Mozart'ın Bir İbaresî - Dr. Brösicke -
Kızları**

Vedat için en evvel karşı göğüs gerilecek bir zorluk ortaya çıktı: Yaş meselesi...

Üniversitede bana dediler ki: “Siz de İstanbul Darülfünunu’nda hocasınız ve edebiyat şubesinin reisisiniz. Fazla olarak yabancısınız ve bizimle ittifak eden, birlikte harbe giren bir milletin tanınmış bir şahsiyetisiniz; çocuğunuz henüz bizde istenen yaşa gelmemiştir. İki sene evvel davranmış oluyor. Fakat Prusya Eğitim Bakanlığına müracaat ediniz, size mahsus olarak ayrıcalıklı bir muamele yapılacağından ve çocuğun kaydına bir engel kalmayacağında şüphe yoktur.”

Bu tavsiyeye uyarak Prusya eğitim bakanına müracaat ettim, dostlarımdan birinin yardımıyla gerçekleşen bu müracaat üzerine derhâl bana güler yüz gösterildi ve iki gün sonra Bakan bizzat beni ziyaret ederek arzumun kabul edildiğini ve üniversite yönetimine tebligat yapıldığını söyledi.

İkinci zorluk, tahsilin istikametini tayin etmek meselesiydi. Şimdi Vedat’ın o zamana ait hayalini görüyorum. Bütün kaderini, varlığını, babasına teslim etmişti; o ne düşünürse onun doğru olduğuna, ne yaparsa onu hemen kabul etmek lazım geldiğine kanaati vardı ve bu kanaatle bütün varlığını, hâlini, istikbalini, kaderine çizilecek istikamet yönünü hep ona bırakan tam bir teslimiyet içinde ne bir itiraz kelimesine,

ne hâl ve sözlerinde bir gücenikliğe tesadüf etmedim. Galatasaray'dayken dikkat etmiştim: Edebiyattan sonra onun merakını, ilgisini diğer derslerden ziyade çeken kimyaydı. Onu bu mesleğe sevk etmek, bir kimya mühendisi yapmak ne kadar doğru olacaktı. Ah, nasıl oldu da bu fikri takip etmedim. Bütün arzularımı kendi tarafına çeken diğer bir meslek vardı: Ekonomi ve maliye uzmanı olmak... Bu da ötekinden daha az doğru değildi. Beni ben yapan, hayatı, dünyayı ve insan denilen mahlûkun mahiyetini bana öğreten etkenlerin başında, benim o zeminde geçmiş olan tecrübelerimin, gözlemlerimin, mücadelelerimin toplamı gelirdi. Buna dair Vedat'la birçok sohbet fırsatları bulmuştum. Kendi hakkında hüküm vermek yetkisini başkasına terk etmeye karar alan bir adam ağırbaşlılığıyla ne dedimse kabul etti. İstanbul'dan ortak bir dostun aracılığıyla Hukuk Fakültesi profesörlerinden dünya çapında bir şöhrete sahip âlim Dessoir ile yalnız olarak bir görüşme yaptım. Bana takip olunacak dersleri söyledikten sonra, her şeyden evvel oğlumla beraber bir gün evinde bir çay almamızı rica etti. Ve bir kere çocuğun kabiliyetleri hakkında fikir edindikten sonra fakülteye beraber giderek dekanla görüşüp dersleri kararlaştırmak istediğini söyledi. Tayin ettiği gün ve saatte ikametgâhında hazır bulunduk, bizden başka üç-dört davetli daha vardı. Profesör Dessoir'in eşine takdim edildik. Zaten öğrenmiştim ki Madame Dessoir, Almanya'nın vaktiyle pek fazla şöhret kazanmış başlıca *cantatrice*'lerinden⁵⁸ biridir. Vedat'ın musikide büyük bir yeteneği olduğu, bilhassa piyanoda hayret edilecek derecede kabiliyetler gösterdiği sırası gelmişken söylenince Madame Dessoir, "Şu hâlde tahsilini takip ederken musikiyi de ihmal etmemesi lazımdır. Almanya bunun için en müsait bir zemindir. Çayımızı aldıktan sonra çocuğun piyanosunu dinleyeyim, size düşüncemi açıkça söyleyeceğimi vadederim," dedi. Ve çaydan sonra kalkarak çocuğu piyanonun önüne oturttu, kapağını açtı. Cesaret veren, teşvik eden bir tebessümle ona sordu:

---

58 Kadın şarkıcı. (y.h.n.)

“Chopin? Beethoven? Schumann?”

Vedat en son isimde durdu, “Schumann,” dedi. O vakit kadın Schumann’dan bir defter çekti, elinin seri bir hareketiyle yaprakları çevirdi:

“Bunu muhakkak çalmışsınızdır!” dedi: “*Carnaval...*”

Ben derin bir nefes aldım. Tesadüf. Vedat’ın en iyi çalıştığı parçalardan birini önüne koymuş oluyordu. Kadın ayakta, profesör biraz ötede, diğer davetliler hayreti andırır bir dikkatle dinlediler. Bitince kadın gülerek:

“Size düşüncemi açıkça söyleyeceğimi vadetmiştim,” dedi. “İşte: Yaşınıza göre çok iyi, yalnız parmaklarınızda bir fazla diklik, bütün çalışınızda bir fazla sinirlilik var. Bu ikinci kusur belki yabancı bir muhitte çalmaktan ileri geliyor. Sizi Almanya’nın en büyük piyano virtüözüne tavsiye ediyim: Sauer.⁵⁹ O ders vermez, verse bile pek özel durumlarda verir, fakat sizi beş dakika dinlesin ve lazım gelen öneriyle sizi idare edebilecek bir muallim gösterebilir.”

İşte bu çay ziyafetinden iki büyük istifade ile çıktık. Üniversitede dersler tespit edildi ve Vedat’ın piyano derslerini de Sauer’in tavsiyesi üzerine öğretmen Kessler üzerine aldı.

İkametgâh meselesi en kolay halledilen şeylerden biri oldu ve önce pek zor olacak zannedilebilen bu iş en mesut, en uygun şartlar dairesinde halledildi. Dostluk Yurdu’nun yardımıyla Halensee’de⁶⁰ eski fakat her türlü rahatlığa sahip bir binanın son iki katında ikamet eden Dr. Brösicke nezdinde en yukarıda bir oda Vedat’a tahsis olundu. Bu zat bir cerrahı, Berlin hastanelerinden birinde vazife sahibi iken

---

59 Emil Georg Conrad von Sauer (1862-1942): Alman besteci, piyanist, skor editörü ve müzik (piyano) öğretmeniydi. Franz Liszt’in öğrencisi ve neslinin en seçkin piyanistlerinden biridir. (y.h.n.)

60 Berlin-Halensee Charlottenburg-Wilmersdorf’un en küçük ve Berlin’in ikinci en küçük semti. Semt özellikle villa ve müstakil evlerin yapılmasıyla 19. yüzyılda o zamanki Berlin’c komşu olan Deutsch-Wilmersdorf’da oluştu. 1914’te semtin inşaatı büyük oranda bitirildi. (y.h.n.)

mensup olduğu mesleğin acı bir müdahalesine maruz olarak bir bacağını kestirmişti. Bu, Büyük Harp'te mi meydana gelmişti yahut daha evvel başka bir sebepten mi ortaya çıkmıştı; bunu öğrenmek için soru sormaktan daima çekinmiştim, yalnız biliyordum ki zaten yaşlanmış olduğundan emekliye sevk edilmiş ve kesilen bacağının yerine bir protez yerleştirilmiş olmasına rağmen serbestçe yürümeye henüz alışamayarak bütün zamanını çalışma odasında sandalyesinde geçirmeye mahkûm olmuştu. Bütün evin hizmetini, özellikle gıda tedarikinin pek zor ve türlü vasıtalarla müracaat zorunluluğunu gerektiren bu kıtlık zamanında aileyle beraber kiracıları olan Vedat'la konservatuvarda piyano derslerini takip etmek için Kuzey Almanya'dan Berlin'e gelerek burada sığınan bir genç kıızı beslemek mecburiyetini üzerine alan Frau Brösiche, Alman kadınlarında istisna teşkil etmeyecek kadar benzeri çok olan fedakâr, gayretli, didinmekten, çırpınmaktan, her şeye yetişmekten çekinmeyen, üşenmeyen bir ev kadınıydı. Piyano derslerine bir cinnete yakın düşkünlükle devam eden o genç kız belki başka şeylere doğuştan bir yetenek sahibiydi fakat musiki için daima isyan hâlinde olan bir kabiliyet yoksunluğuyla Vedat'ın odasına bitişik olan odasında günlerce, her gün saatlerce Mozart'ın sonatlarından birinde on beş ölçülük bir ibareyi kim bilir nasıl eziyet verici bir adam olan öğretmeninin ısrarıyla yüzlerce yüzlerce defa tekrar eder ve hiçbir zaman arzu edilen ifade inceliğine ulaşamazdı.

Şahsen de tabiatın en çok cimrilikle yarattığı bu biçarenin hep aynı başarı yoksunluğuyla tekrar eden o beyhude uğraşmaları hele bu kabiliyetten mahrum bedbahtın asi parmaklarına esir olan Mozart'ın o muradına ulaşamamış ibaresi Vedat için bir kâbus olmuştu. Ben odasında, evinde rahat edip etmediğine dair ara sıra sordukça o gözlerini tavana kaldırarak, o kadar güzel olan alaycı tebessümlerinden biriyle:

“Oda, ev, aile, yemek her şey pek iyi... Bana çocukları gibi bakıyorlar, yalnız, yalnız, ah! O kız olmasa... Beni çıldır-

tacak. Onun sebebine Mozart’a düşman kesildim. Başka yazacak bir ibare kalmadı mıydı?” gibi sözlerle kızgınlık gösterirdi. Vedat’ın odasından memnun olmasına birçok sebepler vardı. Bir köşede yerden tavana kadar yükselen, eski Alman binalarında benzeri görüldüğü gibi büyük bir çini soba vardı ki kış gelince onu hiç sevmediği soğuklardan muhafaza edeceğini vadediyordu. Şuradan buradan tedarik edilmiş, eski fakat tertemiz bir kanepesi, koltuğu, yazı masası, yerde bir halısı, hatta duvarlarda üç-dört irili ufaklı levhası vardı. Bu katta kendisinden başka yalnız o kızcağız vardı, fakat yine o, “Keşke on kişi olsaydı da piyano belası olmasaydı,” derdi.

O kadın aşağısını teşkil eden ve beş odadan ibaret olan kat tamamen aileye aitti. Karıkocanın yatak odası, bir salon, bir yemek odası, doktorun yazı odası, bir de aile kızlarının odası... Aile kızları iki kişiydi. Biri cephelere yakın bir yerde hastabakıcılık etmek üzere vatani vazifesini görüyordu, pek nadir fırsatlarda Berlin’e gelir ve iki-üç gün ailesine misafir olarak yine vazifesine koşardı. Diğer Berlin Konservatuvarı’nda keman derslerini takip ediyordu ve tahsilinin son senesini yapıyordu.

**“Musique D’ensemble” - Berlin İkameti - Geceler
Nasıl Geçerdi? - Dans Dersleri - Harp Fenalaşıyor -
İstanbul’dan Haber Yok - Gıda Meselesi -
Çocuk Zayıf Düşüyor**

Büyük bir musiki yeteneğine sahip ve aletine tamamıyla hâkim olan bu kız, Mozart’a musallat olan o bedbaht kıza karşılık Vedat için bir telafî imkânı vermişti. Genellikle, biri kemanıyla, öteki piyanosuyla *musique d’ensemble*⁶¹ yaparlardı. Zannediyorum ki Vedat’ın *accompagnateur*⁶² kabiliyetlerinin gelişimine bu eşlik büyük hizmet etmiştir. Evin kızlarına mahsus olan ve bir tarafında piyano bulunan bu küçücük oda nasıl olup da icap ettikçe ikisine birden yatak odası vazifesini görebiliyordu, bunu anlayamadım. Muhakkak bir tarafta duran divan, saati gelince yatak hâline dönüştürülerek, ikisine de uyayabilmek imkânını veriyordu.

Vedat, Halensee’de yerleştikten sonra ben de Esplende’yi terk ettim. Hem elçiliğe daha yakın olmak, hem Vedat’ın ikametgâhının bulunduğu mahalleyle -ki Kurfürstendamm’ın⁶³ sonudur- daha sıkı bir irtibat teşkil etmek için Eden Oteli’ne geçmiştim. Günler pek düzenli geçiyordu. Her ikimiz de pek erken hazır bulunurduk. Ya Vedat bana uğrayarak derslerine gider yahut onun dersi olmayan günlerde ben oraya kadar uzanırdım. O günlerde Vedat’ı yatağında her

61 Farklı enstrümanlar çalarak birlikte müzik yapan müzik grubu. (y.h.n.)

62 Eşlik etme. (y.h.n.)

63 Kurfürstendamm ya da diğer adıyla Ku’damm Berlin’de 3,5 kilometre uzunluğunda bir cadde. (y.h.n.)

nüshası bir büyük defter kadar kalabalık olan *Berliner Tageblatt*'in⁶⁴ yaprakları arasına uzanmış bulurdum. O mutlaka her gün her baskısını gözden geçirmeye bir vazife nazarıyla baktığı ve pek ziyade sevdiği, özellikle Almanya'nın en tatlı yazan ve Fransa'da uzun süre ikameti tesiriyle düşünce ve yazış tarzlarına Alman yazarlarında nadir görülen bir çeşni ilave eden başyazarın makalelerini pek lezzetle okuduğu bu gazeteyi görmedikçe içi rahat etmezdi. Onda gazete okumak ihtiyacı o tarihte başladı.

Vedat'ın gündüzleri üniversite dersleriyle, piyano çalışmalarıyla, zaten ilk seyahatte tanıdığı şehri, binaları, sergileri, bahçeleri dolaşmakla geçirdi. Ona lüzum olmadıkça refakatimin yükünü yüklemezdim; fakat geceleri...

Ertesi sabah geç kalkmak imkânlarından istifade ederek hemen daima şurada burada geçirir ve o gecenin önceden planlanmış akışı bitince o ikametgâhına, ben otele çekilirdik. Ve bu gece planlamalarını ona bırakmıştım, o her hafta için kararlarını verir, benim de onayımı aldıktan sonra icap eden biletleri alırdı.

Nerelere giderdik? Nerelere gitmezdik? Başta Büyük Opera, Charlottenburg Operası, Metropol Theater, Lessing Theater, başlıca küçük sahneler, o arada Amiral Palace, Winter Garden gibi müesseseler; baba oğul yan yana, beraber düşünüp beraber duyan iki arkadaş, bazen hangisi oğul hangisi baba vaziyetine geçtiği tahlile muhtaç iki yoldaş gibi Berlin'in muhtelif derecelerde ve çeşitlerde her türlü sanat gösterilerini yaşadık. Üniversite derslerine, çocuğun sıhhatine ve uykusuna zarar vermeyecek surette fakat hiçbir mühim temsili kaçırmamak üzere bu işi tertip edebilmek oldukça tedbire ve hünere bağlıydı. Bu işi kolaylaştıran bir cihet vardı: Bütün gösteriler pek erken, hemen akşam yemeklerini zorlukla yetiştirebilecek kadar erken başlardı. Bu gösteri hayatı arasında musikiye büyük bir yer ayırmak icap ederdi.

---

64 1872'den 1939'a kadar Almanya'da yayımlanmış günlük gazete. (y.h.n.)

Berlin'in meşhur filarmoni konserleri başlıca bizi cezbeden yerlerden biriydi. Bir aralık diğer bir gece işi çıktı. Vedat'ın dayı torunları, Fuat Köseraif'in⁶⁵ kızları Charlottenburg'da bir dans mektebi idare eden bir kadının derslerine devam etmek istediler ve Vedat'ı da teşvik ettiler. Onların oturdukları sokakla Halensee arasında ulaşım imkânları pek bol olduğu gibi çocuklar bir kere buluşunca Charlottenburg'a da kolaylıkla geçebilirlerdi. Ben onlara refakate mecbur kalmadım, zaten kızların anneleri daima başlarında hazırды, yalnız iki kere derslere dair bir fikir edinmek üzere ben de onlarla beraber gittim. Öğretmeni dans konusunda büyük bir uzmanlığa sahip buldum. Takip ettiği usul de mantıkî ve aynı zamanda -tabiri caizse- tarihiydi. *Quadrille*, *lancier* türünden *carree* tabir olunan ve artık eski sayılan danslardan başka *menuet*, *cracovienne*, *varsovienne*, *passacaglia* gibi tarihe mal olan şeyleri de ihmal etmiyordu ve Almanların tam manasıyla vazgeçemedikleri valsle, mazurka, polkadan atlayarak nihayet o zamanın *cake-walk*, *one step* türünden danslarına geçiyor ve böyle muhtelif aşamalardan sonra asıl dansın esas temeli olan ritim hakkında talebesinin vücutlarına, bacaklarına ve onlardan evvel ruhlarına ölçü hissini aşılıyordu. O zaman Vedat küçücük cüssesinde, henüz teşekkül çağında olan cisminde sonraları serpilip büyüdüğü en iyi dans edenlerin arasında sivrilecek bir genç sakladığını farz ettiremezdi.

Görülüyor ki biz Berlin'de ikametnin ilk aylarını pek iyi geçiriyorduk. Yalnız bu mesut denebilecek olan ömrün ufunda kara bulutların tehdit eden lekeleri dolaşıyordu:

Harp günden güne fena bir cereyan alıyor, günden güne Alman kuvvet ve direnişinin sarsıldığı görülüyordu. Bunun neticesi ne olabilirdi? Bunu düşünürken titrerdim ve titrer-

---

65 Fuat Kösearif (1872-1949): Dilbilimci. II. Abdülhamit'in vezirlerinden Köse Raif Paşa'nın oğludur. Meşrutiyet'in ilanından sonra Türk Demeği üyeleri arasında yer aldı. Türkçüler arasında dilde tasfiyeciliğin lideri konumundaydı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Ziya Gökalp'la aralarında Türkçecilik, tasfiyecilik tartışmaları oldu. 1932'de kurulan Türk Dil Kurumu'nun faaliyetlerine katıldı. (y.h.n.)

ken Vedat’a bakardım. Onun simasında derinleşen bir elem manası vardı. Her gün *Berliner Tageblatt*’ın içinde yüzerken bütün duygularına tercüman olacak bir kelime söylemekte sanki özellikle çekincesi vardı. Belki de duygularını belli etmiyordu. Yalnız bir şeyden şikâyet ederdi. Evden, annesinden pek sevdiği kardeşlerinden, özellikle Bülent’ten ve onun mektebinden haber alamamak her eğlenceye rağmen çocuğu hüzne boğuyordu. Ve ne zaman ben onu bu gamlı hâlimden sıyrarak bir teşebbüste bulunsam, susar ve birden nemlenen güzel iri kara gözlerini öte tarafa çevirerek yutkunurdu. Bir yandan da memleketin her gün bir parça daha bozulan düzeni neticesiyle gıda meselesi büyük bir dert oluyordu. Ne yumurta, ne yağ, ne peynir, ne et, ne kümes ve av hayvanları, hatta ne kahve, ne çay, ne süt, ne meyve, sözün kısası kuvvet verecek bir şeyler sağlamaya imkân yoktu. Onun evinde Frau Brösiche, benim ikametgâhımda Fraulein Kettelhöhn hatır ve hayale gelebilecek her çareye müracaat ederek önümüze ancak pancar salatasıyla patates ve gittikçe incelen bir dilim ekmek koyabiliyorlardı. Ben durumlar karışıkça ve para meselesini düşünmek lazım geldikçe otel hayatını terk ederek pek güzel ve ucuz bir pansiyona çekilmiştim. Burada hem Vedat’a daha yakın oluyordum hem daha sakin bir hayat yapabiliyordum. Vedat’a sorardım:

“Oğlum doyuyor musun?”

“Evet!” derdi. Ya beni ya kendisini aldatıyordu. Doymuyordu. Olsa olsa doluyordu. Lahanayla, turpla, patatesle... Aldanmayan biri vardı: Babasının gözü... Onu, önümde yürürken, endişeyle takip ederdim.

Benim kahverengi kalın, güzel bir paltomu -elbise bulmak da mümkün olmadığından- ona göre düzelttirmiştim. Onun içinde omuzlarını kaldırarak bir yürüyüşü vardı ki kuvvet almaya muhtaç olan taze vücudunun bir tehdit altında olduğuna işaret eder ve beni müthiş bir korkuyla sarsardı.

**Kaçak Yiyecek - Doymuş Değil Dolmuş -
Bizimkilerden Haber Yok - Muammer ve Çocukları -
Vedat'ın Üzüntüsü - Küçük Bir Seyahat -
Berchtesgaden**

Bizim pansiyonda bana pek sevgi gösteren Musevilerin güngörmüş ailelerinden çocuklarıyla beraber iki kadın vardı. Bunlar birçok aileler gibi hayatın gittikçe artan zorluklarından kaçarak kendi evlerini terk etmişler ve bir pansiyona sığınmak çaresine müracaat etmişlerdi. Vedat'ı da daima görürler ve ona ilgi gösterirlerdi. Bir gün onlarla bu gıda meselesinden bahsederken ikisi birbirine bakiştılar, sanki “Ne dersin? Söylemek münasip mi?” diye soruştular. Ve münasip olacağına gözleriyle karar verdikten sonra bana anlattılar:

Civarda bir yerde *Franc-maçonnerie*⁶⁶ teşkilatından gizli bir kuruluş tanırlarmış ki beni oraya tavsiye ederlerse yumurta, et, tereyağı vesaire türünden yasak yahut ortada bulunmayan gıda maddelerinden elde etmek mümkün olabilirmiş. Irklarına has olan beceriklilik sayesinde bir Musevi *loge maçonnique*⁶⁷ tarafından gizlice işletilen bu kurumdan ara sıra uğrayışlarımda çocuğun beslenmesine yarayacak şeyler edinebildim. Elbette bunda bahşişlerin büyük bir hizmeti oluyordu: Tereyağı, soğuk etler, yumurta, Almanların o kadar iyi pişirdikleri kaz kızartması... En zor olan ekmek meselesiydi. Bundan da mümkün olabilen miktarını ele geçirdikten sonra aralarına et, kaz, yumurta sıkıştırarak küçük paketlerle

⁶⁶ Mason teşkilatı. (y.h.n.)

⁶⁷ Mason locası. (y.h.n.)

sabahları bana uğrayan Vedat'ın paltosunda ceplerine kordum fakat genellikle akşamları yine bana uğrayınca kontrol eder ve görürdüm ki hiçbirine dokunmamış. Sitem eder ve, "Ben o kadar zahmetle bunları bulup sana veriyorum. Sen yememişsin," derdim.

O beni suçunu affettirmek isteyen küçük bir çocuk hâliyle öper ve "Ne yapayım babacığım? Karnım tok!" derdi. Karnı tok değil, pancarla, patatesle, lahana salatasıyla doluydu.

Günden güne onu daha zayıf düşmüş gördükçe bu zor vaziyetten nasıl çıkılacağını düşünür ve bir türlü hâl çaresi bulamazdım. Onda fazla olarak bir bitkinlik, bir keder vardı. Bütün eğlence vesileleri ondan sanki bir sisi sıyıramayarak geçip gidiyordu. Bunun sebepleri malumdu. Memleketle haberleşme kesikti hatta mektup alamıyorduk. Bir aralık Karlsbad'da⁶⁸ bir tedavi devresi geçirdikten sonra Berlin'de bize misafirliğe gelen ablasını son hareket eden Balkanzug ile ve türlü zorluklarla yola çıkarmıştık. O trenin İstanbul'a gide-meyerek yarı yolda başka bir istikamet tuttuğunu biliyorduk. Nereye gitmişti? Ablası ne olmuştu? Nihayet İstanbul'a ulaşabilmiş miydi? Ne bunu biliyorduk, ne de evimizden, annesinden, kardeşinden bir haber alabiliyorduk. Ben bu üzüntülere karşı sabırla dayanmaya çalışıyordum.

Fakat en büyük üzüntü Vedat'ın hiç ses çıkarmadan, şikâyeti andıran bir kelime söylemeden her gün biraz daha kendisini ümitsizliğe salıverdiğine dikkat etmekten ileri geliyordu. Bu aralık Vedat'ın maneviyatında feña tesir yapan bir olay oldu. Muammer'in⁶⁹ iki büyük oğlunu Almanya'da Dresden'de ve Leipzig'de yerleştirdiğimi kaydetmiştim. Diğer büyük kızı Latife⁷⁰ ile iki küçük kızı Vecihe ve Rukiye

---

68 Çek Cumhuriyeti'nin Bohemya bölgesinde bulunan bir şehir. (y.h.n.)

69 Uşşakizade Muammer Bey (1873-1951): Halid Ziya Uşşaklıgil'in amcasının oğlu. Latife Hanım'ın babasıdır. (y.h.n.)

70 Latife Hanım Uşşaklıgil (1898-1975): Latife Uşşaki ya da nüfus kayıtlarına göre Latife Uşaklı, Mustafa Kemal Atatürk'ün eşi. 29 Ocak 1923-5 Ağustos 1925 tarihleri arasında iki buçuk yıl Atatürk ile evli kalmıştır. (y.h.n.)

en küçük oğlu bacağından T. B. ile hasta Müncî anneleriyle birlikte Avusturya'daydılar. Bir gün hiçbir haber vermeden Muammer, Latife'yle beraber Berlin'e geldiler. Sebep? Onu söylemedi, belki söyleyebilecek bir sebebi de yoktu fakat sonradan anlaşıldı ki İsmail ile Ömer'i bulundukları yerlerden alarak, Avusturya'da kalanlarla beraber, hep birden İsviçre'ye geçmeye karar vermiş. Bu kararı evvelce mi almıştı, sonradan mı aldı, bilmiyorum. Onun kararları böyle beklenmeyen zamanlarda ve tesadüfe bağlı vesilelerle meydana çıkardı. Gerçi bunda itiraz edilebilecek bir taraf yoktu. Yalnız terk edebilecekleri memleketin ucuzluğuyla gidcekleri memleketin ağır masrafı arasındaki büyük fark söz konusu olabilirdi fakat Muammer'in mali durumu bu farka önem verdimemeyebilirdi. Buna karşın harbin cereyanı endişeye sebep olacak bir mahiyet alırken güvenli bir memlekete iltica etmekte de büyük bir fayda vardı ki yalnız onun kararında yeterli bir sebep olabilirdi. Bu kararın yerine getirilmesi için lazım gelen müsaadeyi de almış olmalıydı.

Onların böyle İsviçre'ye gidişi Vedat'ta hem bir hüznün, hem bir imrenme doğurdu ve bunu bana bir kısa cümleyle anlattı:

“Onlar gidiyorlar, biz kalıyoruz!” dedi.

Hüzün doğurdu, çünkü onları Almanya'nın komşusu ve müttefiki bir memlekette, İsmail ile Ömer'i de Almanya'nın Berlin'den birkaç saatlik birer şehrinde bilmekle kendisini büsbütün yalnız kalmış farz etmiyordu. Aile fertlerinden yalnız Düsseldorf'da Zeki kalıyordu. Kendisine pek yakın bir arkadaş olan bu hısım çocuğunu, mektebinin bir tatilinden istifade ederek Berlin'e çağırdım, beş-on gün misafir ederek Vedat'a yalnız kalmış olmak hissini unutturmak istedim.

Onda hüzünden başka bir de imrenme hissi ortaya çıktığına işaret etmiştim; bu hissi onun zihninden geçen şu cümle ile tercüme etmek mümkündür: “Onlar İsviçre'ye, hep gü-

zelliklerinden bahsolunan o memlekete gidiyorlar ve hep beraber; biz burada evimizden, bizimkilerden uzak Berlin’de mihlanmış kalıyoruz. Kim bilir daha ne kadar kalacağız.”

***

Bunu açıkça okuduktan sonra birdenbire karar verdim. Zeki’nin dönüşünden sonra Vedat’ın da derslerinde bir tatil fırsatından istifade ederek bir seyahate çıkmak ve çocuğu biraz oyalayıp eğlendirmek istedim. Almanya’nın her tarafını görmüşken yalnız Avusturya’ya, Salzburg civarına saplanmış bir çıkıntı teşkil eden ve Almanya’nın Tyrol’u denebilen bir parçasını bilmiyordum. Bu taraf biraz İsviçre’ye benzetilebilir demişlerdi, sonra orada daha kolaylıkla gıda elde edilebileceğinden bahsolunmuştu. Karar verdikten sonra bir gün Vedat’a söyledim:

“Haberin var mı? Seninle bir seyahate çıkıyoruz...”

Gözlerinde bir parıltıyla, “Nereye?” dedi.

“Berchtesgaden⁷¹ taraflarına...”

O belki daha iyi bir seyahat bekliyordu, kim bilir? Belki de Yeşilköy’ü düşünmüştü. Tevekkülle ve teslimiyetle elini uzattı, masanın üzerinde *Baadeker*’i⁷² aldı ve uzun uzun okuyarak galiba beni kırmamak için, “Ne iyi!” dedi. “On-on beş gün dolaşırız. Şu divane Louis’nin Versailles taklidini de görmüş oluruz.”

Bavyera kralı bedbaht II. Louis’den bahsediyordu. Böylece yola çıktık. Evvela Münih’e uğradık, fakat orada kalmaya lüzum görmedik. Bu mühim ve sanat eserleriyle dolu şehri her ikimiz de tamamıyla biliyorduk. Doğruca asıl istenilen kasabacığa, Berchtesgaden’e, şimdi Hitler’in özel malikânesinin bulunduğu Bavyera’nın en uzak köşeciğine gittik. O

---

71 Almanya’nın Bavyera eyaletine bağlı Yukarı Bavyera idari bölgesinde bir kasaba. (y.h.n.)

72 Karl Baadeker tarafından kurulan Alman yayınevinin meşhur seyahat rehberi. (y.h.n.)

zaman kim derdi ki bu küçük kasaba, o mütevazı malikâne dünyanın en mühim olaylarından birine sahne olacak.

Burada vakit geçirmek için müracaat olunacak vasıtalar pek sınırlıydı; fakat buna karşılık gıda meselesinde Almanya'nın belki hiçbir tarafında mümkün olmayan kolaylıklar bulduk. Kasabanın her tarafı doluydu, belki bu köşecikte böyle izdihama sebep olan da bu yiyecek işinde mevcut olan kolaylıklardı. Biz kasabanın en iyi otelinde, fakat otele ilave edilmiş bitişik bir binada -ki eski bir konağa benzetilebilirdi- büyük bir odaya yerleştirildik. Bu odanın cephesinde bir geniş cumba türünden bir yeri vardı ki ben oradaki yatağı kendime alıkoydum, asıl odanın ortasına tesadüf eden bir yerinde de Vedat'ın yatağı vardı. Geceleri uyandıkça yatağımdan kalkar, çocuğun nefesini dinlemek, sakın bir uyku uyuyup uyumadığını anlamak için parmaklarımın ucuna basa basa onun yatağına gider ve onu derin ve rahat bir uykuda bulduktan sonra kalp huzuruyla geri dönerdim. Gerçekten Vedat bu küçük seyahatten istifadeye başlamış oldu. Otelin müstahdemlerine nezaret eden biri vardı ki bize gıda için pek büyük bir özenle hizmetini sunmuştu; onun vasıtasıyla tereyağı, peynir, bol bol yumurta buluyorduk. Eğer yalnız otelin sofrasında verilen yemeklerle yetinilseydi bunun Berlin'den bir farkı olmayacaktı. Bütün bu meziyetine rağmen Berchtesgaden'de sıkılmaya başladık. Dağ meraklılarını taklit ederek civarın yüksek dağlarına tırmanamazdık. Bu eğlence istisna edilince bu küçük kasabada görmeye değer iki yer vardı: Bunlardan biri Memleha, diğeri Almbach Clam'dı.

**Memleha - Vahşi Bir Manzara - Bir Tedavi Şehri -
Cinnet Eseri Bir Saray - Güzel Bir Göl -
Dönüş Yolunda - Wagner'den Bir Temsil**

Bunların her birine birer gün tahsis ettik. Memleha⁷³ de- yince bilmem bu yer anlatılabilmiş midir? Büyük bir dağın eteğinde bulunan girişinden içine girilir, fakat girmeden ev- vel baştan ayağa kadar muşambadan bir başlık ve kaput giyi- lir; bir tür dalgıç elbisesi... Dar hatlı küçük küçük arabalardan meydana gelmiş bir trene binilir ve bütün iç tarafı elektrikle aydınlatılmış olan dağın kim bilir ne kadar derinliklerinde oyulmuş yollarında yine elektrikle işleyen bu trende bir ge- zinti yapılır. Bütün iç taraf, tavanlar tuzdur ve her tarafta şıpır şıpır tuzlu damlalar sızar.

Nihayet yüksek bir noktaya gelinir, burada işte bu etraf- tan sızan tuz damlalarından meydana gelmiş bir göl vardır ki üzerinde bulunulan tepeciğe göre iyice derindedir.

Oraya kadar inmek için trendeki diğer yolcularla beraber bir uzun kızağa binilir ve manzaranın vahşetinden doğan bir titreme hissine rağmen kahkahalarla göle kadar inilir. Bu ka- dar kolay inilen bu çukurdan yukarıya çıkmak için dik bir yokuştan tırmanmak lazımdır. Burası dağın karnı demektir, bir karın ki ağzına kadar tuzla doludur. Bu tuz türlü hastalık- lara deva olarak ve türlü değişimlerden geçirilerek -Berchtes- gaden'den az bir mesafe ötede, Münih yolu üzerinde kurulu Reihenhall'de- bir tedavi merkezi, bir kaplıca meydana ge-

---

73 Tuz çıkan yer, tuzla.

tilirmesinde kullanılmıştır. Dönerken oraya da uğrayarak o tesisleri görmeye karar verdik. Bu büyük tuz mağaralarından büyük bir hayretle çıktık ve birbirimize, “Buraya kadar gelmek zahmetinin mükâfatını bulduk!” dedik. Hakikaten böyle dağ içinde oyulmuş, her tarafı tuzla kaplanmış bir mağaranın mevcut olabileceğini ne o, ne ben düşünmemiştik; fakat yine düşünölmemiş bir manzaraya, bizi daha büyük hayretlere sokan bir levhaya ertesi gün şahit olduk: Almbach Clam.

Bize dediler ki, “Yanınıza lop yumurta, peynir, bulabilirseniz soğuk etler alınız; birkaç tane de kâğıt su bardağı tedarik ediniz, bir küçük paketle sizi oraya götüreceğ olan hususi trene bininiz. Tren sizi Almanya’nın bu çıkıntısının sonuna kadar götürür. Atlasanız kendinizi Salzburg topraklarında bulursunuz. Bahçe denebilecek bir yere kapısından girersiniz, biraz yürüyün, Almbach Clam başlar.”

Biz de öyle yaptık. Burasını tarif etmek mümkün değildir. Zaten tabiatın bu benzersiz harikasının mümkün olmayan tasvirine burada teşebbüs etmeyeceğim, yalnız kısa cümlelerle bir taslak yapmakla yetineceğim.

Muhakkak bir patlama neticesiyle kim bilir kaç yüzlerce asır evvel fersahlarla devam eden bir dağ silsilesi yarılmış, iki tarafa ayrılarak ortada türlü kavislerle, girinti çıkıntılarla, bazen ölçülemeyecek derinliklere inen uçurumlarla, bazen kenarlara kadar gelip sürünen yükselişlerle bir yarık meydana getirmiş. Uzaklardan, etraftan süzöle süzöle gelen sular bu yarığın içine sızarak, bir dere... Bazen sakın sakın akıp giden, bazen birikintiler yaparak yer yer gölcükler şeklini alan, şurada burada dalgalanmalarla çağlayanlar meydana getiren bir derecik ki sizi berrak sularının cazibesine davet ederken biraz ötede birdenbire köpöklere bulanarak bembeyaz, biraz daha ileride gözün göremeyeceğı bir derinlikte bir uçurumda yemyeşil korkunç bir şekil alır ve böylece fersahlarla devam eden ve yormayacak bir yokuşla yükselen yarıktaki ucu bucağı bulunmayan bir surette uzanıp gider.

Bu yarığın kenarına, bazen sağına, bazen soluna bir insan geçecek kadar bir keçi yolu yapmışlar, icap eden yerlerine korkuluklar koymuşlar, yol tıkanınca dağı oymuşlar ve bir delik açıp öteye geçmişler.

Sağdan devam edilemeyince bir köprücükle sola, soldan ilerlenemeyince sağa geçmişler ve böylelikle saatlerce galiba yarığın başlangıcına kadar giden bir gezinti imkânı meydana getirmişler. Biz baba oğul belki bir saat böyle yürüdük, her dakika değişen manzaraların karşısında bazen bir an sulara imrenip kenara kadar inerek kâğıt bardaklarımızı doldurduk, yumurtalarımızı ekmeğimizi yedik, biraz sonra tekrar susayarak ve acıkarak tekrar içtik ve yedik; bazen koyu yeşil derin uçurumların dehşetiyle oraya kayıverecekmişiz, derinliklere inip bir daha içinden çıkılmaz dalgalanmalarda boğulacaktıydık korkusuyla titredik.

Nihayet böyle birbirine zıt duygularla bacaklarımızın kuvvetini geri dönüş için yavaşlatarak, bir çağlayanın beyaz köpükleri karşısında bir müddet dinlendikten sonra geri döndük. Bu gezinti esnasında Vedatcığın sevincini, oradan oraya koşuşlarını, her zamanki ciddiyetinin tamamıyla aksine yaramaz bir küçük çocuk oluşlarını bugün hâlâ görüyorum. Bizi kasabaya götüren trende:

“Artık” dedi “bunu da gördükten sonra Berchlesgaden’den gidebiliriz.”

Ve ertesi gün dönüş yolunu tuttuk. Reihenhall’da ancak bir gece kaldık. Pek güzel ve büyük otelin pek fakir sofrasında pek uydurma yemeklerle ancak doyarak, kasabanın su dağıtımına mahsus karışık ve bilgisi olmayanlara bir problem kadar dolaşık, pek mükemmel, pek fenne uygun olmak lazım geleceğine hükmedilmek icap eden tesislerine bir göz attıktan, nadir hastaların dolaştıkları yahut güneşlendikleri küçük parkında bir kısa gezinti yaptıktan sonra II. Louis’in Versailles taklidi sarayını ve Chiemsee Gölü’nü görmek üzere buradan ayrıldık.

İlk önce Prien köyüne uğramak daha doğrusu doymamış midemizi tatmin edecek bir çare aramak lazım geldi. Bu çareyi köyün lokantasında ve otelinde bulduk. Burası bilinen manasıyla bir lokanta ve otel olmaktan ziyade bir *auberge*⁷⁴ idi ki Avrupa'nın küçük kasabalarında ve köylerinde emsali ne daima tesadüf olunur; fakat ne temiz, ne cazip! Geniş mutfağı, büyük ocağı, pırıl pırıl parıldayan tencereleri, başlarında dantelalı serpuşlarıyla, önlerinde henüz ütülenmiş kar gibi beyaz önlükleriyle, güzel, şirin, güler yüzlü hizmetçileri... Hemen hükmettik ki yolcuları böyle cazip görünüşlerle karşılayan bu yerde elbette memnun edecek bir yemek de bulunabilir. Aldanmamıştık. Bize yavaş sesle bir piliç kızartması vadettiler, teferruatıyla... Ancak piliç kesilecek ve pişecekti, hiç olmazsa bir saat beklemeliydi.

Louis'in sarayını ve gölü daha sonraya bırakmakta tereddüt etmedik. Burada güzelce doyduktan sonra göle gittik, sarayı gördük. Vedat sarayda yaptırınının hep cinnetine yorulmaktan başka suretle anlaşılamayan süslemelere ne kadar lakayt kaldıysa gölün güzelliğine o derece hayran kaldı. Buradan da ayrıldık, Münih'te hiç yapılacak bir iş olmamakla beraber iki gün ve iki gece boşu boşuna dolaştıktan ve bir gece Wagner'in *Tristan und Isolde*⁷⁵ operası temsilinde bulunduktan sonra artık üniversite derslerinin başlamak üzere olduğunu düşünerek Berlin'e döndük. Bu küçük seyahatin büyük bir faydası oldu: Vedat hem vücutça toplanmış, hem de kederinden tamamıyla sıyrılmıştı.

---

74 Pansiyon.

75 Richard Wagner tarafından bestelenmiş ve librettosu yazılmış üç perdelik operadır. (y.h.n.)

**Berlin'e Dönüş - Mrs. Temple - İngilizce - Hakkı Paşa
Vefat Ediyor - Rıfat Paşa Sefir - Durumlar Fena -
Talat - Almanya'dan Çıkmak İçin Çare - İhtilal -
Gece Âlemleri Devam Ediyor - Operada Bir Gece -
Vedat Nerede?**

Ona dersleri hiç ağır gelmiyordu. Üniversite derslerini vakit geçirecek bir vesile gibi görüyordu. Fazla olarak yine kendi ısrarı üzerine İngilizcesine devam ediyordu. Galatasaray Sultanisi'nde son üç sene İngilizceyi takip etmişti, fakat mektepte haftada iki saatlik lisan derslerinden ne istifade edilebilir? Bu lisanda ilerlemek için büyük bir arzusu vardı. Brösicke ailesinin dilaletiyle Mrs. Temple isminde bir Alman kadınla tanıştık. Pek terbiyeli, bilgili, her manasıyla seçkin bir kadın ki bir İngiliz'le evlenmiş, uzun yılları Londra'da geçirdikten sonra, kim bilir nasıl olayların zorlamasıyla -bunu hiçbir zaman tamamıyla anlayamadık- harbin dalgaları kocasını bir tarafa, kendisini de Berlin'e atmıştı. Öyle zannetmiştim ki Berlin'de ikameti de pek usule uygun değildi. Onun daima saklanmak, dikkati çekmemek için bir çabası vardı. Brösicke ailesinin yakından dostu olan bu kadın Vedat'a onların evinde ders veriyordu. Zarafetiyle, kibar tavırlarıyla edasıyla Vedat'ın üzerinde de bir cazibe meydana getirdiği için çocuk derslerinden pek ziyade istifade ediyordu.

Şu hâlde Berlin ikametinde gıda meselesi de bir dereceye kadar yoluna girince, her iş yoluna girmiş demektir, fakat harp yoluna girmekten pek uzaktı, aksine nihayet bir çıkma-za saplanacağından artık şüphe kalmamıştı. Hatta bir aralık

Berlin'e kadar gelen ve cepheye gidip vaziyeti yakından gören Talat⁷⁶ oradan simsiyah dönmüştü. Onu ilk defa olarak bu sırada ümitsizliğe kapılmış buldum.

Berlin elçisi aziz dostum Hakkı Paşa⁷⁷ harbin uğursuz neticesini görmeden vefat edivermişti. Onun yerine geçen yine pek aziz dostum Rıfat Paşa⁷⁸ artık endişelerini gizlemiyor, ya beni elçiliğe davet ederek, ya da bana kadar gelerek korkularını paylaşacak bir arkadaş arıyordu.

İşte bu sıralardaydı ki Bulgarların savaşı bırakmasıyla başlayan mütareke ve onu takip eden karışıklıklar büyük bir sel hâlinde dünyayı sürüklemeye başladı. Dünya? Bu dünyanın içinde asıl bizim dünyamız, vatanımız vardı. O ne oluyordu? Ne olacaktı?

Bu soru bir kızgın şiş gibi saplanıyordu. Bir gün Vedat, yine bana uğrayınca, sedirin üzerine ta yanıma oturdu ve iyice sokularak, sanki utanılacak bir söz söyleyecekmişçesine yüzünü bana göstermemek için başını dayayarak, “Babacığım!” dedi, “artık buradan gidemez miyiz? Biz ne oluyoruz, bizimkiler ne oluyorlar? Hiç bilmiyoruz...”

“Bir çare arayacağız, elbette, biraz daha sabretmek, bir fırsat kollamak lazım!” dedim. Bu çareyi olaylar getirdi.

Mütareke olmuştu. Alman ordusunun büyük bir kısmı Berlin'i bir baştan bir başa geçerek, sanki yenilgiye uğramış bir ordunun bir parçası değilmişçesine, sanki büyük bir zaferden dönüyormuşçasına güle güle, çiçeklerle donanmış bir hâlde hayret edilecek bir düzen içinde cepheden döndü. Asıl

---

76 Talat Paşa (1874-1921): Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucu lideri, İttihat ve Terakki'nin kurucularından ve önde gelen liderlerinden olan Osmanlı devlet adamıdır. 1908 İhtilali'nin hazırlanmasında önemli rol oynayan Talat Paşa, 1908-1918 arasında Osmanlı Devleti siyasetine yön veren en önemli aktörlerden biri olmuştur. 1921'de Berlin'de öldürülmüştür. (y.h.n.)

77 İbrahim Hakkı Paşa (1863-1918): V. Mehmed saltanatında 1910-1911 tarihleri arasında sadrazamlık yapmış Osmanlı devlet adamıdır. (y.h.n.)

78 Mehmed Rıfat Paşa (1862-1925): Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Dışişleri Bakanlığı yapmış bir devlet adamıdır. (y.h.n.)

düzen; caddelerin iki tarafına dizilerek, itişmeden, kakışmadan, sükût içinde yalnız taşkınlıklarla dökülmeyen alkışlarla, bu geçit resmini seyreden halkta görülüyordu; fakat bundan sonra memleketi alt üst eden ihtilal başladı: Spartakist⁷⁹ hareketi...

Bu ihtilalin tarihini yapmak yeri burası değildir. Yalnız ihtilal esnasında Vedat'la ilgili hatıraları kaydetmekle yetineceğim:

Biz Berlin'in çalkantıları içinde kendimize bir istikrar noktası tayin ettik, o ve ben ayrı ayrı yerlerimizde şahsi hayatımızda bir değişim meydana gelmeden devam ediyorduk. O derslerini, sonra imkân dairesinde ikimiz, gece âlemlerini, operalarını ve konserlerini takip ediyorduk. Berlin'de sanki bir değişiklik yokmuşçasına Alman düzeni her zamanki görünüşünü bozmamaya çalışıyordu.

Bir gün Vedat bana bir davet haberiyle ve bir ricayla geldi: Evlerinde misafir olduğu aile yılbaşı gecesini kutlayacakmış, bütün aile, evde misafir olan kız, belki bir iki özel dost burada toplanacaklarmış. İstiyorlarmış ki bu kutlamada ben de hazır bulunayım.

Şu hâlde? Ricasını söyledi. Orada bulunanlara kendisi birer küçük hediye verecekmiş ve âdet üzere bunları her birinin peşkiri altına koyacakmış. Eğer münasipse ben de evin hanımına bir hediye götürebilirmişim. Para harcamakta pek tedbirli davranırken böyle bir masraf hoş değilmiş amma...

Sıkılarak, "Pek küçük şeyler," diyordu. Onun hediye yapmakta zevkini âdeta bir alışkanlık derecesine çıkardığını zaten biliyordum. Sonraları bu alışkanlığını onu yakından tanıyanların hepsi görmüşlerdir. Vedat'ı kıramazdım. O da hakikaten pek az bir parayla ev halkına ve eve gelenlere birer hoş hediye alabildi.

---

79 Spartakistler, Spartaküs Birliği (Almanca: Spartakusbund), Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'da Marksistler tarafından kurulan siyasi örgüt. Bu hizip daha sonra Almanya Komünist Partisi adını aldı. (y.h.n.)

O gece bu hediyeler hazır bulunanların peşkiri altında saklıydı. Vakit gelip de peşkirler kaldırılarak hediyeler meydana çıkınca sahiplerinin hayret, teşekkür, memnuniyet çılgınlıkları karşısında ben Vedat'a bakıyordum. Dudaklarında bir haz-zın tebessümü, gözlerinde derin bir saadetin parıltısı, sakın fakat etrafında bu sevinçleri uyandırmış olmaktan bahtiyar, susuyordu.

Yüreğinin güzelliğine bir küçük misal olarak bunu kaydettim.

Gece hayatında büyük bir değişiklik olmamıştı, demiş-tim. Bir gün Vedat büyük operada Wagner'in sırasıyla *Tetra-logie*'si⁸⁰ verileceğini söyledi, bunları görmek için hemen bilet almalıydı. Biletleri aldı: Yan yana iki koltuk... Ancak o, ilk ikisini görmek istemiyordu, bunları zaten biliyordu. Kendisine yalnız üçüncüsünü almıştı. Üniversitede derslerinden çıkınca gelip bana katılacaktı, buluşma yeri operanın girişiydi.

Vedat görünmedi, birinci perde onun koltuğu boş kalarak bitti: Belki yorgundu, belki dersleri devam ediyor diye merak etmemeye çalıştım; fakat ikinci perde de o yine görünmeden bitince merak etmemek mümkün olmadı. Dışarıya hem sigara içmek hem Vedat'ı mümkünse bulmak için binanın önüne çıkınca, şurada burada benim gibi hava almak ve sigara içmek için çıkan seyircilerden meydana gelen birikintiler gördüm. Hep yavaş sesle ve yüzlerinde bir endişe gölgesiyle konuşuyorlardı. Bunlardan birine yaklaştım ve kulak verdim. O zaman anladım ki asiler üniversiteyi işgal etmişler. O hâl-de? Vedat, Vedat'a ne oldu?

---

80 Alman besteci Richard Wagner tarafından hazırlanmış dört epik operadan oluşan bir opera serisidir. (y.h.n.)

**Polis Memurundan Açıklama - Fena Bir Gece -
Ertesi Gün - Oyuna Benzeyen Bir İhtilal - Bir Konser
- Berlin Bozuluyor - Arif Cemil**

Merakımı dizginleyemeyerek polis memurlarından birine yaklaştım ve titreyen bir sesle, “Talebe, talebe nerede?” diye sordum. Bu sorunun sebebinden şüphe ederek o, yüzüme dik dik bakınca ilave ettim:

“Ben Türküm,” dedim. “Çocuğum talebedendir ve bugün orada bulunacaktı...”

Derhâl yumuşadı, “Merak etmeyiniz,” diye cevap verdi. “Bütün profesörler, memurlar ve talebe dışarıya çıktılar.”

Geniş bir nefes aldım.

Vedat çıkmış olacaktı, lakin Unter’den Linden’den ta Haulensee’ye kadar nasıl gitmiş olabilirdi. Bu zamanda ulaşım araçları yok denebilecek bir hâle gelmişti.

Ertesi günün sabahına kadar gözüme uyku girmediydi. Nihayet o bana erkenden geldi, gülerek, “Size haber vermek mümkün olamadı,” diyordu.

Sonra başından geçenleri anlattı. Hiç korkmamıştı, hatta eğlenmişti. Bir ihtilal içine girmiş olmak ona pek tuhaf görünüyordu. Onun böyle şeylerden korkmadığına yine o gün bir daha şahit oldum.

“Böyle nereye gidiyorsun?”

“Derse!” dedi.

“Bakalım, asiler oradan çekildiler mi?”

Gayet endişesiz, “Oraya kadar gidip anlamalı!” diye cevap verdi. Onu böyle bir durum içinde yalnız bırakamazdım. Beraber yola çıktık, Pariser Platz’da ona, “Arka sokaktan geçelim!” dedim ve Unter’den Linden’e paralel olarak üniversitenin arka tarafına giden sokağa saptık, nihayet artık bu sokağın caddeyle bağlantısını sağlayan yan sokağa girince birden bir yayılım ateşine maruz kaldık. Asiler mi ateş ediyor, yoksa onlara karşı toplantılarla hareket eden askerler mi? Bu sorunun cevabı bizi ilgilendirmezdi, bizce düşünülecek şey bu yayılım ateşine hedef olmamaktı. Sokakta bizimle beraber tek tük yolcular vardı, tersine dönerek kaçışmaya başladılar. Duvarlara kurşunların çarptığı ve mitralyözlerin “tık tık”ları işitiliyordu. Biz de kaçışanlara katılarak tersine döndük. Ben sırtımı ateşin geldiği tarafa vererek ve iki elimle Vedat’ın omzundan tutarak onu önüme katmıştım. O hem yürüyor, hem fıkır fıkır gülererek, “Baba korkuyorsunuz,” diyordu. “Kaç gündür ihtilal var, her tarafta ateşler yağıyor, bugüne kadar tek bir ölen yok...”

Çocuğun hakkı vardı. Bu ihtilal ciddi olmaktan ziyade oyuna benziyordu. Bunu tekrar tekrar gördük. Bu sıralarda filarmoni salonunda bir mühim konser vardı. O gece için biletlerimiz de mevcuttu. Bunu kaçırmamak istedik ve vaktinde yola çıktık.

Bizi o civara kadar götüren tramvaydan inince bir ateş muharebesine şahit olduk. Bir taraftan askerlerin işgali altında bulunan Excelsior Otel, diğer taraftan asilerin elinde bulunan Anhalter Bahnhof arasında bir muharebe, fakat yalnız kurşun seslerinden ibaret bir muharebe ki hakikaten bir oyunu andırıyordu, ancak bu türden bir oyunun şakası da olmayabilirdi.

Zaten günden güne Berlin, hayatının esas vasfı olan düzeni kaybediyor; gitgide karışıklık ve sonu türlü tehlikelere

gebe bir kargaşa hüküm sürüyordu. Ben her şeyden ziyade Vedat'a dikkat ediyordum. Bütün varlığımın hassasiyeti onun üzerinde toplanmıştı. Onda korku değil, fakat bir hüznün vardı ki gün geçtikçe, hele İstanbul'dan bir haber alınmamakta devam edildikçe çehresine her gün biraz daha koyulaşan bir endişenin sislerini geriyordu. Onun âdeti değildi, açıkça şikâyetle benzeyecek şeyler söylemezdi; fakat bana daha fazla sokulur; sanki bu el diyarında, bu tehlike ortamında yalnızlığının telafisini babasının ta yanında, başını onun omuzuna koymakta, onun muhabbetine sığınmakta arardı. Hatta bir gün bizi bu vaziyette gören Ahmet İhsan,⁸¹ "Bu baba oğul âdeti birbirine âşık!" demişti.

Nihayet sanki şehrin kargaşalıkları yetmiyormuşçasına bir de büyük caddelerde Yahudiler aleyhinde pogrom⁸² teşvikleri, bar bar bağırarak çıkırtkanlar başlayınca Vedat her zamanki sükûnunu bozarak, "Babacığım," dedi. "Buradan ne vakit kaçabileceğiz? Amcam bütün çocuklarıyla İsviçre'ye gitti, tanıdıklarımız da takım takım oraya kaçtılar, biz böyle burada esir olduk..."

Vedat, Ahmet İhsan'ı, Tefik Âmir'i,⁸³ daha başka dostları düşünüyordu. Onun bu sözüne ne cevap verdim, bilmiyorum. Zaten verilecek ikna edici bir cevap yoktu; fakat bunun üzerine İsviçre'de bulunan dostlara yazarak bizi oraya almak çarelerine müracaatlarını rica ettim. Fakat asıl ikna edici cevap hiç beklenmeyen bir taraftan geldi.

---

81 Ahmet İhsan Tokgöz (1868-1942): Türk gazeteci, matbaacı, yayıncı, siyasetçi ve spor yöneticisi. (y.h.n.)

82 Pogrom; dinsel, etnik veya siyasi nedenlerle bir gruba karşı yapılan şiddet hareketleridir. Bu şiddet hareketleri genellikle evleri, iş yerlerini veya ibadet yerlerini tahrip etmek, insanları dövmek, yaralamak, tecavüz etmek veya öldürmekten oluşur. (y.h.n.)

83 Tefik Âmir Kocamaz (1868-1953): 1890'da Galatasaray'dan mezun olduktan sonra *Saadet* gazetesinde çalıştı. *Mirsat* mecmuasını çıkardı. Meşrutiyet sonrası başta belediye olmak üzere farklı görevlerde bulunan Tefik Âmir, 1953 yılında vefat etmiştir. (y.h.n.)

Bir gün bana Arif Cemil⁸⁴ geldi. Bu genci sadece pek sevdiğim, sanatına tutkun olduğum babasından dolayı değil, bizzat kendisinin de seçkin vasıflarından muhtelif vesilelerle haberdar olduğum için pek severdim. Onun bir kalem sahibi sıfatıyla meziyetlerine, vatanının çılgınca bir âşığı olmuş meziyeti de eklenirdi.

O gün derhâl tavrında bir fevkalade haber getirdiğine işaret eden bir başkalık gördüm. Beni bekletmeden söyledi, “Talat geldi, sizi görmek istiyor.” dedi. “İsviçre’ye gider misiniz? Orada size bir vazife verecek.”

Hemen uygun buldum:

“Yalnız çocuğumla beraber nasıl müsaade alırız?”

“Onu bana bırakın...” dedi.

Memleketten kaçarak Berlin’e sığınan Talat’ı Friedrichstrasse Rahnho⁸⁵ civarında Continental Oteli’nde, ayaküzeri ve ancak on dakika gördüm. Sohbeta vakit yoktu, o diğer bir odada bıraktığı başkalarıyla görüşüyor olmalıydı, onların yanından ayrılarak bana gelmişti, yine oraya gitmekte acelesi vardı. Teklifine razı geldiğimi anladıktan sonra:

“Teşekkür ederim!” dedi. “Arif sizi görür, her şeyi ayarlar.”

“Bana talimat veriniz,” dedim.

“Verilecek talimat yok. Orada etrafa Türkiye lehinde yararlı olabilecek ne yapmak mümkündür, bunu İsviçre’ye gidince siz anlarsınız,” cevabını verdi. Ben, “Bir şeyler yapılabileceğine inanmıyorum,” deyince bahsi kısa kesmek isteyerek, “Önemli değil. Bize düşen vazife her akla gelen çareye başvurmaktır,” dedi.

Arif Cemil ne yaptı yaptı, bir gün hem Almanya’dan hem İsviçre’den müsaade geldi. Bunda İsviçre dostlarının gayreti

84 Arif Cemil (Denker) (1887-1945): İttihat ve Terakki katib-i mesulüdür. İttihat ve Terakki, Teşkilatı Mahsusa gibi konularda ilk elden tanıklığı önemlidir. (y.h.n.)

85 Berlin’de bir tren istasyonu. (y.h.n.)

de etken olmuş muydu, onu bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa o da Arif Cemil'in bu zor işi büyük bir ustalıkla becerebilmiş olmasıydı. Bizim için artık hemen derlenip toplanıp yola çıkmak kalıyordu. Vedaları yaptık, çantaları hazırladık, ben bankaya giderek hesaplarımı tetkik ettim, İsviçre'de muhtemel ikamet müddetine göre bir para havale ettirdim. Niçin kalanı almadım? Nasıl bir gaflet neticesiyle bu aptallığı yaptım? Bunu hâlâ anlayamıyorum. Her neyse bunu burada anlatmaya lüzum yok...

.

**Elçinin Üzüntüleri - Yola Çıktık - Bir Duraksama -
İltilal Arasında - Kötü Bir Gece - Fena Bir Yolculuk -
Yerlerimizden Kovuluyoruz**

Benim Berlin'i terk edişimden Elçi Rıfat Paşa hem memnun hem mahzun oldu. O, türlü zorluklar içinde çırpınıyordu. Enver Paşa'nın çılgınlıklarından biri de Almanya'ya yüzlerce Türk çocuğunu yığmış olmasıydı, bu biçareler şuradan buradan Berlin'e gelip elçinin başına toplanıyorlar, onun parasızlıktan, çaresizlikten zaten perişan olan zihnini büsbütün şaşırtıyorlardı. Ben her gün ona giderdim. Dertlerine bir deva mı götürürdüm? Hayır... Yalnız benimle görüşmüş olmak onun yükünü hafifletiyor gibiydi.

Biz Münih'e kadar gidecek, oradan Konstanz Gölü kenarında Lindau⁸⁶ kasabasından vapurla gölü geçerek İsviçre'ye ulaşacaktık.

Münih'e gidecek trene kolaylıkla yerleştik, bir aralık elçilikten bir memur bizi buldu, elindeki büyük bir kutuyu bize teslim ederek, "*Herr Vedat için*" dedi. Madam, Rıfat Paşa -ki Vedat'ı pek severdi- bu son günde onu düşünmek lütfunda bulunmuştu. Memur gittikten sonra kutuyu açtık, bizi günlerce doyuracak kadar *Bouchée à la reine*⁸⁷ ile dolu idi. Bu nefis hediyein karşısında ikimizin de yüzü güldü. Yine o sırada Fuat Köseraif'in vagonlara bakarak bizi aradığını gördük. O da bize yol yiyecekleri getiriyordu; hatta bir şişe maden suyu ile bir şişe beyaz şarap vardı.

⁸⁶ Almanya'nın güneyinde, Bavyera eyaletinde yer alan bir şehir. (y.h.n.)

⁸⁷ Fransız mutfağında küçük hamur işi, aperatif. (y.h.n.)

Eşimin dayızadesi, bana da pek samimi bir dost olan Fuat, vatanı içine düştüğü bir çukurdan kurtarmak için en iyi bir çözüm yolu düşünerek bir risale yazmış ve bunu bastırmaya teşebbüs etmişti. Benim İsviçre seyahatim belli olunca onun bu risalesini yayım ve dağıtım vazifesi de bana düşüyor, bu da bana havale edilen işle pek uygun oluyordu.

Münih yolculuğu pek doğal olarak devam edip dururken, birdenbire Augsburg'da bir duraklama oldu, uzun bir duraklama... Ve trenden çıkan birçok yolcular istasyonda bulunan adamlarla öbek öbek toplantılar hâlinde, pek endişeli tavırlarla, sanki bir kaza olmuşçasına görüşüyorlardı. Vedat'a dedim ki:

“Oğlum bir şeyler var! Çıkıp anlar mısın?”

Çocuk vagondan indi, bu toplantılara uğrayarak bir müddet sonra döndü. Münih'te Spartakistler bütün resmî daireleri, kurumları işgal etmişler, istasyon da onların işgali altındaymış, bütün şehir ihtilal hâlindeymiş. Trenimizin Münih'e gidip gidemeyeceği oradan gelecek haberle anlaşılmıştı.

Bana bunları anlatırken sinirli sinirli gülüyordu:

“Niçin gülüyorsun?” dedim.

“Bir ihtilalden kaçarken diğer bir ihtilale gidiyoruz. Galiba bizim İsviçre seyahati suya düşecek.”

Merak etme türünden bir cevap vererek geçiştirdim ama aynı korku bende de vardı. Burada ne kadar bekledik? Uzun bir zaman, elbette fakat bu bekleyiş zamanı bana hakikatten çok daha uzun göründü. Nihayet trende bir gıcırta, bir sarsıntı oldu; yola çıktı, fakat öyle yavaş, öyle nazlı bir yürüyüş ki sanki onda da ihtilalin içinde düşmekten bir korku vardı.

Münih'e ulaşabildik. Karanlık bir istasyon, kimseler yok, ne bir memur, ne bir ses. Yalnız trenden bizimle beraber inip, sinsi sinsi silinen gölgeler. Çantalarımızı alacak bir adam aradık. Onları biz taşıyamazdık, kimse yok ki yakasına yapışalım da hem onları ellerine verelim, hem barınabilecek bir yer

soralım. Bir zaman geldi ki koca bir istasyonda yapayalnız kaldık. Nihayet bir gölge görüldü. İstekle onu yakaladım. Sefil, pejmürde kıyafetli bir fakir. Yüklerimizi teklif ettim. Çirkin bir kahkahayla güldü. Deli miydi? Sarhoş muydu? Anlattı ki bütün belli başlı oteller asilerin işgali altındaymış.

“Ben sizi, şurada, iki dakika ötede bir yere götürüyüm,” dedi.

Almanların iki dakikasının hiç olmazsa yarım saatlik mesafe demek olduğunu biliyordum fakat bu defa herifin dediği doğruduydu. Yükleri fazla taşımamak için mi, yoksa hakikaten bizi götürebilecek başka bir yer bulamayacağı için mi hemen istasyonun karşı tarafında bir otele girdik. Burası eski bir binaydı ki otel hâline dönüştürülmüştü, bir otelden daha çok bir batakhaneye benziyordu. Belki de bende bu duyguyu doğuran, bizi karşılayanın hâli ve kıyafetiydi. Kapıdan girer girmez bir delikten küçük bir petrol lambasının yanında uyuklayan bir gece kapıcısı bizi karşıladı. Bereket versin, bizi kabul etmekte tereddüt etmedi. Çantalarla beraber birinci katta pek büyük, yan yana iki yataklı bir odaya götürüldük. Nihayet sabahlanabilecek bir yerdi. Fakat yataklara bakınca anladım ki soyunup bunlara girmek için insanın kendisini epeyce zorlaması gerekiyor. Ben uyumamaya, sedirin üstünde pineklemeye karar verdim; fakat Vedat’ın uykuya ihtiyacı vardı. Yatağı açmadan ve onu soymadan yatırdım, derhâl uyudu. Ben sabahı buldum ve onu uykuda bırakarak ve ona iki satır yazarak vaziyeti anlamak üzere şehri dolaşmaya çıktım. Her işten evvel istasyona giderek Lindau için hareket edecek bir tren olup olmadığını anlamak istedim. Nasılsa bana açık bir cevap verecek bir memur buldum. Yalnız bir tren varmış, fakat hareket edip etmeyeceği belli değilmiş. Hele hareket saati hiç belli olamazmış. O kadar kalabalık olacaktı ki yer bulmak da pek zormuş, hemen bir yer tutmalıymış.

Bu açıklamayı aldıktan sonra şehir gezintisini pek kısa keserek otele döndüm. Vedat hâlâ uyuyordu. Onu uyandır-

dım ve bu defa gündüz kapıcısıyla hesabı gördüm, onun bana verdiği bir adamla çantaları alarak istasyona gittik.

Lindau için kısmet olursa hareket edecek olan tek tren binen sınırdan uzundu ve hemen boydan boya rıhtımı işgal ediyordu. Ben tedbirli davranarak birinci mevki bileti aldım. Almanya’da birinci mevki yolcuları pek nadir olduğundan bu suretle yer bulmak imkânı daha ziyade mevcuttu. Hakikaten hemen birinci mevki bir yer bulduk. Tren zaten bu erken saatte büsbütün dolmuştu. Ne vakit gelmişlerdi? Ben kendimizi herkesten evvel yetişmiş zannediyordum. Anlaşılan ihtilalden kaçan, belki geceyi burada geçiren birçok insan vardı.

Biz tam bir gönül rahatlığıyla boş bulduğumuz birinci mevkiye yerleştik, ancak bir dakika... Daha oturmadan üç zabıt görüldü. Alman zabıtlarına mahsus sert bir lisanla:

“Burada ne işiniz var!” dediler.

Ben sert sese hiçbir zaman tahammül etmedim, aynı tarzda “yerimizdeyiz” demek istedim ve biletlerimizi gösterdim. İçlerinden biri en sabırlı adamı bile öfkesinden kudurtacak bir kahkahayla mevkiin kapısında bir kâğıt gösterdi: “Zabıtlere mahsus.”

Buna karşı akarsular için durmaktan başka bir çare yoktu. Benim hiddetimden de akar ve kaynar sular durdu, baba-oğul çantaları yakaladık, sürükleye sürükleye indirdik. Onlar bizi kahkahalarıyla takip ettiler. Hep öyle sürüklene sürüklene trenin pencerelerinden bakıp artık birinci değil, ikinci, hatta üçüncü tek bizi alsın da kaçınıcı olursa olsun, bizi alıp götürecektik bir yer arıyorduk. Bir aralık bir pencereye vuruldu. Bir kadın, muhakkak bir ana. Vedat’ın hâlini görerek acımış olacak; bizi çağırıyor, içeriye davet ediyordu. Bir ikinci mevki, fakat tıklım tıkız dolu. Değil yüklerimizle beraber bizi, bir kediyi bile barındıracak yer yok. Biz, özellikle Vedat, öyle bir hâlde idik ki bizi davet eden kadıncığın ince hislerine bü-

t n orada bulunanlar da iştirak ederek biraz daha sıkıştılar, bize ve antalarımıza yer yaptılar. Kadın, Vedat'ı yanına aldı, ben çantamın üstüne oturdum; bir nefes aldık, bu sıkışık vaziyette nasıl nefes almak mümkünse o kadar... Ve hep beraber bekleştik.

**Tren Kalkıyor - Ağır Bir Yürüyüş - Bir Duraklama -
Hem Geç Hem Güç - Gümrük Belası - Para İş-i - Va-
purda - Babasına Teşekkür - Selamet Kenarı -
Bir Ziyafet - Bir Eğlence - Derin Bir Uyku**

Tren hareket edecek mi? Bu nimet ne zaman nasip olacak? Büyük bir tevekkülle, harekete gelmese bile trenin içinde bulunmaktan doğan emniyete yakın bir hisle bekledik, bekledik, nihayet sessiz, düdüksüz tren harekete geldi. Gayet yavaş... Belliydi ki kim bilir nereden bulunan eski bir lokomotif bu uzun ve ağır treni zorlukla sürüklüyordu. Ben hep Vedat'a bakıyordum, gözlerimle ona cesaret vermek istiyordum. Onun ne kadar sinirlendiğini, fakat mizacını bildiğim için bunu bana sezdirmemek için kendisini ne kadar zorladığını anlamak pek kolaydı. Bütün gün şurada burada kısa duraklamalar yaparak devam edildi, nihayet geceyi bulduk. Dik bir yokuş çıkılıyor ve lokomotif âdeta yorgunluktan soluyordu. Böyle gittik, gittik, bir aralık uzun bir gıcırtı ile tren durdu. Ne bir istasyon, ne bir ışık...

Bir kaza mı oldu? Hep yolcular birbirimize bakışarak soruşturuyorduk. Bekledik, hareketten eser yok, nihayet içimizden biri cesaret ederek aşağı indi, biraz sonra dönerek haber verdi:

Hiçbir şey değilmiş, sade yol pek dik, yük pek ağır olduğu için lokomotif bu uzun trenin ilk yarısını almış onu artık pek yakın olan Lindau'ya kadar götürüp geri dönmek ve bizim dâhil olduğumuz ikinci yarısını da alacaktı.

Bu kazaya da rızadan başka yapacak bir iş yoktu, Türkçe olarak Vedat’a, “Ne yapalım, maksat hâsıl olsun da geç olsun güç olmasın!” dedim. O sabırlı bir şekilde gülümseyerek, “Ama hem geç hem güç oluyor!” dedi.

Geç ve güç nihayet Lindau’ya ulaşmak nasip oldu; gabi-gece yarısına doğru... Göl kenarında küçük, fakat temiz, güzel bir otelde, Münih’in o berbat odasının bir telafisi olarak bembeyaz, ütülerini üzerinde çarşafarla yataklarda bütün yorgunluklarımızı alan derin bir uykuyla uyuduk. Vapurun hareketine epeyce bir zaman vardı. Sabahleyin bu zamanı kasabayı dolaşmakla geçirdik.

Bütün Bavyera halkı gibi pek dindar olan Lindau’luların o gün bir mezhebî korteji vardı, bilemem nasıl bir dinî vesileyle kilise meydanına gelen bu alayı, Ortaçağ’a ait vasıflarını muhafaza eden kasabanın muhtelif kısımlarını keyifle dolaştık. Zamanında otele döndüğümüzde, “Gümrüğe!” dediler. Çantalarımızı bizden evvel oraya nakletmişlerdi. İskelenin yanında gümrük dairesinde çantalar muayene edildi. Gevşek bir muayene, fakat bundan sonra sıkı bir muayene daha vardı: Para işi... En ziyade dikkat olunan iş para kaçakçılığıydı. Ben bundan az çok haberdar olduğum için yanımda haber verilebilecek miktarda az bir para vardı. Bundan başka, itiraf edeyim, zaruret insana neler yaptırmaz? Paltomun kenarına, astarın içine iyiliksever bir kadının yardımıyla biner marklık epeyce bir para diktirmiştım, bunu keşfetmek için paltoyu sökmek lazımdı...

“Soyunacaksınız!” dediler. Bizi ayrı ayrı birer deliğe koydular. Her şeyden evvel üzerimizde ne kadar para olduğunu sordular. Vedat’ta hiç para yoktu, ben itiraf edilecek paramı söyledim ve derhâl meydana koydum.

“Bu parayı götüremezsiniz. Vapura binmeden evvel otelin müdürüne teslim ediniz. O size bir makbuz verir, İsviçre’ye geçince orada ineceğiniz otelden bunun karşılığını alırsınız,” dediler.

Soyunmak, giyinmek sıkıntıya uğramadan geçti. Problem paltomun esrarının meydana çıkmasıydı. Bu problem değil, İsviçre'ye geçmek için bir engeldi. Meydana çıksaydı, paraya el konulmakla kalmayacaktı, biz Almanya'da kim bilir nasıl kadere mahkûm olarak büsbütün kalacaktık. Bu tehlikeyi atlattık, ben otel müdürüne gittim, gitmeyebilirdim, bana verilen talimata uymayabilirdim. Beni takip eden yoktu. Ne iyi etmişim de talimatı tamamıyla takip etmişim. Tam çantalarımızla gümrükten vapura götüren rıhtımda ilerlerken arkamdan bir ses beni durdurdu: Bana talimat veren gümrük memuru, "Makbuz?" diye sordu, tam bir güvenle makbuzu gösterdim:

"*Gute Reise*"⁸⁸ diye bize selam verdi. Ya otel müdürünü görmeseydim!

Vapura bindik, vapur nihayet rıhtımı terk edince Vedatcık gözlerinde bir sevinçle, "Teşekkür ederim, babacığım!" dedi ve beni öptü. Bu dakikaya kadar onun için katlanılan zahmetlere teşekkür ediyordu. Ondan sonra daha ne kadar zahmetlere katlanılacakmış! Ah! Ne kadar isterdim ki onun için daima böyle neticeleri selamet ve kurtuluş olacak zahmetler çekmekte devam edebilseydim...

***

Karşı sahilde Romanshorn isminde bir kasabacığa, daha doğrusu bir köye çıktık. Yine göl kenarında mütevazı fakat insanın yüzüne gülen bir otele indik. Yatak odamızı gördükten sonra -büyük temiz bir oda- hemen otelin yemek odasına indik. Vedat'a, onunla beraber kendime de, ne zamandan beri Almanya'da mahrum olduğumuz bir ziyafet vermek istedim. Tamamıyla hatırımda: Birer büyük parça dana külbastısı, üzerlerinde ikişer tane tavada yumurta, bol Gruyere⁸⁹ peyniriyle ve tereyağıyla spagetti...

---

⁸⁸ İyi yolculuklar.

⁸⁹ Gravyer peyniri, İsviçre kökenli bir peynirdir. Adını İsviçre'nin bir kasabası olan Gruyères'den alır. (y.h.n.)

Bunu ne iştahla, ne lezzetle, ne saadetle yedik. Sonra so-kağa çıktık. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Bu dağlar, göller, ormanlar diyarına mahsus yağmurlardan biri... İkimiz bir şemsiye altında, kol kola sıkı sıkı yan yana, ka-sabayı dolaştık. Bir köy demiştim, fakat ne güzel, düz geniş ve temiz sokaklarıyla, bahçeler içinde birer ikişer katlı bir-birinden ayrı evleriyle, ne şirin, nasıl insanı: “Gelin burada yaşayın,” diye davet eden sakin yuvalarıyla...

O geceyi burada geçirecektik. Zürih’e trenimiz ertesı sa-bah hareket edecekti. Odamızın karşısında otelin ziyafetlere, toplantılara mahsus salonu vardı. Müdür bana gelerek dedi ki:

“Ne yazık ki rahat uyuyamayacaksınız. Bu akşam bura-nın ve civarın bütün gençleri bir akşam eğlencesi yapacaklar. Gecenin kim bilir hangi saatine kadar gürültü olacak...”

Kendi kendime, “Ne yapalım, başa gelen çekilir,” dedim. Ve baba oğul bu manayla birbirimize bakiştık.

Yemekten sonra yine Almanya’da bulunmayan şeylerden oluşmuş bir yemeğin ardından odamıza çekildik, soyunup ya-taklarımıza girmek üzereyken odanın kapısına vuruldu. Otelin müdürü yanında İsviçre köylülerine mahsus kıyafette sarışın, güleç, şirin bir gençle birlikte, pek nazık bir lisanla bizi ak-şam eğlencesine davet ediyorlardı. Geri çevirmek pek kabalık olurdu. Eğlence salonuna geçtik. Eğlence? Az çok farkla her yerde gençlerin eğlencelerine benzeyen bir eğlence...

Gösterilen bu inceliğe karşılık vermiş olmak için oldukça kaldık, sonra o gence yaklaşarak tertip heyetini eğlenceden dolayı tebrik ve davet edilişimizden dolayı da teşekkür ettik. Yorgunluktan, uykusuzluktan bahsederek müsaade istedik ve yatalara girdikten sonra son geçirilen gecelerin ve yolculuk-ların biriktirdiği yorgunluklarla öyle derin bir uyuduk ki mu-hakkak karşıda kıyametler koparken hiçbir şeyler duymadık. Ertesi gün Zürih’teydik.

**Para Zıyanı - Bern’de - Darülfünun - Musiki -
İkametgâh Zorluğu - Bankada -Lozan’a Hareket -
Misafirler - Bir Acı Hatıra**

Ben şehri tekrar tekrar gezmiştim. Otele yerleştikten, yıkanıp yemek yedikten sonra Vedat’ı bilmediği bu şehirde bir gezinti yapmak üzere serbest bıraktım, ben de para işleriyle meşgul olmak üzere bankaya gittim. Banka müdürü icap eden şubelerden araştırdıktan sonra bana dedi ki:

“Havale henüz gelmemiş. Durumdan dolayı üç-beş gün daha gecikebilir. Temenni etmelidir ki bu müddet içinde mark düşmeye devam etmesin. Yanınızda para varsa bugün yüz marka karşılık altmış dört İsviçre frangı verebiliriz.”

Tedbirli davranarak paltomun dikişleri arasından biner marklık kâğıtları çıkararak yanıma almıştım.

Müdür, “Bunları nasıl geçirdiniz?” demedi. Sorsaydı cevap vermek pek zor olacaktı. Bana dedi ki:

“Böyle bir mescelede bir tavsiyede bulunmak doğru değil; fakat isterseniz bunları değiştirelim, burada kalmak için sizce bir sebep yoksa mademki işiniz oradaymış, Bern’e gidiniz. Bana adresinizi bırakın, ben size havale gelir gelmez telefon eder ve emrinizi alırım.”

Bern’de ineceğimiz otel malumdu: Schweizerhof. Adresimi bıraktım, paraları bozdurdum, teşekkür ederek ayrıldım. O geceyi Zürih’te geçirdikten sonra ertesi gün İsviçre başkentine geçtik.

Ben bu şehri ilk gençliğimde tanıımıştım. Bu sefer onu bir hayli değişmiş buldum. Değişmiş tabiri hiç doğru değil, onda eskiden kalma, Ortaçağ'a mahsus özellikler, yine öyle duruyordu ve belki en cazip tarafları da buydu; buna karşılık yeni yeni mahalleler, son zevke ve üslûba uygun inşaat meydana gelmiş, eski şehre ilave olârak modern bir şehir meydana çıkmaya başlamıştı.

Burada görülecek işler vardı: Her şeyden evvel darülfünun meselesini hallettik. Zorluklarla karşılaşmadan Berlin'in dersleri buraya nakledilmiş oldu. Konservatuvar yerini tutan musiki kurumuna müracaat ettim. Müdür Von Röding bir iyi tesadüf neticesi olarak meşhur bir piyanistmiş. Vedat'ı dinledi ve onunla bizzat meşgul olmak istedi. Bu iş de böyle en uygun bir şekilde halledilince çocuk için bir aile yanında ikamet imkânı araştırıldı. Elçiliğin dışarıyla münasebetlerine aracılık eden yerlilerden -galiba mütevazı bir dava vekili- bir zatın yardımına ve gazetelere verilen ilanlara rağmen talep gerçekleşmedi. Burada Berlin'de olduğu gibi ne bir aile pansiyonu, ne de her türlü modern teşkilata sahip büyük ölçekte umumi pansiyonlar yoktu. Baba oğul epeyce sinirlendik, hele çocuk, gezip gördüğümüz yerlerin havasız, güneşsiz, bir han odasına benzeyen basit hâllerini göre göre Berlin'in güzel odasını düşünerek, gözlerinin yaşını zapt edemedi. Ben çocuğu böyle yerlerde ikamete mahkûm edemezdim, nihayet paraca fedakârlığa karar vererek Badacker'de tavsiye edilen villalara müracaat ettim. Bunlardan en uygun olarak bana Villa Frey göründü. Oraya karar verdik. İyi aileden yaşlı kızların idare ettikleri bu villada müşteriler de pek az ve pek seçmeydi. Bir piyanosu, zengin bir kütüphanesi, müşteriler arasında müzisyen olanlar vardı. Kısaca para hususunda tasarruf endişesinin haricine çıkmış olmaktan başka hiçbir mahzur görmedik. Öyle ki Vedat bütün Bern ikametinde burasını terk etmedi, kütüphanesinden özellikle orada bulunan

Almanların meşhur bilimler sözlüğünden, piyanosundan, pansiyon sakinleri arasında bir keman çalan kadınla beraber aynıyla Brösicke’e evinde olduğu gibi *musique d’ensemble* yapmaktan azami istifade imkânını buldu.

Artık bu şehirde yapılacak iş kalmamıştı. Derslere başlanmak için beş-on gün vardı, ben bûrada kalacak değildim. Lozan’da oturacaktım. Gerek bana havale edilen iş için, gerek orada birçok Türk dostlarımı özellikle Muammer ve çocuklarını bulmak fırsatı için bu şehri seçecektim. Tam oraya hareket etmek üzere iken Zürih Bankası’ndan haber verdiler: Havale gelmiş, fakat markın fiyatı düşmüş. Orada iken yüz mark altmış dört franka bozdurulabilmişken rakam tersine dönerek kırk altı frank olmuştu. Böyle devam ederse ne olacaktı, hele Berlin’de kalan sermaye? Bunu düşünmek bilc istemedim. Her şeyden evvel büyük bir zararla mevcut parayı İsviçre frangına çevirmek lazımdı.

Vedat, meydana gelen zararlara kendisinin sebep olduğu düşüncesiyle büyük bir üzüntü içinde, “Ya ele geçecek para bize yetişmezse?” dedi.

“Hele bir kere senin tatil zamanını bulalım. O zamana kadar geçinmek ve yol parasını temin etmek mümkün olacaktır. Memlekete dönmek çarelerini arar, daha sonrasını ileride düşünürüz...”

“Ya Berlin’de kalan paralar?” diye sordu.

“Onları büsbütün kaybetsek bile harbin memlekete kaybettirdiği şeylere nispetle bu şahsi ziyan o kadar küçük kalır ki onu unutabiliriz, yetişir ki memleket kurtulsun!” dedim.

Baba oğul Lozan’a geçtik ve Muammer’in ikamet ettiği Hotel Findsor’a indik. Burası bir palas⁹⁰ değildi. Nispetle küçük. Fakat ne temiz, ne düzenli; özellikle pek kibar bir edası vardı ki bizi derhâl kendine çekti. Bütün müşteriler mültecilerden ve pek yüksek bir sınıf mensuplarından oluşuyordu.

---

90 Lüks otel, büyük, gösterişli yapı.

İlk gece bizim gelişimizi haber alan bütün Türk dostlar bizi ziyarete geldiler. Kimler vardı: Muammer, yine burada ikamet eden Doktor Ahmet Nurettin⁹¹ ki benim pek yakından dostum ve köy komşumdu.

Ahmet Cevdet,⁹² Tefik Âmir, Mahmut Muhtar,⁹³ talebe cemiyetinden birçok gençler, daha birçok kimseler... Otelin salonu hıncahınç doldu. Onlar Berlin'den, memleketten, son durumdan haber bekliyorlardı. Berlin'den, Almanya'dan, son durumdan bol bol bahsettik, yalnız memleketten -tıpkı onlar gibi- bende de verilecek haber yoktu.

Bir aralık misafirlerden biri -bilmem hangi musiki meraklısı- bir köşede ağzını açmadan, her söz söyleyenin ağzından çıkan her kelimeyi son bir dikkatle takip eden, özellikle amcasını, bütün Türk dostları burada aileleriyle beraber toplanmış görmekten saadeti yüzünden okunan Vedat'tan piyano çalmasını istedi. O itiraz etti, diğer misafirler de ilk teklifi yapana katılarak ısrar ettiler. Onlar ısrar ettikçe Vedat'ın -galiba bu kadar kalabalık karşısında imtihana çekilircesine piyano çalmaya cesaret edemeyerek- özürle karışık çekincesi devam etti; nihayet âciz kalınca bir bahane bularak odadan kaçtı.

Burada bugün bana pek acı gelen bir hatıra var. Bende bazen zapt olunamayan sinir buhranları ve onlardan doğan hamleler vardır. Beş dakika sonra pişman olur utanırım, fakat o sırada bunun önüne geçmek kuvvetimin üzerinde bir iştir. Vedat'tan biraz sonra ben de bir bahane bularak odadan çıktım. Bulunan bahane ne kadar kabul edilmeye layık olursa olsun anlamak zor değildi ki çocuğu azarlamaya gidiyordum. Beni uzun zamandan beri görmemiş olan türlü zeminlerde sohbet için gelmiş bulunan misafirlerimi yalnız bırakıp savuşmak o kadar görgü kaidelerine ve zarafet icaplarına aykırı

---

91 I İaseki Kadınlar Hastanesi operatörü Dr. Ahmet Nurettin Bey. (y.h.n.)

92 Ahmet Cevdet (1861-1935): Türk gazeteci. (y.h.n.)

93 Mahmut Muhtar Paşa (1867-1935): Soyadı Kanunu sonrasında Katırcıoğlu soyismini alan, Aydın valiliği, Bahriye nazırlığı ve diğer çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş devlet adamıdır. (y.h.n.)

bir hareketti ki bugün onu düşünürken hâlâ utanıyorum, gerçi beş dakikadan fazla kaybolmadım ama kayboluşumun açık sebebi de ayrıca aleyhime yorumlanacak bir şeydi; fakat bütün bu düşüncelerin bugün için bir önemi yoktu, asıl bugün beni utandıran değil, derin bir hicran duygusuyla hüzünlendiren Vedatçığa karşı o gece kullanılan sert azar lisanı oldu. “Bunu niçin yaptım, neden ilk kızmâ hamlesini zapt etmek kuvvetini bulamadım?” diye bugün kendi kendimi haşlıyorum.

**Çocuk Terbiyesi - Vedat'ın Mizacı - Yaz Tatili -
Vedat Lozan'da - İsviçre'de Bir Gezi -
Memlekete Dönmek Üzere - İtalya**

Vedat'ın mizacını açıklamış olmak için anlatmak isterim; ben esasen çocukların terbiyesinde dayak usulünün yararlı olmaktan ziyade zararlı olduğunu düşünüyorum. Âciz kalmadıkça, nasihatın, tavsiyenin, azarın fayda vermediğine razı olmadıkça dayığa müracaatı pek nadir kullandım:

*Nush ile yola gelmeyi denemeli tekdir
Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötüdür*

kaidesinden haberdar olmakla beraber son tedbiri kullanmak en son ve en geç hatırıma gelir. Vedat hakkında bütün hayatında bu tedbire yalnız, evet, yalnız bir defa müracaat etmiştim. Henüz on yaşlarındaydı, bir para işinden dolayı bana verdiği cevapta hümete aykırı bir kelime kullanmıştı, bu kelimenin manasını layıkıyla bilmeyerek... Ellerini tutmuş-tum, birkaç şamarla ona vurmuş-tum. Bunun ardından coşan haysiyeti, gururu yahut kısa bir kelimeyle kibri öyle bir sinir bulranına sebep oldu ki o gün, “Bu çocuk için hiçbir zaman dayak çaresine müracaat olunmamalıdır,” kararını vermiş ve daima o karara sadık kalmış-tım. Azar hususunda da her zaman onun haysiyetini kırmayacak ılımlı bir lisan kullanmaya ihtiyaç hissederdim; fakat o gece sekiz on kelime ile yapılan azar öyle acı, öyle sert oldu ki çocuk koltuğun üstüne âdeti yığıldı; onu o hâlde bırakarak fırladım, misafirlerimin yanına koştum. Artık onlar ne düşündüler, bunu bilmek istemiy-o-

rum; o gecenin hatırası bugün bende ne acı bir tesir yapıyor, yalnız onu biliyorum. Bütün babalara tavsiye ediyorum: Çocuklarına karşı sonradan kendilerinde azap doğuracak olan bir harekette bulunmasınlar.

Vedat'ın yanımda kalacak ancak üç-beş günü vardı, Bern'e dönerek derslerine başladı ve ta yaz tatiline kadar o orada ben Lozan'da haftada birkaç kere haberleşmeyle yetinerek ayrı yaşadık.

***

Bern'de bulundukça İngilizcesini tatil etmiştik. Bütün dersleri Almanca olduğundan bu lisan kendiliğinden ilerliyordu. Fransızcasını da takibe lüzum yoktu, o sürekli kitap okurdu, bu da kâfiydi. Benimle haberleşmesi de Türkçesi için yararlı bir tecrübe yerine geçiyordu, fakat İngilizce? Onun için bir çare bulmalıydı. Lozan'da pek mütevazı geçinen bir dava vekilini tanıdım ki eşi İngiliz'di. Vedat yaşta bir erkek, daha küçük bir kız çocukları vardı. Erkek çocuklarının -kısaca Alec diye çağırıldıkları pek zeki, pek hoş bir çocukodasını Vedat'a ayırmayı kabul ettiler. Temiz evlerinde bir piyano vardı. Anaları çocuklarıyla zaten İngilizce konuşuyordu. Vedat için bu lisanda alıştırmaya yapmaya pek münasip bir usul... Kendi çocukları evde bir delik bulmuş, orada yatıyordu. Sonradan öğrenildi ki -çocuğun bir itirafla- odasının kira bedeli ona verilecek ve onunla kendisine elbise yaptıracakmış. Yemekler pek besleyiciydi, kadının bir dolabı vardı ki baştan aşağı küçük kavanozlarla muhtelif reçellerle doluydu. Öğleden sonra, çay zamanında bu kavanozlardan biri çıkarılır ve bol tereyağıyla çocuklar doyurulurdu. Hatta bu çaylardan birine beni de davet ettiler. Bu iki ay içinde ben bir aralık Windsor'dan⁹⁴ inerek Ouchy'de⁹⁵ bir villaya yerleştim, her gün Vedat bana gelir, piyano çalardı. Bütün villa

---

94 Lozan'ın, gölden uzakta bir mahallesi. (y.h.n.)

95 İsviçre'nin Lozan merkezinin güneyinde, Cenevre Gölü'nün kenarında bulunan bir liman. (y.h.n.)

sakinleri benimle beraber onu dinlerler ve bu özel konserler bitince onu ve beni tebrik ederlerdi.

Bir yandan da ben memlekete dönmek çarelerini arıyordum. Türk talebeden bana yardım edenler vardı. Vaktiyle Rumeli'nde zabıta işlerinde iyileştirmeye görevli olan karışık heyette çalışmış bir İtalyan askeri, o sırada İtalya konsolosluk vazifesiyle Lozan'da bulunuyordu. Bu zat, konsolosluk vazifesiyle beraber, belki ondan fazla, memleketlerine gitmek isteyen Türk gençlerine yardım etmekle sorumlu olmalıydı ki Fransızların, İngilizlerin inadına rağmen Müdafaa-i Milliye'ye katılmak üzere vatana dönmek için sabrı tükenen gençlerin birkaçını yola çıkarmak çaresini bulmuştu. Bunlardan biri -ki sonra genç yaşında vefat eden Harun'du- bana yardım etti ve bu konsolosun telgrafla Roma'ya müracaatı üzerine yola çıkma müsaadesi alabildik. Nihayet on dört ay süren bir yokluktan, türlü üzüntülerle dolu bir hasretten sonra vatana dönmek, aileye, eve kavuşmak imkânı bulunmuş oluyordu. Vedat sevincinden çıldırıyordu. O sevinçle zaten kendisini birkaç kere götürdüğüm Cenevre'ye koştu, pasaportlarımızı yaptırdı, ben de Cook acentesine uğrayarak Taranto'dan⁹⁶ İstanbul'a hareket edecek bir vapurda ve oraya kadar trende yerlerimizi temin ettim. Her iş hazırды, para da artık suyunu çekmiş ve bizi ancak İstanbul'a kadar götürebilecek bir dereceye inmişti, nihayet Muammer ve çocuklarını öperek, dostlara veda ederek Lozan'dan hareket ettik.

***

Burada geriye dönük bir bakışla Vedat'ın yaz tatili başlangıcında İsviçre'de beraberce yapılan bir geziden bahsedeceğim. Başlıca önem verdiğim vazifelerden biri çocuğun görgü sahasını genişletmek ve ona bol bol seyahat vesileleri vermektir.

---

⁹⁶ İtalya'nın güneyindeki Puglia bölgesinde yer alan bir liman şehri. Osmanlı İmparatorluğu ve İtalya arasında Uşi Antlaşması'nın imzalandığı yer. (y.h.n.)

Bir gün karar verdim, onu alarak Territet⁹⁷ ve Montrö'yü gösterdikten, bir geceyi de oralarda geçirdikten sonra Oberland Bernois⁹⁸ treniyle yola çıktık. Lac des Quatre Cantons⁹⁹ ve civarını dolaşarak Lucerne'de¹⁰⁰ iki gece kaldık, ondan sonra asıl maksat olan İtalyan İsviçre'sine geçmek üzere tekrar yola çıktık. En hayret ve görmeye değer olan Saint Gothard geçitleriydi.¹⁰¹ Demiryolu inşaatı zemininde uzun yılların biriktirdiği mucizeler toplamında hâlâ bir harika olmak derecesinden inmeyen, bu Alp Dağları'nın karnını birden fazla delikler oyarak, bir delikten öbür deliğe girmek için dağların yamacından tırmana tırmana yükselen bu geçitleri -gündüz gözüyle- ben de birinci defa görüyordum. Nihayet bir küçük kasabacıkta tren değiştirerek Locarno'ya¹⁰² geçtik. Burada dostum ve köy komşum Dr. Ahmet Nurettin'le Vedat'ın çocukluk arkadaşı oğlu Hasan'la buluştuk. Şehri ve gölü doya doya dolaştık, iki geceyi orada geçirerek Lugano'ya¹⁰³ atladık. Burada şehir ve göl bizi iki gün alıyordu. Artık dönebilirdik ve hep beraber Lozan'a döndük.

İşte her fırsat düştükçe çocuğuma imkân dairesinde yer göstermek, seyahat ettirmek, görgüsünü genişletmek usulüne uyarak artık İsviçre'den memlekete dönmek fırsatı belirince bundan da istifade etmek istedim. Taranto'dan bizi alıp İstanbul'a götürecek olan vapurun hareketi gününe kadar oldukça müsait bir müddet vardı. İtalya'yı Milano'dan başlayarak kademe kademe gezip görmek mümkün olacaktı. Vedat birinci

---

97 İsviçre'nin Vaud kantonunda Montrö komününün bir parçası olan bir bölge. (y.h.n.)

98 Montreux-Oberland Bernois (MOB) demiryolu hattı. Oberland Bernois, Bern Alpleri'nin bulunduğu bölgenin adıdır. (y.h.n.)

99 Dört Kanton Gölü. İsviçre'de bir fyord gölüdür. (y.h.n.)

100 Lucerne/Luzern: Dört Kanton Gölü'nün Reuss Nehri'ne dökülen batı ucunda yer alan bir şehir.

101 Gotthard Geçidi, Alpler'de Saint-Gotthard Masifi'ni geçen ve kuzey ve güney İsviçre'yi birbirine bağlayan bir dağ geçidi. (y.h.n.)

102 İsviçre kantonu Ticino'daki Maggiore Gölü'nün kuzey ucunda, Ascona yakınında bulunan 15,000 nüfuslu bir İsviçre şehri. (y.h.n.)

103 Güney İsviçre'de İtalya sınırına yakın, Lugano Gölü kıyısında şehir. İsviçre'de tamamında İtalyanca konuşulan tek kanton. (y.h.n.)

defa olarak İtalya'yı görecekti. İlk önce Milano'da kaldık. Eski şehri günden güne büyüyerek geniş bir çemberle kuşatan yeni mahalleleriyle beraber dolaştık, meşhur büyük kilisesini gördük, orada İtalya'nın eski ve Ortaçağ özelliklerini kaybetmemiş şehirlerinden Bologna'da kim bilir ne tantanalı yahut ne trajik sahnelere zemin olduktan sonra modern bir otel hâline dönüştürülen eski bir konağında geceleyerek, daha sonra Medicilerin¹⁰⁴ şehrinde, baştan başa nefis binalarıyla, zengin müzeleriyle dolu Floransa'da iki gün kalarak nihayet Roma'ya atladık. Burada bu büyük ve tarihî hayatı nice eserleriyle hâlâ yaşayan İtalya başkentini tamamıyla görmek ve anlamak için günlerce değil, aylarca kalmalıydı; fakat bizim oraya ayırabilecek ancak üç günümüz vardı. Bu kısa zamana, imkân dairesinde çok şeyler sıkıştırarak nihayet Taranto'ya gidecek trene bindik.

---

104 Medici ailesi 14. ve 17. yüzyıllar arasında Floransa'da yaşamış güçlü ve etkin bir ailedir. Aile üç papa, çok sayıda Floransa hükümdarı ve daha sonra Fransa kraliyet mensupları yetiştirmiş, ayrıca İtalyan Rönesansı'nı etkilemiştir. (y.h.n.)

**Taranto - Köhne Bir Vapur - Süvarinin Ricası -
Bir Küçük Konser - İstanbul'a Ulaşma - Yeşilköy -
Dönüyor - Hissedilen Bir Bulıran - Şüpheler,
Tahminler -Araştırmalar**

Taranto; burasını bilmezdim fakat onun bir benzeri olan Brindisi'yi tanırdım. Bu iki şehir arasında büyük bir benzerlik buldum. Bir tarafında eski, Ortaçağ İtalyasının bir kalıntısı yaşarken yanı başında tamamıyla yeni geniş caddelerle, yüksek binalarla modern bir şehir meydana gelmişti. Fakat ne kadar modern olmaya çalışırsa çalışsın burada barınabilecek bir temiz otel bulmak ve boyalara bulanmış yüzleriyle karşınızda sırtan hizmetçilerinden odanıza yıkanacak kadar su getirmek imkânı nasip olamadı, öyle ki yüzümüzü, başımızı yıkatmak için berber dükkânına uğramaktan başka çare kalmadı. Bunlar da yıkanmaya o kadar muhtaçtı ki berberde leğenler simsiyah bir suyla dolup dolup boşaldı. Roma'dan oraya kadar bizi getiren trenin hediyesi...

İtalya'da mütarekeden sonra başlayan imar ve harbin tesirlerini yok etme faaliyetinin türlü eserlerini görmüştük, fakat hayat alışılmış ve doğal şeklini alamamıştı. Bunun bir örneğini daha başlangıçta Venedik'ten farklı iskelelere uğraya uğraya bizi ve bizimle beraber Türkiye'ye dönecek başka yolcuları alacak olan vapurda bulduk. Bu, İtalyanların köhne bir gemisiydi ki yatakları, sofrası, diğer hizmetleri istirahat gereklerine alışmış olanlara memnuniyet verecek dereceden pek uzaktı; fakat her barınılabilecek deliği yolcularla doluy-

du. Özellikle şuradan buradan akın hâlinde gelip bu vapura bığınarak memlekete dönmek isteyen Ermenilerle...

Bunların arasında tanıdıklar bulduk. Bir gece, nasıl oldu bilmiyorum, Vedat'ı tanıyan biri gemi süvarisine haber vermiş olacak, süvari biz baba oğul otururken yanımıza geldi ve Vedat'tan piyano çalmasını rica etti. Vedat ezber çalmazdı, notalarının sandıkta, sandığın da ambarda olduğunu söyleyerek itiraz edecek oldu. Süvari "*Va bene!*"¹⁰⁵ diyerek bizi terk etti ve biraz sonra geri dönerek sandığın kamaramızın yanında olduğunu söyledi. Artık Vedat için gidip sandıktan bir kucak nota çıkararak piyanonun başına oturmaktan başka çare kalmadı. Yavaş yavaş ayaklarının ucuna basarak gelenlerle salon tamamen doldu, Vedat'ta nasılsa bir coşkunluk, belki memlekete dönüyor olmaktan ileri gelen bir neşe vardı. Böyle, epeyce uzun sürdü. Artık bitmişti. Tam bu sırada bize sofrada hizmet eden beyaz ceketli -sanki beyaz- bir genç bize yaklaştı. Elinde bir demet notayla...

Kendisini tanıttı, Milano Scala'sının¹⁰⁶ sanatkârlarındanmış; fakat harpten sonra terhis edilince hayatını kazanmak için burada bulunuyormuş. Şimdi süvariden müsaade almış, eğer Vedat kendisine piyanoda eşlik etmeye razı olursa şarkı söyleyecek ve belki dinleyenlerin cömertliğinden ve bağışlarından faydalanacakmış.

Vedat, bu fakir ve düşkün sanatkârın ricasını kabul etti. Böylece bir de şarkılı bir konser verilmiş oldu. Milano'nun Scala'sı sanatkârlarından olduğunu söyleyen genç, hafif bir tenordu,¹⁰⁷ o meşhur kurumda ne mevkiye bulunmuştu, bunu düşünmek lazım değildi. Her hâlde dinleyenleri memnun edecek bir sesi, bir üslubu vardı. Bitirince parsa¹⁰⁸ toplamak üzere dolaşmaya başladı.

---

105 Tamam.

106 İtalya'nın Milano kentinde bulunan ve dünyanın en tanınmış opera binalarından biri. (y.h.n.)

107 Erkek seslerinin en tizi. (y.h.n.)

108 Bir izleyici topluluğu önünde yapılan gösteriden sonra toplanan para. (y.h.n.)

Vedat, “Aman, babacığım. Beni de parsada ortak zannetmesinler...” diyordu.

Böyle bir şüpheye düşülmesine imkân olmamakla beraber çocuğun eline bir para sıkıştırdım ve genç sanatkârın arkasından gidip herkesçe görülecek şekilde tepsisine parayı atmasını söyledim. Böylelikle Vedat korkusundan kurtulmuş oldu.

Bir hafta kadar süren ve her yere uğrayarak yavaş yavaş yol alan vapur nihayet bizi İstanbul’a çıkardı. Biz, geliyor olduğumuza dair bir haber vermemiştik. Yeşilköy evine ansızın varınca ailede nasıl bir sevinç coşkusu olduğunu tasvir edecek değilim, fakat herkesten ziyade sevinen Vedat’tı. Nihayet on dört ay süren bir hasretten sonra annesine, kardeşlerine, evine, bahçesine, bütün sevdiklerine kavuşuyordu. Onun sevinci en çok kara gözlerinde tutuşan sevinç ve mutluluk şimşeklerinden belli olurdu.

İstanbul’da kalmak için pek az zamanı vardı, ancak üç dört hafta... Öyle ki ne o evine, yurduna doyabildi, ne aile onu kana kana görebildi. İsviçre’de her işi yolundaydı, dersleri, ikametgâhı... Yalnız bir endişe vardı: para meselesi... Ona harçlığını göndermekte zorluğa uğranılırsa ne yapılacaktı? Buna da bir hâl çaresi buldum ve bu defa deniz yoluyla gitmek isteyen Vedat’ı yola çıkardık. Bir güzel tesadüf eseri olarak dostlarımdan meşhur Fransız yazar Maurice Pernot¹⁰⁹ aynı vapurdaydı. Vedat, Napoli’ye çıkacak ve oraya kadar onun gözetiminde ve refakatinde bulunacaktı. ‘

Kendisiyle beraber İtalya’yı baştan başa geçerken Napoli’yi bırakmıştık. O noksanı telafi edecek ve birkaç gün Floransa’da kalarak bu nefis eserlerle dolu şehrin müzelerini bir daha layıkıyla ziyaret edecekti.

***

---

109 Fransız gazeteci. Afganistan, İran, Irak, Suriye ve Türkiye’ye yaptığı gezilerden yola çıkarak yazdığı *L’Inquiétude de l’Orient: En Asie Musulmane/Doğu’nun Kaygısı: Müslüman Asya’da* adlı anı-gezi türünde bir kitabı vardır. 29 Ekim 1923’te Atatürk’le bir röportaj yapmıştır. (y.h.n.)

Bu ikinci ikamet senesinde onun bir buhran geçirdiğini hissediyorduk. Para talepleri sıklaşıyor ve daima kabul edilecek sebeplere dayanmıyordu. Mektuplarında öyle bir hava vardı ki babalık şefkatinin âdeti hastalıklı bir şekilde keskinleşmiş olan duyarlılığında meraka sebep olan bir şüphe uyandırıyor. Onun ara sıra fırsatlardan istifade ederek Interlaken'e,¹¹⁰ Saint-Moritz'e¹¹¹ kadar gezintiler yaptığından haberdardım. Yalnız mı? Hiçbir şey itiraf etmiyordu. Fakat ben artık şuna inanmıştım ki çocuk bir gençlik buhranı geçiriyor. Bu sırada on yedi ve on sekiz yaşları arasındaydı, tam aşk buhranına müsait bir yaş... Bir aralık ondan bir mektup aldım ki bunda yarı sene bittikten sonra, bir yahut iki yarım yıl derslerini Cenevre'de takip etmek arzusunu ileri sürüyordu. Sebep? Gösterilen sebepler benim kabul edeceğim kuvvette değildi; fakat gösterilenlerin altında saklanmak istenen bir sebep de olmalıydı. Bütün bu şüpheler hayalimi kamçılıyor ve Vedat'ın kendisini takip eden bir ilişkiden, ihtimal ona musallat olan bir kadından kaçmak istediğini farz ettiriyordu.

Dünyanın karmakarışık olduğu bu zamanda İsviçre şuradan buradan gelmiş çeşit çeşit mahlûklarla doluydu. Şu hâlde? Bunlardan biriyle, kim bilir, ne kötü bir mahlûkla münasebette bulunmuş ve kendisini ondan kurtarmak imkânını bulamayacak bir vaziyete koymuşsa...

Gençliğimde okuduğum bir roman bende pek fena bir tesir uyandırmış idi. Catulle Mendes'in, *La Premi re Ma trese*¹¹² isimindeki romanı ki genç bir çocuğın kendisinden yaşlı bir kadının pençesinde nasıl aşağılık durumlara, felaketlere düştüğünün feci bir hik yesiydi. Onu d    n yor ve meraktan   ıldıracak bir hâle geliyordum. Nihayet evvelce Reji¹¹³ genel

110 İsviçre'nin Bern kantonunda bulunan bir belediye. (y.h.n.)

111 İsviçre'de Engadine vadisinde yer alan bir tatil kasabası. (y.h.n.)

112 Catulle Mendes (1841-1909): Fransız   air ve roman yazarı ve *  lk Metres* adlı romanın yazarı. (y.h.n.)

113 Tekel   daresi'nin eski adı. (y.h.n.)

müdürüyken, idarenin başkâtibi sıfatıyla emrinde bulunduğum, o sıralarda da idare meclisinde üye sıfatıyla arkadaş ve pek yakın dost olduğum Mr. Ranbert'in oğlu, Cenevre'de dava vekâletiyle ve yazarlıkla meşgul pek ciddi bir zattı. Ona müracaat ederek Vedat hakkında önlem amacıyla bir araştırma yapmasını rica ettim. Bu dost Bern'e kadar gidip Vedat'ı buldu, türlü tedbirlerle, hatta âciz kalınca açık sorularla yaptığı araştırma sonucunu bana yazdı. Bu mektup, gayet güven ve iç rahatlığı verecek bir nitelikteydi. Fakat ben ki Vedat'ın ne kadar usta olduğunu biliyordum, bununla büsbütün rahat olamadım, ta yüreğimin içinde bir düşünce vardı ki Vedat bir aşk buhranı içindedir. Nitekim olaylar bunu ispat etti

**Tahsile Dönüş Zamanı Gelince - Çekmece - Paris -
Buhranın Bir Neticesi - Para İşi - Dönüş - Kurtuluş -
Banka - Askıda Kalan Bir Problem**

Ders yılı bitip de o tekrar memleketine dönünce, onu öyle bir hâlde gördüm ki buhranın gerçekleşmesine dair olan düşünceme daha da saplandım. Onu sorguya çekmek en fena usuldü. Ufak bir soru, onun tespih böceği gibi toparlanıp yusuvarlak olmasına ve saklanmasına sebep olurdu.

Bir gün bir tesadüf bana hakikati tamamen değil, fakat kısmen anlatmış oldu. Bizde eski ürünlerden, pelesenk ağacından,¹¹⁴ kenarları gayet sanatkârane işlenmiş bronzlarla bir mücevher kutusu vardır ki iri sarı anahtarı, içinde mücevhere dair bir şeyler olmadığından daima üzerinde durur. Ben odasına girdiğimde onu çekmecenin içinde bir takım renk renk mektuplar ve onların arasına bir resim koymakta olduğunu gördüm. Beni görünce şaşırdı, bütün temkinine rağmen fark etmemek mümkün olmayan bir telaşla ayağa kalktı ve çekmeceyi kilitleyerek anahtarı cebine koydu. Anahtarı bana teslim etseydi bu genç adamın aşk esrarına göz atacak değildim, yalnız bir kenarından hakikatin niteliklerini açığa çıkaracak bir tarafını görerek onunla merakımı hâledip yetinecek ve belki bir tedbir almak mümkünse onu düşünecektim.

Bu anahtar hep onda ve çekmece hep kapalı kaldı, ta ki...

---

¹¹⁴ Sıcak bölgelerde, özellikle Kızıldeniz'de, Asya ve Afrika kıyılarında yetişen, kerestesi makbul sert bir ağaç ve bu ağacın çeşitli türlerinin doğramacılıkta kullanılan değerli kerestesi. (y.h.n.)

Fakat hikâyenin aşağısı var:

Tatil zamanı bitmek üzereydi, artık Vedat'ın yeniden yola çıkması lazım geliyordu, bu sırada Vedat başka bir düşünceden, hiç beklenmeyen bir arzudan bahsetti. Özetle dedi ki:

“Ben daha çok gencim. Şöyle böyle beş yarım yıllık darülfünun tahsili yaptım. Bir yarım yıl daha yaparsam mezuniyet imtihanlarını vereceğim. Bunda başarılı olacağıma eminim, lakin kendi bilgime emin değilim. Daha olgunlaşmak ihtiyacındayım. Bana müsaade ediniz Paris’e gideyim. Yüksek Siyasi İlimler Mektebi’nde Fransa’nın meşhur öğretmenlerini dinleyeyim. Uygun dersleri takip ederek iki yarım yıl da orada geçirdikten sonra Bern’e dönüp noksan kalacak yarım yılımı da tamamlayarak memlekete döneyim...”

Onun düşüncesi bende mevcut şüpheyle birleşince bana uygun göründü. Derhâl kabul ettim. Burada dostlarımdan Salondrouze de Lamornaix Fransa’nın en asil bir ailesindendi. Ve Yüksek Siyasi İlimler müessesesinin birçok öğretmeniyle münasebeti Vedat’a tavsiyenameleler vermeye müsaitti. Fazla olarak Muammer bütün çocuklarıyla oradaydı. Vedat, Paris’e gitti. Opera civarında temiz ve nispetle ucuz bir otele yerleşti. Mektebe devama başladı. Artık daha rahat olabilirdim.

Vedat'ın ağzı sıkılığını düşünmeyerek eğer Vedat'ta sakat bir hâl olsaydı Muammer fark eder bana haber verirdi, diyordum. Bir aralık Muammer ailesini toplayarak, yalnız İsmail'le Ömer'i Paris'te tahsillerinde bırakarak Biarritz'e¹¹⁵ gidince Weyl ailesinin aracılığıyla Vedat'a Demmombyne namında pek kibar ve güzel sanatlarla ve özellikle musiki ile meşgul bir aile yanında yer bulundu. Burası hiç şüphe edilmezdi ki otelden daha uygundu. Çocuk nihayet bir aile içinde yaşayacaktı. Bende kalp rahatlığı daha kuvvet kazanmış oldu. Derken...

---

¹¹⁵ Fransa'nın Nouvelle-Aquitaine bölgesinde yer alan bir kasabadır. Bu kasaba Biscay Körfezi kıyısında yer almakta olup İspanya'ya 35 km uzaklıkta bulunmaktadır. (y.h.n.)

Derken, bir gün Weyl Fransa'dan İstanbul'a döndü kendisini görmeye gittim, şuradan buradan görüştükten sonra ayağa kalktı ve beni yakamdan tutarak, yavaş bir sesle:

“Paris’in gençler için ne kadar tehlikeler sakladığını benim kadar siz de bilirsiniz. Vedat’ı İsviçre’den almakta hata etmişsiniz...” dedi.

Ben onu İsviçre’nin tehlikesinden kaçırmak için Paris’e göndermiştim. Bu haber üzerine hemen hüküm verdim ki o kadın -kimse- onu Paris’e kadar takip etmiş olacak.

Bu tahmini yürütürken hep onu çaresiz bir hâlde görüyordum ve bu tuzaktan kurtarmak için kararlar alıyordum. Zihnimin içinde hep o bilinen romandan kalan acı hatıralar vardı. Dostlarımdan zekâsına irfanına ve hakkımda samimi hislerine itimat ettiğim Gustave Mendel’e ayrıntılı bir mektup yazdım ve bunda bütün şüphelerimden bahsederek araştırma yapmasını ve neticeyi bana bildirmekle beraber Vedat’ı derhâl İstanbul’a iade etmesini rica ettim. Cevap mektubuyla hemen hemen aynı zamanda Vedat da geldi.

Mektupta açık bir bilgi yoktu, fakat ima suretinde anlaşılıyordu ki şüphelerimde hiç yanılmamışım. Vedat’ın İstanbul’a iadesi hususunda hiçbir zorluğa tesadüf etmedikten başka çocuğun bu kararı isteyerek kabul ettiğinden söz ediliyordu, “Belliydi ki,” deniliyordu, “çocukta da içinde bulunduğu vaziyetten kurtulmak için bir acele var!”

Vedat’a icap eden dersi vermekten başka çare yoktu. Dudakları titreyerek, kül gibi bir benizle, “Evet” dedi. “Büyük bir kabahat! Beni affediniz ve beni artık Avrupa’ya göndermeyiniz. Burada bir iş bularak alıkoyunuz...”

Bu cevaba karşı yapılacak ne kalıyordu? Ertesi gün onu yanıma alarak o zaman Osmanlı Bankası’nın genel müdürlüğünde bulunan ve aramızda pek dostça bir ilişki bulunan

Steeg'e¹¹⁶ gittik. İlk önce onunla yalnız görüştüm. Sebeplerini söylemeye lüzum görmeyerek, yalnız dünyanın ve özellikle Türk dünyasının içinde çırpındığı zor durumdan dolayı çocuğu memlekette alıkoymak fikrimden bahsettim ve onun bilgilerinden, meziyetlerinden dem vürarak bankacılığa girmesini istediğimi söyledim. Hemen kabul etti ve çocuğu yanına çağırarak uzun uzun konuştu.

Vedat o günden itibaren bütün şahsi masrafını karşılayabilecek bir maaşla Osmanlı Bankası'na memur oldu. Vaziyeti bu suretle tespit edildi, fakat o kadın muamması öylece hâlle-dilemeyerek boşlukta kaldı.

Ne zaman çekmece gözüme ilişse kendi kendime, “Bütün esrar bunun içinde!” derdim. Fakat onun içindekileri bilmek mümkün olsaydı, öğrenilecek şeyin pratik bir faydası olur muydu? Yalnız garip, hatta mantık haricinde bir merak; beni, o kadının kim olduğunu öğrenmeye sevk ediyordu o kadar.

---

116 Louis Steeg, Fransız devlet adamı ve ekonomisttir. Bir dönem Osmanlı Bankası'nın genel müdür yardımcılığı görevinde bulunmuş ve düşman devleti tabiiyetinde olduğu için 1915 yılında Osmanlı Bankası'ndaki görevini terkederek ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştır. (y.h.n.)

**Nihayet Bir Gece - Esrar Yanıyor - Banka Hayatı -
Şişli'de İkamet - Mesut Bir Dörtlü - Uğraşları -
Meslekte Yükselme Ümidi - Yazısının Çirkinliği -
Bir Şaka Vesilesi**

Bu sırrı öğrenmek mümkün olmadı, hatta kardeşlerine bile bunu emanet etmemişti. Ta ki...

Ta ki facia meydana geldi, bedbaht çocuk ebedî istirahat yerine teslim olundu, o günün gecesinde ben evde perişan, sersem, matemimi hangi köşeye sığdırabileceğimde şaşkın dolaşırken yemek odasında bir hareket, bir yavaş sesle konuşma hissettim. İçeri girdim. Vedat'ın ablasıyla küçüğü Bülent, sobanın başında birtakım kâğıtlar yakıyorlardı. Yerde, halının üzerinde kapağı açık o çekmece duruyordu. Ben girdiğimde artık boşalmış, içinde bir şeyler kalmamıştı. Merakımı hâletmek için sormak istedim. Yemin ettiler ki hiçbir mektubu hatta şöyle göz ucuyla bile okumak istememişlerdi. Biçare kardeşlerinin bu sırrını öğrenmeye büyük bir günah nazarıyla bakıyorlardı. Yalnız Bülent itiraf etti: Kadının resmini görmüştü. Vedat'tan çok daha büyük bir kadın!

İsmi de öğrenmek istemişti, yalnız unvanını ve isminin ilk hecesini okuyabilmişti: Baronne de Chan... Ne milliyeti, ne kimliği, ne başka bir özelliği bilinmiyordu.

Baronne! Bütün Avrupa'nın eğlence yerleri, hele harp ve mütareke yıllarında çeşit çeşit asalet unvanlarıyla yüzlerce baron ve konteslerle doluydu, hâlâ da öyledir. Bunlar ço-

ğunlukla en sefil yerlerden, en murdar çirkeflerden, en kirli kaldırımlardan devşirilerek alınmış; aldatmaların tuzağına düşen saf, temiz kalpli gençlerin ve bazen donmuş kanlarına yeni bir akış verecek ihtiraslar arayan ihtiyarların asalet unvanları altında kendi alçaklıklarını saklayan mahlûklardır. Bunları hep bilirdik, hep görürdük. Milliyet? Belki Rus, belki Macar, belki Leh... Bunun da ne ehemmiyeti vardı?

Bu muamma o derecede kaldı ve külleri havalara savrularak ebediyen meçhul âlemlerde kayboldu.

İki kardeş, ikisi de banka memuru olmuşlardı. Kışın Yeşilköy'den bankaya devam etmek pek zor olacağından çocuklara bir kolaylık olsun diye Şişli'de bir apartman tuttuk ve burasını döşeyerek senenin yedi ayını orada geçirmeye başladık.

Köye, açık havaya alışık vücutlarımızda Şişli'nin bu daracık muhitinde geçirilen aylar hepimizde ayrı ayrı sağlık problemlerine sebep olmakla beraber çocukların işlerine devam edebilmelerinde büyük kolaylık temin ediyordu.

Aile hayatında da, diyebilirim ki, hastalıklara rağmen en mesut zaman çocukların bu banka memurluğuna ait olan zamandı. Onların birçok dostları, özellikle musiki zemininde bir taraftan Ekrem'le¹¹⁷ Muhittin¹¹⁸ diğer taraftan Cemal Reşit¹¹⁹ vardı.

Hele edebiyat ve fikir zemininde Ekrem Reşit¹²⁰ vardı ki o iki kardeşle bu iki kardeş bir samimiyet karesi teşkil ediyorlardı.

---

117 Ekrem Besim Tektaş: Müzikolog, halk müziği derlemecisi. (y.h.n.)

118 Muhittin Sadak (1900-1982): Türk koro şefi. Çello sanatçısı. (y.h.n.)

119 Cemal Reşit Rey (1904-1985): Besteci, piyanist ve orkestra şefidir. Türkiye'de klasik Batı müziğinin yaygınlaşmasına öncülük etmiş müzisyenlerdendir. Cumhuriyet tarihinin ilk kuşak bestecilerinden biri olarak Türk Beşleri arasında yer alır. (y.h.n.)

120 Ekrem Reşit Rey (1900-1959): Türk oyun yazarı, revü ve operetleri ile tanınır. (y.h.n.)

Vedat'ın en ziyade neşeyle, hayattan memnuniyetle, her vesileyle taşan neşeyle dolu zamanı bu bankada geçirilen yıllar oldu.

Onun artık tahsille uğraşmasına nezaret vazifesi benden tamamıyla kalkmıştı. Küçük yaşından beri onda âdeta bir bağımlılık kuvvetini almış olan okuma âdeti, kullandığı üç yabancı dilde, fakat hepsinden fazla Fransızcada olanca şiddetiyle devam ediyordu. Özellikle açıklık bulan bir kabiliyeti vardı: Yazı... Bu kabiliyet zaman geçtikçe art arda cidden hayret edilecek bir gelişim gösterdi. Bütün zamanını işine ve serbest kalan vaktini okumaya, dostlarıyla gezintilere yahut toplantılara, bu arada musiki mensubu olan arkadaşları ile *musique d'ensemble* yapmaya ayırıyordu.

Osmanlı Bankası genel müdürünün uygun bulmasıyla o kurumun farklı şubelerinde dolaştırılıyor ve denetleme heyetinde yerlilerden kimsenin bulundurulmamasını öteden beri haricine çıkılmamış bir usul olarak kabul eden banka, istisna olarak kendisini müfettişlik için hazırlamak istiyordu. Bankaya âdeta kalpten gelen bir tutkusu, bağlılığı vardı ve her geçtiği şube, uygulamalarına özel bir ilgi gösteriyordu, yalnız yazısının hiç de güzel olmamasından dolayı muhasebede defter tutabilmesine imkân görülemedi. Hatta bir defa kendisine defter-i kebir¹²¹ verilmek istenmiş, fakat ilk tecrübede pek güzel yazıyla tutulması lazım gelen bu defterde onun düzeltilmesi mümkün görünmeyen bir yazıyla işe başladığı görülünce amiri olan Mr. Giraud'un müdahalesi üzerine defter elinden alınmıştı. Bu yazı çirkinliğinde o, hiç uzağa çekmemişti, gerek Arap harflerinde, gerek Latin harflerinde böyle çirkin yazmak hususunda babasına benziyordu. Vedat şahsen annesiyle birçok benzerliklere sahipken, babasıyla pek az benzerlik izlerine sahipti: Başının biçimi, yazısının kötülüğü, belki buna sebep olarak kalem tutuşun-

---

121 Defter-i kebir ya da büyük defter, diğer yevmiye defterlerine kaydedilen işlemleri buradan alıp sistemli bir biçimde hesaplara dağıtan ve düzenli olarak bu hesaplarda toplayabilen muhasebe defterine verilen isimdir. (y.h.n.)

da, aynı babasında olduğu gibi, başka kimsede görölmemiş fena bir usuldü... Daha başka benzeyen ufak tefek şeyleri de vardı. Şu kalem tutuşunun babasınıninkine benzeyişini daima garip bir hâdise olarak kabul ederdim. Bu, bir taklit neticesi değildi. Taklit olmak için babasını her vakit yazı yazarken görmüş olması icap ederdi, hâlbuki böyle değildi, o galiba parmaklarının teşekkülü neticesiyle, kendiliğinden bu neticeye ulaşmıştı. Aramızda bu her vakit tekrarlayan bir şakaya sebep olurdu. O benimle eğlenir, ben ona sataşırdım.

Onun bir yandan işine hazla, lezzetle başladığını göreyek, bir yandan her zeminde, hatta tıp ve fen zeminlerinde okuduklarıyla bir otodidakt¹²² olduğuna dikkat ederek pek iyi yetiştirilmiş bir genç olmak üzere kendisiyle hem iftihar ediyor, hem rahat oluyordum. Hele musikide artık ders almaya lüzum görmeksizin o derece ilerliyor ve ilk hamlede okumak, şarkıya ve başka aletlere eşlik etmek hususunda öyle şaşılacak kolaylıklar gösteriyordu ki bunu doğuştan gelen bir yeteneğe bağlamaktan başka suretle yorumlayamıyordum. Birçok vesilelerle ya tek başına yahut arkadaşlarıyla ortak konserler verdi ve bunlarda başarısı bizleri gururla sevindirdi. O zaman kim derdi ki bu kabiliyeti kendisini uğursuz bir talihe sevk etmek için sebep teşkil edecektir.

---

122 Kendi kendini yetiştiren kişi. (y.h.n.)

Muammer, Ben ve Çocuklar - Latife - Ankara'ya İlk Seyahat - Vedat ve Arkadaşları Ankara'da - Tohum - Ankara'ya İkinci Bir Seyahat Yapıyorum

Burada ondan bahsetmek sırası gelmiş oluyor:

Muammer'le ben iki kardeş çocuklarıyız; o benden epeyce küçük olduğu için bana daima amca demiştir. Çocukluğunda ben de ona çok bağlıydım ve kendisine karşı daima bir amca sıfatıyla şefkat gösterdim. İkimizin arasındaki bu sıkı ve samimi münasebet çocuklarımıza da intikal etmişti; o benimkileri, ben onunkileri pek fazla sever ve âdeta her ikimiz de muhabbet ve şefkat hislerini iki taraf çocuklarına karşılıklı ve eşit bir şekilde paylaştırırdık. Her zaman böyle oldu ve böylece devam edip gitti. Muammer'in çocukları arasında bizimle en fazla münasebette bulunan Latife idi. Onun bizde, Yeşilköy'de çeşitli vesilelerle tekrar tekrar ikameti olmuştu, hatta bunlardan biri bir sene kadar devam etti ve bu süre zarfında ben onun Türkçesiyle, Fransızcasıyla, genel bilgileriyle meşgul oldum. Bu çabamdan pek ziyade istifade ettiğinden daima minnetle, şükranla bahseder.

Vedat'a karşı da, kendisinden beş yaş küçük olduğu için pek ziyade şefkatle dolu, hisli bir abla olmuştu. Vedat'ın ona karşı saygıdan zerrece şaşmayan tavrı ve duruşu öyleydi ki Latife her zaman bu uzun müddet içinde aralarında en ufak bir anlaşmazlık meydana gelmemiş olmasından, Vedat'ın güzel huyuna bir delil olarak bahsederdi.

Ne zaman ki herkesçe malum olan olaylar neticesinde Mustafa Kemal'le Latife arasında evlilik gerçekleşti, bana da Ankara'ya kadar gitmek ve memleketin kurtarıcısına saygılarımı sunarak, Latife'yi cumhurbaşkanının eşi sıfatıyla tebrik etmek vazifesi düştü.

Ankara ile İstanbul arasında **seyahatin** o zamana ait zorluğuna rağmen bu vazifeyi büyük bir sevinçle yaptım ve katlanılan zahmetin mükâfatını üç günlük misafirlik esnasında Mustafa Kemal'den gördüğüm gerçekten aşırı iltifatlar ve Latife'nin bana gösterdiği ağırlama ve ikram zeminindeki aşırı ilgide bulmuş oldum.

Bu misafirlik esnasında tabiatıyla durumdan, olaylardan uzun bahisler olduğu gibi her iki aile fertleri hakkında da hususi mahiyette sohbetler gerçekleşmişti.

İstanbul'a dönüşümden az bir zaman sonra Hamdullah Suphi'den¹²³ bir teklif geldi. Vedat, Ekrem Besim ve Muhittin Sadak'la¹²⁴ beraber bir trio¹²⁵ teşkil etmişler ve birkaç kere konserler vermişlerdi. O zaman Türk Yurdu¹²⁶ Reisi olan Hamdullah Suphi, bu trio heyetini Ankara'ya davet etti. Türk Yurdu, Rumlardan kalma eski bir binada ve pek eski bir şekildedeydi, hatta bir piyanosu bile yoktu. Çocuklar Ankara'ya gidince Vedat pek tabii olarak Çankaya köşkünde ablasına misafir oldu. Konser için de Latife kendi piyanosunu bir otomobile yükleterek pek bozuk yollardan Türk Yurdu'na kadar göndermek suretiyle büyük bir lütufta bulundu ve bu suretle konser başarıyla verilmiş oldu.

Birkaç gün sonra döndüğünde bu ayrıntıları ben Vedat'tan aldım. Çocuk, gerek Reiscumhur'dan gerek ablasından gör-

---

123 Hamdullah Suphi Tanrıöver (1885-1966): Edebiyatçı, yazar, öğretmen, milletvekili, siyasetçi. (y.h.n.)

124 Muhittin Sadak (1900-1982): 1900 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta çello çalmasını öğrenmiş, yükseköğrenimini ise İstanbul Üniversitesi'nin Fen Fakültesi'nde tamamlamıştır. (y.h.n.)

125 Üçlü takım; müz. Üçlü, triyo. (y.h.n.)

126 18 Ağustos 1911'de kurulan Türk Yurdu Cemiyeti. (y.h.n.)

düğü iltifattan pek duygulanmıştı. Hikâyesi arasında bir noktada pek fazla dikkatimi çekmiş oldu:

Bir gece İsmet Paşa'nın ve Tefvîk Rüştü'nün¹²⁷ de dâhil bulunduğu bir toplantıda Mustafa Kemal, Vedat'a piyano çaldırması ve birçok gazete getirterek bunlardan Fransızca, Almanca ve İngilizce bir takım makalelerden sözlü tercümeler yaptırtarak çocuğu, her zaman yaptığı gibi bir küçük imtihandan geçirerek:

“Vedat, bankada ne yapacaksın? Sen Dışışleri memuru olmalısın...” demiş ve Tefvîk Rüştü'ye dönerek: “Değil mi?” diye sormuş. O da âdeti olduğu üzere: “Emredersiniz paşam...” cevabıyla karşılık vermiş. Bu, orada kalmış, fakat Vedat'ın zihnine de bir tohum atılmış bulunmuş...

Ben bu hikâyeyi, netice vermeyecek bir düşünce makamında tebessümle dinleyerek geçiştirmiştim. Bu tohumun gelişmesine diğer bir amil zuhur geldi.

Bülent bankanın Galata merkezinde, Vedat son aylarda İstanbul şubesinde çalışırlardı. Bu şubenin müdürü Rechlin, şahsen ve hâlen pek zarif, her manasıyla aydın, sanatkâr, müzisyen bir zattı ve Vedat'a pek ziyade iltifat eder ve ilgilenirdi. Birkaç kereler ona, “Vedat, siz bankacılığa nasıl oldu da heves ettiniz, sizin girmeniz gereken mesleğiniz Dışışleri olmalıdır,” tarzında görüşlerde bulunmuş olduğunu, Vedat dudaklarının alt tarafında kendi fikrini saklamaya çalışan bir yarı tebessümle bana nakletmişti.

Ankara'ya işlerimden dolayı bir seyahat daha yapmak lazım geldi ve ikinci defa olarak Çankaya'da misafir edildim. Mustafa Kemal'in nazik edasıyla cömertçe verdiği ikramları ve meclislerindeki tartışmalardan alınan lezzeti unutmak mümkün değildir.

---

127 Tefvîk Rüştü Aras (1883-1972): 1920-1938 yılları arasında beş dönem milletvekilliği, 1925-1939 yılları arasında Türkiye Dışışleri Bakanlığı yapmış, öncesinde İttihat ve Terakki'nin önemli isimlerinden biri olmuş, sonrasında da gazete yazıları yazarak hayatını sürdürmüş Türk siyasetçidir. (y.h.n.)

Bir gece İsmet ve Fevzi Paşalarla Tefvîk Rüştü de hazırды. Yemekten evvel içiliyordu; benim içkiye alışkın olmadığımı bilen -Fevzi Paşa da öyleydi- Mustafa Kemal yalnız yarım kadeh rakı vermiş fazlası için ısrar etmemişti. Şuradan buradan bahsolunurken -beni de bahse karıştırıyordu- bir aralık, “Vedat hâlâ bankada mı?” diye sordu ve “Evet!” cevabını alınca o zaman ikinci yaverliğinde bulunan Mahmut’a¹²⁸ dönerek: “Hemen bir telgrafla Vedat’ı buraya çağırın. Onu Dışişleri’ne alalım.” dedi. Bana bir baş eğmesiyle teşekkürden başka yapılacak bir iş kalmamıştı; fakat Mahmut’tan sonra Latife yerinden fırladı ve dışarıya çıktı. Buna ne başkaları ne ben dikkat etmedik. Biraz sonra döndüğünde bir göz işaretiyle beni yanına, toplantıdan uzak bir köşeye çekti:

“Mahmut’a söyledim, telgrafi çektirmedim. Onun -kocasından bahsederek- işaret ederken böyle birden hatırına gelen fikirleri olur, ertesi gün bunu hatırlamaz,” dedi.

Niçin engel olmuştu? Bunu açıklamadı. Ah! Ne olurdu, hep böyle engeller çıkmış olsaydı ve o da şimdi belki, Dışişleri kadar parlak bir meslekte değil, her hâlde hayatta olsaydı.

---

128 Mahmut Celalettin Üner (1889-1945): Uzun süre Atatürk’e yaver olarak hizmet etmiş asker ve devlet adamı. (y.h.n.)

**Vedat İçin İçin Karar Veriyor - Bende Endişe -
Ankara'ya Gidiyor - Dışişleri'ne Girmek -
Zor Bir Vaziyet - Talimat Veriyorum -
Meydana Gelen Memnuniyet**

Ben İstanbul'a dönüşümde nasılsa boş bulunarak bu küçük olayı hikâye etmekle tedbirsizce bir iş yapmış oldum. Vedat dinledikten sonra, "Latife buna bir sebep göstermedi mi?" diye sordu.

Ben ne o zaman, ne daha sonra Latife'den sebep sormamıştım. Düşündüm ki o Vedat'ın meslek değiştirmesini ve ana baba gözünden uzak yaşamasını uygun görmüyor. Olaylar, neden sonra ona hak verdi. "Hayır!" cevabını alınca, "Eğer bunu münasip bulamıyorsa kardeşlerinin birini Paris'e, ikincisini Roma'ya şimdilik elçiliğe bağlı sıfatıyla göndermemeliydi..." dedi ve sustu. Buna karşı kendi kendime onlar için de bir hata yapıldığına vâkıf olarak Vedat hakkında da aynı hatanın tekrarına engel olmak istemiştir, diye düşündüm, fakat artık Vedat'la tartışmayı daha ileri götürmedim.

Ne kadar zaman bu mesele için susmakta devam etti, hatırlamıyorum; fakat bir gün kararını almış ve ondan vazgeçmemeye azmetmiş bir adam ciddiyetiyle bana, "Babacığım, müsaade ediniz, ben Dışişleri'ne gireceğim!" dedi.

Tohumların zihninde pek derin kökler saldığını hissederrek bu fikrinden caydırmaya teşebbüsün faydalı olamayacağına kanaatle beraber meseleyi düşünmekten geri durmadım.

Bankayı terk etmesini hiç istemiyordum, o da fikrinden dönmeye istekli görünmedi. Nihayet bir orta hâl sureti bulduk. Ankara'ya gidecek, o zaman bugün geçerli olan mesleğe giriş şartları mevcut olmadığından sadece Reisicumhur'un bir arzusuna uyarak Dışişleri'ne girecekti, fakat bankadan istifa etmeyecekti. Belirlenmemiş bir müddet için izin alacaktı. O tarafı da ben temin edecektim. "Yalnız," dedim, "unutma ki orada, mevkiin pek nazik olacak."

Buna dair uzun ayrıntı verdim.

Latife'yi pek zeki, pek iyi huylu, yaratılış özellikleri çeşitli bilgilerle donatılmış, aile için iftihara layık bir seçkin kız olarak tanımakta hep fikir birliği içindeydik; fakat yine ittifak olunan bir hakikat vardı ki onda, bahara mahsus gelip geçici kasırgalar türünden coşmalar olurdu. Hatta bir kere kendisini ikaza ve doğruyu göstermeye bile lüzum gördüm. Netice itibarıyla zemini pek sakat tahmin etmiştim. Mustafa Kemal'in mizacı gereğince durmak, beklemek, sabırla, sükûnla uygun zamanı kollamak ve birden kesin bir kararla meseleyi hâlletmek olduğuna da hüküm vermiştim. Ya böyle bir olay Vedat'ın orada bulunmasına denk gelirse...

Bunlardan uzun uzun bahsettik, Vedat sessizce dinledi ve son söze karşılık, "O zaman," dedi, "mademki," kendisine mahsus tebessümlerden biriyle, "bankadan istifa etmeyeceğim, yine Dışişleri'nden bankanın İstanbul şubesine gelirim..."

Vedat Ankara'ya gitti, Dışişleri'ne girdi, Ben Mustafa Kemal'e bir teşekkür telgrafı çektim. Buna hemen telgrafla cevap verdi. Bu cevabı -pek kıymetli bir vesika makamında - aynen naklediyorum:

[Mustafa Kemal'in cevabi telgrafı]

Ankara 3595

17 Ağustos 1926

İstanbul'da Ayestefanos'ta¹²⁹ Uşşakizade Halid Ziya Beycfe-
di'ye;

Vedat Bey'in yeni dâhil olduğu resmi hayatta memleketeye fay-
dalı hizmetler göstermesini temenni vesilesiyle hürmetlerimi
takdim ederim.

Gazi Mustafa Kemal

***

Artık rahat olmak lazımdı, bu lüzumu kendi kendime tek-
rar ederken yine kalbimin ta derinliklerini kemiren bir korku-
yu susturmak mümkün olmuyordu.

Bu korku birden açıklık kazandı. Bir gün Vedat'tan bir
mektup geldi. Bunda babasının kehanetinin gerçekleştiğın-
den başlayarak Latife'nin validesi, hemşiresi ve küçük Mün-
ci'yle¹³⁰ birlikte İzmir'e hareket ettirildiğinden ve bunu bo-
şanmanın takip edeceğine muhakkak nazarıyla bakmak icap
eylediğinden bahsediyor ve imkân dairesinde ayrıntı vererek
benden talimat istiyordu.

Latife, hareketinden evvel Vedat'a -o asıl köşkün içeri-
sinde bir dairede misafirdi- telefon ederek, "Biz gidiyoruz,
sen burada benden dolayı ve benim misafirim sıfatıyla bulu-
nuyorsun, artık burada kalamazsın, ya şehirde bir yer bulur
yahut İstanbul'a dönersin," demişti.

Hiç beklenmeyen bir olay karşısında bulunan ve elbette
pek ziyade sarsılan çocuk bu haberi ve bu ihtarı nasıl kar-
şılamak lazım geleceğinde şaşırarak, nihayet sersemliğinin
arasında bir ilhamla cevap olarak:

---

129 Yeşilköy'ün eski ismi. Oğlu Bülent Uşaklıgil, Yeşilköy isminin babası Halid
Ziya Uşaklıgil tarafından teklif edildiğini ve kabul gördüğünü söylemektedir. (y.h.n.)

130 Münci Uşaklıgil (1910-1932): Latife Hanım'ın kardeşi. (y.h.n.)

“Babamdan talimat almadıkça bir karar veremeyeceğim,” demiş. İşte benden bu talimatı bekliyordu.

Evliliğin böyle bir sona uğrayacağı, pek beklenecek bir şey olmamakla beraber, her beklenen fena olayların çıkışı anında meydana getirdiği şaşkınlık içinde, elime geçen bir hesap defterinin boş yapraklarından kopararak Vedat’ı sakinleştirmek ve ne yapılması gerektiği hakkında yönlendirmek üzere kurşun kalemle bir cevap yazdım. Neler dedim, ayrıntısını bugün hatırlamıyorum. Her şeyden evvel Latife hesabına üzüntülerden sonra asıl cevap verilecek nokta hakkında da, “Sen orada Latife’nin misafiri olmaktan ziyade Re-isicumhur’un misafirisin ve onun koruması altındasın, o ne emrederse onu yaparsın,” dedim.

O zaman Ankara’yla ulaşım ve haberleşme henüz tamamıyla düzene girmemişti. Gece toplantısında, Vedat piyanoda, aldığı bir emir üzerine *Cavalleria Rusticana*’yı¹³¹ çalarken İstanbul’dan gelen mektuplar dağıtılıyormuş, bu arada benim o perişan kâğıtlarla ve kurşun kalemle yazılmış mektubumu da Vedat’a vermişler. O, piyanoyu bırakarak mektubu okumuş, o sırada da öteden Mustafa Kemal, “Vedat!” demiş. “Mektup babandan mı? Ne diyor? Ver bakayım...” ve değil Reisicumhur’a, herhangi bir kimseye gösterilecek bir şekil ve ifadeden mahrum olan bu kâğıtları pek büyük bir dikkatle okuyarak, “Bunlar bende kalsın!” demiş.

Hakikaten o kâğıtlar kendisinde kalmıştı. Vedat’a verdiğim talimattan pek duygulanmış olan Mustafa Kemal, boşanmanın, bana karşı gösterdiği sevgiyi bozacak mahiyette olamayacağına karar vererek o tarihten sonra ne zaman bir tesadüf beni görmesine hizmet etse iltifat eder ve Vedat hakkında da koruyuculuğunu sık sık gösterirdi.

---

131 *Cavalleria rusticana*, Pietro Mascagni tarafından bestelenmiş, Giovanni Verga tarafından yazılan aynı adlı bir kısa öyküden uyarlanan, librettosu Giovanni Targioni-Tozzetti ve Guido Menasci tarafından hazırlanmış tek perdelik İtalyanca bir operadır. (y.h.n.)

**Londra Elçiliğine Tayin - Bülent de Oraya Gidiyor -
Bizim Bir Kararımız -Londra İkameti - En Mesut
Günler - Askerlik Hizmeti - Bülent'in Dışışleri'ne
Girmesi -Vedat'a Nasip Olan Netice**

Mustafa Kemal, hakkımdaki iltifatlarının ilk eserini bo-
şanmanın ardından bana gönderdiği bir resimle, Vedat hak-
kındaki himayesinin ilk tecellisini de -onun Ankara'da kal-
masını uygun bulmayarak- hemen Londra elçiliği üçüncü
kâtipliğine tayini suretiyle gösterdi.

Gariptir ki o zaman Vedat'a yazdığım mektup -kim bilir
nasıl bozulan şekillerde haberdar olduğumdan- Latife'de ta-
mamıyla aksi bir tesir meydana getirmiş ve onda çeşitli vesi-
lelerle ortaya çıkan bana ve Vedat'a karşı bir kırgınlığa sebep
olmuştur. Bunu kendisiyle hiçbir zaman açıktan açığa konu-
şmadık. Bazen hayatta öyle meseleler meydana gelir ki onlara
dair açıklama yapılması faydalı olmaktan ziyade zararlı olur.

***

O sırada Dışışleri Bakanı, emrindekilerden oluşan heyetle
ve bilmem nasıl bir vesileyle, Cenevre'ye gitmek üzereydi.
Bu heyete Vedat da dâhil oldu ve bir müddet onunla beraber
İsviçre'de kalarak, oradan memuriyet yeri olan Londra'ya
geçti.

***

Osmanlı Bankası'nın hükümetle imzaladığı yeni bir an-
laşma gereğince banka her sene -tcçrübelerini genişletmek

üzere- genç Türk memurlarından birkaçını Paris'e ve Londra'ya gönderme sözünü almıştı. Vedat'ın Londra'ya tayinini takip eden ilk aylardan birinde Bülent de bankanın Londra şubesine gönderildi.

Böylece iki kardeş, ikisi bir araya gelmedikçe kendilerine tam bir mevcut nazarıyla bakmamaya alışmış olan Vedat'la Bülent, ikisi de Londra'daydılar. En mesut zamanları... Vedat elçilik üçüncü kâtibi sıfatıyla, Bülent de Osmanlı Bankası'nın Londra şubesinde banka tecrübelerinin gelişme devresinde, Piccadilly'de¹³² Half Moon Street'de¹³³ bir güzel *flat*'daydılar.¹³⁴ Biz, ana ve haba bir gün karar vererek, haber vermeden gidip onları bir akşamüzeri geç vakit aniden bastırdık. Bülent yalnızdı, keman çalınmakla meşguldü, biz hizmetçi kızının: "Misafir geldi!" diye kapıyı tıkırdatarak açması üzerine içeriye dalınca Bülent şaşırdı, kemanını fırlattı, anasına, babasına, birini bırakıp ötekine koşarak, dudakları titreyerek, küçük küçük, kısa kısa perişan buseleri nerelere konduracağını şaşıarak, bir kelime söylemeye kuvvet bulamaksızın hasretten ve hayretten çıldırışa dönmüştü. Hizmetçiye sıkı sıkı tembih ettik ki Vedat gelince ona misafirlerin kimler olduğuna dair bir şeyler söylesin.

Az bir zaman sonra, belki on belki yirmi dakika sonra, Vedat kapıyı açıp içeri girdi, daha temkinli, daha soğukkanlı, duygularına daima hâkim olmak hünerini bu dakikada kaybetmeyerek, yalnız bu türden fırsatlarda kullanmayı alışkanlık hâline getirdiği bir cümleyle, "Manası yok!" cümlesiyle bize sarıldı.

Çocuklarımızla on iki gün beraber kaldık. Nöbet tutarak gündüzleri sabahtan akşama kadar, geceleri ikisi beraber geç vakitlere kadar bize Londra'nın bütün manzaralarını göster-

---

132 Piccadilly, Birleşik Krallık'ın başkenti Londra'nın Westminster semtinde bulunan bir caddedir. Cadde, Hyde Park Corner ile Piccadilly Circus arasında yer almaktadır. (y.h.n.)

133 Half Moon Street, Westminster, Londra şehrinde bir caddedir. (y.h.n.)

134 Daire.

diler, bizi yine o *flat*'ta tesadüfen boş olan bir dairede misafir ettiler, nihayet biz onları Londra'da, bahtiyar bir âlemde birararak ayrıldık ve seyahate devam ettik. Bir zaman geldi ki her ikisinin de askerlik hizmetlerini yerine getirmeleri icap etti. Vedat Bakanlığa müracaat ederek memlekete çağrılmasını istedi, Bülent de bankada ikameti müddetini tamamlamadan dönüş için izin aldı. Ortada askerlik hizmeti gibi önemli bir sebep mevcut olduğundan her ikisinin arzusu uygun bulundu. O zaman kısa hizmete bağlı olanlara dair şartlar başka türlüydü. Vedat hizmetini Ankara'da, Bülent İstanbul'da silahsız olarak Selimiye'de yaptı. Vedat bir yandan askerlik hizmetini yerine getirirken bir yandan da Bakanlıkta görevini yerine getirme imkânını buluyordu. Bülent'e gelince: Daima kardeşinin izinde yürümekten zevk duyan bu çocuk, askerlik hizmetini tamamlar tamamlamaz bankadan istifa ederek Dışişleri'ne geçmek için ısrar etti, öyle karşı konulamayacak bir inatla ki evvelce Vedat'ın da bankadan ayrılma emeline karşı koyamadığım gibi onun da inadına mağlup olmaktan başka yapılacak bir iş yoktu. Bülent Dışişleri'nde parlak bir imtihandan geçerek emeline ulaştı ve böylece iki kardeş Ankara'ya yerleşmiş oldular.

Kim düşünebilirdi ki bu ikameti Vedat için bir ilerleme ve yükselme zemini olacağına, bütün kısa ömrünü ara vermeden ve dinlenmeden zehirleyecek bir felaketler kaynağı olacaktır.

***

İşte uzun bir zamandan beri, facianın meydana gelişinden itibaren, bir dakika geçmiyor ki zihnimin içinde ateşten bir çivi gibi ıstırap vererek, yakıp kavurarak saplanan sorunun cevabını araştırmayayım: Nasıl oldu da gelecek onu türlü vaatlerle beklerken, hayatta elinin altında pek az gence nasip olabilen çeşit çeşit seçkin mutluluk sebebi mevcutken evet, nasıl oldu da beş dakika içinde, önüne geçilemeyen bir buhrana mağlup oldu?

Ben hep o soruya cevap verebilmek için mutlaka bunun başka sebepleri, hazırlayıcı tesirleri vardı, diyorum ve daima dibi bulunmayan bir girdabın içinde yuvarlana yuvarlana, döne döne, uçurumun karanlıklarına dalarak zihnimin perişan hamleleri, hatıraların kasırgalarını takip ederek bu anlaşılmaz durumun anahtarını araştırıyor. Bu hatıraları şu satırlarla kısaca ifade ve tespit etmek istiyorum.

**Ankara’da Yaşayış Tarzı - Para İşi - Bir Fırsat -
Bülent Amerika’ya - Vedat Yalnız - Uzun Bir Bekleyiş -
Nihayet Berlin’e Gidecek**

Her şeyden evvel iki kardeş kendilerine, alışmış oldukları rahat hayatı aratmayacak bir geçim tarzı bulmaya çalıştılar. Bir küçük dairede barınmakla başladılar, burada kendilerini huzur ve rahata ulaştıracak bir zemin bulmayarak nihayet Yenışehir’de güzel denebilecek bir ev kiraladılar. Yeşilköy’den kendilerine bu küçük evi en ufak ayrıntısına kadar döşeyebilecek eşya gönderildi, hatta Vedat’ın küçük yaşında piyanosunu dinleyerek kendisine Sultan Reşat tarafından hediye edilen eski meşhur markalardan Elcke piyanosunu da¹³⁵ bir hayli tamir masrafı neticesinde yepyeni denecek bir hâlde göndermek unutulmadı. Her ikisinin maaşlarından ele geçen para iki yüz lirayı ancak tutabildiğinden ve bu parayla onlar için memnun edebilecek bir hayat temini mümkün olmadığından babaları tarafından her birine yüz elli liradan üç yüz lira aylık harçlık verildi.

Kesesine göre pek büyük olan bu fedakârlığın mükâfatı babaları için, “Memlekete iki güzide diplomat yavrusu hediye ediyorum!” diyebilmekten ibaretti. Nasıl hatıra getirebilirdi ki onların nazik tavırları, yaşlarına göre pek yüksek sayılabilen bilgileri, hatta giyinişleri, yürüyüşleri, yaşayışları, dans edişlerinden, farklı lisanlarla konuşabilmelerine kadar, kendilerini kinden, hasetten, fırsat kollayan düşmanlıktan

---

¹³⁵ Tanınmış Fransız piyano markası. (y.h.n.)

oluşan gittikçe daha sıkışan, gittikçe daha boğacak bir nitelik alan bir kement kuşatmaktadır. Eğer üzerlerinde her meziyeti himaye eden Atatürk'ün koruyuculuğu ve gözeticiliği olmasaydı kim bilir bu kement daha ne kadar cüreti artıracaktı.

Epeyce uzun bir bekleyiş devresinden sonra iki kardeşin ikisinden birine bu kementten çıkmak fırsatı belirdi:

Washington elçiliği kâtipliği... Ya Vedat yahut o vazgeçerse Bülent. Ta doğduğu günden başlayarak bütün mektep hayatında, daha sonra asıl hayatta küçük kardeşine karşı özverili ve koruyucu davranmakta zevk duyan Vedat onu yalnız başına bırakmaktansa bu fırsatı kendisi için feda ederek onun lehine kullanmaya karar verdi, ben de bunu uygun buldum.

Bunun için farklı sebepler de vardı:

Vedat'ın Berlin'de başlanıp Bern'de takip edilen beş yarım senelik mali ve iktisadi ilimler dersleri, memleketin işgal zamanına denk gelen bir zamanında son yarım seneliği eksik kalarak, bunun tamamlanması ileride ortaya çıkacak uygun bir fırsata bağlanmıştı. Mesleği itibarıyla üniversite tahsilini bitirmiş olması pek lazım olduğundan bu noksan zihninde rahatsızlık veren bir ilişik teşkil ederdi. Onun içindir ki bu noksanı telafi için Avrupa'ya çıkmak fırsatını ele geçirince Berlin'i, hatta Bern'i tercih ediyordu. Bülent için Washington'a tayin edilmiş olmak daha mühim ve daha açık menfaatlere temin ediyordu. Şöyle ki: Bülent üçüncü kâtipti. Hâlbuki Vedat, Amerika'ya hatta Avrupa'ya çıkacak olursa birincilikle çıkacaktı. Bülent'e Washington kâtipliği; ikincilikle ve başkâtiplik vazifesiyle teklif olunuyordu. Tek şart bir derece daha terfi edebilmek için akran ve emsali arasında sıraya bağlı olmaktı. Yalnız bu istifade Vedat'ın küçük kardeşi lehine nöbetini terk etmesine yeterdi. Bundan başka Bülent için İstanbul'da bir yıl bankadan arta kalan saatlerde şöyle böyle takip edilebilen hukuk derslerinden bahsedilemezdi; onun da yapılacak üniversite tahsili vardı. İngilizcesi sayesinde

ve Washington sefaretinde işlerinin sınırlı oluşu dolayısıyla bunu orada pek kolaylıkla yapabilecekti.

Bu suretle Bülent Amerika'ya gitti, Vedat da Ankara'nın Yenişehir'inde, küçük evinde, vücudunun yarısı felce uğramış bir yarım adam hâlinde, yapayalnız kalmış oldu. Bülent için kardeşinden ayrılmış olmaya karşın orada Elçi Muhtar Bey'in şahsında bir baba bulmak telafisi vardı. Vedat'ın da dostları vardı: Onun ne kadar dürüst, ne kadar temiz bir genç olduğuna tecrübe ve gözlem üzerine tamamıyla inanan ve iktidarını, zekâsını pek ziyade takdir ederek nerede görürse iltifatlarıyla onurlandıran Reisicumhur'dan başlayarak milletvekillerinden, vekillerden, Bakanlık amirlerinden, kendi arkadaşlarından birçok dostlarla çevrili olmasına rağmen öyle umulmayacak kimselerden öyle kıskançlık ve düşmanlık hareketlerine maruz kalıyordu ki bana haftada düzenli bir şekilde yazdığı iki mektubun genel manasının üzerinde uçan havada ve çoğunlukla onda pek açık cümlelerde çocuğun bu Ankara ikametini, mesleğine olan aşkına ve her türlü cefaya katlanarak ilerleyebilmek azımına karşın günden güne dayanma gücünü daha ziyade kıran bir işkence hayatı hâline getiriyordu.

Bu işkence içinde her gün onun dudaklarına bir bezginlik ve ümitsizlik damgasını daha fazla basan dört buçuk senelik bir ümit ve bekleme devresi geçirdi. Bütün kaderinin iplik uçları bakanın parmaklarına dolanmıştı, onun gözlerinde asıl manası açıkça görülmeyen tebessümü, peltek telaffuzunun arasında her cümlesinin arasına sokuşturduğu, "Güzel kardeşim!" iltifatının edası bu beklemek işkencesinin ezasını hafifletmeye yeterli gelmiyordu.

Nihayet bu uzun bekleyiş devresinden sonra bir gün onun için Berlin elçiliği başkâtipliğine karar verildi. Vedat sevincinden çıldırmış gibiydi. Günlerce aç kalmış bir adamın önüne sürülen bir kâse yemeğe çılgınca atılmasına benzer bir heyecan hamlesiyle, nihayet siyah ufku yırtan emel güneşine

atıldı. Evini bıraktı, eşyasını sattı, dağıttı, şuna buna hediyeye etti, hatta güzel piyanosunu bile tamir parasını karşılamayan bir bedel karşılığında elden çıkardı. Çantalarını hazırladı; otelde bir odaya sığınarak, tayin muamelesi tamamlanıncaya kadar geçecek on-on beş günlük geçici bir bekleme devresini orada geçirmeye başladı. Artık gidiyor, nihayet ümitlerin gerçekleşmesine doğru koşmak üzere bulunuyordu...

Biz de, burada Yeşilköy’de, çocuğun elemelerle dolu yıllardan sonra artık talihinin ufkunda tan vaktinin aydınlığını görmekle bahtiyar, onun Berlin’e geçmek üzere İstanbul’a uğramasını, Yeşilköy’de aramızda beş on gün kalmasını bekleyerek sabırsızlanıyorduk.

**Bir Ziyafet Gecesi - Şenlik Arasında Fena Bir Haber
- Buhran - Vedat Derdini Döküyor - Kinler -
Buna Çare Nedir?**

Çok beklemedik. Bir gün Vedat'tan bir ses geldi: Perişan, çökmüş, bir imdat sesi... Beni hemen Ankara'da bekliyormuş.

Ne oldu? Bir kaza mı? Her çeşit vahim vakalar, beni böyle acele Ankara'ya istemesine sebep olabilecek türlü türlü fena hâdiseler akla geldi. Perişan oldum ve derhâl ilk vasıtaıyla, yanıma karşılaştığım duruma karşı yetecek para ve belki Gazi'den bir randevu istemek mecburiyetinde bulunabileceğimi düşünerek münasip kıyafet alarak yola çıktım. Bu tedbiri bilinçaltımdaki bir his üzerine almış olacağım.

Ne zaman ki çocuğuma kavuştum, onu süzülmüş, üzgün fakat kederine tamamıyla hâkim gördüm. Onun otel odasının yakınında bir odaya çantalarımı koydular, ben yatağın kenarına oturdum, o zamana kadar yutkunarak susan Vedat, odanın tek sandalyesine, karşıma oturdu. Ben yüreğimde bir gülleyle ona baktım, o bana baktı, gözlerini sıktı. Bir dakika her ikimiz de sustuk, ancak bu sessizlikten sonra sorabildim:

“Ne var, Vedat? Beni niçin istedin?”

Cevap verdi:

“Babacığım,” dedi. “Berlin’e gitmiyorum, beni yine aldatıldılar...”

Bu cümle, sanki boğazını yırtarak çıktı ve onun ardından sarsıla sarsıla, ağlaya ağlaya, iskemlesinin üzerinde her an düşmek üzere, bir uzun zaman geçti. Soramıyordum, onun bu bitkinlik ve umutsuzluk manzarasının karşısında susmaktan ve beklemekten başka yapacak bir şey yoktu.

Nihayet bu buhran geçtikten sonra parça parça, kopuk kopuk, hep boğazını tıkayan bir düğümle boğula boğula anlatı. Berlin'e tayini esas itibarıyla kararlaştırmış ve Bakanlıkça her türlü resmi işlem yapılarak karamamenin Başbakanlık'a gönderilmesi bir gün meselesi hâline gelmişken, iki gün evvel, bir resmî kabul münasebetiyle verilen ziyafette, Bakanlıktan diğer birkaç arkadaşıyla beraber o da hazır olmuş. Her zamanki gibi Reisicumhur'un iltifatına mazhar olmuş. Artık üç-beş gün sonra Berlin'e hareket etmek üzere olmanın neşesi içinde sevinçle dolu bir gece geçirmekteyken, bir dansın ardından onu serbest bulan bir meslek arkadaşı üzüntülü bir simayla ve esrarla dolu bir tavırla yanına yaklaşmış:

"Vedatcığım, ne oldu?" demiş. "Senin Berlin işi suya düştü. Yine özel kalemde kalıyorsun."

Bir cevap verememiş, bütün ziyafet halkı, bütün bu sevinç âlemi, onun başını döndüren bir dolaşımla dönmüş dönmüş, oraya yıkılıvermek istemiş. Titrek elini arkadaşına uzatmış ve bir afetten kaçıyorcasına, oradan ayrılmış, odasına sığınmış, bana telgrafını gönderdikten sonra, yatağına atılmış...

Nasıl bir gece geçirmiş olduğunu ben bir baba şefkatiyle anlamış oldum. Bu hikâyeyi sükûtle ve ben de ıstıraptan kıvrılarak fakat üzüntümü göstermeksizin soğukkanlılıkla ve sessizce dinledikten sonra sordum:

"Şu hâlde yapılacak ne var?"

"Onu sizinle görüşmek zamanına erteleyerek, bugün bilmiyorum."

"Bakandan gidip sorayım," dedim.

Derhâl canlandı ve atılırcasına, “İşte onu yapmayınız,” dedi.

“Sebeb?”

Tekrar coştı, biraz sükûn bulabildikten sonra sebebini söyledi:

“Bakan beni atlattığı gibi sizi de atlatır. Onun bana kini var. İki sebeple.”

“Nedir bu sebepler? Birini tahmin ederim. Fakat diğeri?”

Bakan, Vedat’ı özel kalem başkâtipliğine almıştı. Çocuk anlattı ki kendisine daima iltifât eder, onu daima vaatlerle oyalarmış. Fakat bu hâlinde öyle bir hava hissölunurmuş ki çocuk daima üşürmüş. Yalnız o kadar söyleyebildi.

İkimiz de susuyorduk, sessizliği ben bozdum. O benden bir kelime ile vaziyeti hemen değıştiriverecek bir mucize bekliyordu. Bu dakikada bir küçük çocuk hâline gelmişti. Babasından anasından her zorluğu gideren kerametler uman bir küçük çocuk...

Ne çare ki babasının mucizesi faydalı ve makbul olmak meziyetine sahip olarak ortaya çıkmadı. Dedim ki:

“Mademki öyledir, buna bir siper, bir engel bulmalı. Bu ancak Gazi’nin himayesi olabilir. Ben bugün gider bir randevu isterim.”

Birden itiraz etti:

“İşte bunu da yapmayınız. Ben mesleğimde kendi ayakla-rım-la yürümek, ilerlemek isterim. Her atılacak adımda bana bir elin uzanmasına hiç taraftar değilim. Gazi’ye gelince: O beni takdir eder, fakat onun bende övölmeye layık bulduğu vasıflar; ağırbaşlılık, haysiyet, hatta gururdu. Ben bugüne kadar hiçbir vesileyle Çankaya’ya gitmedim, en ziyade nefret ettiğim yaltaklanma, alçalma, dalkavukluktur yahut öyle yapıyor görünmektir. Ve bunun içindir ki Gazi’nin her fırsat-

ta, her tesadüfte bana, etrafı kışkırtan iltifatı çok sık meydana geliyor, eğer ben de başkaları gibi dalkavukluk eder, eşik aşındırır, sırnaşık bir mahlûk olsaydım, emin olmalıdır ki onun takdir ve yakınlığını tamamıyla kaybederdim, bilakis horlanan ve değersiz bir zavallı olurum. Bende de ona tapınırcasına bir sevgi var. Onun takdirinden bir zerre bile kaybetmek istemem.”

Halledilecek diğer bir mesele vardı; sordum:

“Bana birçok düşmanlardan yahut bu kelime fazlaysa, sana karşı muhaliflerden bahsettin. Mesela kimler?”

Vedat, bu coşkunun dakikasında her şeyi itiraf etmek ihtiyacındaydı. O zaman saydı, birer birer bütün düşmanca hislerinden haberdar olduklarını yahut öyle olmalarına ihtimal verdiklerini söyledi. O söyledikçe ben çocuğu kara bir çember içinde çevrilmiş görüyordum.

“Bakanlıkta nasıl?” diye tekrar sordum.

Hiç tereddüt etmeden cevap verdi:

“Tek tük istisnadan ki onlar da mektep çocuklarının birbiri kışkırtmasına benzeyen hislerle fakat düşmanlığa kadar gidemeyen duygularla doludur, herkes bana dost yahut taraftardır.”

İsim saydı: Numan’dan¹³⁶ başlayarak... Kendisine dost olanları sayarken bunları düşman kabul ettiklerine karşı birer teselli ve iç huzuru sebebi türünden memnuniyetle söylüyordu.

---

136 Hüseyin Numan Menemencioğlu (1893-1958): Milletvekilliği başta olmak üzere üst düzey devlet memurluklarında görev almış devlet adamı, siyasetçi. (y.h.n.)

**Görüşmenin Neticesi - Sabır ve Bekleyiş -
Hava Değişiyor - Prag - Orada Meydana Gelen Tesirler
- Vedat'ın Hazırlıkları - Üniversite -
Artık Geleceğe Güvenle Bakıyoruz**

Bu görüşmeye bir netice vermek lazımdı:

“Şu hâlde, yavrum,” dedim, “yapılacak iki şeyden biridir. Ya istifa eder, benimle beraber İstanbul’a gelirsın. Orada senin için her yer açıktır yahut sabır ve bekleyişle bir müddet daha, belki uzun belki kısa, bu havayı teneffüs edersin.”

Durdu, sonra dudakları titreyerek:

“İstifa söz konusu değildir. Bu kadar emek sarf ettikten ve bu mesleğe türlü türlü emellerle bağlandıktan sonra kahredici bir mağlûbiyet demek olan istifa benim için sonsuza kadar ağlanacak bir hicran olur. Beklemek... Başka yapılacak bir şey görmüyorum. Yalnız...”

Durdu.

“Yalnız?” diye bekledim.

Birden:

“Biliyor musunuz, babacığım. Bülent’e ve bana bu meslek çıktıktan bugüne kadar ne harcadınız? On beş bin lira...”

“Mübalağa ediyorsun,” dedim.

“Hayır, Bülent’le beraber dikkatle hesap ettik. On beş bin lira... Hâlâ Bülent’e yardım ediyorsunuz. Hele bana... Bun-

dan sonra bu beklemek sizin için ne demektir? Evini bıraktım; eşyayı dağıttım, otelde oturmaktan başka yapılabilecek bir çare yok. Kendi araçlarımla, Ankara'nın eski bir köşesinde, fakir bir evin sefil bir odasında yaşamaklığımıza siz de razı gelmezsiniz. O hâlde daha büyük bir ölçüde fedakâr olacaksınız. Buna da ben razı gelmeyeceğim...”

“Yapılacak masraf bugüne kadar yapılanın zaruri bir devamıdır, yetişir ki netice bunları isabetli göstereyim,” dedim. Ve bu bahsi bitmiş farz ederken Vedat:

“Demin size saydığım isimlerden birini, en mühimini unuttum,” dedi. Ve bir isim söyledi:

“Lakin o burada değil ve zehiri buraya kadar akamaz.”

“Ona alet olanlar var,” dedi ve yeniden birkaç isim saydı. Gözlerimi kapadım, o kapalı gözleri karanlıkların içinden manevi bir aydınlığa sevk etmek isteyerek, orada mazlumları himaye eden bir adaletin ümit ve teselli veren nurunu arayarak ona yavrumu, bu kadar tehlikeli işler içinde koruması altına alması için yalvardım. Onu Ankara’da bırakarak İstanbul’a, kalbini buran “Bakalım ne olacak?” sorusunun düğümüyle döndüm ve bekledim.

***

Ne kadar bekledim, bugün onu hatırlamıyorum, lakin pek uzun değil. Bir gün Vedat’tan bir mektup alarak öğrendik ki o Prag elçiliği başkâtipliğine tayin edilmiş. Galiba onun daîma asık suratla bulunmasından, her gözüne iliştikçe baştan ayağa çok dargın görünmesinden bıkip usanarak, nihayet Ankara’dan uzaklaştırılmasına karar verilmişti.

Vedat, İstanbul’a uğrayarak, birdenbire kahır âleminden neşe dünyasına çıkmışçasına, henüz küçük bir çocukken nasıl ciddiyetinin arasından çılgınca bir sevinç fışkırsa yine öyle, gülerek şakalaşarak kaderine doğru yola çıktı. Yalnız bir hâli gözümün önünden gitmiyor: Biz onu Yeşilköy mev-

kiinden uğurluyorduk. Tren burada ancak bir dakika durduğundan onun arabadan çıkmasına, bizimle öpüşmesine vakit yoktu. O pencerede biz rıhtımda sessizce vedalaşırken onun kara gözleri sabit bir bakışla annesine dikildi ve birden bir sis içinde örtüldü. Öyle mahzun, öyle ümitsiz, öyle yaslı bir bakış ki, işte şimdi yine onu, o bakışıyla görüyorum ve gözlerimin yaşını zor zapt ediyorum: Acaba o bakışın manası, sebebi neydi? Anasını uzaklardayken kaybetmek ihtimalini mi düşünüyordu, yoksa kendisini bekleyen sonun meydana gelmeden önceki hissi ruhunu mu sarmıştı?

Bu son ilk önce pek beklenmeyen bir şekilde belirdi: Prag elçiliğine tayin edilen zat Viyana'da bir ameliyatın sonuçlarına tahammül edemeyerek vefat edince Bakanlık oraya yeniden bir elçi tayin etmektense, bir tasarruf imkânından istifadeyi tercih etmiş ve Vedat'ı maslahatgüzarlığa¹³⁷ geçirmişti. Vedat genç yaşında maslahatgüzar oluyordu. Bakanlığın onun hakkında gösterdiği bu sevgi ve itimat beni hem şaşırttı, hem ürküttü.

Bakanlık, Vedat'a bu itimadı göstermekle hiç aldanmamıştı. Washington'dan izinli dönerek kısa bir zamanını İstanbul'da geçiren Bülent, İstanbul'dan ve bizlerden çok, dünyada her şeyden fazla sevdiği kardeşinin yanına gitmeyi arzu ettiğinden ve bu vesileden istifade ederek annesini de beraberinde götürmek için ısrar eylediğinden onlar, ana oğul, Prag'a gittiler ve Bülent birkaç gün sonra Washington'a dönerek annesini orada bıraktı. O da ancak on beş gün kaldıktan sonra İstanbul'a dönünce Vedat'ın Prag'daki hayatına dair ayrıntılar verdi. Gerek ondan, gerek o esnada ailesiyle Prag'da ikamet eden bir dosttan dinlediklerimden anlaşıldı ki genç maslahatgüzar orada Dışişleri muhitinde ve özellikle yabancı elçilik mensupları katında çok sevilen biri olmuş. Bunun başlıca sebebi elçilerden üçüyle; Fransız, İngiliz ve Alman, kendi lisanlarıyla, onları hayrete düşürecek bir akı-

---

137 Bir büyükelçiye vekâlet eden diplomat, elçi vekili. (y.h.n.)

cılıkla görüşmüş olmasıymış. O kadar ki Alman elçisi alışılmışın dışında, yirmi dört saat geçmeden onun ziyaretine karşılık vermiş. Ve bu ilk temasların ardından onu davet etmeye başlamıştır.

Yalnız...

Vedat'ın mutlaka davetlere karşılık vermek merakı vardı. Ancak elçilik hatta bir çay vermeye bile hazırlanmamış fakir bir hâlde olduğundan çocuk birçok işi üstlenerek, hiç olmazsa, Dışişleri mensupları ve elçilerine bir çay verebilmek imkânını verecek alışverişe girişmişmiş. Bundan başka Washington'da pek güzel bir packrad¹³⁸ arabasına sahip olan kardeşi aracılığıyla onunkine benzer bir araba bile ısımarlamış ve bunun için o firmanın Prag temsilcisiyle bir anlaşma imzalamıştı. Bunları hep pek hoş, pek münasip buluyordum. Pek genç, henüz bir çocuk olan oğlunu maslahatgüzarlıkta gören bir baba için bunları memnuniyetle karşılamak pek doğaldı. Bundan başka bence bir emin olma sebebi daha vardı: Vedat'ın üniversite tahsilini tamamlaması için bir yarım yıl daha isterdi. Prag'da bir Alman üniversitesi vardı; Vedat o noksanı dilediği ölçüde kapatabilecekti. Ve bu maksatla icap eden kayıt muamelesini de yaptırmıştı ve ücretini vermişti.

Şu hâlde her iş yolundaydı ve artık çocuk mesleğinde koşa koşa ilerleyecekti. Biz de uzaktan onun başının üstünde parlayan ikbal yıldızının gülümseyen vaatleriyle rahat, Yeşilköy köşemizde yalnızlığı unutarak, hep yavrularımızın saadetiyle oyalanarak, geleceğin getireceği mesut günleri bekliyorduk.

---

138 ABD merkezli bir lüks otomotiv şirketi idi. Şirket 1899-1958 yılları arasında otomobil üretmiştir. (y.h.n.)

**Bir Görüşme - Bir Tesadüf, Bir Haber -
Beklenmeyen Darbe - Eşim Ankara'ya Koşuyor -
Vedat Ne Olacak - Haydar Bey**

Bir gün bir telefon oldu:

“Alo! Alo! Amca benim!”

Hitap tarzından ve sesinden karşımdakini hemen tanıdım, fakat hemen cevap veremedim. O kadar şaşırmıştım, bir müddetten beri, boşanmadan sonra birinci defa olarak o beni arıyordu. Latife her nedense bizimle münasebetlerini takip etmemeye lüzum görüyor ve buna dair ortak dostlara sebepler gösteriyordu. Benim ancak bir saniyelik sessizliğimin sonunu beklemeden tekrar etti:

“Amcacığım, benim, Latife... Sizi o kadar göreceğim geldi ki nihayet işte dayanamadım.”

Elbette, aynı tarzda karşılık lazım geldi:

“Ben de pek ziyade özledim.”

“Nasıl görüşebiliriz?”

Bir muziplik yapmak, onu Yeşilköy’e davet etmek mümkündü. Öyle söyledim, fakat o itiraz etti. Niçin anlayamadım. Ve hiçbir zaman Yeşilköy köşküne uğramak istemedi. Sebebini asla anlayamadık. Onun Yeşilköy’de başkalarını ziyaret ettiğine ve tekrar tekrar aylarca kendi evi gibi ikamet ettiği bizim köşke uğramamayı gerekli gördüğünü biliyordum ama bir kere daha denemek istedim.

“Nasıl istersen...” dedim, sonra ilave ederek, “Ben bu günlerde şehre ineceğim, bir yerde buluşalım, çay içeriz...” teklifinden sonra günü ve saati tayin ettim. Pek hararetle teşekkür etti. Ya o gün, ya ertesi gün, bir telefon oldu: Reşit Safvet’ten...¹³⁹ Özetle diyordu ki, “Ağabeyciğim; Latife Hanım’la buluşacakmışsınız. Öyle memnun oldum ki tarif edemem, yalnız beni üzen bir nokta var. Bizim ev ne güne duruyor? Bize gelmek mümkünken sokakta görüşmek bana pek garip göründü, vs...”

Nihayet bir şart koşarak kabul ettim: Kesinlikle aramızda karşılıklı açıklama isteme türünden bir kelime etmemek üzere kabul ettim. Görüşme gerçekleşti. Şarta tamamıyla uyuldu. Sarılmalardan, öpüşmelerden sonra sohbet konusunu şu ve bu, o arada özellikle Vedat teşkil etti. Latife onun hakkında benden bilgi aldı; ben anlattıkça söz arasında Vedat hakkında öyle muhabbetler, methiyeler düzüyordu ki öteden beri amcaoğlu hakkında gösterdiği ablalık şefkatinden bir zerre bile eksilmediğine hükmetmek lazım geliyordu.

Pek tatlı geçen bu görüşmeden sonra, amca yeğen, birbirine pek fazla yaklaşmış, ısınmış olarak birbirimizden ayrıldık. Ondan sonra araya seyahatler, şimdi hatıra gelmeyen farklı sebepler girerek ta Münci’nin ölümüne kadar Latife ile tekrar karşı karşıya gelmedik.

***

Bir gün ben Yeşilköy’e dönmek üzere Sirkeci mevkiinde hareket zamanını beklerken uzaktan, bir dostunu Avrupa trenine uğurlamaya gelmiş olan aziz dost Nuri İstinyeli’nin¹⁴⁰ gayet kahırlı bir mana ile bana doğru geldiğini gördüm. İki ellerimi yakalayarak:

---

139 Reşit Saffet Atabinen (1884-1965): Siyasetçi. İstanbul Saint-Joseph Frerler Mektebi’nin 1900 yılındaki kayıtlı ilk Türk/Müslüman mezunudur. Akabinde Paris Siyasi İlimler Mektebi’ni bitirmiştir. (y.h.n.)

140 Şefkati Nuri İstinyeli (ö. 1942): Vedat Uşaklıgil’den sonra Prag’da sürekli maslahatgüzar olmuş daha sonra Bulgaristan büyükelçiliği yapmış Türk diplomat. (y.h.n.)

“Azizim,” dedi. “Ne oldu? Vedat’ı niçin Prag’dan alıyorlar, daha ancak dört-beş ay olmuşken çocuğu tekrar Ankara’ya ağırıyorlarmış...”

Dondum ve başımın içinde beynimin alkalandığını duydum. Bu, devrilerek bir yana yıkılıverecek zannolunan beynin içinde akan bir şimşekle, felaketin bütün neticelerini, sonuçlarını gördüm. Yıllarca tek bir emelin arkasında ümitten ümitsizliğe, ümitsizlikten ümide bocalaya bocalaya çırpınan, türlü zorluklarla, engellerle çarpışan ocuk nihayet o emele ulaştığını düşünürken, uzun bir zaman arzularına göre bir şeref hayatı sürebileceğine eminken birden başının üzerine düşen bu topuzun altında ne olacaktı? Titredim. Onu karardan resmen haberdar edecek olan tebliğın karşısında gördüm. Maddi neticeler bu korkunun etrafında dönüyor ve birer birer “Ne hükmü var?” diye sanki üzerlerine üfüren bir nefesle sönüyordu. Yalnız ocuğun hâli beni meşgul ediyordu. Biliyordum ki Prag’da yüksek tahsilinden eksik kalan altı ayı, belki bir seneyi tamamlayarak o bağdan kurtulacaktı, bu ümit yitime uğruyordu. “Nasıl olsa yapılır,” diyordum. Biliyordum ki bütün elbiselerini Londra’da yenilettirmişti. Yine biliyordum ki eliliğın noksanlarını tamamlamak için, tabak, billur takımları, gümüş ufak tefek, briç takımları, kahve, sigara takımları almış ve ağır taahhütler altına girmişti; ya Amerika’dan gelecek, belki yola çıkılmış araba? Bunların hiçbirine önem vermek istemedim, asıl önem verilecek tek bir tehlike vardı: Bizzat Vedat...

Daha Yeşilköy’e varmadan yapılacak şeye karar verdim: Bir telgraf... Resmî haberden evvel ona benden gidecek bir haber, başına inecek topuzla onun arasına baba elini koymuş, darbeyi hafifletmiş olacaktım.

Şu anlamda bir telgraf çektim: “Merkezde mühim bir vazifeye tayin edilmek üzere Prag’dan Ankara’ya naklediliyorsunuz. Hemen hareket...”

Bu koca bir yalandı. Yalanın ne kadar büyük olduğundan hemen haberdar olduk. İkinci karar: Eşimi hemen Ankara’ya

göndermek, vaziyeti, bu zalimce tedbirin arkasındakileri anlamak için... Başka yapılabilecek bir iş yoktu. Ve garip bir ortak düşünceyle bu felaketi hazırlayan şeyler zihnimden geçiyor ve birkaç isim arasında ince iplikler geriliyordu. Derhâl her şeyden evvel bir dost görmek, ondan mümkün olan şeyi anlamak üzere Vedat'ın perişan anacığı yola çıkarken ben bundan bahsetmeyerek ve bana karşı samimiyetine itimat ederek Reşit Safvet'e bir telgraf çektim:

“Vedat Prag'dan kaldırılıyor, sebebinin araştırılması ve yazılı olarak bildirilmesi...”

Hanım Ankara'ya ulaşmış, belki o saatte kendisiyle görüşmekteyken ben kısa bir cevap aldım: “İdare yoluyla Ankara'ya nakline karar verilmiştir.” Bir yandan da Vedat kuşkulananmış, müthiş bir merak içinde çırpındığını gösteren bir telgrafla açıklama istiyor ve ayrıntılı bir mektubunun postada olduğunu söylüyordu.

Bu günlerde ne büyük bir buhran arasında baygınlıklar geçirdiğim düşünölsün. Hanım, yapılacak bir iş bulamayarak, yalnız ileri gelenlerden ve Vedat'ın dostlarından Ahmet Cevat'ı¹⁴¹ görerek -son defa Viyana'da elçi olan Cevat- kararın kabul edilme şekli hakkında ayrıntılarla, Ankara'da gecelemeksizin döndü. Ben Vedat'a ne diyebilirdim, bilmiyorum; olay ilk görünüşünden daha vahimdi.

Vedat'ı pek takdir eden ve bir ağabey sıfatıyla seven Numan¹⁴² Ankara'da değildi. Ona müsteşar olarak Belgrad Elçisi Haydar¹⁴³ vekâlet ediyordu. Ben bu zatı yalnız bir defa mütarekenin ardından Dışişleri Bakanlığında özel kalem müdürü olan Şevki Bey'e vekâlet ederken görmüştüm. Büyük Harp'e tesadüf eden günlerde Paris elçiliğinde emaneten bırakmış

---

141 Ahmet Cevat Üstün; Kabil, Bağdat, Viyana elçilikleri de yapmış, *1683 Viyana Seferi Kuşatması* adlı kitabın da yazarı olan Türk diplomat. (y.h.n.)

142 Numan Tahir Seymen (1855-1918): Farklı ölkelerde sürekli maslahatgözar ve büyükelçi olarak görev yapmış Türk diplomat. (y.h.n.)

143 Ali Haydar Aktay (1884-1942): Farklı ölkelerde sürekli maslahatgözar ve büyükelçi olarak görev yapmış Türk diplomat. (y.h.n.)

olduğum sandığı, o sırada Paris'in siyasi ilimler müessesesinde bir müddet için bilgisini arttırmaya çalışan Vedat'ın alabilmesi için emir isteyecektim. Pek nazik, tam manasıyla bir Dışişleri memuru olan Şevki Bey'i makamında bulacağımı umarak kapıdan girince karşımda başka birini görünce irkildim. Kendimi tanıtmakla başladım. İsmimin onun beni hoş karşılamasına yardım edeceğini düşünmüştüm. Ben gösterilmeyen yeri aldım ve ziyaret maksadını tamamıyla söylemeye vakit bulmadan baştan atılan bir cevapla yetinerek çıktım, gittim. Bu ziyaret bende öyle bir tesir bırakmıştı ki şu Prag darbesi hakkında ona müracaat cesaretini bulamadım. Hele Bakan'a?

**Bakanlık Emrine Almak Kararı -
Disiplin Kurulunun İtirazı - Bakanın Rivayeti -
Feryat Mektubu - Çocuğun Dönüşünü Bekleme**

O günden sonra bu zatı tekrar görmedim. Vedatçığin başına gelen Prag felaketi onu koruyacak olan Numan'ın yokluğuna tesadüf etmiş oluyordu. Çocuğa küçük yaşından beri musallat olan uğursuzluğun bir yeni tecellisi...

Eşimin Ankara'dan getirdiği havadis şöyle özetlenebilir: Bir gün telaş içinde, arkasında kendisini kovalayan eli kılıklı eşkıya varmış şüphesini verecek bir korkuyla, Tefik Rüştü, Haydar'a gelerek, "Hemen şimdi Vedat'ı Bakanlık emrine alınız!" der.

Bu, işine son vermek demek olan ağır tedbirin esasını anlamak lazım gelirken derhâl bu emrin uygulanmasına teşebbüs olunur. Bu olayda Vedat'ın uğursuz talihinin belirtisinden olarak Numan'ın yokluğunu işaret ettim. O mevcut olsaydı sebep soracak, eğer bir iftira ya da suç varsa araştırılması lüzumunda ısrar edecekti. Bakanının gösteremediği bu cesareti başkaları gösterdi. O zamanlarda Bakanlıkta bir disiplin kurulu vardı ve genel müdürlerden oluşan bu meclisin bütün üyeleri Vedat'ı takdir eden, seven ve onun az zaman içinde Prag'daki başarılarından haberdar olan haysiyet sahipleriydi. Bu karara isyan etmişler, ona körü körüne boyun eğmeyeceklerini söylemişler. Meclis üyeleri, sebebi belli olmayan böyle bir kararı aynen, yani Bakanlık emrine alınmak şeklinde uygulamaktansa, Vedat'ı Ankara'ya çağırınayı uygun görünce,

bu netice üzerine Vedat yalnız Prag'dan alınmak şeklinde bir karar karşısında kalmış. İşte eşimin bütün toplayabildiği ayrıntı bundan ibaretti.

Şu hâlde her türlü ayrıntıyı bir tarafa bırakarak meselenin iç yüzünü arayınca açıkça anlaşıyordu ki Vedat'ın başına inen bu topuz bakanın elinden çıkıyordu, nihayet kinini tatmin edecek bir şekil bulmuş oluyordu. Ortada hiçbir sebebi, hiçbir bahanesi yoktu. En sınırlı bir düşünce sahibi diyebilirdi ki: “Bakanlık emrine almak için bir sebep vardysa bunu tespit edecek yolda neden araştırmaya girişilmemişti? Sebep sabit olsaydı bile böyle çalıştırılmasına engel görülen memurun Bakanlıkta tekrar vazifeye alınması nasıl uygun bulunuyordu?”

En basit mantığa bile dayanmayan bu kararla görölüyordu ki Vedat bir zulme kurban ediliyordu. İlk yapılacak işlerin ve alınacak kararların zamanını beklerken bir yandan da bir dost vasıtasıyla bakandan sebep soruldu. O, her zaman yaptığı gibi kaçamak siyasetiyle anlaşılır bir açıklama yapamadı. Hep, “İdare tarafından böyle uygun görüldü,” demek istedi. Açıklama isteyen dost bu cevapla yetinecek kadar saf değildi. Onun ısrarı üzerine bakan, baskı karşısında kaldığından bahsetti. “Kimlerden?”, “Şundan bundan...” Yine ısrar olununca şunun bunun kimler olduğuna dair dudaklarının kenarından yarım isimler dökülmüş. Bunların isimlerini ben bakanın usulünü uygulayarak birer rumuzla kaydedeceğim: **R...S...T...**

Bu rumuzların gösterebileceği isimleri hiçbir zaman tespit etmek imkânı bulunamadı. Bu adamların müdahalesi kanun, usul ve vicdan nazarında böyle bir tedbir alınmasına yeter miydi? Onların nasıl bir sebebe dayanarak harekete geçtiklerine dair bir iz yoktu. Eğer hakikaten buna o adamlar sebep oldularsa çocuğun feci sonuna bir başlangıç hazırlamış olduklarını bugün düşünerek yüreklerinin üzerinde müthiş bir azap taşımakta olacaklardır; özellikle onlar da evlat sahibiyseler...

Bu bilmecenin çözümünü ancak ortaya çıkacak bir fırsat temin edecekti. Şimdi acilen düzeltilecek daha mühim işler vardı. Çocuğun duyguları ilk darbenin şiddetinden korunduktan sonra onu maddi zorluklardan kurtararak Prag'dan hareketini temin etmek en önemli bir vazifeydi. Hiç tereddüt etmeden telgrafla lazım olan emirleri verdim; bütün varlığımı uğrunda fedaya hazır olduğum yavruma karşı bu bir fedakârlık sayılamazdı, sadece bir baba şefkatinin en basit bir ifadesiydi. Bu onu asıl felaketin arasında maddi bir buhrandan kurtaracak sakinleştirici bir ilaç hükmündeydi ki her ne pahasına olursa olsun onu vermek en önce hatıra gelecek bir tedbirdi. Bunu yaptım.

Bu sırada Vedat'tan gelen mektubun birkaç bölümünü bu-
raya naklediyorum.

Fransızca yazılmış olan bu mektubun hesaplarına ait parçalarını bırakarak yalnız çocuğumun manevi kurtuluşunu anlatacak olan kısa cümleleriyle yetiniyorum:

Birbirini takip eden iki mektubunuzu aldım. Zihnime mümkün mertebe bir düzen verebilmek için bir sıra takip etmeye mecburum. Öyle bir ümitsizlik hâlindeyim ki uzun ibarelerle sapmaktan kendimi men etmeyecek olursam size anlatmak istediklerimi söylemek mümkün olmayacak. Bundan dolayı gayet kısa cümlelerin etkili ifadesine müracaat edeceğim. Şimdiden sizi temin ederim ki kederime hâkim olacağım ve geleceğe kuvvetle çıkmaya çalışacağım. Ne hâlde olduğumu göreceksiniz, o zaman bir karar alırsınız.

***

Beni burada dalgalara kapılarak sürüklenen bir boğulma hâlinde bırakmayacağınızdan emin olarak size bu satırları sizden yardım istemek için yazıyorum. Sizden uygun bir cevap gelinceye kadar âdeta yaşamayacağım. Babacığım, bedbaht babacığım, beni kurtarın, bana diyorsunuz ki beni yirmi sene evvelki Vedat sıfatıyla karşılayacakmışsınız. Bilseniz, buna ne kadar muhtacım. Mektubumu tekrar okuyorum ve görüyorum ki davamı pek fena açıklamışım; fakat siz benim için bir hâkim

olmadan evvel bir babasınız. Kendi kendime diyorum ki: “İhtimal bu satırlar sadelikleri içinde hâlimin nasıl trajik olduğunu daha iyi tasvir etmiş olacak. Siz de beni terk eder misiniz? Sen de mi baba?” demeyeyim...

(Bu son cümle Cesar’ın ölürken kendisini vuran Brutus’e söylediği, “Sen de mi Brutus?” sözlerine göndermedir.)

**İstanbul'a Dönüş - Yeniden Tahsile Başlıyor -
Yeşilköy'de Hayat - Mesut Görünüyor -
Talihinin Uğursuzluğuna İnanıyor**

Nihayet Vedat da geldi. Nasıl geldi? Bunu tasvir edemem. Üzerinden beş-on sene geçmiş, uzun bir hastalıktan henüz yarı çıkmış bir hâldeydi. Gençliğinin ve ümidinin gösterişiyle İstanbul'dan çıkan çocuk çökmüş; perişan, bezginlik ve ümitsizlik içinde simsiyah kesilmişti. Yine tebessüm etmeye çalışıyor, kendisini bize dayanıklı, cesur, sabırlı göstermek istiyordu. Ah, ana baba gözü, biz onu bu sahte umursamazlığının altında tamamıyla ezilmiş görüyorduk ve bu ümitsizliğin altından onu büsbütün yere çarpacak mühim bir hastalığın çıkabilmesinden korkuyorduk.

Görüşmek ve fikir alışverişi yapmak imkânı meydana gelince onun ne yapmak istediğine dair fikirlerini dinledik. O söyledi; biz daha ziyade dinledik. Artık onun fikirlerini kabul etmekten başka yapılacak bir iş yoktu.

Bunları kısaca özetleyeyim:

Uzun bir zaman geçmeden Ankara'ya gidemezdi. Burada anasının babasının yanında kalacaktı. Elbette onlar kendisini kabul ederlerdi. Yüksek tahsilinden ancak altı aylık bir noksan vardı. Bunu tamamlamak lazımdı. Fakat altı aylık bir kısa zaman değil. Şimdiye kadar maliye ve iktisat ilimlerine çalışmıştı. Hâlbuki onun mesleğine en çok uygun olan hukuktu. Burada ne kadar zaman gerekirse o kadar... Hukuk

tahsil edecek. Yani elçilik başkâtipliğine çıkmış, maslahatgüzarlık etmiş olan bir genç adam sıfatını unutarak yeniden bir mektep çocuğu olacaktı.

Meslek değiştirmesi, mesela yeniden bankacılığa dönüşü söz konusu olamazdı. Şimdi her vakitten daha çok gayret ve mücadele sahibiydi. Ankara'ya gidince tımaklarıyla, dişleriyle (bunu Fransızcanın meşhur tabiriyle söylüyordu.) hukukunu savunmaya ve geri almaya karar vermişti. Ben buna inanmıyordum, onun böyle savaş için lazım gelen kuvveti yaratılışından çıkarabileceğine inanmıyordum. Sabır, tahammül, sebat, pekâlâ, bunları yapabiliirdi. Fakat savaş?

O zaman hukuk kısmı reisi olan Hasan Tahsin Aynî¹⁴⁴ ile fikir alışverişinde bulundum. Vedat'ın beş yıllık yüksek tahsiliyle denklik usulünden istifade etmesine imkân vardı, şu şartla ki son imtihanda ilk devrelere ait derslerin hepsinden birden imtihan vermek icap edermiş. Bunu Vedat'a söyledim: O, sudan bir tahsil istemiyor, tam manasıyla hukukunu yapmak istiyordu, özellikle, Bakanlığa mümkün mertebe geç gidecekti. Böyle söylerken sanki oradaki düşmanlarına dişlerini gıcırdatıyordu.

Ona aşağıdaki salonlardan birini tahsis ettik. Buraya evin şurasından burasından topladığı, kendisince en çok sevilen eşyayı da ilave ederek, geceleri yatak, gündüzleri divan hâline getirilen bir köşecik de tertip ederek, zannettik ki çocuk, bu aile yurdunda anasının babasının havası içinde on yaşına dönmüştü. Ve on yaşında bir çocuk gibi mektep hayatına başladı.

Senenin ilk yarısı geçmiş olduğundan o hukukun birinci sınıfına son yarısından itibaren başlamış oluyordu. Basılmış mevcut kitapları, basılmamışların şundan bundan sağlanmış nüshaları ve bunların yanında Fransızca, Almanca yardımcı kitapları elde ederek o ihtiyacı temin için üç-beş gün içinde

---

144 Hasan Tahsin Aynî (1879-1962): Hukukçu. Ünlü eğitici, araştırmacı-yazar Mehmet Ali Aynî'nin kardeşi. (y.h.n.)

çare buldu. İşlerini sürüncemede bırakmaya yaratılışı müsait değildi. Bu iş tamamlanınca, odası da tamamıyla hazır olunca onun dudaklarında daha hakiki tebessümler görür olduk ve her vakit yaptığı şakalara, taklitlere, maskaralıklara yeniden müracaat edişlerine şahit olduk.

Halledilecek iş Bakanlıkla olan münasebetiydi. Evvela izin almakla işe başlandı, o müddet bitip de Ankara'ya dönmeyince istifa etmiş sayıldı. O da bunu bekliyordu. Artık vaziyet açıklık kazanmış oldu.

Hayatının, gençliğinin en mühim bir kısmını mesleğine adadıktan ve bu uğurda nice emekler sarf ettikten ve nice işkenceler çektikten sonra yirmi beş yaşını aşmış ve her gencin ulaşmak için can attığı bir meslek mertebesine erişmiş olan bu genç, akran ve emsali içinde iktidarıyla, bilgisiyle pek az örnekleri bulunan bu küçük diplomat nihayet buraya mesut çocukluğunun huzurlu yuvasına bir mektep çocuğu sıfatıyla düşmüş oluyordu.

Bundan memnun muydu? Bunu daima kendi kendime sordum. Memnun denemezdi, fakat içi rahattı ve geleceğe ait ümitlerin gerçekleşmesi için çalışırken bu çalışma devresini sükûnla, soğukkanlılıkla, gözleri hep ileriye dönük geçirmeye karar vermiş olmaktan şikâyetçi görünmüyordu. Bu bekle-yiş devresi üç sene sürdü. Bu üç sene içinde onu her günün hâliyle, şimdi açıkça görüyorum.

***

Vedat kendisini daima talihsiz sayar ve “Ben bu ailenin Ethem Bey’iyim!” derdi. Onu bu batıl düşüncesinde doğru gösterecek olaylar, sanki aralarında bir ittifak varmışçasına, sık sık art arda gelirdi. Kendi hakkında kullandığı tabiri izah edeyim:

Hakikaten garip bir tesadüf tarafından düzenlenmiş tezatlar zannını verecek şekilde bazı ailelerde kardeşler arasında talih zıtlıkları görülür. Biz kendi ailemizde bunun son zama-

na ait dört örneğini biliyoruz. Büyük babam Hacı Ali Efendi muntazam bir sıralamayla talihin her türlü müsaadelerine kavuşmuşken onun kardeşlerinden büyük amcam Hüseyin Efendi tamamen tersine olarak talihin uğursuz tezahürlerine kurban olarak bütün ömrünü hüsrân içinde geçirmişti. Onlardan sonra gelen nesilde Hacı Ali Efendi'nin iki oğlu, babam Hacı Halil Efendi ile amcam Sadık Bey yine böyle uzun süren tezatlar içinde yaşadılar. Babamın mahrumiyetlerine karşılık amcamın başarıları düzenli olarak, birbiri ardınca bütün hayatlarını doldurdu. Babamın çocukları içinde de büyük kardeşimin baştan başa hicran ve hüsrânla geçen hayatına karşılık onun küçüğü ben, daima mesut tesadüflerle ummadığım, beklemediğim başarılar içinde yaşadım. İki kardeş arasında tek benzerlik noktası evlat acısı oldu. O da ben de bu acıyı defalarca çektik. Vedat, "Ben bu ailenin Ethem Bey'iyim!" derken bunu düşünüyor ve kendisiyle küçüğü Bülent arasındaki şans farkını kastediyordu.

Uğursuzluğun Devamı - Eşya Sandığı - Palto Hikâyesi - İçinin Kurdu

Bundan evvel dedim ki Prag vakasından sonra Vedat yeniden mektep hayatını takip eden bir çocuk hükmüne girince onun Yeşilköy’de üç senelik ikametine ait levhaları bugün açıkça görüyorum. Bu üç sene içinde kötü talihinin tekrar tekrar ortaya çıkışına şahit olduk. O zaten kendisinin her adımda sendeleyeceğine o kadar inanıyordu ki bu uğursuz vakalar tekrarlandıkça sadece susar, gözleri dolar, dudaklarını ısırır ve umursamaz görünmeye çalışarak, sanki hiç aldırış etmeden, gamsız, öte tarafa geçmiş görünürdü; fakat biz, ana ve baba gözüyle onun bu ağırbaşlılık perdesi altında gizlenmeye çalışan ümitsizliğinin zehirlerini ciğerlerine damladığını görüyor ve belki ondan ziyade ıstırap duyuyorduk. Bu kötü talihin birincisini anlatayım:

Henüz Prag’dan dönmüştü. Henüz darülfünunda derslerini, kitaplarını yoluna koymuştu. İlk altı ayın derslerini hazırlamak lazımdı, bunu da kısa bir zaman içinde yapmıştı. Bir nakliyat şirketi tarafından kendisine ihbarname geldi. Gelirken kendisine yük olmasın diye yanında taşımaya lüzum olmayan bütün eşyasını büyük bir sandıkla bir nakliyat şirketine teslim etmiş ve seyri hafifle¹⁴⁵ yola çıkarmıştı. Bu sandıkta Prag’da elçilik için kendi kesesinden satın aldığı bütün çay takımları, gümüş kap kakak, kahve, sigara, poker ve briç takımları, muhtelif küçük şeylerden başka çamaşır takımları

---

145 Yük trenleri seyri hafif, seyri seri ve mesajeri denilen üç türlü yük taşırdı. (y.h.n.)

ve Londra terzisinden getirtip henüz giymek için vakit bulamadığı bin liraya yakın bir kıymette elbise vardı. Sandığın gümrükten çıkmasına bizzat kendisinin nezaret etmesini münasip buldum ve yanına bu işlerden anlayan bir adam katarak onu gönderdim. Aradan birkaç saat geçtikten sonra sandık nihayet Yeşilköy'e geldi ve aşağıda Vedat'ın odasına kondu.

O daha sandık açılmadan yukarıya yanımıza gelerek:

“Oh!” dedi. “Bu iş de bitti. Bakın, babacığım, size bahsettiğim küçük heykeli göstereceğim.”

Bunun bana zaten resmini göstermişti. Çek sanatkârlarından birinin güzel sanatlar sergisinde birincilik mükâfatı alan bir heykeli, yaralanmış, düşmek üzere bulunan bir gencin tasviri... Okadar başarılı olmuş bir eser ki bundan ufalmış bir nüshasını sanatkârın kendisine yaptırtmıştı. Bütün Prag'da alınan güzel şeylerden çok buna önem veriyordu ve her şeyden evvel onu bana göstermek istiyordu.

Aşağıya indi. Beş dakika, on dakika... Tekrar yukarıya çıktı, kapıyı açtı ve içeriye girmeden bir müddet orada, eşikte durdu. Dudakları titriyordu, yüzü kireç gibiydi. Biz bir fevkalade vakayı öğrenmek üzere olduğumuzu hissettik. Ben zannettim ki o kadar sevdiği heykel kırılmıştır. Nihayet söyledi:

“Bütün elbiselerim çalınmış! Gümrükte sandığın yalnız kapağını açmışlardı, bir şey fark olunmadı. Şimdi boşaltırken anlaşıldı. Takımlardan kimisinin ceketi, kimisinin pantolonu... Hiçbiri işe yarayacak hâlde değil. Anlaşılan hırsız aceleyle ve üstüne varılmak tehlikesi içinde korkuyla, sandığın üstünde ne bulmuşsa onu çekip almış. O arada bir palto, bir pardösü... Vakit bulup alt taraflara el uzatamamış. Elbiselerden ve gümüşlerin birkaçından başka bir ziyan yok...”

“Çocuğum,” dedim, “sandık sigortalıydı. Kuşaklarının kilitlerini evvelce muayeneden geçirip bir zabıt tutanağı tutturmadın mı?”

“Hayır!” dedi ve bir kanepeye atılarak sustu. Galiba ağlayacak, coşacaktı. Keşke coşsaydı, keşke ağlasaydı... Gözlerini bana çevirerek, “Babacığım,” dedi “öyle perişan bir hâldeyim ki bunu düşünemezdim...”

Bunu ben düşünmeliydim ve azarlamaya benzeyen o soruya lüzum görmemeliydim. Bir değişiklik olsun diye:

“Ya heykel?”

“Heykel duruyor, diğer eşyayla beraber...”

Heykel, yaralı genç! Bunu kendisine benzetiyordu.

Bu eksilen, takımı bozulan elbiselerden bir kısmını şuna buna verdi, bir kısmının eksikleri yeniden Londra’ya ısmarlandı. Bazı parçalara bir ziyan olmamıştı. Bu arada pek güzel bir palto kalabilmişti. Bu da diğerleri gibi hiç kullanılmamıştı. Aradan bir, belki iki sene geçti. Bir ramazan günü, onu pek küçük yaşından beri tanıyan ve seven Kızılay Reisi Ali Rıza Paşa iftara davet etmişti. Onunla beraber ortak tanışıklardan sekiz-on misafir daha varmış. Vedat o gün için birinci defa olarak bu güzel paltosunun açılış törenini yapmak istedi. İftar bitmiş, ondan sonra bir hayli görüşülmüş, konuşulmuş, niha-yet veda saati gelmiş, misafirler aşağıya inip giyinmeye başlamışlar. Herkes giyinmiş! Vedat’ın paltosu yok... Aranmadık yer kalmamış. Yok, yok! Dışarıdan kapıyı açarak taşlığa girmiş bir hırsız farz olursa niçin başka paltoları da almamış da, seçe seçe yalnız onunkini almış?

Fakat Vedat ne yapabilirdi? Soğukta, kış gecesi, titreye titreye sokağa çıkıp bir taksi ile Yeşilköy’e dönmekten başka yapılacak ne vardı? O kış çocuk uzun süren bir zatülcenp¹⁴⁶ yaptı. Elbette hastalığın verdiği üzüntü arasında çocuğun ters olmakta inat eden talihinden dolayı manevi acıyı unuttuk.

***

---

146 Akciğer veya göğüs zarı iltihabı.

Onun normal görünmek ve bizi kendisinden dolayı üzüntüden korumak için sarf ettiği gayretlere ve sahte umursamazlığa rağmen dikkat etmekten geri durmuyordum ki kendisini için için kemiren bir kurt vardır. Bu kurtun ne olduğunu aramak lazım değildi. Bütün meslek arkadaşları yabancı memleketlerde yahut Ankara’da vazife başındayken, hatta bunlardan birkaçı kendisinden hiç de daha ziyade meziyet ve iktidar sahibi olmadıkları hâlde terfî etmişken o Yeşilköy’ün yalnızlık âleminde baba evine sığınmış, meçhul bir gelecek için yeniden tahsil hayatına girişmişti.

**Çocuk Gülmez Olmuştu - Kitap Okurken -
İnsanlardan Kaçış - Derslere Koşarken -
Dostlar Ne Derdi? - Musikiden Nefret Etme -
Piyano Çalmak İstemiyor - Bir Israra Karşı**

Çocuğumun hiçbir küçük şeyi yoktu ki dikkatimden kaçsın. Her şeyden evvel fark ediyordum ki o ders kitaplarından serbest kalan zamanlarında boş duramayarak yine, mutlaka okurdu. Bu, tarihe, sosyolojiye, politikaya ait ciddi bir eser olur yahut sadece eğlendirici bir kitap olurdu. Onun evvelce böyle bir hikâye okurken birdenbire gevrek ve kıvrak bir kahkahasını işitirdik. Bu, ancak bir saniye sürer ve hemen kesilirdi. Buna o kadar alışmıştık ki şimdi Vedat'ın böyle gülüşleri işitilmeyince elbette dikkati çekiyordu. Şimdi hatırıma geliyor: O henüz çocukken yine böyle okuduğu bir kitapta tuhaf bir cümle için gülerken onu pek çok seven büyükannesi de kendisini tutamayarak onun gülmesinden bulaşan bir kahkaha salıverirdi. Buna bir kahkaha demek doğru değil, gönülden, şişman karnını içinden bir kasırga gibi dalgalandıran sessiz bir gülme ki büyükannenin bütün vücudunu sarar ve vücuduyla beraber odanın döşemelerini de zangır zangır oynatırdı.

Vedat bazen sahte bir tuhafılık yapmak ister; gülüyor görünürdü. Eğlenilen yerlerden kaçıyor, pek iyi dans ettiği hâlde dans edilen toplantılardan âdeta ürküyor, şehrin kalabalık yerlerinden kaçarak, iç mahallelerinde, ücra köşelerinde uzun gezintiler yapıyor; yıkık dökük harabelere, camilere,

abidelere özel bir düşkünlük gösteriyor; Yakacık'ı, Haliç'i, Alemdağı'nı geziyor, hatta Şile'ye kadar uzanıyor; Safranbolu köylerini, Bolu ormanlarını düşünüyor, kısaca insanlardan kaçan, hayatla alakası gevşemiş, gençliğinin neşesinden gün geçtikçe daha uzaklaşmış bir siyah adam oluyordu. Bazen onun odasına girerdim, o yatağında uzanmış, derse çalışıyor bulunurdu. Böyle zamanlarında onun bir âdeti vardı: Sol ayağının üzerine attığı sağ ayağını sallar, sallar, sanki bütün sinirlerinin fazla buhranı bu durmadan sallanan ayağından salıvermiş olurdu. Gariptir ki onu böyle görürken kendisinin: "Ben bizim takımın Ethem Bey'iyim!" dediği amcası gözümün önüne gelirdi. O da bedbahtlığının içinde gömülmüş siyah bir adamdı, o da böyle düşünürken yahut okurken durmadan sağ ayağını sallardı.

Sabahleyin erken kalkar ve pencereden onun derse yetişmek için telaşla, çayını içer içmez durağın yolunu tutmasını beklerdim. Bu bende bir ihtiyaçtı. Onu uyumuş, vaktinde uyanmış, sabırlı ve dayanıklı derse koştüğünü görmek bence hem acı, hem sıhhatte diye düşünerek teselli veren bir manzaraydı. Onun özellikle kışın omuzlarını kaldırarak -Almanya'da iken de bu hâli vardı, o zaman ne mesut rüyalar içindeydik!- bir yürüyüşü vardı ki ondan bilemem nasıl beni ağlamaya sevk eden bir ifade yayılırdı.

Komşu dostlar, onu bu hâliyle görerek gözleriyle takip eden Hakkı Halit, Gelenbevî Sait bana kaç kere duygularını söylemişlerdi. Hakkı Halit, daima püskürmeye eğilimli olan yaradılışıyla, Gelenbevî Sait daha ziyade sükûn ve soğukkanlılık arasında ortaya çıkan bir hissini aktarabilmek ihtiyacıyla bana Vedat'a ne kadar acıdıklarını, acımakla beraber onun azmine ve mücadelesine ne kadar hayran olduklarını söylemişlerdi.

Öyle bir "Biçare çocuk!" deyişleri yahut buna benzer bir tabirle acıma ifadesi gösterdikleri olurdu ki yavrumun sade bence değil dostlarca da merhamete değer olduğunu göste-

rir ve benim ta ciğerlerimi sızlatırdı. Bütün bu kaydettiğim ayrıntılardan daha çok - ki bunu öneminden dolayı sona bıraktım- Vedat'ın ruh hâlini ortaya koyan bir hâdise vardı: Küçük yaşından beri tutkun olduğu musikiden nefret... Buna nefret demek doğru değil, daha ziyade ürkemek, kaçmak, ona tahammül edememek, ondan ürkemek...

Onun odasının üzerinde bir radyo vardı, bu radyodan başka bir de Bülent'in bana Amerika'dan göndermiş olduğu elektrikle işleyen ve lambalarla diyaframdan sesleri nakleden pek mükemmel bir de gramofon vardı ki zengin bir plak mecmuasıyla cidden bir evin musiki ihtiyacını fazlasıyla temin ederdi.

Vedat ilk önce radyoya itirazla başladı. İkide birde, “Babacığım, bunun cızıltısına, zırlıtısına nasıl tahammül ediyorsun?” derdi. Bunu ben zor beğenen bir müzisyenin kusurlara tahammül edemeyen aşırı duyarlılığına yormuştum. Radyoyu kızıma hediye edinceye kadar iptal ettim ve daha ziyade gramofon kullanmaya başladım. Bunda bulunabilecek bir kusur yoktu ve çalınan parçalar en mühim, en seçkin musiki eserleriydi. Bir gün eşim yüzünde bir elem manasıyla yanıma geldi, söylenecek şeyi söylemekte tereddüt edercesine:

“Vazgeçiniz!” dedi. “Vedat aşağıda... Çalacaksanız onun evde bulunmadığı zamanları seçiniz.”

Bu musikiden çekinme, âdeta nefret denebilecek bir hisle kaçışını çocuğun içine düşmüş olduğu vaziyetin ümitsizliğine yormaktan başka yapılacak bir iş yoktu; yalnız birkaç kere ona musikinin ayrıca bir de teselli ve ferahlık lütfu olduğunu hatırlatmak için kendisinden piyano çalmasını istedim her defasında:

“Ah, babacığım, affediniz, hiç hâlim yok!” türünden bir özür dileme cümlesiyle arzumı kabul etmez ve belki daha ziyade ısrar karşısında bulunmak ihtimalinden kaçarak hemen yanımdan savuşurdu. Kaç kereler evimizin dostları, bilhassa

onu pek seven ve takdir eden aile kadınları da hatta ısrarla ondan piyano istediler; hepsine karşı, böyle muhalefete maruz kalışlarına şaşırın, belki biraz da alınan dostları incitecek kadar inat etti. Ben bunu bir nevi vehme, her hâlde galip gelmek lazım gelen bir yanlış hisse yormaktan ve bir vesile düşürünce her vakitten ziyade ısrarla onun musiki perhizine bir nihayet vermeye ihtiyaç duymaktan uzak değildim. Bir gün küçük bir hastalık beni yatağımda alıkoymuştu, o da hâlimi hatırlamı sormak için gelip yatağımın karşısında bir koltuğa oturmuştu. Şuradan buradan beş-on cümleden sonra ben dedim ki:

“Vedat, bilirsin, ne kadar piyano dinlemeye, bilhassa senin piyanonu dinlemeye ne büyük ihtiyacım var; bana beş dakika, on dakika istediğin şeyi çalsan...”

Vedat Coşuyor - Bir Gece - Son İmtihanlar - Ankara'ya Gidiyorum

Ben hasta döşeyindeyken kendisinden piyano çalmasını isteyince buna karşı koyamayacak ve bu şekilde musiki perhizine bir son verilecek düşüncesindeyken bunun tamamıyla zıddı bir tesir yapmış oldum. Birden bembeyaz oldu, dudakları titredi, sonra yutkunarak, “Babacığım!” dedi. “Benden bunu istemek, sade bunu değil, her şeyi istemek en açık haklarınızdan biridir. Hele benim musiki terbiyeme sarf ettiğiniz emek en nankörleri bile minnettar edecek bir derecededir. Fakat inkâr edemezsiniz ki ben de size karşı bu borcumu her vakit ödedim, konserler verdim, her istendiği zaman piyanonun önüne oturup saatlerce çalmaktan çekinmedim, ispat ettim ki sarf ettiğiniz emekler sonuç vermiştir. Fakat şimdi bunu benden istemeyiniz, emin olunuz ki bunu istemekle benim kuvvetimin, tahammülümün üzerinde bir acı iş yükletmiş olacaksınız...”

Buraya kadar bu sözler, coştuğu vakit hayret edilecek derecede akıcı konuşan Vedat'ın ağzından bir çırpıda çıkmıştı, yutkunarak ve ayağa kalkarak yürüdü, aşağıya odasına indi.

Anladım ki bu mesele tahmin edilebileceğinden çok daha mühimdir. Bundan sonra tekrar böyle bir teklifte bulunmadım, yalnız aradan uzun bir zaman geçtikten sonra -ne kadar bir zaman iyi bilmiyorum- Bülent evlenmişti, eşi Leyla ile beraber Yeşilköy'de misafirdiler. Leyla'nın arzusu üzerine Vedat hiç tereddüt etmeden piyanonun başına geçti.

Senelerce elini sürmediğine ihtimal verilmeyecek bir ustalık ve mükemmeliyetle saatlerce çalarak etrafını hayranlık içinde bıraktı. Chopin, Granados, Albeniz, Schumann, Mendelssohn birbirini takip ediyordu ve bunları icra ederken öyle bir hassasiyet ifadesi koyuyordu ki hep gözlerimizde yaşlarla ve sanki dinî bir törende gibi, derin bir sessizlik içinde dinliyorduk.

Oğlumun piyanosunu en son işte bu gece dinledim. Ondan sonra, Vedat şurada burada, bilhassa taşraya tayin edilmek fırsatlarını bulunca oralarda tekrar musiki tutkusuna geri dönmüş diye işitirdim, fakat onu bir daha dinlemek nasip olmadı.

***

Nihayet bu uzun işkence devri sona ermeye yaklaştı, Vedat son hukuk senesini bitirdi, imtihan devresine girdi. O zaman artık nefes almak için bahçeye bile çıktıkça beş-on dakikadan fazla duramaz, tekrar odasına kapanarak, yatağa uzanarak, etrafında Türkçe ve Fransızca kitaplarıyla en yakın imtihana hazırlanırdı. Ben bazen bir göz atmak için oraya uğrar ve hep sağ ayağını sol ayağının üzerinde durmak bilmeyen bir hareketle sallanıyor görürdüm.

İmtihanlar başladı, her imtihan günü o kalkınca asabi bir bulantıyla evden çıkardı. Bu, onda çocukluğundan beri دائما meydana gelen bir hâdiseydi. İmtihan için evden çıktığı ve omuzlarını kaldırarak istasyona acele adımlarla gitmeye başladığı dakikadan itibaren ben onu sokağın köşesine kadar gözlerimle takip ederdim. Ondan sonra da benim için tahammül edilemeyecek bir bekleyişin ve merakın işkencesi başlardı. Zihnen hesap eder, imtihana ne saatte girmiş, oradan ne saatte çıkmış, hangi trenle dönmek için Sirkeci'ye yetişmiş olabileceğini düşünür, büyük bir heyecan içinde kıvranırdım. Onun bu son sene imtihanlarında başarısı bütün hayatı için büyük bir önem taşıyordu. Bu son senede Darülfünun kaldı-

rılmış, üniversite teşkilatı yapılmış, hukuk için tahsil müddeti sonraya kalanlarla yeniler için dört seneye çıkarılmış, yeniden Fransız, daha ziyade Alman profesörler tayin edilmişti. Hatta ara söz olarak işaret edeyim ki bu imtihanlardan birkaçında yabancı profesörlerin arzusu üzerine Vedat onların dilinde imtihan vererek hem sınav heyetinin hem dinleyen talebenin büyük bir takdirini kazanmıştı. O zaman üniversitede yabancı dilleri bu derece bilen talebe bulunmadığı için bu bir tür harika gibi kabul edilmişti.

Nihayet Vedat dönerdi, ben pencerede onu beklerdim. Genellikle yan sokaktan, kestirme, bir an evvel eve yetişmek için acele adımlarla, âdeta koşarak köşeyi dönerken bahçe parmaklıklarının arasından onu fark ederdim, tam kapıya gelip de içeri gireceği sırada, pencerede bulunduğundan emin olduğu babasına kadar dişlerini gösteren bir tebessümle güler ve eve daldardı. Ben anlardım ki başarılı olmuştur. Ve derin bir nefes alırdım.

Bugün hâlâ, onun güzel siması, kara gözleri, beyaz dişlerini gösteren tatlı tebessümü, Kartaltepe kabrinin derinliklerinde ebediyen sönmüşken, ben ne zaman penceremden bahçemin kapısına baksam, Vedat geliyor, Vedat kapının önünde başını kaldırıyor ve biçare babasını yine o tebessümüyle selamlıyor zannediyorum. Onun bu hayali hiçbir zaman gözlerimden silinmeyecek.

Nihayet imtihanlar hep böyle başarıyla bitti. İşkencenin sonuna varılmış oldu. Şimdi Vedat mesleğine dönecekti. Ah, ne olurdu, ya Rab, ben, hepimiz onu tekrar bu tehlikeye atılmaktan alıkoysaydık, fakat o senelerce azminin mükâfatını Bakanlığa zaferle dönüşünde arıyordu. Ancak, acaba istifa etmiş sıfatında bulunan bu çocuk hemen elini kolunu sallayarak Bakanlığa girebilecek miydi?

Onu pek seven Numan vardı ama ona diş bileyen bir de Bakan vardı. Onun tarafından zorluklar çıkarılacağı beklenilmeliydi.

Bunu beklemek için sebep de vardı: Bir aralık bir dost tarafından buna dair bir yoklamada bulunulunca o, “Evet, fakat Vedat, Gazi’nin emri üzerine Dışışleri’ne girmişti. Şimdi yeniden dönebilmek için yine Gazi’nin emri lazım gelir,” demiş. Hiçbir esasa ve mantığa dayanmayan bu karşılığı, ancak bakanın işi yokuşa sürmesi ve belki engele uğratmak arzusu-na yüklemek gayet normaldi.

Yapılacak teşebbüs Ankara’ya gitmek ve orada Bülent’le fikir alışverişinde bulunarak Bakanlıkta Vedat’a dost olan çalışanlarla da fikir alışverişi yaptıktan sonra çocuğun tekrar Bakanlığa dönüşüne engel olabilecek ihtimalleri önlemekten ibaretti. Bu kararımı Vedat’a söyleyince, onun sevincini gözlerinin içinden okudum; belliydi ki o da bu ihtimallerden korkuyordu. Yalnız bana, “Ah, babacığım, yine mi yolculuk? Yine mi benim için kim bilir ne zorluklara uğrayacaksınız, belki ne kadar onurunuzu kıracak müracaatlara mecbur olacaksınız...” dedi.

Ve gözlerini kapadı, yanaklarından iki iri damla yavaş yavaş kayarak aktı. Hakkı vardı. Bu seyahat ve onun sonuçları, zorlukları, hep onuru kıracak şeylerdi. O kadar emeklerden, nihayet elçilik başkâtibi olarak yetiştirilinceye kadar türlü fedakârlıklardan sonra açıkta kalmış çocuğuna iş bulmak için kapı kapı dolaşan bir baba sıfatıyla yola çıkacaktım. Bu yol beni hangi kapıyı çalmaya götürecekti. Bu ne ağır bir şeydi, ya Rab! Orada ne yapacaktım, ne diyecektim. Özellikle, özellikle de nasıl kabul edilecektim.

Bütün bunları kendi kendime sorarken cesaretimin kırıldığına şahit oluyordum ve belki büsbütün yılmaktan korkarak daha fazla düşünmekten uzak durmaya çalışıyordum.

Bülent ile Fikir Alışverişi - Hasan Rıza'ya Teşekkür - Mustafa Kemal'e Dilekçe - Odamda Bekleyiş

Ankara'da en evvel Bülent'le buluşup görüştüm. O bana Ankara Palas'ta kendi odasının yanındaki odayı hazırlattı ve burada karşı karşıya geçince seyahatin sebebini anlattım. Kendine özgü sessiz tavrıyla dinledikten sonra dedi ki:

“Babacığım, siz istirahat ediniz, kendi kendinize düşünün. Ben de Bakanlığa kadar gideyim, orada işlerimi yoluna koyduktan sonra gelirim, o vakte kadar ben de düşünmüş olurum...”

Pek uzun denecek bir zaman geçmeden geldi. Ne karar verdiğimi anlamak istedi. Bende verilmiş karar yoktu. O düşüncesini söyledi: Her şeyden evvel Hasan Rıza'yı¹⁴⁷ görmenin uygun olacağına karar vermişti. Hasan Rıza genel sekreterdi yahut henüz bu vazifenin asaleten sahibi değildiyse bile o makamı vekâleten işgal ediyordu. Bülent'in zannına göre Hasan Rıza gerek Vedat, gerek Bülent hakkında pek teveccüh sahibiydi; elbette babalarını o şekilde kabul eder ve takip edilecek en uygun yolu, en yetkili kişi sıfatıyla tavsiye eylerdi.

Bülent hiç aldanmamıştı. Hasan Rıza'yı istasyondaki özel dairesinde ziyarete gittik. Bülent beni sekreterlik dairesinde bekledi. Hasan Rıza beni derhâl kabul etti. Hiç unutamayacağım şeylerden biri onun beni kabul edişindeki aşırı kibarlıktı.

---

147 Hasan Rıza Soyak (1888-1970): Türk bürokrat, siyasetçi. Rüstiye'yi bitirdikten sonra İstanbul'da, Vilayet kaleminde devlet hizmetine girdi. 1934-1938 yılları arasında cumhurbaşkanlığı genel sekreterliği görevini yürüttü. (y.h.n.)

Kendi makamını bıraktı, beni en iyi bir yere oturmaya davet ederek küçük bir iskemle çekip karşıma geçti. Güya o ricaya gelmiş, ben ricayı kabul etme mevkiine geçmiş oluyorduk.

Hayatımda yazılarımın bana böyle birçok dostlar kazanmış olduğunu gördükçe uzun uğraşma ve didişme yıllarının büsbütün heba olmadığına hükmediyorum.

Ankara'ya seyahatimin ve kendisini ziyaretimin sebebini pek yoğun bir şekilde söyledim. Bir dakika sessizlikten sonra dedi ki:

“Beyefendi, size ve Vedat’a bir hizmette bulunmak bence pek gereklidir. Onun için serbestçe söyleyeceğim: Bir randevu isterseniz kabul edileceğinizde ve size pek yakın oldukları için müracaatın iyi karşılanacağında şüphe yoktur. Fakat ne zaman kabul edilirsiniz, kendisini yalnız görebilir misiniz, ne şartlar içinde bulursunuz, bunlar sorulmaya değer sorulardır. Sonra bir görüşme, sözlü olarak dile getirilecek istekler, bunlar da türlü şüpheli ihtimallere bağlıdır. Onun için siz bir dilekçe yazınız, bana gönderiniz, ben hemen takdim eder ve neticesini size bildiririm. Bunu vadediyorum.”

Eğer hâl müsait olsaydı, bu güzel vicdan sahibini kucaklayacak ve şapır şapır öpecektim. Beni bir tereddüitten kurtarmış olmakla göğsümden bir kaya parçasını atmış oluyordu.

Sonra teklif gayet makul ve isabetliydi. Teşekkür ederek ayağa kalktım:

“Bülent sekreterlik odasında beni bekliyor,” dedim. “Müsaade ederseniz dilekçeyi yazar onunla size burada yetiştiririm.”

Bu suretle karar vererek veda ettim ve Bülent’i alarak otele döndüm. Bülent Bakanlığa gitti, ben de dilekçeyi yazmak üzere odama kapandım. Bülent dönmekte gecikmedi, müsveddeyi gördü, pek uygun buldu, makinada yazmak üzere tekrar Bakanlığa gitti, beni çok bekletmeden döndü. Makine-

de yazılmış olan dilekçeyi imza ettim. Bülent onu alarak hemen sekreterlik dairesine seğirtti. Tam zamanında yetişmişti. Hasan Rıza da Çankaya'ya gitmek üzereymiş. Bütün bu işler fevkalade bir sürat ve düzen dairesinde görülmüş oldu. Şimdi artık netice beklenecekti. Ne kadar zaman beklenecekti? Belki günlerce, haftalarca beklemek, müthiş bir merak içinde burkularak, sokaklarda bir uyurgezer dalgınlığıyla dolaşarak neticeyi beklemek icap edecekti. Nétice? O da belirsiz... Türlü ihtimallerin beklenebileceği bir şeydi. Beklemenin sonu gelmeyince tekrar müracaat etmek mecburiyeti de muhtemeldi. Bu ihtimali düşünürken kendimde buna yeterli bir kuvvet bulabilecek miydim? Bunu sorarken Yeşilköy'de, kısık dudaklarla, donuk bir benizle, feri örtülü gözlerle kim bilir ne müthiş bir heyecan içinde bekleyen Vedatcığın hayalini görüyor ve kendi kendimi cesaretlendirmek için, "Sonuna kadar uğraşacağım!" diyordum. Evet, sonuna kadar uğraşmak, lakin nasıl? Bunu sorsalardı cevap veremeyecektim. Ne sokağa çıkmaya, ne aşağıya inmeye kuvvet bulamayarak odamda, yapyalnız, bütün zihnimi darmadağınık eden üzüntülerin altında bunalarak, kaldım. Ne kadar bilmiyorum.

Buraya dilekçenin bir suretini alıyorum:

Ulu Gazi'nin yüksekliğine hususi ve şahsi rica.

Büyükülüğünüzden gelen bir cesarettir ki bugün şu satırlarla karşınıza türlü mühim işlerle dolu olan zamanınızın beş on dakikasını işgal edecek hususi ve şahsi bir ricayla çıkıyorum:

Oğlum Vedat ancak lütfunuzun bir eseri olarak Dışişleri mesleğine girmiş ve tarafınızdan ilerlemeye çalışması noktasında yol gösterici uyarılarla Londra elçiliğine gönderilmişti. Orada uzunca bir zaman vazifesini yerine getirdikten sonra askerlik borcunu ödemek üzere Ankara'ya gelmiş ve bu hizmetini de bitirince Bakanlıkta dört buçuk seneyi geçen bir müddet içinde kanuni aşamaları aşı aşı elçilik başkâtipliği mertebesini kazanmıştı. Başta vekil beyefendi olduğu hâlde bütün amirlerinin, ağırbaşlılığı ve ciddiyetiyle, gayret ve faaliyette takdirini kazanmış olan Vedat bu uzun bekleyiş devresini geçirdikten sonra

sahip olduğu mertebeye Prag elçiliğine tayin olunmuş ve o sırada vefat eden elçinin yerine bir başkası tayin edilinceye kadar maslahatgüzarlığa ait vazifeyi de yerine getirmeye memur edilmişti. O zamana kadar hep müsait şartlar dairesinde mesafe kat eden ve orada vazifesini kendisinden beklenen ciddiyet ve başarıyla yerine getiren Vedat, dört aylık bir müddetin ardından bir yıldırım darbesine uğrayarak mahiyet ve önemi bugüne kadar meçhul kalan bir sebeple yeniden Ankara'ya alınmış oldu.

Mahiyet ve önemi malum olmamakla beraber bu yıldırımın senelerden beri başının üzerinde dolaşan ve fırsat bekleyen bir kara buluttan düşmüş olduğundan haberdardık. Kendi nefislerine ait kusurların olumsuz neticelerinden doğan hüsranın intikamını başkalarına karşı haset, hırs, kin hücumları yöneltmekle tatmin etmek isteyenler hayatın her zemininde her vesileyle tesadüf olunan tuhaflıklarındandır. Özellikle haset öyle ateşten bir çemberdir ki en yakın olanları en fazla yakar. Vedat'ın ilclemesini engelleyen bu çemberin nasıl yakın bir yerde aranması lazım geleceğini büyük makamınız, insanlığın üzerindeki dehalarıyla düşünmek zorluğunu düşünmeksizin bulurlar.

Vedat bu darbeye hedef olduktan sonra manen öyle perişan bir hâlde döndü ve bu hâl hayatını öyle bir tehlikeye koydu ki uzun bir müddet onu tedavi etmek lazım geldi. Ve bu tedavi devresinin sade sıhhati için değil mesleki itibarıyla ve adam sıfatıyla gelişimine de faydalı olması için yeni baştan tahsilini tamamlamaya başladı.

Galatasaray'dan pek genç olarak bakaloryasını¹⁴⁸ yapıp çıktıktan sonra evvela Berlin sonra Bern üniversitelerinde üç seneye yakın bir zaman maliye ve iktisat dersleri takip eden fakat işgal senelerinde dönmeye mecbur olarak Cumhuriyet'in ilanına kadar dört seneye yakın bir zaman bankacılıkta beceri kazanan Vedat yazıp söylediği dört lisanla ve zengin ve çeşitli bilgilerle Dışişleri mesleğine tamamıyla hazırlanmış olmakla beraber yüksek tahsilini tamamlamadan bırakmış oluyordu. İşte bu noksanını tamamlamak üzere Prag'dan döndükten sonra Bakanlıkça kazanılmış hakları kanunen korunmuş olmak üzere İstanbul'da üniversitenin Hukuk Fakültesi'ne devamla başladı

ve hakikaten yılmayan bir azim ve çabayla bu sene tahsilini bitirerek mesleğine dönmek üzere hazır oldu.

Vedat gerek vazifesinde gerek bu defa tahsilinde gösterdiği başarıları yaradılışına ait bağışlardan ziyade resmî hayatının ta başlangıcında hakkında ortaya çıkan lütfunuzun büyük güvenine borçludur. Onu daima maneviyatında kuvvete ve cesarete kavuşturan kendisine tahsis buyurduğunuz iltifat ve itimada layık olmak emelidir. Ve etrafını kuşatan hasetin alevlerini körükleyen de budur.

Bugün mesleğine tekrar dönmek üzereyken bu alevlerin yolunun karşısına set çekmeye çalışacağında şüphe etmiyordu. Sizin bir kelimenzden gelecek kurtuluş nefesi o alevleri söndürmeye, o ateşleri küle çevirmeye yeterlidir. İşte memlekete faydalı bir unsur olmak üzere hazırladığı oğlunun varlığını artık hayatta pek az mesafesi kalmış olan bir baba şefkatiyle kurtarmak için büyük makamınızı rahatsız etmeye kadar cesaret bulan beni affediniz ve müsaade buyurunuz sizin dehanıza büyülenmişçesine, tutkuyla hayran olan bu adam büyük saygısını size kadar yükseltsin.

**Müsvettenin Karşısında Bekleyiş - Bir Telefon -
Yeşilköy'ü Arıyorum - Vedat'ın Hâli -
Ankara'dan Hareket Ederken - Dost Nasihatleri -
Uşak, İzmir, İstanbul**

Masanın üzerinde dilekçenin müsveddesi serilmiş duruyordu. O da neticenin ne olacağını benden soruyor gibiydi. Bir aralık onu tekrar okumak istedim. Benliğimden sıyrılarak; benden ayrı bir fert sıfatıyla onu okumak, başkasının üzerinde ondan meydana gelebilecek tesiri tahmin etmek istedim. Süze, süze, her kelimeyi, her cümleyi tarta tarta okuyordum. Birden odamın kapısına vuruldu, “Giriniz!” demeye vakit kalmadan kapı açıldı ve Bülent girdi. Çocuk bugün kaç defa oluyor ki Bakanlıkla otel arasında mekik dokuyordu. Onu ne Bakanlıkta işleri bırakıyor ne ancak otelde hallolunabilecek merakın takibi ihtiyacı salıveriyordu.

Girer girmez, “A, babacığım, ne okuyorsunuz?” dedi. O zaman başımı kaldırdım ve kendi vaziyetimi, hâlimi anlayabildim. İki dirseğimi masanın üzerine dayamış, iki elimle başımı tutmuş, gözlerini önümde duran müsveddenin sessiz üslubunu söyletmek için oraya dikmiş, derin bir dalgınlık içindeydim. Silkindim, Bülent’e, “Hiç!” dedim. O dakikada telefon çaldı. Mutlaka beni görmeye gelen bir ziyaretçi! Aşağıda bekliyor olacak. İtiraz etmeye karar vererek ahizeyi aldım:

“Alo alo!”

İlk önce tanıyamadığım bir ses sordu:

“Halid Ziya Bey?”

“Evet, benim,” dedim.

Cevap verdi:

“Ben Hasan Rıza...”

Yüreğimin boğazıma gelip tıkanıldığını zannettim. Devam etti:

“Dilekçenizi takdim ettim. Pek ziyade üzüldüler. Size selamlar ediyorlar. Rahat olsun, buyurdular. Ve Vedat’ın derhâl mesleğine dönmesi için Bakanlığa isteklerinin tebliğine beni görevlendirdiler. Şu hâlde...”

Aşağısını işitmeye, anlamaya lüzum yoktu, boğularak teşekkürlerimi kırık, bozuk cümlelerle ifade ettim. Bülent’e baktım. Sapsarıydı, gözleri yaşla örtülmüş, dudakları titriyordu. Elimden telefonu aldı, otelin santralına emir verdi:

“İstanbul’u istiyorum. Yeşilköy: 6”

Baba oğul karşı karşıya söz söylemek için kuvvet bulamayarak bütün varlığımızla bizi Yeşilköy’ün elemelerle dolu evine ulaştıracak olan tele bağlanmış bekledik. İkimizde de bir derin hayret vardı. Senelerce süren bir ıstırabın hâlli o derece süratle nasıl nasip olabilmmişti? Çankaya’da cereyan etmiş olması lazım gelen sahneyi hayalen canlandırmaya çalışıyordum. Hasan Rıza münasip bir dakika bulmuş ve dilekçeyi takdim etmiş olacaktı. Sonra dilekçeyi onun elinde görüyordum. Pek büyük bir dikkatle ve kendisine mahsus olan fikir ve derinlikli bakışıyla her satırı süzdüğünü, satırların arasında gizli manalar varsa onları deşip çıkardığını önümde yaşayan bir manzara hâlinde seyrediyordum. İstanbul cevap verdi, Yeşilköy hazırды:

“Alo! Alo!”

Eşimin sesini işittim.

“Vedat’ı istiyorum!” dedim.

“Yanımda! Kendisine veriyorum...” cevabı geldi.

“Babacığım, benim. Ne var?”

Onun tam yüreğinden gelen her vakit ki sesiyle, her vakit ki o tatlı, “Babacığım!” hitabıyla cevabını alınca duyulan üzüntüyü anlatmaya gücüm yetmez. Kesik kesik anlattım. Cevap çıkmadı, telefon kapandı, sonra annesinden öğrendim. Benden haberi alınca cevap veremeyerek elinden telefon düşmüş, başını kanepenin arkasına dayamış ve gözlerini kapayarak, dudaklarında silik bir tebessümle neden sonra annesine haber verebilmiş.

***

Artık Ankara’da yapılacak bir iş kalmamıştı. Serbest ciğerlerle havayı teneffüs ede ede büyük bir gezinti yapmaya karar verdim. Bakanlıktan Vedat’ı pek seven ve bana her vesileyle muhabbet gösteren ileri gelenlerden iki zat vardı ki onları görmek, vakayı anlatmak ve kendilerine veda etmek bir borç hükmündeydi. İkisini de ayrı ayrı, lütfedip bana kadar geldikleri için otelde gördüm. Dilekçeyi onlara okuyarak olayların akışını bütün ayrıntılarıyla hikâye ettim. İkisi de dilekçeyi pek beğendiler. Bu dostların ikisi de ayrı ayrı birbiriyle fikir alışverişi yapmaksızın tahminen şu cümleyle düşüncelerini belirttiler:

“Vedat’ın hiçbir sebep olmaksızın önce Bakanlık emrine alınmak, sonra disiplin kurulunun itirazı üzerine idareten merkeze nakline karar verilmek suretiyle Prag’dan ayrılması sırf bakanın şahsi bir teşebbüsü ve Haydar’ın göz yumması neticesiydi. Vekil bu kararı sanki direnmek mümkün olmayan ısrarlar üzerine aldığını iddia ediyordu. Bu sadece kararı kabul edilebilir göstermek için söylenmiş bir yalandı. Bugün Vedat üç sene süren bir gayret neticesiyle zafer kazanmış ola-

rak dönüyor. Ve Reisicumhur'un bir emriyle, vekilin kininin üzerinden atlayarak Bakanlığa geliyor. Bu, Bakan'a bir darbedir. Bunun öcünü çıkarmak için fırsat bekleyecektir. Bunu önlemek maksadıyla kendisine de bir mektup yazsanız pek münasip olur..."

Bu iki dostun tavsiyesi bu oldu. Ah! Yavrum, sen Yeşilköy'de teşebbüsün mesut neticesini haber alıp da sevincinden gözyaşlarını salıverirken tahmin edebilir miydin ki bu müjdenin sonucu hayatına dadanan uğursuz talihinin en büyük felaketi olacaktır. Bunu ben de tahmin etmedim. Etmeli miydim? Etmek mümkün müydü? Kaderin akışına engel olacak bir tedbir alınabilir miydi?

Düşünülebilen bu tedbir işte, Bakan'a yazılacak olan mektuptan ibaretti. Bu mektubu da yazıp bıraktıktan sonra ertesi gün yola çıktım.

Evvela soyumun kaynağı olan Uşak'a gitmek istiyordum. Burada birçok akraba arasında mesut bir gün ve bir gece geçirdikten sonra yıllardan beri derin bir özlemle hasret çektiğim İzmir'e geçtim. Burada ancak iki gün ve iki gece kalabildim, bir an evvel İstanbul'a dönmek, oğluma kavuşmak, onunla dertleşerek izlenecek bir yol tayin etmek ihtiyacıyla geri döndüm.

**Vedat'ta Değişiklik - İş Başına - Bülent Evlenecek
- Vedat'ın Aracılık Etmesi - Leyla ile Nişanlanıyor -
Düğüne Mâni Olan Bir Facia**

Yeşilköy'de Vedat'ı beş gün içinde tamamıyla değişmiş buldum. Zihninde gizli gizli burgulayan rahatsız edici bir fikrin varlığını hissetmekle beraber onu uzun bir hastalıktan çıkmış, tamamıyla sağlığına kavuşmuş, hatta şakalaşacak, kendisine mahsus kıvrak gülüşleriyle sevinç gösterecek kadar birkaç sene evvele ait neşesini bulmuş gördüm.

Vedat Bakanlığa mağrur, övünülecek, eskisinden çok daha iyi ve mühim bir vazifeyle girince onun, onunla beraber hepimizin zihninden bütün geçmiş günlere ait üzüntülerin geri kalanları da silinmiş oldu. Onu pek seven ve pek takdir eden Numan -ki Bakanlıkta genel sekreter olmuştu- kendi kalemine aldı. Bakanlığın bütün mühim evrakı Vedat'ın elinden geçiyor ve yine mühim kâğıtlar onun güzel kaleminden çıkıyordu.

***

Bu esnada Yeşilköy köşkünde en mühim mesele Bülent'in evlilik işiydi. Amerikalılarla halledilecek bir takım meseleler için İstanbul'da Elçi Şevki'nin başkanlığında, Esat'ın da ikinci başkan olduğu bir heyet oluşturulmuştu. Bülent bu heyetin sekreterliği vazifesiyle İstanbul'a gönderilmişti.

Onunla, tanınmış evlenecek kızlara dair sık sık görüşüyorduk. Hangisinin ismi geçse Bülent karar veremeyen bir

tereddütle susuyordu. Bir gün, birdenbire, elinde bastonu, kolunda pardösüsü, Vedat oturduğumuz odaya girdi. Henüz Haydarpaşa'ya çıkmış ve hemen Yeşilköy'e gelmişti. Şapkasını bir yere fırlattı, elindekileri bırakmaya vakit bulmadan:

“Siz nafile kız arıyorsunuz, ben Bülent'in alacağı kızı buldum...” dedi.

Bunu söylemekte o kadar acele ediyordu ki, Ankara'dan çıkalıdan beri bu cümlelerin hep ağzının içinde fırlamaya hazır olduğu anlaşılıyordu.

“Kim?” diye sordum. Oturdu ve:

“Yunus Nadi'nin¹⁴⁹ kızı,” dedi. Sonra anlattı. Ankara Palas'ta, bilemem ne münasebetle bir eğlencede ona babasıyla beraber tesadüf etmiş, kendisini takdim ettirdikten sonra kızı almış, beraber dans etmişler, büfeye gitmişler, oturup uzun uzun konuşmuşlar. Sohbetinin zeki edasına, bütün hâline öyle tutulmuş ki...

Vedat bunları anlatırken Bülent birinci defa olarak tebesümle dinliyordu. Anladık ki kızı evvelce görmüş olacak. Onu ben de görmüştüm. Hemen karar verdik. Bana bir hareket tarzı tayin ettiler. Türölü tedbirlerle soruşturma yapacaktım. Ben çizdikleri hareket tarzını bir tarafa bıraktım, ertesi gün babasına giderek ziyaret maksadını açıkça, kısaca söyledim. O derhâl kabul etti, anlaşılan Bülent'i tanımış. Yalnız validesinin ve asıl alaka sahibi olan Leyla'nın fikirlerini almak lüzumundan bahsetti. O akşam telefolla haber verdi. Her ikisinin fikri uygun çıkıyordu. Hemen nişan merasiminin yapılmasına karar verdik. Galiba aradan bir hafta geçmedi, bu da yapıldı. Pera Palas'ta bütün akraba, eş, dost huzuruyla pek görkemli bir nişan töreni, âdeta gösterişli bir düğün yapıldı. Yalnız bunda Vedat bulunamadı. O küçük yaşından beri âdeta himayesi altında koruduğu kardeşinin bu mühim işini

---

149 Yunus Nadi Abalıoğlu (1879-1945): *Cumhuriyet* gazetesinin kurucusu, gazeteci, yazar ve siyasetçidir.

de görmüş olmak huzuruyla, hemen işine, Ankara'ya dönme-ye mecbur olmuştu.

Düğünü geciktirmemek istiyorduk. Nişan, İstanbul'da yapılınca düğünün Ankara'da yapılmasına karar vermek doğaldı. Özellikle bu düğünde Reisicumhur da bulunmak arzusunu belirtmişti. Her iki taraf hazırlıkta acele etti, düğünün martın ilk haftası yapılması tespit edildikten sonra davetiyeler gönderildi. Davet edilmedik belli başlı kimse kalmıyordu. Bütün vekiller, münasebette bulunulan milletvekilleri, yabancı elçiler başta oldukları hâlcde clçiliklerin ilcri gelenleri, bakanlıklardan birçok kişiler, bilhassa Dışişleri Bakanlığı ileri gelenleri ve başkanlarıyla iki kardeşin arkadaşları, akraba, dostlar... Bilir miyim? Yüzlerce davetli. Kısaca pek mükellef bir düğün olacaktı. Biz, ana ve baba, Yeşilköy'de çantalarımızı hazırlamış, bizi Haydarpaşa'ya götürecektir vapurun hareket saatine uyacak Yeşilköy treninin vaktini bekliyorduk. Tam bu sırada hiç beklenmedik bir vaka, bir facia oldu. Talih bizi takip ediyordu...

Telefon! İzzet Melih'in¹⁵⁰ sesi... Küçük bir girişten sonra o sırada Ankara'da bulunan şirket görevlilerine bazı evrakı teslim etmek ve düğünde hazır bulunmak üzere yola çıkan Mehdi, eşimin biraderi, yolda trende birdenbire bir kalp krizinden vefat etmiş ve naaşı ilk durulan yere, Polatlı'ya çıkarılmış. Oğlu Emel'e haber verilerek hemen bu akşam hareket edecek olan trenle o da yola çıkıp babasının cenazesıyla meşgul olacakmış...

İzzet Melih bana bu acı haberi verirken ben ne kadar tedbirle cevap verdiğem eşimin işi anlamasına engel olamadım. Zaten ona hakikati söylemekten başka bir çare yoktu. Ardından Ankara'dan telefon oldu. Bu sefer Vedat'ın sesi... Düğün yapılamayacaktı. İcap eden ilanlar yapılmıştı. Yalnız

---

150 İzzet Melih Devrim (1887-1966): Şair, roman ve oyun yazarı. Galatasaray Sultanisi'nden 1906 yılında mezun oldu. Paris'te hukuk eğitimini tamamladı. Halid Ziya Uşaklıgil'in Reji'ye aldığı Fecr-i Ati yazarlarındandır.

Ankara Palas'ta nikâh olacak ve bir büfe verilecekti. Vekiller, pek yakın dostlar... Sınırlı bir daire içinde zevksiz, neşesiz, matem havasıyla dolu sessizlikle geçecek bir iki saatlik bir toplantı...

Vedat sıkı sıkı, "Anneme haber veriniz. O elbette gelemez," diyordu.

Bir yandan biçare eşimi teselliye çalışırken bir yandan Yeşilköy treninin hareketine pek az zaman kaldığı için çantaları açmak, titreyen ellerle eşimin eşyasını çıkarmak lazım geldi. Mutlaka o akşam trenine yetişmek için vapuru yakalamalıydı. O vapurda Leyla ve küçük kardeşi Nilüfer bulunacaktı. Faciayı saklayacaktım. Ve yine o trende bulunacak olan Emel'le yapılacak işi görüşecektim.

Ne heyecan ve üzüntü içinde geçen bir yolculuk...

**Defin - Nikâh ve Düğün - Vedat'ın Neçesi -
Suriye İşleri - Almanya'ya Gidecek -
Vedat'la Bülent Hasta Oluyorlar**

Emel, babasının naaşını alıp Ankara'ya getirecek, hemen o akşam defin merasimi yapılacaktı. Öyleki ertesi gün yapılacak nikâh, cenaze merasimiyle karışmasın...

Bu karar dairesinde her iş yapılabilirdi, yalnız defin, Cebeci'nin çamurlu yollarında, bata çıka türlü zorluklarla dolu uzun bir yolculukla ve karanlıkta yapılabilirdi. Soğuk, yağışlı bir hava... Zifiri karanlık... Kabrin etrafını çeviren otomobillerin ışıklarıyla, biçare Mehdi, toprağa veriliyor. Bu manzara öyle feciydi ki onu hiçbir zaman unutmayacağım... Ne de uzun sürdü! Bütün bu müddet esnasında Vedat, dudakları kısılmış, sapsarı, kabrin yanından ayrılmadı. Elbette Bülent'in oraya gelmesine müsaade etmedik, zaten biraz soğuk algınlığından mustarıptı. Onun ertesi gün zinde bir hâlde bulunması lazımdı.

Her şeyden evvel nikâh merasimi yapıldı. Bunun için Ankara Palas'ın büyük salonunun sol tarafındaki oda hazırlanmıştı. Nikâh için özel olarak yardım edip zahmete giren resmî heyetten başka Reiscumhur tarafından gönderilmiş olan genel sekreter ve başyaver, şahit sıfatıyla bulunan Dışişleri ve İçişleri bakanlarıyla, pek yakın dostlardan birkaç milletvekili ve karşılarında gelin güvey yerlerini aldılar. Bu şekilde meydana gelen heyetin etrafını da akraba ve dostlardan oluşan bir çember ve onların arasında gözlerini dolduran

üzüntü yaşlarını salıvermek mi yoksa dudaklarında beliren sevinç ve haz tebessümüne daha serbest bir inkişaf mı vermek lazım geleceği konusunda şaşkın, Vedat vardı. Benim etrafı dolaşan gözlerim gelinle güveyden atladıktan sonra hep Vedat'ta duruyordu. Onun gözlerinden ve dudaklarından sızan manayı açıkça okuyordum. Küçük kardeşine karşı ta şu kadarcıktan başlayan gözetme ve kóruma vazifesinin bugün en mühim bir safhasında en etkili bir neden olmuştu.

Evlilik! Kaç kere onu da yoklamıştık. Bülent'in evlenmesi meselesi ciddiyetle görüşülürken bir gün onu yalnızca sıkıştırarak demiştim ki:

“Çocuğum, küçük kardeşin evlenmek üzere bulunuyor. Fakat mantiken, kurallara göre sen bu işte ona öncülük etmeliydin.”

Hemen cevap verdi. Pek kesin bir şekilde verilen bu cevabı, elbette aynen değil, fakat manaca tespit edeyim. Dedi ki:

“Babacığım, size birkaç kere söyledim, fakat asıl sebepleri izah etmedim. Bugün düşüncemi daha açık söyleyeyim. Benim yalnızlıktan ne kadar korktuğumu bilirsiniz. Etrafımı hep sevdiklerimle çevrili görmedikçe rahat olamam. Onun içindir ki daima fırsat düşürerek gelir, Yeşilköy'ün aile havasını teneffüs ederim. Hele çocuklara bayılırım. Bütün uzak yakın bize bağlı çocuklarla onların yaşına inerek oynar, eğlenirim. Elbette ben de bir yuva, o yuvada bir eş ve yavrular isterim. Fakat korkuyorum, bana musallat uğursuz bir talih var. Onun hücumlarına göğüs geriyorum. Hıyatta daha neler göreceğim bilemem; eğer bugüne kadar gördüklerime benzeyen şeylere maruz kalırsam benimle beraber o yuvayı, içindekilerle, onun sonuçlarına uğratmak istemiyorum. Eğer güven ve tam bir itimat veren bir hayat nasip olursa o zaman düşüneneğim. Bakınız, siz, yirmi yaşını aşar aşmaz evlenmişsiniz, ufak tefek sendeleyişleri görmezden gelirsek, hayatta pek düz ve daima yükselen bir yol almışsınız, ancak bu ömrün içinde üç acı evlat matemi görmüşsünüz. Kala kala

üç çocuğunuz var, hâlâ onların dertleriyle kavrulup duruyorsunuz. Ya ben, önümde, sizin misaliniz, bütün uygun ayrıntılarına rağmen, o matemlerinizle, o dertlerinizle, durup dururken, ben ki talihimin uğursuzluğuna inanmış bir bedbahtım, nasıl cesaret eder de arkamdan başkalarını da sürüklemeye kalkışabilirim... Hele mesleğimde müsteşarlığa ve dolayısıyla az çok bir refaha varmadan nasıl evlenebilirim?”

Vedat’ın bu düşüncesinden sonra onun evlilik meselesini belirsiz bir geleceğe bıraktık. Bugün, o, neşeyle dolu, mutluktan uçarak, Safveti Ziya¹⁵¹ zamanında protokol dairesinde geçen tecrübelerini oradan oraya koşa koşa o davetliden öbür davetlilere seğirtip, üşenmeyen yorulmayan bir çeviklikle tatbik ederek saatlerce didindi. İki de birde bir kenarda saklanmaya çalışan babasını kolundan tutup salonun ortasına getiriyordu:

“Babacığım! Kaçtır söylüyorum, siz burada duracaksınız; gelenleri karşılayacak, gidenleri uğurlayacaksınız...”

Ben böyle yerlerde, bu türden vcsilelerde silinmek ihtiyacını duyan mizacım gereği yine bir aralık çekilmeye fırsat buldukça o beni saklandığım yerde bulurdu. Tekrar misafirleri karşılama yerine getirir, “Amma yaramaz çocuksunuz,” derdi.

Bir aralık ben onu kolundan tuttum ve gözlerine bakarak:

“Lakin Vedat”, dedim “sen hastasın. Dün gece mezarlıkta, yağmurda, soğukta saatlerce kaldın. Soğuk almış olacaksın. Mutlaka ateşin var...”

---

151 Safveti Ziya (1875-1929): Roman ve hikâye yazarı. Servet-i Fünûn topluluğu yazarlarındadır. *Salon Köşeleri* adlı romanıyla meşhur oldu ve hep bu romanla anıldı. Gazi Mustafa Kemal’in protokol müdürü olduğu yıllarda *Adab-ı Muvaşeret Hasbihalleri* (1927) kitabını yayımlar. Bir yıl sonra da *Dâhilî Teşrifat Rehberi* (1928) yayımlanır. Hariciye Protokol Şefliği ve Teşrifat Umum Müdürlüğü’nün ardından Prag Elçisi olarak atanan Safveti Ziya, bu atamadan iki ay sonra 25 Temmuz 1929’da Büyükdada Yat Kulübü’nde verilen bir baloda kalp krizi geçirerek ölür. (y.h.n.)

O buna ihtimal vermedi.

Bu toplantı bir düğün değildi elbette. Araya giren matem bunun bir düğün olmasına mâni olmuştu. Fakat düğün olmak için tek eksik olan müzikti.

Ankara Palas idaresi ve mutfağı her vesileyle kendisini gösteren kudretinin üzerine çıkmış, fevkalade bir büfe yapmıştı. Yabancılar hariç Ankara'nın bütün kalburüstü şahsiyetleri gelini, güveyi ve onların yakınlarını tebrik ediyorlardı. Bu kalabalığın arasında Bülent'in ani bir matem darbesiyle Yeşilköy'de ağlamakla meşgul olan anacığı eksikti.

Nihayet öğleden sonra merasim bitmiş oldu. Bir aralık Vedat bana geldi:

“Hakkınız varmış babacığım, ben ateşlendim. Allah vere de uzun sürmese. Biliyorsunuz ki dört gün sonra Numan'la beraber yola çıkacağız.”

Almanlarla ticaret anlaşması görüşmelerini idare etmek üzere Numan Berlin'e gidecek ve Almanca bilgisinden dolayı Vedat'ı da beraberinde götürecekti.

Vedat'a bu türden yurt dışında vazife verilmesi olağandı. Bunlardan en mühimi birkaç defa Suriye meseleleri için Fransızlarla yapılan görüşmelerde Dışişleri Bakanlığının temsilcisi olmak vazifesiydi. Bu vesileyle Adana'ya, Mersin'e kadar seyahatler yapmış, en son katıldığı toplantı da Suriye'de yapıldığından Halep'e, Şam'a, Beyrut'a, Lübnan'a gitmiş, bu diyarı da görüp dolaştıktan sonra deniz yoluyla İstanbul'a ve buradan Ankara'ya dönmüştü.

Bu Suriye işlerinde Vedat âdeta bir uzman olmuştu. Bakanlık ileri gelenlerinden bana söyleyenler oldu ki bu vazifelerine dair yazmış olduğu kâğıtlar genç diplomatın iktidarına, günden güne artan kabiliyetine pek parlak deliller hükmündedir.

O akşam treniyle de yeni gelin güvey İstanbul'a dönecekler ve bir müddet Park Otel'de kalacaklardı. Bir aralık bana haber verdiler ki Bülent de o kadar iyi değilmiş, belki de o da ateşlenmiş.

Onları uğurlarken Bülent'e dikkat ettim. O da her şeyde taklit ettiği Vedat'ı bu vesileyle de taklit etmişti. Açıkça görülüyordu ki o da hastaydı.

**Vedat ve Bülent Gidiyorlar - Berlin'den Dönüş -
Güzel Eşya Tutkunluğu - Hediyeye Vermek Merakı -
Babasına Rüşvet - Ankara'da Uzun Bir İkamet -
Bir Fırsat - Belçika'ya Başkâtip -
Terfi Geri Kalıyor - Brüksel'in Cazibeleri**

Yorgunluk, üzüntü şimdi yolda geçecek geçici bir hastalık diye onu uğurladım, otele döndüğümde Vedat'ı ateşler içinde buldum. Uğursuz talihi bu sefer de yine onu takip ederek Berlin seyahatinden alıkoyacak mıydı? O uğursuz talihin ortaya çıkışına o kadar alıştık ki bunu âdeta muhakkak bir olay hükmünde kabul ettim. Ertesi gün ben dönecektim. Vedat'ı teyzesinin ve Bülent'in kayınvalidesinin gözetimine bırakarak büyük bir endişeyle yola çıktım.

İstanbul'da Bülent'i Park Otel'de hasta buldum. Onu vaktiyle büyük bir hastalığında özenle tedavi etmiş olan Dr. Küçük Rifat'ın gözetimine bıraktık. Vedat'a gelince: Ateşi kırka kadar yükselmişken nasıl oldu anlayamadık, belki büyük bir gayretin tesiriyle iyileşti. Ve Berlin seyahati fırsatını kaybetmeyerek Numan'ın eşliğinde, İstanbul'a uğradıktan sonra Almanya'ya hareket etti.

Bülent de Balkan Birliği işleriyle meşgul olmak üzere genç karısıyla beraber Bükreş'e tayin edildi.

Her iki çocuk için ufukta bir ferahlık vardı.

Vedat Berlin'den pek büyük bir neşeyle döndü. Uzun müddet ikamet ettiği ve pek fazla sevdiği bu şehirde işten arta

kalan zamanlarında üşenmeden, yorulmadan dolaşmış, tiyatrolarda, konserlerde, barlarda ve özellikle, evet, özellikle mağazalarda pek eğlenceli, pek zevkli bir ömür geçirerek senelerden beri devam eden seyahat mahrumiyetini doyurmuştu.

Özellikle mağazalarda dedim, onun güzel eşyaya galip gelinemeyecek derecede şiddetli bir tutkunluğu vardı. Bunu daima görür ve bilirdik. Yine bilirdik ki bu alışkanlığı kesesinin bütün müsaadesini kullanarak satın almakla tatmin edirdi. Hatta satın alırken kesesinin gücünü aşan ve babasının kesesine dayanan bir coşkunluğu olurdu.

Dönüşünde birçok eşyayla geldi. Bu satın alma alışkanlığının sebebi neydi? Beğenilen şeye sahip olmak ihtiyacıydı elbette, fakat onda bu sahip olmaktan doğan zevkten daha fazla bir zevk daha vardı. Böyle, hatta para sıkıntısına girerek satın alınan şeylerin büyük bir kısmına geçici bir sahiplikle yetinerek, asıl zevki, onları şuna buna vermekte arardı. Bunu birçok defa türlü türlü vesilelerle tecrübe etmiştim. Hatta zevklerinden birini, Berlin’de henüz çocukken, misafir olduğum ailenin bir weinacht¹⁵² ziyafeti vesilesiyle de görmüştüm.

Berlin’den neler getirmedi! Kol düğmeleri, bilezik saatleri, el çantaları, kravatlar, çoraplar daha bilir miyim neler? Yığın yığın ufak tefek güzel şeyler, bunda şüphe yok. Bunlar ne olacak sorusuna karşı gülerek ve hediyesini alacak olanın memnuniyetini düşünerek cevap veriyordu. Bütün hısımlar, uzak yakın dostlar, evin irili ufaklı hizmetçileri... Bazen cevap veremiyordu. Henüz o şeyin adayı ortaya çıkmamıştı, fakat arayıp bulacaktı. Ben bunların ulaştığı masrafı düşünerek itiraz makamında dedim ki:

“Oğlum, iki aylık geçici bir seyahatten dönerken bu kadar hediye getirmeye lüzum yoktu.”

“Eli boş gelemedim ya...” dedi.

---

¹⁵² Almancada Noel anlamında kullanılan *Weihnachten* sözcüğü “kutsal geceler” anlamına gelir. (y.h.n.)

Buna karşın, “Evet ama kesen de boş gelmemeliydin,” diyebilirdim. Neşesini kırmamak için sustum. Özellikle bana da hediye olarak getirdiği şey pek hoşuma gitmişti. Bu rüşvet, susturmak için yeterli gelmeliydi.

Bu Berlin seyahatinden sonra Ankara’da ne kadar kaldı, hatırlamıyorum. Hatırimda kalan taraf: Onu Bakanlık ileri gelenlerinden birkaçı ilk fırsatta Avrupa’ya iyi bir yere göndermek isterlerdi.

Bu fırsat ortaya çıktı ve Bakan Ankara’da bulunursa belki gene engel olur düşüncesiyle onun ardı arası kesilmeyen seyahatlerinden birinde Şükrü Kaya’nın¹⁵³ kendisine vekâleti esnasında bu fırsattan istifade edilerek Brüksel elçiliğine zaten ulaştığı başkâtip derecesiyle gönderilmesi kararlaştırıldı. Onun bir derece daha terfi etmeye hakkı vardı. Bu hakkından Brüksel’de birkaç ay kaldıktan sonra yararlanacağı da temin edilerek yola çıkarıldı.

Elbette İstanbul’dan geçti ve Yeşilköy’de birkaç gün kalarak, ümitle, neşeyle, saadetle dolu, kim bilir ne kadar zaman görmeyeceği evini, bahçesini, pek sevdiği odasını ve dünyada her şeyden fazla, âdetâ tapınarak sevdiği anasını, babasını bırakarak, fakat güle güle İstanbul’dan ayrıldı.

***

Brüksel hakkında evvelden alınmış hiçbir kararı yoktu. Yegâne karar bize haftada iki kere mektup yazmak sözüyle sınırlı kaldı. Ben de onun her mektubuna cevap verecektim. Bu karara daima her ikimiz de sadık kaldık. Brüksel ikameti esnasında alınan kararlarından bu mektupları aracılığıyla haberdar olduk.

Dünyanın en güzel, en bayındır ve binalarıyla, heykelleriyle, çeşmeleriyle, abideleri ve bahçeleriyle en zengin bir

---

153 Mehmet Şükrü Kaya (1883-1959): Osmanlı Devleti’nin son yıllarında çeşitli devlet görevleri üstlenmiş, Kurtuluş Savaşı’na katılmış, savaşın ardından kısa bir dönem İzmir Belediye başkanlığı yaptıktan sonra Mustafa Kemal Atatürk’ün yakın çalışma arkadaşlarından biri olmuş devlet adamıdır. (y.h.n.)

şehri olmaktan başka Brüksel onun için bir cazibeye daha sahipti. Orada birçok baba dostları vardı, özellikle onu ta şu kadarcıktan beri tanıyan ve seven, âdeta evlerinin bir çocuğu gibi gören Weyl ailesi oradaydı. Bu ailenin varlığı ona en çok korktuğu yalnızlığını mümkün mertebe hissettirmeyecekti.

Gelen mektuplarından anladık ki Brüksel'in başka cazibeleri de bulundu: Evvela elçilik vazifesi Emin Ali gibi kıymet bilen, iyi huylu ve her manasıyla kibar özelliklere sahip bir zat sorumluluğundaydı. Sonra Brüksel'de kendi hesaplarına yahut hükümet tarafından gönderilmiş birçok talebe de vardı. Bunlara karşı, öğüt veren, yol gösteren, koruyucu olmak gibi onun iyilik etmek huyuna pek uygun bir de vazife icat etmesi mümkündü. Bu imkândan öyle geniş bir ölçüde istifade etti ki gençler ona bir ağabey sıfatıyla âdeta tapındılar ve Brüksel'den ayrılırken ağladılar.

Ona yadigâr olarak da hepsi namına pek güzel ve kıymetli bir evrak çantası hediye ettiler. Bu evrak çantası bugün bende saklıdır.

**Brüksel İkametgâhı - Güzel Bir Hayat - Bir Facia -
Anvers Konsolosluğu - Fazla Bir İş -
Terfi Yine Kalıyor**

Mektuplarında sırasıyla kararlarını açıkladı; ona dostları demişlerdi ki: Brüksel’de bir otelde oturmak yahut dayalı döşeli bir daire tutmak hiç doğru değildir. Boş ve pek güzel bir apartman pek ucuz bir kirayla tutulur. Bir büyük mağazadan taksitle eşya alınarak burası döşenir. Dayalı döşeli bir daire için verilecek fazla kiraya karşılık pek kısa bir zamanda bedeli ödenebilecek eşya alınması mümkündür. Yine pek az bir aylıkla pek iyi bir hizmetçi tutulabilir ki aynı zamanda aşçılık eder.

Fikrine pek uygun gelen bu yolu uygulamak üzere aramaya başlar ve hakikaten Brüksel’in pek iyi mahallesinde, hem elçiliğe hem şehrin en güzel parklarından birine pek yakın bir yerde Avenue des Cours’da bir bekâr adamı değil bir aileyi barındıracak kadar geniş, yepyeni apartman bulur ki Türk parasıyla kırk liradır. Bu apartmanın benzeri İstanbul’da mesela Ayaspaşa’da, Taksim’de Nişantaşı’nda ancak yüz liraya tutulabilir. Bir de hizmetçi bulur ki ağırlanacak misafirlere mükellef bir ziyafet verebilecek ustalıkta bir *cordon bleu*’dur.¹⁵⁴ Bu da İstanbul’un alelade bir hizmetçi aylığı karşılığında tutulur. Onun apartmanın üst katında bir odası da vardır, burada geceleri kocasını da barındıracaktır. Eşya meselesine gelince: Bu hiçbir yorgunluğa sebep olmaz. Brüksel’in her türlü eşya

---

¹⁵⁴ Birinci sınıf aşçı.

satan meşhur Bon Marche¹⁵⁵ mağazası müdüriyetiyle tanışır, ona her türlü kolaylığı gösterirler. Dairenin bütün eşyasını, gereçlerini, beyaz takımlara, mutfak bezlerine kadar, kısaca hiçbir noksan kalmayacak surette oradan taksitlerle ödenmek üzere derhâl alır; öyle ki bir hafta içinde lambalarından buzdolabına, pek güzel bir radyoya, elektrik süpürgesine kadar bütün eşya yerli yerine konur ve Vedat böylece her tarafı muntazam, her şeyi mükemmel bir mesken sahibi olmuş olur. Yalnız bir şey gecikir: Salon takımı...

Vedat salonun yeni tarzda olmasına hiç yanaşmamış, yine mağaza müdüriyetiyle anlaşarak bu salon eşyasının müzelerden alınacak eski eşya modellerine benzetilerek imal ettirilmesinde uzlaşmış ve böylelikle ikametgâhı her türlü gereçleriyle yalnız kendisi değil, eğer olsaydı çocuğunu da barındıracak bir hâle geldikten başka pek sanatkârane bir de salona sahip olmuş bulunuyordu. Buna Yeşilköy'den, odasından istediği eşya da eklendi. Bir gün ondan gelen mektupta odasından nelerin gönderilmesi lazım geleceğini öğrendik ve hemen bir Hereke halısı, birçok ipek seccadeler, şallar, muhtelif biblolar, bir eski oturma saat,¹⁵⁶ pek değerli bronz bir büyük vazo, vb.

Ve bu arada hemen bütün notaları iki büyükçe ambara yerleştirilerek bir nakliyat şirketi vasıtasıyla sevk olundu. Bunları ne büyük bir zevkle kendi elimle yerleştirirken hep hayalimde onları Brüksel'e kadar takip ediyordum. Özellikle onun notalarını istemiş olması gösteriyordu ki tekrar musikiye dönmüştür. Sonraları gelen mektuplardan anladık ki onun musiki nefreti tamamıyla ortadan kalkmıştır. Hatta hemen her hafta Weyl ailesinde yemeğe davet edilir ve bütün fertleri müzisyen olan bu ailede müzik duyarlılığı ve gücü alkışlarla karşılanırmış.

---

155 Bon Marché, Fransa'da 1850'lerde kurulmuş olan büyük bir mağazanın adıdır. Dünyadaki ilk büyük mağazacılık örneklerinden biridir. (y.h.n.)

156 Gümüş veya başka madenlerden bir taşla oturtulmuş/yerleştirilmiş saat. (y.h.n.)

Şu hâlde Brüksel’de ikameti, yaşam tarzı, evi, eşyası, ona mesut ve rahat bir hayat temini için yeterliydi ve böylece ondan ilk aylarda gelen mektuplar hep bizi rahatlatacak bir edada olduğu gibi kendisini orada ikametgâhında görüp bize malûmat veren buradan ve oradan dostlar vasıtasıyla öğreniyorduk ki artık maneviyatını bürüyen sislerden sıyrılmış, zevkine, mizacına uygun bir hayata erişmiştir.

Onu mesut eden şeylerden biri’de Bülent’in Romanya’da vazifesinin sona ermesi üzerine Londra’ya tayin olmuş olmasıydı. Bu suretle iki kardeş ikide birde *weekend* tatillerini uçakla Londra ve Brüksel arasında mekik dokumakla ve birbirine misafir olmakla geçirmeye başlamışlardı. Yalnız, gelen mektuplarda bir kurdun yeniden zihnini kemirmeye başladığına dikkati çekecek satırlar oluyordu: Terfi meselesi. Onu Brüksel’e tayin ederken pek hakkı olan terfiyle oyalamışlardı, fakat kim bilir buna engel olan bir parmak işte aylar geçmekte olduğu hâlde bu sözün yerine getirilmesini engelliyordu.

Bu sırada bir facia oldu ve bu onu hem bir yandan pek ziyade yordu, hem bütün maneviyatı üzerinde kötü bir tesir bıraktı. Anvers’de konsolos olan zat hiç beklenmeyen bir zamanda pek fazla miktarda uyku ilacı alıp hastalanarak birkaç gün içinde acı bir şekilde vefat etti.

Bakanlık, Anvers konsolosluğunu kapatmaya karar vererek konsolosluğa ait görevlerin Brüksel elçiliğinde yürütülmesini uygun buldu. Bu zor ve mühim işin düzenlenmesi de Vedat’a yüklendi. Vedat her şeyden evvel henüz can çekişen biçare adamın son saatlerinde bulunmak, vefatı sonrası onun cenaze işleri, memlekete sevki, her türlü araçtan mahrum kalan eşiyle kızının perişan vaziyetinde icap eden yardımın yerine getirilmesi gibi işleri düzenlemek, bir yandan da gerek konsolosluğun, gerek şahsi işlerin tasfiyesini temin eylemek mecburiyetinde bulundu. Her safhasında başka bir güçlüğü galip gelme kuvvetini icap ettiren bu vazife haftalarca sürdü.

Vedat her sabah erkenden kalkar, seri bir trenle Sirkeci'den Yeşilköy'e gidercesine, Brüksel'den Anvers'e geçer, öğleye kadar bu işlerle meşgul olur, öğle yemeğine Brüksel'e evine gelir, öğleden sonra vaktini elçiliğin işlerine tahsis ederdi. Nihayet bu iş bitti, fakat Anvers konsolosluk işleri Brüksel elçiliğine intikal etti ve bunlarla meşgul olmak mecburiyeti de daima gecikmeye uğrayan bir özel memur tayinine kadar, yine Vedat'ın omuzlarına yüklendi.

Biçare adam son günlerde kendisinden geçmekle beraber ruhunu teslim etmesi günlerce sürmüştü. Vedat buna dair yazdığı mektubunda: “Ah, babacığım! Babacığım! Ne çirkin, ne müthiş, ne görülmeye dayanılamayacak bir manzara... Hem ölü, hem yaşıyor. Belli ki vücudunun her zerresi hayata bağlı kalmak için mücadele ediyor. Yalnız tamamıyla ölü olan, şu-uru. Bu acı manzarayı asla unutamayacağım...” diyordu.¹⁵⁷

---

157 Halid Ziya Uşaklıgil, *Bir Acı Hikâye*'nin *Son Posta* gazetesindeki tefrikasını 40. bölümde kesmektedir. Bunun sebebini de şöyle ifade etmektedir: [İhtar: Bir yandan siyasi vaziyetin günden güne artan önemine, bir yandan da kâğıt buhranından dolayı matbuat sütunlarının darlığına binaen bu yazıları tefrika olarak takibe muvafık nazarıyla bakmadığımdan, şimdilik burada kesmeyi tercih ediyorum. **H. Z. Uşaklıgil**]

Brüksel'den Soğuyor - İki Ağabey - Bir Vaat - Terfi İşi - Tiran'a Gidiyor - Eşyası - Ankara'da Ev Hayali

Bu olay, terfi işinin bir türlü gerçekleşmemesi, konsolosluk işleri için memur gönderilmesinin türlü bahanelerle gecikmesi Vedat'ı günden güne ümitsizliğe sevk ediyor, ondan gelen mektuplar birbirinden daha acı oluyordu. Açıkça görüyordum ki Vedat Brüksel'den soğmuştur; belki bütün evini, eşyasını, o büyük bir çabayla kurulmuş güzel hayatı hep oldukları yerde bırakarak başka bir yere nakli mümkün olmazsa, hatta tekrar Ankara'ya dönüşü tercih edecektir. Bu ruh hâlini açıktan açığa söylemiyordu, fakat ben satırlarının arasından, babalık bağının keskinleştirdiği farkındalıkla bunu okuyordum.

Nihayet bir gün...

Hikâyeye devam etmeden evvel sırası gelmişken bir küçük paragraf açmaya lüzum var:

Vedat'ın Ankara'da birçok çekemeyenlerinden, ona kin taşıyanlardan, kısaca şu ve bu sebeple düşmanlarından başka Bakanlıkta birçok da dostları vardı. Onu takdir eden, kendilerine bir rakip, bir engel saymayan, meziyetlerini görüp candan ona bağlı olan arkadaşlardan, müdürlerden başka Bakanlığın iki büyük kişisi vardı ki kendisine daima ağabeylik etmişlerdi. Bunlardan biri Numan, diğeri Ali'ydi.¹⁵⁸ Her ikisinden de tekrar tekrar Vedat hakkında öyle güzel tanıklık-

158 Mehmet Emin Ali Türkgeldi (1890-1955): Mabeyn-i Hümayun Başkâtibi ve yazar Ali Fuat Türkgeldi'nin oğludur. Galatasaray Lisesi ve ardından Paris Siyasal Bilgiler Okulu'nu bitiren Türkgeldi, 1937-1938 yılları arasında Tiran elçiliği de yapmış önemli bir Türk diplomatıdır.

lar, öyle takdir sözleri dinledim ve bunların delillerine öyle vesilelerle şahit oldum ki her ikisi için daima minnettarım ve müteşekkirim.

Fakat asıl minnettar ve müteşekkiri olan bizzat Vedat'ın kendisiydi. Numan'ın her hastalığında, her ameliyatı zamanında, Vedat da sanki onunla beraber hastalanırdı.

Vedat henüz Ankara'da iken bir defa Ali ona şaka tarzında:

“Ben bir yere elçi olursam, benimle beraber gelir misin?” demişmiş. Belki şaka, belki ciddi olan bu soruya Vedat, derhâl, “Elbette!” cevabıyla karşılık vermiş.

Ne zaman ki Ali'nin Tiran elçiliğine tayini kararlaştırılır, aralarında geçen bu konuşma onun hatırına gelir ve razı olacağına ihtimal vermemekle beraber o konuşmayı hatırına getirerek, “Tiran'a da gelmezsin ya...” tarzında bir şeyler yazar.

İşte Ali'nin bu mektubu Vedat'ın yukarıda tasvir ettiğim ruh durumu zamanına denk gelir. O, kendisini artık bunaltan Brüksel'den kurtulmak için bunu en müsait bir fırsat görerek hemen telgrafla razı olduğu cevabını verir. Bu cevabı verirken yahut onu takip eden bir mektupla da hâlâ gecikmeden kurtulamayan terfî meselesini hatıra getirmekten geri durmaz.

Hakikaten Brüksel'e tayin edilirken vadolunan bir şeyin artık Brüksel'i Tiran'a feda ederken yine engele uğratılmasına ihtimal verilemezdi.

Bütün bu iş böyle gerçekleştikten sonradır ki Vedat bana yazdı ve bu kararının gerekçelerini uzun uzun izah etti. Bu sebeplerde ne kadar ikna kuvveti olursa olsun beni hep Brüksel-Tiran karşılaştırması yapmaktan vazgeçiremiyordu; fakat artık bence oldubittiye karşı itiraz edemeyerek, çaresiz, olur cevabını vermekten başka yapılacak bir iş yoktu.

O karşılaştırmayı benden ziyade Vedat'ın bizzat kendisi yapmış olacaktı elbette, bizim ikimizden başka elçi Ali de yapmış ve Vedat'a Brüksel'i terk ettirerek Tiran'a gitmek teklifinde bir hata yapmış olması ihtimalinden üzülerək Ankara'da bulunan kızım Bihin vasıtasıyla benim fikrini öğrenmeye lüzum görmüştü. Fikir alışverişi iş olup bitmeden evvel gerçekleşseydi, bilemem, benden ne cevap alınırdı. Ali'nin diğerk bir üzüntüsü daha oldu ki tesir itibarıyla pek büyük bir önem taşıyordu. Vedat'ın Tiran'a nakline razı olması gibi mühim bir feragatine karşın ne zamandan beri sürekli geciktirilerek bir türlü neticeye varamayan terfi hakkının bu vesileyle temini ısrarla imkân kazanacakken nasılsa artık bu işin muhakkak halledileceğine emniyet ederek ısrara lüzum görmediği için Brüksel'e, kuru bir vaat ile giden Vedat, Brüksel'i Tiran'a gitmek üzere terk ederken yine böyle kim bilir ne kadar bekleyişten sonra yerine getirilecek olan bir vaatle yetinmek mecburiyetinde kaldı?

Brüksel'den alakasını keserek burada elçiyle görüştükten sonra beraber yola çıkmak üzere Vedat birkaç gün için Yeşilköy'e, bizim aramıza geldi.

Çocuğa karşı yapılan işin yanlışlarından söz etmek doğru olamazdı. Aksine onu onaylayan bir lisan kullandık ve cesaret verdik. O da bize Brüksel'de işlerini nasıl hallettiğine dair ayrıntılar verdi: Evinde ne kadar eşyası varsa bunları kendi nezareti altında sandıklara yerleştirmiş, Menkes namında büyük nakliyat ve eşya muhafazası ambarlarına naklettirmişti. Bunlardan yalnız Yeşilköy evinden kendisine gönderilmiş olan pek güzel ve pek zengin bir çatal bıçak takımını ki çerez vesaire gibi ayrıntıları da içeriyordu, bir miktar yatak takımını, Prag'da olduğu gibi Brüksel'e tayin olununca Londra terzisinden ısmarlayarak getirttiği bütün elbiselerini, bir takım resim ve bibloları, bu arada Prag'da aldığı ve kim bilir neden pek sevdiği, düşmek üzere olan bir yaralı genci tasvir eden bronz heykeli ve diğerk ufak tefeği bir sandığa yerleştirmiş ve

elbette sigorta ettirilerek, radyosuyla beraber, Tiran'a sevk edilmek üzere Menkes müessesesine bırakmıştı. Daha sonra ne olacağına karar verilerek Brüksel'de bu müessesede kalan eşyanın ayrıntılı dökümünü içeren defteri görünce hayretler ettim. Neler yoktu ya Rabbi... Çocuklarıyla beraber bir aileyi barındıracak kadar her türlü gerekli eşyayla, mükemmel bir ev ancak bu derece kurulabilirdi. Bunun hakkında kendisiyle görüşürken gülerek dedim ki:

“Eşya hazır! Yalnız ortada ev yok...”

O da gülerek hemen cevap verdi:

“Bülent size anlatmadı mı? Ortada ev yok amma düşüncesi mevcut. Düşüncesi mevcut olduktan sonra kendisinin meydana gelmesine hiçbir engel kalmaz. Tek bir engel olabilir: Para... Onu da düşündük. Yakında bu eşyanın bedeli ödenmiş olacak. Şimdi Tiran'da ev kirasından, hizmetçi aylığından filan kurtulunca, hayat da nispetle çok daha ucuz olacak, ben de sözleşmelerimin kalanını pek az zamanda halletmiş olacağım, sonra...”

Düşüncesini anlattı. İki kardeş bu defa Avrupa'da ikamet müddetini bitirdikten sonra kendi arzularıyla Ankara'da ikamet müddetini uzattıracaklarmış, ta ki müsteşar derecesine çıkıp hatta bir iki sene daha o sıfatla Bakanlıkta kıdem kazanalar... Ve bu müddet zarfında da Ankara'da bir apartman, daha doğrusu, bir bodrumla iki kattan ibaret apartman tarzında kendilerine mahsus bir ev... Bunun planı bile hazırды. İki kardeşin burada nasıl yerleşecekleri bile şimdiden kararlaştırılmıştı. Bu hülyayı bana kabul ettirmek için hep gülerek, sanki bir şaka yapıyormuşçasına anlatıyordu. Bu apartman yaptırmak fikrinin onlarda, özellikle Vedat'ta nasıl doğduğunu açıklamak için yeri gelmişken bir hikâye anlatmak isterim.

**Para Zıyanları - Vedat'ın Müdahalesi - Tasfiye -
Arsa, Bina - Bir Ad Bulmalı - Şairane Bir Timsal -
Güzel Bir Teklif - Vedat'ın Hediyesi**

Karıkoca ikimizin aileden kalma elimizde neyimiz varsa, buna ek olarak o zamana kadar elli seneye yakın çalışma hayatımdan ne artırılabilmişse; Umumi Harp¹⁵⁹ birden patlayıp, onu takip eden mütareke ve sulh devrelerinde çeşit çeşit buharlar da gelip her şeyin düzenini bozunca, çöküp dağılmaya başladı. Bu öyle bir hâdise idi ki herkesi, herkesten ziyade beni şaşırttı. Ve bütün, idareyle en büyük kısmı düzenli bir şekilde devam etmiş olan uzun bir hayatın emek mahsulleri birbiri ardınca heba oldu. Kalan küçük bir parçanın, hep gerçekleşmesine ihtimal olmayan kurtuluş ümitlerine kapılarak boş kalmakta devam eden babasının inadına kurban gideceğine dikkat eden çocuk nihayet şu kalan parçayı olsun kurtarmak için dikildi. O sırada Yeşilköy'de bulunan Vedat bütün gayretini topladı. Gözlerimizi kapayarak her şeyden evvel elde bulunan parayla gelir de getirecek bir bina inşasını düşündü. Fakat ncrede, nasıl?

Bu sorunun cevabını bir gün Vakıflar İdaresi'nin bir ilanı vermiş oldu. Türk-Alman Yurdu için Türbe'de belediye karşısında bulunan ve hemen hepsi Emlak Bankası'na intikal etmiş olan büyük arsanın bir tarafında Vakıflar'a ait olan bir parça, müzayede ile satılığa çıkarılıyordu. Vedat derhâl teşebbüse girişti ve sırasıyla müzayede aşamalarını takip ede-

---

¹⁵⁹ Birinci Dünya Savaşı.

rek nihayet bu parçayı annesinin namına satın aldı. Bu arsa, bilemiyorum, hangi asırda hangi padişahın saltanat zamanında kapağası¹⁶⁰ rütbesinde bulunan Sinan Ağa namında hayırsever bir adamın, yanında bir mekteple inşa ettirdiği artık izi kalmamış bir cami yeri ve arkasında bir bahçe yerinden oluşuyordu. Arsa satın alındıktan sonra mimar bulunması, inşa için belediyeden kaynaklanan zorlukların ortadan kaldırılması, nihayet izin alınabilen binanın planı, kısaca bütün ayrıntılar, daha sonra inşaata nezaret, Vedat'ın çırpınmasıyla halledilip sonuçlandırıldı. Hep:

“Bahacığım! Elde bu bulunsun... Ne olur ne olmaz...” derdi.

Nihayet bina vücuda gelince bir mesele meydana çıktı; buna bir ad bulmak.

Ben: “Yokuşbaşı” adını teklif ettim. Çocuklar güldüler, alay ediyorum zannettiler. O zaman izah ettim, dedim ki:

“Bunun herkes için bir manası var. Bina tam Dizdariye yokuşunun başındadır. Biraz önüne, ardına bakanlar derhâl bu adın sebebini anlarlar. Benim için de birbirine gizli ipliklerle bağlı iki manası var. Pek iyi bilmezsiniz. Ben on iki yaşından başlayarak yirmi yaşına kadar çocukluğumun ve ilk gençliğimin bir uzun kısmını İzmir’de aile evlerinden Yokuşbaşı’nda bulunan bir evde geçirdim. O senelerimin en tatlı ve en acı, heyhat, tatlısından çok daha fazla acısı bu Yokuşbaşı evine aittir. Bu bina da zor bir hayatın nefes alınacak, yorgunluk dinlendirecek bir noktasında, bir yokuş başındadır. Hayalimde çocukluğumun Yokuşbaşı’sıyla hayatımın son durağını teşkil eden bu Yokuşbaşı’nı birbirine bağlayan bir bağ var. Şimdi bunun bir de nasıl gizli ipliklerle diğer bir hatıraya bağlandığını söyleyeceğim. Bunu şairane, hatta filozofça bularak yine güleceksiniz. İzmir’den İstanbul’a’

---

160 Saraydaki ak ağaların başı, Enderun ve Hümayun dairesinin yönetimiyle görevli kimse. (y.h.n.)

Tütün İnhisarı Şirketi'ne¹⁶¹ tayin edilerek geldiğimi biliyorsunuz. Akşamları idareden çıkınca genellikle tramvaya binerdim. O zaman tramvaylar Voyvoda Caddesi'nden kalkar, bugün Bankalar Caddesi'nde Okçu Musa Yokuşu'na doğru çalakamçı tırmanır, bin türlü zorluk içinde bu tarihte daha dik olan yokuşu zar zor çıkardı. Tramvay arabalarına dört at koşulur, vatmanın elinde uzun bir kamçı, biçare hayvanlar eza ve işkence ile bu yokuştan ağır yüklerini sürüklemeye mecbur edilirdi. Nihayet yokuşun başına, Altıncı Daire önüne varılır ve ancak burada öndeki iki hayvan çözümlenerek tekrar başlamak üzere aşağıya sevk olunurdu. Bu, hayvanlar kadar görenler için de bir ezyadı.

Yokuşun başında bu dinlenmek noktasında hayvanlar bir halas soluğu alırken ben de geniş bir nefes alırdım. Bir gün..."

Vedat: "Anladım baba, pek şairane bir netice vereceksiniz."

"Dur," dedim, "daha bitmedi. Bir gün böyle yokuşu tırmanırken yokuşta bir manda arabasına tesadüf ettik. Arabaya gayet büyük bir fabrika kazanı yerleştirilmiş ve üç çift manda koşulmuştu. Yük o kadar ağırdı ki altı manda bu dik yokuşu çıkmakta pek ziyade zorluk çekiyorlardı; nihayet bir nokta geldi ki, bu güçlü hayvanların mecali kalmadı, fakat mecalin iflasına karşılık azmi, inadı devam ediyordu. O vakit dizüstü kapandılar ve son bir gayret hamlesiyle, böyle dizkapaklarına tutunup omuzlarına kuvvet vererek tekrar arabayı yokuşun başına nefes alınacak noktaya doğru sürüklediler... İşte, Vedat senin ne olur ne olmaz diye düşündüğün bu bina, bence uzun bir didinme hayatının mesai yokuşunun bir nefes alma noktasını teşkil edecektir."

---

161 Çeşitli madde ve ham maddelerle ilgili tekellik görevini yürütmesi amacıyla 1862 yılında "İnhisar" adıyla kurulan kuruluştur. 1883 yılında Osmanlı Devleti, dış borçları nedeniyle tütün tekeli ayrıcalığını yabancı sermayeli Tütün Rejisi'ne devretti. Tütün tekeli uzun yıllar bu şirket tarafından işletildikten sonra, 1925'te millileştirildi. İnhisar İdaresi olan adı, 1946 yılında TEKEL Genel Müdürlüğü yapıldı. (y.h.n.)

Bu söze: “Sizin ve bizim!” diye karşılık verdi. Sonra Vedat ilave etti:

“Pek güzel! Fakat bunu kimse anlamayacak. Buna dair bir makale yazıp binanın kapısına yapıştırmalı ki... Ben başka bir ad teklif edeceğim. Biz bu binanın yerini Vakıflar’dan aldık. Burada Kapağası Sinan Ağa bir cami, bir mektep filan yaptırmış; pek çok para sarf ettiğine hâlâ duran duvar temelleri şahitlik ediyor. Bu temellerden bir parçayı yıkmak lazım geldi, mümkün olmadı. Bugün bu hayır sahibi zatın hâtırası büsbütün siliniyor. Onu yeniden canlandırma vazifesi eserine sahip olan bizlere aittir. Onun için binaya: Sinanağa daireleri diyelim.”

Hep birlikte çocuğun bu teklifini kabul ettik.

***

Çocuk dünyada herkesten fazla sevdiği kardeşini evlendirmiş ve her vakit korktuğu ihtimallere karşı da aile için bir sığınma yeri meydana getirmişti. Bir gün yine Yeşilköy’deyken konuşuyorduk, bir aralık gülümsedi, onun ara sıra söyleyeceğine öncülük eden tuhaf bir gülümsemesi vardı, onlardan biriyle dudakları kıpırdandı ve anasıyla babasına bakarak, “Artık,” dedi, “oğlunuzu evlendirdim...”

Bülent’ten bahsederken ara sıra onun için bize “Oğlunuz,” derdi.

“Binanızı da yaptırdım, şimdi...”

Sustu ve birden tebessümü silinerek gözleri bulandı. Ne düşündü, ne demek istedi? Ah bedbaht çocuğum, sen ki hayatta eline geçen fırsatların hiçbirinden istifade edemedin, o kadar özene bezene meydana gelmesine hizmet ettiğin bu nefes alınacak noktayı da bizlere acı bir hediye olarak bırakıp aramızdan gitmeli miydin?

**Tiran'a Varış - Arnavut Dostları -
Memleketin Parçalanmasına Üzüntüleri -
Arnavutluk'ta Uzun Gezintiler - Sınır Ötesi Gezintiler
- Draç'ta Deniz Âlemleri - Elçiliğin Ziyafetleri -
Vedat Toplantılarda**

Tiran'a sağ salım ulaştılar. Deniz yoluyla İstanbul'dan Brindisi oradan Bari'ye, bir gece bu güzel şehirde kaldıktan sonra ertesi gün vapurla Draç'a ve oradan otomobille Tiran'a kadar bu yolculuk pek uygun şartlar dairesinde gerçekleşmiş. Fakat Vedat'ın sözüne daima sadakat göstererek haftada iki kere yazdığı ayrıntılı mektuplardan anlaşıldı ki asıl uygun şartlar Tiran'da ikamet başlangıcından itibaren gerçekleşmiş. Vedat'ın bu haberleşme sadakati daima evle, evdekilerle bağını yaşatmak, özellikle mektup yazarken karşılık görmek ihtiyacını temin etmek arzusundan doğuyordu.

Tiran'ın, artık göre göre bıkmış, usanmış olduğu Avrupa şehirlerinden başka hâli, asıl Arnavut hayatının yanı başında gelişmeye başlayan bayındırlık başlangıcı onda her şeyden evvel pek hoşlanılacak bir tesir yapmış, hele elçilik binasını bir küçük saray diye nitelendiriyordu. Eşyası da hiç beğenilmeyecek şeylerden değilmiş. Hatta bana elçiliğin bir de resmini yolladı. İkinci katta bir geniş taraçaya bakan yatak odasını işaret ederek...

Onu her şeyden ziyade, hemen ilk günlerden itibaren Tiran'a ısındıran orada bulduğu cemiyet oldu. Bu cemiyet Türkiye'de uzun müddet yaşamış, milletvekilliği yapmış, muh-

telif mevkilerde vazife görmüş kişilerden yahut onların evlat ve akrabasından ve Türklük hakkında muhabbetlerini, kalbî bağlarını kaybetmemiş şahsiyetlerden oluşuyordu. Bunlarla derhâl pek yakından ve pek dostça münasebet meydana gelince kendisini sanki vatanından ayrı düşmemiş sanıyor ve mesela Brüksel’de olduğu gibi yalnızlığın hüznü içinde bulmuyordu. Burada hemen herkes Türkçe konuşuyordu ve Türkiye’deki fikir hareketlerini takip ediyordu. Aralarında babasının eserlerini okuyan ve onun hakkında muhabbet duyan birçok önemli kişi vardı ki bunlar Vedat için pek dost oluvermişlerdi. Bu önemli kişilerin başında bizzat Kral Zogo¹⁶² geliyordu. Gençliğinde, İstanbul’da tahsil hayatında eserlerimle meşgul olan Kral daha ilk kabul töreninde Vedat’a fevkalade, âdeta resmîyetin izin verdiğinin üzerinde iltifat etmiş ve asil yaratılışıyla, zekâ ve faaliyetiyle, ciddi iş ve hareketleriyle, hakikaten pek seçkin bir hükümdar olan Kral Zogo, Vedat hakkında her vesileyle sevgisini sık sık göstermişti.

Böyle ilk izlenimlerinden itibaren yaratılışına pek uygun gelen Tiran ikameti Vedat için başka cazibeler de hazırlıyordu. Bunlardan biri otomobil gezileri oldu. Bütün hayatının en küçük ayrıntılarıyla beraber bu gezilerini de mektuplarında hikâye eden Vedat’la beraber, ben de o hayatı bütün safhalarında yaşıyor ve bütün gezilerine hayalimde katılıyordum.

Elçilik için hemen Amerika’dan getirtilen bir Packard’la, daha evvel o gelinceye kadar kira ile tutulan bir arabayla, bütün Arnavutluk’u dolaştı. Harbi Umumi’den sonra galiplerin, özellikle Fransızların, bencil ve öyle olduğu için sonuçları itibarıyla hakiki bir barışın kurulmasına engel teşkil etmekte devam eyleyen kör siyaseti neticesiyle müstakil Arnavut-

---

162 Ahmet Muhtar Bey Zogoğlu (1895-1961): 1924-1928 yılları arasında Arnavutluk Devlet Başkanı, 1928-1939 yılları arasında I. Zog adıyla Arnavut kralı olan siyasetçi ve devlet adamı. Eğitimini sürdürmek üzere on yaşında İstanbul’a gelip 1906 yılının sonbaharında Galatasaray Sultanisi’ne kaydolmuş ve bu sürede II. Meşrutîyet’in ilanına, 31 Mart olayına, Hareket Ordusu’nun İstanbul’a girişine ve II. Abdülhamit’in tahttan indirilmesine tanık olmuştur. (y.h.n.)

luk'a daracık bir daire çizdikleri parçada yalnız isimlerini tanıdığı şehirleri, kasabaları, dağları, gölleri, bu arada İşkodra Gölü'nü birer birer, uzun uzun dolaştı ve bu gezilerden hep mesut, neşeli, bütün geçmiş yılların üzüntülerinden sıyrılmış bir ruhla dönüyor; yalnız Arnavutluk yurdunun bu derece daralmış olmasına, onun halis Arnavut hamuruyla yoğurulmuş topraklarından pek mühim parçaların hep Fransız siyaseti inadıyla, şuna buna ithaf edilmiş bulunmasına belki Arnavut kalbi kadar sızlıyordu.

Bu gezilerin bir kısmı Arnavutluk' haricinde, hududu geçmek ve Yugoslavya'nın yakın taraflarında dolaşmak suretiyle gerçekleşiyordu. Hele müsait mevsim gelip de Draç'a kadar uzanmak ve burada deniz sefalarından istifade etmek imkânı olunca bu gezilere pek büyük bir cazibe katmış oluyordu. Draç deniz âlemlerinin en hoş kısmını da burada gerçekleşen toplantılarda birçok dostlarla görüşmek fırsatı teşkil ediyordu.

Vedat için Tiran hayatının en oyalayıcı şeylerinden biri elçiliğin kabul törenleri ve ziyafetleriydi. Vedat'ın başlıca meraklarından biri ziyafet tertibiydi, bu merak onu hatta aşçılığa kadar sürüklemişti. Avrupa seyahat ve ikametleri esnasında gördükleri ve yedikleriyle, sonraları aşçılığa dair kitaplarla bu aşçılıkta o kadar ustalık kazanmıştı ki bizlerle beraber bunun sonuçlarını görenler daima hayrette kalırlardı. Bir güzel tesadüf eseri olarak o sırada Tiran'dan ayrılan pek merak sahibi bir elçiden, Romanya elçisinden açıkta kalan, Tiran'da emsaline tesadüf edilemeyecek derecede usta bir şef, yine pek zeki *maitre d'hotel*¹⁶³ bulan Türk elçiliği artık bütün diğer elçiliklerin rekabet edemeyecekleri derecede mükellef ve mükemmel ziyafetler vermeye başladı; Tiran'ın yerli yabancı muhitlerinde o derece parlak bir tesir bıraktı ki elçiliklerden birkaçı verecekleri ziyafetler için Türk elçiliğinin şef ve *maitre d'hotel*'inden istifade eder oldular. Vedat bu ziyafetler için Fransa'dan ve diğer iyi şarap imal eden memleketlerden

---

163 Şef garson.

muhtelif şaraplar da getirterek elçilikte pek zengin bir *cave*¹⁶⁴ meydana getirmişti.

Vedat'ın bu vesilelerle şöhreti, özellikle toplantılarda neşesi, nükteciliği, hareketli tavırları, pek iyi dans edişi, her zeminde içtenlikle, teklifsizlikle konuşması, onu resmî ve hususi yerli ve yabancı toplantılarda Tiran cemiyetinin en ziyade sevilen gençlerinden biri yapmıştı. Hele musiki mahareti yabancı elçiliklerde onu pek aranan bir unsur hâline getirmişti. Buna dair birçok hikâyeleri Elçi Ali'den dinledim. Bir tanesini nakledeceğim.

---

164 İçki mahzeni.

**Musiki Âlemleri - Arnavutluk İçin Sevgisi -
Kara Bir Bulut - Bülent'in Terfisi - Uğursuz Talih -
Yine Eşya Kazası - Küçük Heykel**

Macar ordusu subayıyken istifa ederek Arnavutluk Kraliyet Sarayı Başkomutanı olan zat ki pek iyi bir piyano üstadıymış, ikametgâhında verdiği bir özel ziyafette Vedat'la beraber bir dört el icrasını teklif etmiş ve hangi eseri arzu edeceğini sormuş. Hiç görmediği parçaları ilk görüşte okuyarak pürüzsüz bir surette icra etmekle harika nevinden bir kabiliyet gösteren Vedat, o gece de hiç tanımadığı bir dört el eserini öyle bir kolaylıkla icra başarısını gösterir ki, hazır bulunanlar hayran olurlar. Ve General'in eşi de pek usta bir kemancı olduğundan, yine Vedat'ça hiç malum olmayan bir parçada kendisine piyanoyla eşlik etmesini rica eder. Bunda da *accompagnateur*¹⁶⁵ ustalığı sabit olunca dinleyenlerden Alman elçisi, hemen bütün Almanlar gibi müzisyen olan bir zat, Elçi Ali'ye yaklaşıp, “Yazık!” der. “Vedat Dışişleri mesleğine gireceğine bu musiki kabiliyetlerini takip etseydi, [sanatla beraber paraya da önem vererek] pek büyük bir şöret alır ve pek çok para kazanırdı.”

Bunu bana söyleyen Elçi Ali hikâyesini bitirdikten sonra, “Keşke öyle yapsaydı...” diye ilave etti ve içini çekti...

Arnavutluk ikametinin Vedat'ta meydana getirdiği iyi tesirlere tanıklık eden mektuplar art arda geldikçe bizde de Tiran işinden ilk önce doğan endişeler siliniyordu. Görüyor-

---

¹⁶⁵ Çalana ve okuyana eşlik etme. (y.h.n.)

duk ki Vedat o hayatı, o muhiti, orada edinilen dostları seviyor, onlar hakkında ruhunda bir sıcaklık duyuyordu. Sık sık memleketin güzelliklerinden, bu zeki ve faal kavmin yaşayışından, memleketin imar ve ilerlemesi uğrunda yorulmadan, durmadan didinmesinden, Kral'ın ciddiyet ve haysiyet dairesinde mesaisinden, bütün hükümet organlarının ırka bir gelecek temini maksadıyla varlıklarını adanmış olmasından hep övgüyle bahseden mektuplarını aldıkça kendi kendime, "Beyhude üzölmüşüm. Pekâlâ oldu da Avrupa'nın güröltü patırtıyla dolu hayatından uzaklaşarak geçmiş üzüntülerden sarsılan sinirlerine sükûn verecek bir diyara geçti!" diyordum.

Yalnız bu berrak ve huzurlu ufkun bir köşesinde siyah bir bulut lekesi vardı. Ne zamandır vadedilen, her fırsat çıktıkça türlü bahanelerle oyalanan, başta bakanın, ondan sonra her liyakat sahibine karşı hislerini daima göstermekle meşhur müsteşar Ağâh'ın,¹⁶⁶ sinsi muhalefetiyle daima ileriye bırakılan terfi meselesi hep askıda kalıyordu. Zaman zaman mektuplarda bir satırın içine sıkışan gücenikliği, sabrını törpüleyerek iflasa sevk eden bir ümitsizliği ifade ediyordu.

Böyle bir sıradaydı ki Bülent Londra'dan Bükreş'e nakledildi ve artık vekâleten değil asaleten başkâtip mertebesine çıkarak bir derece terfi etti. Onun bu ilerlemesine pek memnun olduğunda şüphe olmayan Vedat için bu bir sarsıntı oldu. Bunda kıskançlıktan söz edilemezdi. Vedat defalarca kendisinin yararlanacağı fırsatları hep küçüğünün lehine bırakmıştı. Mektep hayatında, ev hayatında, çocukluklarından beri başlayan bu feragat hayatı faaliyete geçtikleri zaman bir kere bankada, sonra Afgan Kralı'nın uğurlanmasına görevli olarak sınıra ve İran'a kadar gitmeye memur edilen genel sekreter Tevfik'in heyetinde kendisinin yerini kardeşine bırakarak bu güzel seyahat fırsatında, daha sonra Washington elçiliği

---

¹⁶⁶ Ağâh Aksel, Portekiz, Yugoslavya, Ürdün, Macaristan, İsveç, Finlandiya gibi çeşitli ölkelerde diplomatik görevler üstlenmiştir bir devlet adamıdır. (y.h.n.)

başkâtipliği vesilesinde, velhâsıl küçük büyük her şeyde küçüğüne karşı fedakâr bir ağabeylik yapan Vedat için böyle bir kıskançlık ihtimali düşünülemezdi. Yalnız arada yaş ve kıdem farkına rağmen küçüğüyle aynı derecede bulunmuş oluyordu, gerçi terfi hakkından istifade edebilmek için aralarında yine üç senelik bir fark kalıyordu, amma biri o haktan istifade için hiçbir engele tesadüf etmezken kendisi daima hakkının gasp edildiğini görüyor ve bunu nasılsa varlığına inandığı uğursuz talihi yoruyordu. Bu uğursuz talihe inanan ve onun uğursuzluğu altında daima gizli bir dert taşıyan bir adam hâlinde yaşayan Vedat'la beraber bizler de, ana ve baba da, artık inkâr edemiyorduk ki Vedat'ın talihi, aynıyla kendisini benzettiği amcası Ethem Bey gibi, ters gitmeye devam ediyordu.

Bunun bir tecellisi yine Tiran'da, ilk ikamet aylarında görülmüş ve bunu Bülent'e yazıp hikâye ettikten sonra:

“Babama kesinlikle söyleme, yine benim uğursuz talihimin belirmesini haber alırsa kim bilir ne kadar üzülmüş ve bu üzüntüden uzak tutmak gerekir,” tavsiyesinde bulunmuş.

Hakikaten, beni pek üzecek olan bu olaydan ancak bir sene sonra, facianın ardından, Bülent'in artık gizlemeye lüzum görmediği bir sırada haberdar oldum. Olay şudur:

Brüksel'i terk ederken kendisine hemen lazım olan eşyayı çantalar içinde yanına almış ve Menkes şirketine bıraktığı bütün eşyası arasından bir kısmını, Tiran'da elçilikte lazım olur düşüncesiyle bir ambar içinde arkasından seyri hafifle sevk edilmek üzere o müesseseye emanet etmişti.

Büyük bir dikkatle yerleştirilen ve içinde başlıca gümüş sofratakimıyla, Brüksel'e tayininin ardından aynıyla Prag'da olduğu gibi Londra terzisine yeniden imal ettirdiği elbiselerin bir büyük kısmı ve o arada nasılsa pek sevdiği, düşmek üzere bulunan bir yaralı genci tasvir eden küçük bronz heykel bulunan bu ambar, Menkes müessesesinin özel itinasıyla sigor-

ta ettirilerek Tiran'a gönderilmek üzere yola çıkarılmış. Ne zaman ki ambar bir müddet sonra Tiran'a ulaşır, artık Prag dönüşünde başına gelen hâdiseden ders almış bulunan Vedat bizzat gümrüğe giderek görür ki ambarın bağları ve mühürleri bozularak açılmıştır. Hemen bir zabıt kâğıdı düzenlenmek üzere özel memurla beraber ambar açılır ve görülür ki aynıyla Prag dönüşünde olduğu gibi elbiselerden birçoğu, gümüş sofrta takımının bir büyük kısmı, diğer ufak tefek ele geçebilen şeylerle beraber o küçük bronz heykel çalınmıştır.

Gerçi, düzenlenen resmî zabıtname üzerine bir hayli uğraşıldıktan sonra sigorta şirketinden tazminat alınır da bu olay çocuğun, uğursuz talihi hakkındaki kanaatini bir kat daha onaylayarak uzun bir zaman duygularını zehirlemekten geri kalmaz. Londra'dan, çalınmış elbise parçalarının yerine başkalarını getirip yerine koyuncaya ve sofrta takımından Paris'e numuneler göndererek, yenilerini imal ettirinceye kadar geçen bekleme zamanında Vedat'ın ne derece sabırsızlıklar geçirmiş olduğunu tahmin etmekte zorluk çekmedim. Bu arada heykelin bir aynısını Prag'dan getirtmekten geri kalmamış. Bu heykel, faciadan sonra Tiran'da bulundu. Onu bedbaht büyüğünden acı bir hatıra olarak Bülent'e verdik.

**Mektupları - Musiki Sevgisine Dönüş -
Okuma Alışkanlığı - Geziler, Davetler, Ziyafetler -
İtalyanca'ya Merak - Mesut ve Huzurlu - Tek Bir Dert**

Her hafta ondan iki mektup gelirdi ve bunda hiç ihmal göstermezdi. Eğer ihmal benim tarafından meydana gelmiş bulursanız mutlaka sitemlerle dolu bir yazısını alırdım. Anlardım ki onun böyle düzenini bozmak istemeyerek mektup yazması asıl bizden haber almak ihtiyacından doğmaktadır. Onun için imkân dairesinde etraflıca bilgi verir, burada yalnızlık içinde geçen köy hayatından neler toplanabilirse üşenmeden anlatırdım. O da bana Tiran hayatını en küçük ayrıntısına kadar hikâyeye ederdi ve böylelikle Yeşilköy'le Tiran arasında ortak bir hayat kurulmuş olurdu. Biz burada onun yazılarını, her kelimesini tartarak, her cümlesini ölçerek, satırların arasında boşlukları hayalen doldurarak birkaç kere okuyabilmek için bir kenara korduk.

Artık tamamıyla rahattık, sanki o gözlerimizin önünde, yanı başımızda gibiydi. Biliyorduk ki piyano kabiliyetinin şöhreti gittikçe yayılarak o, ümitsizlik zamanlarında korktuğu musikiye olanca varlığını tekrar adamıştı. Hemen her vesile ile toplantılarda piyanonun başına geçmek için naz etmiyordu. Son zamanlarda onu cezbeden üstatların başında Debussy,¹⁶⁷ Fauré,¹⁶⁸ César Franck¹⁶⁹ geliyordu. Daha sonra

---

167 Claude Debussy (1862-1918): 20. yüzyılın en önemli Fransız bestecilerinden birisidir. Müzikte empresyonizm akımının en önemli temsilcisidir. (y.h.n.)

168 Gabriel Urbain Fauré (1845-1924): Fransız besteci. *Pavane, Requiem* bilinen eserleri arasında yer alır. (y.h.n.)

169 César Franck (1822-1890): Belçika doğumlu Klasik Batı müziği bestecisidir. (y.h.n.)

İspanyolların Granados,¹⁷⁰ Albeniz¹⁷¹ bestekârlarını, belki kendisine biraz şark havasından esintiler getirdikleri için mest olarak severdi. O bunlardan bahsederken ben de onu dinliyor gibiydim.

Sonra en büyük eğlencesini okumak oluşturunuyordu. İki kardeş birleşmişlerdi. Biri Bükreş'te, öteki Tiran'da temin ettikleri kitapları okuduktan sonra üçer beşer birbirlerine gönderirler, Avrupa'nın şarkından garbına devam eden bu değiş tokuş bitince her ikisinin de okudukları kitaplar yine üçer beşer Yeşilköy kütüphanesine gelir, babalarının inziva hayatına bir sermaye getirirdi. Her ikisinde de edebiyattan uzaklaşan, tarihî, siyasî, toplumsal eserlere doğru giden bir eğilim vardı. Hele roman, mutlaka okunmuş olmak lazım gelenlerden başkası bana gelen kitaplar arasında pek nadir olurdu. Pek doğru olarak kuzey memleketlerinden tercüme edilmiş romanlarla İngiliz romanlarını tercih ettiklerini görüyordum. Fransız hikâyecilerinden pek azına rağbet ediyorlardı. Bu kitapları aldıkça onların fikî gelişimlerini de takip etmiş oluyordum.

Vedat bana gezilerinden de uzun uzun bahsederdi, ben de onunla beraber Arnautluk'ta, Yugoslavya'nın oraya yakın taraflarında dolaşmış olur, gözlerimi kapayarak, sanki onunla beraber gezerdim. Davetlerden, elçiliğin ziyafetlerinden, Arnaut dostlarından ayrıntılarla dolu sayfeler aldım ve böylece onun bütün hayatının ayrıntılarını takip ederek görüyordum ki çocuk ümitsizlik senelerinin üzüntülerinden sıyrılmıştır ve Tiran'da tamamıyla mesuttur.

Kendisine bir eğlence daha icat etmişti.

Benim, çocukluğumda, rahiplerin mektebinde İtalyanca ile meşgul olduğumdan haberdardı. O mektepte Fransızcadan başka bir ikinci yabancı dilin derslerini takip etmek

---

170 Antaleón Enrique Costanzo Granados y Campiña (1867-1916): İspanyol klasik müzik piyanisti ve bestecisi. (y.h.n.)

171 Isaac Albéniz (1860-1909): İspanyol besteci ve piyanist. Küçük yaşlarda müziğe olan yeteneği fark edilen Albéniz, beş yaşındayken ilk konserini vererek dik-katleri üzerine çekti. (y.h.n.)

lazım geldiği için ben İtalyancayı tercih etmiştim. Bir gün Vedat kütüphanemde şunu bunu karıştırırken benim o zamandan kalma İtalyanca ders kitaplarını bulmuş ve bunları toplayarak odasına götürmüştü. O zaman hukuk dersleriyle meşguldü, “Vakit bulsaydım sizden ders alırdım,” demişti. Hiçbir zaman fırsat bulamamış ve kitaplar öylece kalarak yine kütüphaneye dönmüştü.

Bu fırsatı Tiran’da buldu. Arnavuťluk’un İtalya etkisi altında bulunduğunu görerek oraya varır varmaz bir ihtiyarca kadın bularak ders almaya başlamıştı. Bunu bana haber verirken “Koşa koş ilerliyorum! Şimdi *Corriere della Sera*’yı¹⁷² her gün okuyorum ve kolaylıkla anlıyorum. İlk önce pek kolay görünen bu lisan gitgide zorlaşmış, hele mesela Dante’yi anlamak pek çetin bir iş olurmuş, diyorlar. Dante’yi bir tarafa bırakalım, bugünün lisanını elde edeyim, bu yeterlidir!” diyordu.

Elçi Ali’den öğrendim ki pek az bir zaman içinde İtalyancayı serbest konuşacak kadar ilerletmiş. Bu ayrıntıyla anlaşılır ki Vedat pek mesut, pek rahattı.

Eğer onu üzmemekte devam eden bir sebep olmasaydı...

Terfi meselesinin gittikçe gecikmeden kurtulamaması onda üzüntü verici bir tesir yapıyordu. Ve Tiran’ın kendisi için pek cazibeli şartlar gösteren hayatının içinde daima sızlayan bir yara oluyordu. Bunu artık, mektuplarında da açıkça görüyorduk. Hatta bunlardan birinde ilk önce Brüksel’e giderken aldatıldığı gibi Tiran’a nakledilirken de hakkının gasp edilmiş olduğunu hazmedemeyerek (cümle aynen hatırlımda), “Ah, babacığım! Faka bastım,” diyordu.

Bir feryat şeklinde onun acılı ruhundan fıskıran bu cümlede, Brüksel’i feda etmiş olmanın, bütün severek temin ettiği ve bedelini ödemek için her ay maaşından mühim bir miktarını ayırmak mecburiyetinde kaldığı eşyasını Menkes am-

---

¹⁷² Milano’da yayımlanan günlük bir gazete. (y.h.n.)

barlarında çürümeye mahkûm bırakmış bulunmasının acısı vardı ki nihayet taşarak haykırıyordu.

Onun bu mektubundan sonra, o cümlesini annesine okumayarak, büyük bir endişe içinde kıvranmaya başladım. Ne olacaktı? Bunun neticesi nereye varacaktı? Tek çare terfî işini temin etmek, o gerçekleştikten sonra çocuğu ya Tiran'dan başka bir yere yahut olmazsa Ankara'ya Bakanlığa naklettirmekteydi. Bu maksada ulaşmak için ne yapmalıydı? Yine mi müracaat? Kime? Bakan'a mı? Heyhat!

Bu sırada onun için bir eğlence daha ortaya çıktı. Elçi izinli olarak memlekete geliyordu. Onun yokluğu esnasında, elçiliğin öteden beri kararlaştırılmış olan tamirat ve süsleme işi vardı. Bu, Vedat'ı oyalayacak bir şeydi. Elçinin, Ankara ikametinden de terfî işinin bir sona varmadığını gören Vedat nihayet onu pek seven Bakanlık genel sekreteri Numan'a bir mektup yazmaya karar verdi. Bu mektubun içeriğini bana bildirdi: Bunda, emsal ve akranı içinde bir hakka dayanmaksızın birkaç dereceyi atlayarak geçenleri ima ettikten sonra kendisinin hukukunun daima türlü bahanelerle gecikmeye uğradığından bahsetmiş ve netice olarak eğer bu meslekte böyle hiç de sebep olmaksızın geri kalmak kendisince kadersen istifaya ve başka bir yola başvurmaya mecburiyet hissedeceğini söylemiş.

Ben bu özeti gördükten sonra bunu Numan'ın pek dostça karşılayacağında ve Vedat'ı tatmin için güç kullanacağından şüphe etmedim. Zaten Vedat'ın sahip olduğu dereceden çok daha yüksek mevkiye liyakatini herkesten ziyade o takdir ettiği gibi onun imalı olarak bahsettiği iltimas görenlere de en ziyade canı sıkılan yine Numan'dı. Herkesin gözüne batan bu iltimas görenler ki kendilerinden çok daha hak ve iktidar sahibi olan rakiplerini geçip geri bırakmışlardı, yalnız Vedat'ta değil, bütün Bakanlıkta büyük bir ümitsizlik uyandırmıştı.

**Numan'ın Hastalığı - Vedat'ın Kahrı -
Esat'a Müracaat - Bezginlik - Vedat'ta İnanç -
Bir Nüşa Hikâyesi - Gizlenen Düşman**

Vedat'ın her vakit makûs bir cereyen takip ettiğinde artık kendisiyle beraber bizlerce de aynı düşüncüyü ortaya çıkaran talihinin bu vesileyle yine ters bir tecellisine şahit olduk. Onun Numan'a mektubu Tiran'dan Ankara'ya giderken Numan yeniden bir ameliyata ihtiyaç duyan hastalığının tedavisi için Avrupa'ya hareket etmişti. Mektubun eline ulaşacağı, olsa bile hasta hâlinde ona dair bir teşebbüste bulunabileceği tabiatıyla şüpheliydi. Numan'ın Ankara'da bulunmadığını ve hasta olarak bir hastanede kaldığını Vedat öğrenince -sonra Ali'nin bana hikâye ettiğine göre- pek ziyade üzülmüş ve her aşırı üzüntü zamanlarında olduğu gibi, yemek yemeyerek uyumak bahanesiyle erkenden odasına çekilip yatağına sığınmış. Onun bu hâlimden biz de haberdardık. Küçük yaşından beri, özellikle Prag vakasına uğrayıp da Yeşilköy'de yeniden tahsil hayatına dönmek mecburiyeti sıralarında, ne zaman canı sıkılacak olsa hep aramızdan bir bahaneyle kaçır, odasına giderek kapısını kilitler ve yatağına uzanarak uyumaya çalışırdı. Ben onun Numan'a yazılan mektubunun bir netice vermeyeceğini görünce buna imkân dairesinde bir telafi çaresi aradım ve bunu ailenin pek samimi bir dostu olan ve beni, çocuklarımı cidden seven Esat'a hususi bir mektup yazarak Vedat'ın ne kadar ümitsiz bir hâlde olduğundan ve şu terfi meselesi halledilemeyecek olursa bu üzüntünün maneviyatı üzerinde pek fena tesirler meydana getirebileceğinden bah-

sederek bu hususta yardımını rica ettim. Esat ancak Agâh'la anlaşarak yararlı olabilirdi. İyiliğe işaret eden teşebbüslere engel olmak yaradılışının özelliklerinden olduğuna dair türlü rivayetler işitilen bu zatla temas, ricamızı kabul edebilecek bir şekil alamamış olmalıydı ki Esat bana ne cevap vereceğinde çaresiz kaldı. Bence yapılacak iş Vedat'a da yazmak, Esat nezdindeki müracaatımdan bahsetmek, sabır ve bekleme tavsiye eylemek hususuyla sınırlı kalıyordu.

Vedat'ın buna karşılık, yazdığı mektup beni pek üzdü, düşündürdü. Acı ve ümitsiz bir mektup... Bunda kendisini takip eden kötü talihinden, buna karşı daima mücadele hâlinde bulunmakla yorgun ve bezgin düştüğünden, bu uğursuz kader yetmiyormuş gibi bir de sürekli gizlenen bir düşmanın türlü türlü hücumlarına maruz kalarak hırpalandığından pek acı bir lisanla bahsediyordu. Bu mektubun bir cümlesi vardı ki çocuğun maneviyatını aydınlatarak meydana çıkaran bir ışık gibiydi:

“Ben de Allah'ın huzuruna çıkınca haykırılacak şikâyetlerle dikileceğim,” diyordu.

Bu ne demekti? Vedat bizce malum olan sebeplerden başka şikâyet sebeplerine mi sahipti? Sonra bununla anlaşılıyordu ki çocuk, ruhun bekasına, ilahî bir adalete, hayatta alınamayan hukukun ödenmesi işini üstüne almış ilahi bir mahkemeye inanıyordu.

Burada Vedat'ın inanç ve iman zeminindeki duygularından bahsetmek ihtiyacını duyuyorum:

O küçük bir çocukken inançlıydı ve maneviyata pek büyük bir iman taşırdı. Bunu namaz kılar, oruç tutar, kısaca İslami görevlerini yerine getirir olgun bir Müslüman diye düşünmemek gerekir; fakat her gece yatağına girince okur, dört tarafına üfler, ondan sonra uyurdu.

Zamanla, yaşla, okunan şeylerle onda bu inanç ve iman belirtileri günden güne eksildi ve nihayet o bir imansız sıfatıyla değil, fakat her aydın genç için aşılması kararlaştırılmış

olan değişim aşamalarından geçtikten sonra kendine göre bir inanış yapmış olarak göründü. Bu zemin üzerinde onunla hiç fikir alışverişinde bulunmadık. Fakat bilirdik ki inanışı ne olursa olsun Allah’a ve maneviyata imanını, Peygambere hürmetini muhafaza etmiştir.

Hatta bir gün, galiba onun bir seyahate çıkacağı esnada annesi ona bir kk kılıf içinde bir dua, bir nüsha vererek bunu daima üzerinde bulundurmasını tavsiye etti. Onun bunu nasıl bir tebessümle aldığını, sanki sadece annesinin hatırından ıkılmamak için yeleğinin st cebine koyduğunu bugün tamamıyla görüyorum. Bu tebessümünde ne bir kmsemce manası vardı, ne de bir “şimdilik alayım da sonra icabına bakarım!” demek isteyen bir ifade. Sonradan annesinin araştırma merakından anlaşıldı ki Vedat bu duayı daima yeleğinin st cebinde bulunduruyor ve elbise değiştirdikçe onu da beraber almayı unutmuyor ve bu duayı kötü talihine karşı bir siper gibi taşımaya lüzum görüyordu. Heyhat!

O mektubunda açıklanması lazım gelen bir nokta vardı ki zihnimi pek fazla tırmalamıştı: Daima gizlenen bir düşmanın hücumlarından bahsediyordu.

Bunu kendisinden dinlemek bir fayda vermezdi. Onda yle bir ağzı sıkılık vardı ki onu yırtmak mümkün olamazdı. O gizlenen düşmanın hücumları imzasız, yazısı belirsiz, kim bilir ne zehirlerle dolu mektuplar mıydı? Derhâl buna hüküm verdim. Bir müddetten beri bana da musallat olmuş bir düşmandan sık sık böyle mektuplar alıyordum. Bunlardan bir tanesini okudum ve onu hâlâ saklıyorum. Onu takip edenleri okumadım. “Belki merakıma mağlup olurum da sonra okurum,” diye buna imkân bırakmamak için yırtıp yaktım. Onlar da o nasılsa okuduğum mektup tarzında olacaktı. Bunda neler yoktu? Nasıl bir düşmanlığın zehirleri boşaltılmış, nasıl kirli bir ruhun pislikleri onu baştan başa doldurmuştu! Bütün hayatıma, varlığıma, aileme, bana yakın olanların hepsine, çocuklarım, hele Vedat’a atılmadık iftira kalmıyordu. Gizli

şeylerin ortaya çıkarılmasına çalışan hassas bir koku alma hissiyle bu hain zehirlerin nasıl uğursuz bir kaynaktan çıkma olduğunu bana zannettiren tahminler vardı, fakat tahmin etmek, yeterli bir hüküm vermeye yetecek bir görüş demek değildi, görüşün etrafında dolaşan ve bir istikrar noktası bulamayan şüpheler içindeydim. Vedat'ın o sözü üzerine elbette en evvel hatıra gelen, çocuğa da bu mektuplardan geliyor olmalı, fıkriydi. Bunu kardeşlerinden anlamak istedim. İkisinden biri, ablası yahut küçük kardeşi, bana dedi ki:

“Evet, bir gün ağzından kaçırıldı. Ona sık sık böyle mektuplar yazan biri varmış. Kimdir? Kim olabilir? Neler yazmıştır? Bütün ısrarlı sorulara karşı açıklama yapmadı.”

Bir Mektup - Alayla Karışık Bir Şikâyet - Son Mektubu - Arife Gecesi - Bir Rüya

Numan'a yazılan mektubun arızaya uğradığından haberdar olunca Esat'a hususi bir şekilde müracaat ettiğimden bahsederek hemen Vedat'a bir mektup yazdım ve bu mektupta, hakkın hiçbir zaman yok olmayacağını, ne vakit olursa olsun meziyetlerinin tanınacağını, hayatta zorlukların üstesinden gelmek için tek çarenin sabır ve tahammül olduğunu ifade eden bilgece sözler [heyhat!] etrafında onu sakinleştirecek uzun uzun görüşler ortaya koydum.

Bu mektubumu almadan evvel ondan ayrıntılı bir mektup aldım. Bunun içeriğini, hatırımda kalan şekilde özetleyeceğim. Diyordu ki: "Bakanlıkta bana gösterilen muhalif vaziyetin görünüşü yalnız terfi işinde hakkımın her vesileyle yenmesinden ibaret değildir. Biliyorsunuz ki Anvers konsolosunun feci vefatından sonra konsolosluk kapatıldı ve bütün işleri Brüksel elçiliğine naklolundu. Orada başkâtip vazifelerinden başka, bir de bu işleri yüklenmek lazım geldi, bu yüklerin altında ezilmemek için çırpındım durdum, elçiliğin defalarca rica etmesine rağmen bir yardımcı göndermek istemediler, ben oradan ayrılınca kadar böyle devam etti. Ancak ben Tiran'a geçince Brüksel'e bir kâtip daha göndermek lüzumunu hissettiler. Şimdi Tiran'a da..."

Burada şikâyet etmekten utanıyorcasına biraz alay karıştırmaya çalışarak ilave ediyordu: "Galiba sizden işittiğim bir fıkra hatırıma geliyor. Hani ya bir efendi varmış ki büyük

bir konağın işlerini tek bir adamla idare etmek istermiş. Bu tek adam sırasına göre evin uşağı, aşçısı, bahçıvanı, vekilhar-cı,¹⁷³ seyisi, filanıymış. ‘Gel!’ diye seslenir, adam karşısına uşak sıfatıyla çıkarmış. ‘Aşçıya söyle, bana gelsin,’ emrini vermiş, uşak odadan çıkar, derhâl geri dönerek aşçı sıfatıyla emir alırmış ve böylelikle hep o adam sırasıyla bahçıvan ve-saire sıfatıyla çıkıp girermiş. Burada, Tiran’da, ben de o uşak hâlindeyim. Biri elçilik başkâtibini arayacak olsa karşısında Vedat’ı buluyor, konsolosu görmek isteyen Vedat dinliyor, evrak memuru aransa yine Vedat ayakta bulunuyor, bereket versin ki elçiliğin kavasları¹⁷⁴ var da bu vazife de kendisi-ne yükletilemiyor. Bakanlıktan daima bir memur istiyoruz, daima suskunlukla yahut birtakım bahanelerle geçiştiriliyor, bunu Bakan’a mı yüklemeli, müsteşara mı yüklemeli, bil-miyorum, kendi varlığıma yüklemekle acı acı gülüyorum. Eminim ki ben buradan ayrılınca elçilik memurları da hak ettikleri değeri görecekler.”

Hakikaten de böyle oldu, Vedat faciasından sonra Tiran elçiliği tam teşekkülle kuruldu. Benim mektubuma cevap olarak gelen mektup ki son mektubu oldu gayet kısıydı. Alışıldığı gibi onun mektuplarına hemen cevap verir ve cevap verildikten sonra artık hükmü kalmadığına inanarak onları yırtar, yakardım. Kim derdi ki kader asıl onları bana yazan ve daima: “Canım babacığım” hitabıyla başlayan yavrumu elimden alacak da ondan eser olarak birtakım resimlerle bu yazılar kalacaktı? Bu son mektubu henüz cevap vermeye vakit kalmadığı için, diğer nasılsa evrak arasına sıkışmış mektuplarıyla beraber, bugün saklı duruyor. Bu mektubunda bana birkaç havadisten, kısaca bayram münasebetiyle verilecek bir ziyafetten bahsettikten sonra sabır ve tahammül tavsiye-me karşı yalnız şu cümleyle karşılık veriyordu: “Bana sabır

---

173 Eskiden saray ve konaklarda, hastane, yatılı okul vb. kurumlarda alışveriş ve harcamalara bakmakla görevli kimse.

174 Elçilik veya konsolosluklarda koruma memuru durumundaki özel kıyâtlı kimse.

ve tahammül tavsiye ediyorsunuz. Bütün gençliğimde sabır ve tahammülden başka bir şeye müracaat edemedim. Buna daha ne kadar zaman devam etmeli? Kendimde pek çok şeyler yapmak için kudret görürken hep yıllar geçiyor ve pek geç kalıyorum.”

Bu öyle acı bir şikâyeti ki derhâl karşılık vermek için kuvvet bulamamıştım, karşılık verseydim onu görebilecek miydi?

Facia meydana geldikten sonra anlamı gerçekleşen bir garip rüya hakkında yazılmış olan makaleyi buraya alıyorum:

Âmentü, Evet!

Evet, âmentü, inanıyorum... İnanıyorum ki, yaradılıştaki bütün varlıkların zerrelerini birbiriyle kavuşturan bir cereyan vardır, uçucu dalgalar nasıl kutuptan kutba, şarktan garba denizleri, dağları aşarak sesler getiriyorsa ruhların da havaları, mesafeleri yararak birbiriyle buluştuklarına inanıyorum; kuşlar, kurtlar nasıl ufukların arkasında, bulut yığınlarının içinde saklanan fırlamaya hazır kasırgaları evvelden hissedip, büzülürler, sinerlerse insanlarda da şuurlarında bir altıncı hissin kendilerine çarpacak olayların ortaya çıkmasını ürpererek bekleyen bir niyeti olduğuna inanıyorum; arıların, karıncaların, bütün böceklerin birbiriyle haberleşmesini temin eden nasıl cihazları varsa insanlar arasında da öyle uzaktan uzağa haber alan aslı bilinmeyen bir aktarma kuvveti vardır, buna inanıyorum, bunlardan başka birçok şeylere daha inanıyorum ve bu arada mazlumların ahından ölümsüz adaletin şimşeklerini tutuşturan kıvılcımlar fışkırdığına ve başkalarının haksızlığına sebep olanlara yıldırımlar yağdırdığına da inanıyorum...

İşte bu imanın bir delili:

Bayram Arifesi

1937 senesi son ayı içinde bayram arifesinin gecesini fena bir uykuyla geçirdim. Her gece olduğu gibi o gece de ikiden sonra uyandım. Bir müddet muhtelif şeylerle oyalandım. İki-üç saat sonra tekrar yatağıma girdim ve tekrar uyudum. İşte bu ikinci uyku esnasında, sabaha karşı bir rüyayla uyandım. Her rüyaya mana verecek kadar zihninin bilinçaltı faaliyetinin belirtilerine önem vermem, fakat insanlığa hayatta nasip olabilen anlama sermayesiyle, hakikatine, mahiyetine erişmek mümkün olmayan yine o zihninin bir faaliyeti olduğuna, maddi varlığımızı kuşatan bir manevi hayatın zaman zaman müdahale ettiğine iman ederim. Bu öyle bir rüyaydı ki onun tesiriyle sarsılmamak ve ta hüviyetimin derinliklerinde ağlayan bir hisle sızlamamak mümkün olmadı.

Vedat'ı rüyada görmek hemen hiç meydana gelmezdi. Onun daima mektuplarıyla avunmakta ve onu düşünmekle vakit geçirmekte bulunduğumdan rüyalarımda görmeye belki lüzum kalmıyordu, fakat bu gece onu, bilemiyorum nerede, ta karşıma, tam simasıyla, hâliyle, güzel endamıyla, ayakta dikilmiş, bana bakıyor, kısık dudaklarla, sapsarı mahzun bir çehre ile hiçbir kelime söylemeyerek, uzun bir intizar bakışıyla beni davet ediyor gördüm. Koştum, özlemle, ruhumun bütün coşkusuyla, sevgimin ifratla taşan hamlesiyle koştum, iki ellerimle ona sarıldım; hâlâ donuk manasında bir ifadenin titreyişi uçmayan yüzünü öptüm, sonra bununla kanaat edemeyerek çenesini yaladım, yaladım, bununla da doyamayarak, hiç alışık olmayan bir hareketle, özlemimi doyurmak için yine çenesinin ta ucundan ısırdım. O bunun üzerine silkindi, ben de silkinerek uyandım. Fakat aman Allah'ım! Nasıl hırpalanmış, nasıl ezilmiş, bir küme hâlindeydim. Hiçbir zaman bir rüyanın bende bu şiddetle bir tesir yaptığına şahit olmamıştım. O gün öğleden sonra şirketlerde idare meclisi toplantısı vardı. Bayram arifesi olduğu için eve bayram şekeri alınacaktı. Yanıma bir adam alarak ilk önce o işi görecekti

ve şekerleri eve gönderecek, ben de şirketlere gidecektim. Yeşilköy'den hareket zamanına kadar hep öyle bir harekete kuvvet bulamayarak büzüldüm, oturdum. Elbette merakını uyandırmamak için eşime rüyadan bahsetmedim. Öğleye doğru *Son Posta*'nın¹⁷⁵ o güne mahsus nüshası geldi. *Son Posta*'nın bir sabahleyin yayımlanan nüshası vardır ki civar köylere gönderilir. Oyalanmak için gazeteyi açtım, şurasına burasına göz gezdirirken Ankara'dan telefonla verilmiş bir habere dair bir fıkra gördüm.

Bu fıkrada deniliyordu ki: “Tiran Elçisi Yakup Kadri¹⁷⁶ yanında bir dostu ile Yugoslavya'da Split'te bir otomobille gezerken kar fırtınasından dolayı yolu layıkıyla göremeyerek bir kadına çarpmışlar ve onu yaralamışlar. Araba da bir dereceye kadar hasara uğramışsa da içindekilere bir zarar olmamış.”

Derhâl zihnimde bu fıkrayla rüya arasında bir irtibat meydana geldi. “Mutlaka,” dedim, “otomobilde elçiyle Vedat vardı ve mutlaka Vedat yaralandı yahut...”

Gerçi fıkrada bir yanlış vardı. Yakup Kadri, Tiran değil Prag elçisiydi. Split, Yugoslavya'nın Arnavutluk'a yakın bir kasabasıydı ki Vedat buraya birkaç kere gitmişti. Yakup Kadri'nin Prag'dan oraya gezmeye gelmiş olmasına ihtimal veremezdim. Haberde bir isim yanlışlığı vardı. Ortada başka şekilde yorumlanamayacak olay da, bir otomobil kazasının meydana gelmiş olmasıydı. Şu hâlde rüya?

Giyindim, vaktinden evvel adamı yanıma alarak bir trene atladım. O gün trende tesadüfen beni seven, pek terbiyeli ve iyi huylu bir genç vardı. Yanıma geldi: “Sizi düşünceli gö-

---

¹⁷⁵ *Son Posta*, 27 Temmuz 1930 tarihinden itibaren yayımlanmaya başlamış ve 1960 darbesinden sonra kapanmış bir gazetedir. Kurucuları Zekeriya Sertel, Halil Lütfi Dördüncü, Selim Ragıp Emeç ve Ekrem Uşaklıgil'dir. (y.h.n.)

¹⁷⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974): İstmeden diplomat yapılan ve diplomathlığı isteksizce sürdüren Yakup Kadri, 1934'te Tiran'da göreve başlar. Elçilik günleri 1954'te Bern'de noktalanır. Bu dönem ait anılarını *Zoraki Diplomat* adlı kitabında anlatmıştır. (y.h.n.)

rüyorum!” dedi. Evde saklanmış merakımı mutlaka birisine söylemek ihtiyacına mağlup olarak rüyadan başladım, *Son Posta*’nın havadisini anlattım... Muhatabım büyük bir alayla beni dinledi, kendisi de üzüntüye ve meraka mağlup olmakla beraber beni yatıştırmaya çalıştı. Ne yapacaktım? Havadis hakkında nasıl bilgi sahibi olacaktım? Zihnimin içinde türlü ihtimaller çalkalanırken ben İstanbul tarafında bayram şekerleriyle meşgul oldum. Şirkete çıktım. Orada arkadaşlarımla fikir alışverişi yapacak, onlardan fikir alarak işin araştırılması imkânını arayacaktım.

Ben ne kadar sakin davranmaya çalışsam da benim merakım, heyecanım etrafıma da sirayet etmekten geri kalmadı. İdare meclisi üyelerinden, şirketin yabancı ileri gelenlerinden beni yatıştırmaya çalışanlar, fikrini söyleyenler, endişemi benimle gönülden paylaşanlar oldu. Nihayet acele olarak Dışişleri Bakanlığını telefonla istedik, beş dakika sürmedi Müsteşar Ağâh’la görüşmek mümkün oldu.

Bu şahsın o gün, telefonun bir ucunda, merakından, heyecanından çırpınan bir babaya karşı gösterdiği soğukkanlılığı, suskun, umursamaz dili unutamayacağım.

Gazetenin havadisini, anlattım: “Bizce hiçbir bilgi yok. Böyle bir şey olsaydı en evvel biz haber alırdık,” dedi.

“Nasıl olur? Ankara’dan telefonla haber verilmiş. Bunun kaynağı Bakanlık olacak,” dedim.

“Hayır, bir muhbirin yanlış bir tebliği olacak,” cevabını verdi.

“Belki özel kalemde bilgi vardır, lütfen soruştursanız,” diyecek oldum. “Özel kalemden önce bizce bilgi olurdu, havadisın aslı yoktur,” diye karşılık verdi.

Yine o gün yahut bir gün evvel, bu şahıs, özel kalem müdürü de beraber olacak, Vedat’ın ölüm sebeplerini hazırlamakla meşguldüler. Merhamet ederek, bu bedbaht babayı

ikaz edecek, belki, bir tedbire müracaat imkânını verecek tek bir kelimeyi, o biçare adamdan esirgedi.

Bir araba kazası belki olmuştu ama bunun oğlumla bir ilgisi yoktu; fakat onun o gün başına daha mühim, daha vahim bir kazanın darbesi inmiş ve onu bir daha kalkmamak üzere ölüm yatağına serilmeye mecbur etmişti.

Demek, bana rüyada görünen ve kendisini öptüren bedbaht çocuk kendisinden daha bedbaht olan ihtiyar babasına vedaya gelmişti.

**Üzücü Saatler - Numan'dan Bir Ses - Bakan'a Telefon
- Karşılık Verişi - Vedat Ölüm Tehlikesinde -
Yavrum Uykumda Bana Vedaya mı Gelmiş?**

Bu ilk saatten sonra ne yaptım, nasıl yaşadım, hatta yaşıyor muydum, bunu bugün hatırlamak, tasvir etmek mümkün değildir. O saatlerin geçişi esnasında da ne yaptığımı, özellikle ne yapabileceğimi bilmiyordum. Hakikatin bir ucu Ankara'da bir ucu Tiran'daydı, hangisine müracaat edilebilir, hangisinden bir haber, beni nasıl olursa olsun şüpheden kurtaracak bir söz gelmesini beklemek mümkün olurdu? Birinden ötekine çırpındım durdum, telgraflar, telefonlar... Yazık! Bunlar dilsiz kalıyor yahut belirsizlik içinde boğuluyordu. Yalnız dilsiz ve belirsiz kalmayan bir hakikat vardı ki bir yanardağdan kopmuş yanar bir kaya parçası gibi varlığını yarararak ta ciğerime kadar iniyor ve orada beni kavuruyordu. Oğlumu, sevgilimi, Vedat'ımı kaybetmişim yahut kaybetmek üzereydim. Niçin? Nasıl? Kaderin bu müthiş darbesine, o güne kadar yetmiş yıllık ömrümün, niçin yaşamış olduğumdan pişman edecek bu kahrına neden layık olmuşum? Bunu kendi kendime bir yandan soruyor, bir yandan çırpınarak, sağa sola saldırarak bana ne olursa olsun hakikati söyleyecek bir cesur dost arıyordum; perişan, şuraya buraya başvururken önüme geçenin yakasına yapışarak tanımadıklarımın medet umarak: "Allah için, bana söyleyin, biliyorum ki büyük bir musibete uğradım; fakat nedir? Bunun sebebi, türü nasıl bir şeydir, bunu bana söyleyin..." demek istiyordum.

Nihayet o beklenen ses Numan'dan geldi. Bana, doğrudan doğruya söz söylemek iktidarına sahip değildi, kendisine yakından bağlı olanlardan biri vasıtasıyla söyledi, "Bakandan sorsun!" dedirtti. Bunu nasıl düşünmemiştim? Tekrar, kim bilir kaçınıcı defa, telefona sarıldım, ve onu, bakanı buldum; daha ben sormadan titreyen bir sesle:

"Her şeyden evvel çocuğun sağlık durumunu güvene alalım. Ben sürekli telgrafla haberleşiyorum. Sağlık durumu iyileşsin, emredersiniz; her sözünüz başımla beraber..." diyordu. Başka bir şeyler de mırıldandı, galiba... Fakat bu, beni orada yığılıp kalmaya yetecek kadar açıklığa sahipti. Demek oğlumun hayatı tehlikedeydi, fakat kurtarılmaya çalışılıyordu. Sağlık durumu iyi olunca ne emredecektim, ne söyleyecektim ki bakanın başıyla beraber olsun?

Bu tabir ki, aynen kulaklarımdadır, bana hem pek gülünç, hem türlü manalarla dolu görünüyordu; fakat ne gülmeye, ne gizlenen manaları tahlil etmeye kuvvet vardı. O acı rüyayla otomobil kazası arasında kendiliğinden bir irtibat meydana geliyordu, fakat bakanın son sözleriyle bu kaza arasındaki iplikleri bulamıyordum; perişan, sersem, düşüncesine, iradesine hâkim olamayan bir mecnun hâlinde bekliyordum, bu tereddüt ve şüphe saatleri içinde tutuşup yanarak beklemekten başka bir çare bulamıyordum. Bu beklemek ne kadar sürdü? Belki yirmi dört saat, belki daha fazla... Bu bekleyişin içinde yalnız bir hakikatten haberdardım: O saatlerde dünyanın en bedbaht bir babasıydım. Niçin? Nasıl? Bunu elbette öğrenecektim; fakat o bekleyiş ve şüphe saatlerinde tam bir yıkılmışlık içinde hep rüyamın Vedat'ını arayarak, hep onu ruhumun olanca özleyiş hamlesiyle kucaklayarak, uzun uzun koklaya koklaya öperek, hayatta hiç âdet olmayan bir şeyi yaparak, çenesini yalayarak, sonra, niçin, bunun manası neydi? Çenesini ısırarak onunla bir veda kucaklaşması yaptığımı görüyordum.

**Korkunç Bir Kuyu - Müthiş Bir Haber -
Ölüm Döşğinde - Hâlâ Ümit - Tekrar Bir Haber -
Acı Netice**

Ve “Ah yavrum,” diyordum, “seninle bu veda törenini rüyada mı yapmak kaderdi? Sen Tiran’da yapayalnız, ben Yeşilköy dert yuvasında hayatın en müthiş matemiyle baş başa...”

Kafasının üstüne ansızın, nereden geldiği belli olmayan bir ağır darbe alarak kuyuya atılmış bir adam gibiydim. Karanlık, derin, korkunç bir kuyu... Bitmez, tükenmez bir düşüşle bu kuyuya düşüyordum. Ellerimle, ayaklarımla tutunacak, ilişecek bir kaya, bir oyuk yer, bir tümsek taş arıyordum. Ve hep düşüyordum, bir türlü bulunamayan dibine doğru iniyordum. Gözlerime nurunu getirecek bir ışık demeti, ciğerlerime serinlik verecek bir soluk bekliyordum; ne bir ışık; ne bir nefes... Hep o derin, karanlık, korkunç kuyunun içinde iradesiz, kuvvetsiz, ümitsiz inmekte, bir türlü bulunamayan derinliklerine doğru yuvarlanmaktaydım.

Nihayet Tiran’dan haber geldi ve bu haber perdeyi yırttı. Vedat yeniden; aynı Prag’da meydana gelen facia gibi, bakanın bir kararıyla karşı karşıya kalmıştı. Tekrar, hiçbir sebep olmadan, hiçbir incelemeye lüzum görülmeden, niçin alındığı anlaşılamayan bir kararla, Bakanlık emrine alınmıştı. Öyle bir zamanda, öyle bir saatte ki, o sırada çocuk yıllardan beri beklenen terfi müjdesinin gelmesini beklerken.

Artık çilesini dolduran çocuk bu darbe üzerine bütün varlığını istila eden büyük bir kahır, siyah bir ümitsizlik içinde kötü talihinin hayatını berbat eden kasırgalarından sıyrılmak, nihayet bir istirahat imkânını bulmak tedbirini arıyordu. Anvers konsolosunun yaptığını uygulamaktan başka bir tedbir bulamayarak çok miktarda uyku ilacı almış ve bu suretle hayatın kendisine vefa göstermeyen zûlmüne son vermek istemişti. Haberde, Vedat yatağında hasta bulununca, Tiran'ın yabancı ve yerli bütün doktorları onun hayatını kurtarmaya çalışıyorlar, deniyordu. Demek onu kurtarmak, tekrar hayata iade etmek ümidi vardı. Bakanın sözleri bu haberle açıklanmış oluyordu. Ne diyordu? Her şeyden evvel çocuğun sağlığı yerine gelmeliydi, sonra ben ne emredersem başıyla berabermiş... Bu da yapılan zulmü hafifletecek bir tür özür dilemek, kabahatin affını dilenmek olacaktı.

Demek, ne otomobil kazası, ne başka bir sebep, ancak ve ancak yine bir darbe! Bunu arayacak, düşünecek vakit yoktu, bütün varlığımla çocuğumun hayatının kurtarılması ümidine asılıydım.

Anvers faciasını hatırlıyordum ve Vedat'ın ondan, bedbaht adamın kendisine sahip olmadan can çekişmesi manzarası için “Ah! Babacığım! Ne tahammül edilmeyecek bir acı levha!” deyişini düşünüyordum. Demek şimdi o da öyle, yatağında kendisini kurtarmaya çalışan ellerin arasında bir oyuncak olarak yatıyordu. Kurtulacak mıydı? Kim bilir? Belki... Hayatta kaç kere böyle ümit olmayan olaylarda son dakikaya kadar yine ümide bağlanmış, beklemiştim. Sadun'u, Güzin'i görüyordum. Onlarda da hep ümitle beklemiştim. Fakat onlar gözümün önündeydi. Vedat ta uzakta, yanında ne bedbaht anası, ne biçare babası, yabancı eller elinde... Biz, o ümide yüzlerce yüzlerce fersah öteden asılıp kalıyorduk ve telefonların getireceği haberi dakikadan dakikaya artan bir heyecanla bekliyorduk.

Nihayet bir haber daha geldi. Bütün ümitleri kıran bir haber: Tıbbın bütün çabasına rağmen kötü sonucun önüne geçilemeyeceği bildiriliyordu.

Bana gelen bundan ibaretti; asıl netice, asıl facianın son darbesi başka yoldan geldi.

Birdenbire Yunus Nadi ile Hakkı Halit bize geldiler. Öyle bir hâlde ki niçin geldiklerini, ne söyleyeceklerini keşfetmek için düşünmek lazım değildi. Bana gelen haberin tamamı Tiran'dan Yunus Nadi'ye gelmişti. Bana gelen bir tür giriş, bir hazırlıktı; asıl netice doğruca Yunus Nadi'ye geliyordu. O bütün metanetine, hayatta nice tecrübelerinden doğan kuvvete güvenemeyerek başlı başına bu müthiş vazifeyi üzerine alamamış, ailenin pek dostu ve Vedat'ın bir baba kadar şefkatli dostu olan Hakkı Halit'i de bilmiyorum nasıl yanına alarak bana gelmişlerdi. Onları görünce hemen anladım ve bugün hâlâ şaşıyorum, o dakikaya kadar beni kıvrandıran ümitsizliklerin, heyecanların yerine büyük bir sükûn ve yavaşlıkla galiba en evvel ben söze başlayarak, "Netice?" diye sordum.

"Evet," dediler yahut buna da kuvvet bulamayarak başlarını eğdiler. Dilleri döndü mü? Bir şeyler söyleyebildiler mi? Bunu bilmiyorum.

Bilinen bir hakikat vardı, o kadar emeklerle, mücadelelerle yetiştirilmiş, otuz beş yaşına kadar bir gün bile kendisiyle ilgilenilmekten uzak kalınmamış kıymetli, sevgili, bizce dünyada her şeyden daha kıymetli yavrumuza kıyılmış olmasıydı. Demek hakikat buydu. O yine bir darbeye uğramış ve artık tahammül kuvveti bulamayarak gençliğine, gelecek ümitlerine, hayatının bütün emellerine veda etmiş, şimdi yanında ne babası, ne anası, orada, Arnavutluk'un bir köşesinde, biçare, kimsesiz yatıyordu. Hakikat yalnız bundan ibaretti: İşte şurada sedirin köşesine yığılarak, bağırmadan, etrafa haykırmadan, başını duvardan duvara çarpmadan, ellerini kollarını kıvrarak, hıçkırıklar içinde göğsü kabarıp inerek,

inleyerek anacığı, işte şuradan buradan sanki bir medet ateşi-
ne su dökecek bir el arıyorcasına evin içinde, odadan odaya,
sersem, perişan, çökmüş, o resminden bu resmine koşarak,
sonu gelmeyen yaşlarıyla onları sulayarak dolaşan bedbaht
baba, bu iki zavallının yapabilecekleri başka ne vardı? Ka-
dere rıza? Bu ne demekti? Bunun asıl manası ne olabilirdi?
Her acıyı yatıştıracak bir hikmete bnzeyen, güya her derde
deva kuvvetiyle gelip matemlerin karşısına dikilen bu söz,
korkunç bir yangınla alevlerini savuran ciğerlere serin bir ne-
fes fleyebilir miydi?

Öyle dakikalar oluyordu ki iki elimle başımı tutuyor,
şakaklarımı sıkıyordum; beynimin patlamaya hazır bir coş-
kunluğu vardı. Keşke patlasaydı; keşke ıldırımış, sokaklara
fırlamış, etrafta ğranılan felaketlere lanetler saçarak, oradan
oraya saldırmış olsaydım. Buna karşın susmak, yalnız inleye
inleye ağlamak ve için için yanarak beklemek lazımdı. Bek-
lemek? Ne beklenecekti?

Ne Bekliyordum - Derdimize Koşanlar - Halkın Anlayışı - Basının Üzüntüsü - İki Makale

İki şey bekliyordum: Tiran’da meydana gelen facianın ayrıntısı, sonra yahut daha evvel o faciaya sebep olan karar...

Ertesi gün, bayram... Ah! Ne bayram! Gazeteler bayram tatilinden evvel ilk gün çıkardıkları nüshalarında Vedat’ın resmini basıyorlar ve facianın gerçekleştiğini haber veriyorlardı. Elbette facianın sebebine ve meydana geliş şekline dair tek bir kelime yoktu, fakat bütün yazıların üzerinde uçan bir hava vardı ki bu genç kâtibin vefatı nasıl bir sebep neticesi olduğunu söylüyordu; bunu halkın gizlenen şeylerin arkasında yatanları anlayış kabiliyeti keşfediyordu. Bize akın akın gelen hısımlar, dostlar, komşular, yıllardan beri araya giren mesafeden dolayı uzak kalıp da bu acı günde bize kadar koşan eş dost, hiç hakikati sormaya lüzum görmediler. Hep anlamışlardı, hep biliyorlardı. Böyle takım takım gelenler içinde faciayı duymamış, alelade bayram tebrikine gelenler oluyordu; bunlar daha kapıdan girerken evin matem havasını duyuyorlar; ya onları ziyarete sevk eden maksatla burada buldukları hakikatin çarpışmasından sersemleşerek ters dönüyorlar yahut yanımıza kadar gelmek için nefislerini zorlayarak karşımızda baygınlıklar geçiriyorlardı.

Gazetelerde faciaya dair yayımlanan fıkraların hepsini buraya nakletmeye imkân yok. Bunlardan yalnız Yunus Nadi ile Ali Ekrem’in yazdıklarını naklediyorum:

ACI BİR KAYIP

Tiran elçimiz Başkâtibi Vedat Uşaklıgil vefat etti.

Tiran elçimiz Başkâtibi Vedat Uşaklıgil'in, kısa bir hastalık buhranının ardından, genç yaşında hayata veda etmiş olduğunu büyük üzüntülerle öğrendik. Vedat Uşaklıgil, tanınmış ve sevgili yazarımız Halid Ziya Uşaklıgil'in büyük oğludur. Otuz üç yaşını henüz bitirmiş olan bu genç, en doğru manasıyla yetişmiş bir Türk yavrusuydu. Klasik bir tahsille hukuk mezunu olan kendisi ondan daha ehemmiyetli bir yetişme örneği olarak kendi kendini yetiştirmiş mükemmel bir adamdı. Almanca ve İngilizceyi çok iyi bildiği gibi, Fransızcaya her Fransız'ın onun gibi bilemeyeceği kadar hâkimdi. Ve bu lisanlar onun elinde bir anahtar olarak Vedat Uşaklıgil, bugünkü medeniyetin, edebiyattan, ilimlerin ve fenlerin hemen hemen her branşına kadar her sahada bütün ansiklopedik bilgilerini, tamamı hazmolunmuş bir inceleme ve etraflıca araştırmayla kazanmıştı. Bu genç, vatan bahçesinin bir çiçeği değil, âdeta kendi şahsında ideal Türk gençliği adına o bahçenin baştan başa bir örneğiydi. Onu bu yüksek olgunluk, kabiliyet ve mükemmeliyetle yetiştirmiş olan üstat Halid Ziya'nın bu acı kayıpla karşılaştığı felaketin derccesi ölçülmeye muhtaçtır

Vedat Uşaklıgil'in hayat ufkundan çekilip gidişi onu yakından tanıyanların tamamını üzmüş ve üzecek olduğunda şüphe yoktur. Kendisini yakından tanımayanlar dahi yukarıdaki kısa açıklamayla bu kıymetli gencin şahsındaki kaybımızın çok büyük ve çok acı olduğunu takdir edeceklerdir.

Vedat Uşaklıgil'in hastalığı üzerine Dışişleri'nden verilen acele izinle kardeşi Bülent Uşaklıgil hemen Bükreş'ten Tiran'a hareket etmiş olduğu gibi pek üzücü ölüm haberi üzerine dahi hükümetimiz cenazesinin vatana nakli için icap edenlere derhâl emirler vermiştir. Hükümetimizin bu kıymetbilir hareketlerini teşekkürlerle karşılarız.

Üstat Halid Ziya'yı teselli için ne söyleyelim. Şu kadar diyebiliriz ki nihayet insanın kudreti kadar aczini de içeren, insan hayatının üstünde, ondan sınırsız denilecek şekilde çok daha kuvvetli

bir kader vardır. Her şeye hükmedebiliriz, ona değil. Onun içindir ki bugün pek haklı olarak çok mahzun olan üstat Halid Ziya, Türk gençliğinin bütün yetenek ve kabiliyetlerinde hep kendi Vedat'ını görmekle ancak teselli olabilir. Vatanda bir değil, bin Vedat yetiştireceğiz. Daima elimizde beşi onu kalabilsin diye. Biz her gün pek farkında olmuyoruz, fakat bir taraftan olanca itinayla yetiştirdiğimiz başakları öte taraftan gelişigüzel sallanan bir orak, böylece rastgele biçip gidiyor... Hayat işte bu...

Son tesellimiz şudur: Ne yapalım vatan ve millet sağ olsun ve Türk gençliği gür ve verimli hayatını yürütsün gitsin.

ACI BİR KAYIP

Tiran elçiliğimizin başkâtibi, tanınmış edibimiz Halid Ziya Uşaklıgil'in oğlu Halil Vedat Uşaklıgil çok az süren bir hastalık sonunda gözlerini kapadı.

Tiran elçiliğimiz Başkâtibi Halil Vedat Uşaklıgil hasta...

Bu haber evvela Tiran elçimizin bir telgrafıyla Dışişleri Bakanlığımız binasında yayıldı.

Tiran elçimiz, "Halil Vedat Uşaklıgil vahim derecede hastadır, kardeşi, Bükreş Elçiliği Başkâtibi Bülent Uşaklıgil'i telgrafla haberdar ediniz, uçakla gelsin," diyordu.

Acı haber çabuk yürür, hemen İstanbul'a da geldi, buradan Tiran'a soruldu, Tiran elçimiz birbirini takip eden telgraflara, "Yerli-yabancı bütün hekimler Vedat için ellerinden geleni yapmaktadırlar," şeklinde cevap veriyordu. En sonralarından birine, "Ümit azdır," kelimelerini de ilave etti.

Ve nihayet arife günü herkes bayram hazırlığıyla meşgulken acı neticeyi anlatan haber de gelip ulaştı.

***

Bükreş ile Tiran arasında uçak seferi yoktur. Bülent Uşaklıgil ilk trenle Selanik'e gitti. Tren hattı da yok. Otobüse veya

otomobile atlayacak, hesap ediyoruz ki bütün benliğini sarsan endişeler arasında bayram günü oraya varmış ve kardeşinin ölü-
süyle karşılaşmış olacaktır. Şimdi üzerine düşen vazife, güç va-
zife, acıklı vazife, sinirlerine karşı koyarak, kederlerini sonraya
bırakarak onu alıp İstanbul'a getirmek, ailesinin her gün gidip
hatırasını tazeleyebileceği aile mezarlığına gömmektir.

***

Halid Ziya Uşaklıgil ilk çocuklarını kaybetmek felaketine bun-
dan otuz beş yıl önce uğradı. O zaman Nişantaşı'nda oturuyor-
du. Kendisi için acı hatıralarla dolu olan bu muhiti bırakarak
yanında büyük kızı ile sevgili Vedat'la; Ada'ya kaçtı. Hatıraları
anlatırken der ki:

“Vedat o zaman iki ile üç yaşı arasındaydı ve Ada'ya geçer
geçmez onu yakalayan boğmaca öksürüğüyle hırpalana hırpa-
lana yaşından daha küçük görünen koca kafalı, ince boyunlu,
sapsarı, kuru ve cılız, ‘Bunu da mı kaybedeceğiz?’ korkusunu
veren, bulunduğu yerde yaslanıp kımıldamak istemeyen, yal-
nız iri, kara gözleri ile yaşıyor görünen, oynamaz, sevinmez bir
çocuktü. Bu mahzun ve durgun çocuktan ne çıkacak diye beni
düşündürürdü.”

Ada Vedat'a yaramıştı, beş-altı yaşında tombul, gürbüz bir ço-
cuk oldu, Yeşilköy'e taşındılar. Meşrutiyet'in ilk yılıydı.

Üstadın *Tanin*'de¹⁷⁷ “Kara Halil”¹⁷⁸ başlığı altında küçük bir fık-
rası çıktı. Metin gözlerimizin önünde değil, fakat anlamı hâlâ
hatırmızda; genç Vedat'tan, Halil Vedat'dan bahsediyordu:

“Minimini ellerine minimini iki bayrak almıştı. Göğsüne de ro-
zetini takmıştı, bana gelerek sordu:

‘Hürriyet ne demek baba?’

‘Herkesin istediğini yapması demek...’

O zaman ellerini çırparak bağırdı:

---

177 II. Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'da yayımlanan İttihatçı bir gazete. Hüseyin
Cahit tarafından çıkarılan gazete, Kurtuluş Savaşı yıllarında ulusal direnişi destek-
leyen gazeteler arasında yer aldı. (y.h.n.)

178 “Kalem Oyuncaklarından: Kara Halil”: (hikâye); 23 Temmuz 1324 (1908);
nr: 5, s. 2-3. (y.h.n.)

‘Yaşasın hürriyet!’

Ve birdenbire o zamana kadar kendisine hiçbir zaman müsaade edilmemiş olan bir şeyi istedi:

‘O hâlde dondurma isterim.’

‘Yoo... Hürriyet ama kanun dairesinde.’”

Makalenin bunu takip eden kısmı kitapta yer aldığından çıkarıldı. Makalenin son fıkrası:

Vedat uzun boylu, yakışıklı, çok sevimli otuz üç yaşında bir gençti. Fransızca’yı hatta yüksek tahsil görmüş her Fransız’ın da bilemeyeceği incelikleriyle bilirdi. Almancaya, İngilizceye tamamen hâkimdi.

Son zamanlarda Tiran’da bulunmasından istifade ederek İtalyanca da öğrenmişti.

Vedat aynı zamanda da mükemmel bir müzisyendi. Piyanoyu bir virtüöz gibi çalardı.

Halid Ziya Uşaklıgil için ne diyelim?

Geçen yıl yazarlık hayatının ellinci yıl dönümü münasebetiyle Halkevi’nde yapılan törende gençliğin kalbinden coşup gelen minnet ve hürmet hislerine teşekkür ederken, “Artık memnun ve rahat olarak ölebilirim,” demişti. Kader ona bu son istirahati de çok gördü. Hayatının yetmişinci yılından sonra hayatının en büyük acısıyla karşılaşılıyor. Bembeyaz saçlarıyla yetim kaldı.

Ankara'dan ilk Haberler - Atatürk'ün Üzüntü ve Kızgınlığı - Taziyeler - Bir Mersiye

Ankara'dan ilk önce iki haber aldık:

Bakanlık Tiran'a, cenazenin İstanbul'a nakline ve diğer masraflara katkı olmak üzere bir para havale etmişti. Sonradan öğrenildi ki facianın meydana gelişine çok üzülen Atatürk büyük bir hiddet ve hışım göstererek bu paranın gönderilmesine emir vermiş. Bir yandan Vedat'ın idam kararını verirken bir yandan da onun havale edilmiş bulunan maaşının alıkonmasını emredenlere kalsaydı, çocuğun ölüsünün değil dirisinin bile memlekete nakline imkân bulunamayacaktı. Sonra elçinin müracaatı üzerine Bükreş'te kardeşi Bülent'e Tiran'a hemen hareket etme emri verilmişti.

Ankara'dan ancak bu iki haber, doğru ve güvenilir olarak alınabildi. Ondan sonra asıl facianın meydana gelişini doğuran sebepleri hiçbir zaman, hatta bugüne kadar tahmin dairelerinden çıkarabilecek açıklığa sahip bilgi almak mümkün olmadı, fakat tahmin edilen o derece hakikate yakındı ki, bizce buna dair şüphe ve belirsizlik kalmamıştır.

***

Kaderin mantıkla, adalet kanunlarıyla izah edilemeyecek ne garip görünüşleri vardır. Çatısının altında hiçbir ferдин zararına tek bir düşünce beslememiş olan ve bunun için her zaman saadete, şevk ve neşeye hedef tahtası olmaya hak kazanan yuvamızın üzerine bu müthiş felaketin yıldırımı

düşünce, onun arkasından, uzaktan, yakından, bizleri tanıyanlardan, tanımayanlardan, memleketin en beklenmeyen köşesinden bucağından bir başsağlığı rahmeti boşandı. Nerelelerden, kimlerden, hatta mektep çocuklarından, bu bedbaht evin matemine iştirak edenlerden gelen telgraflar, mektuplar yığınlar teşkil ediyordu. Vedat'ın mesleğine mensup olanlara gelince, dışarıda bulunan hemen bütün elçiler, kâtipler ve memurlar elemelerini, üzüntülerini samimi bir hisle dile getiriyorlardı, yalnız susan, ses vermeyen tek bir yer vardı: Ankara'da Bakanlığın ileri gelenleri ve memurları... Numan'dan başka hiç kimseden bir ses çıkmadı. Bunu ilk önce şaşkınlıkla karşıladık, fakat sonradan öğrendik, Tiran'dan ayrıntıları aldıkça, gelen haberleri, Vedat'ın senelerce yanında bulunan ve daima muhabbetini taşıyan arkadaşları, üçü beşi bir araya gelerek, okurlar ve ağrlarmış, bütün Bakanlığı bir matem ve vakaya karşı bir kara hava kaplamış, şu hâlde suskunluğun sebebi? Bunu da daha sonra öğrendik.

Önümüzde büyük bir küme teşkil eden taziye mektuplarının tamamını kısaltmanın imkânı yoktur, yalnız bir kelime ile özetlemek lazım gelirse denebilir ki bunların hepsinde facianın esas sebebine nüfuz eden bir sezgi vardı. Bunların arasından bir tanesini alıyorum, baştan başa üzüntüyle feriyat eden bir mersiye: Bu nefis eseri bana göndermek lütfunda bulunan, Vedat'ı yakından tanıyarak meziyetlerini takdir eden güzide yazar ve şair Nüzhet Ortanca'dır.¹⁷⁹

---

179 Mehmet Nüzhet Ortanca (1874-?): 1874 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk tahsilinin ardından Hacı İbrahim Efendi'nin Dârü'ttalim Mektebi'nde okumuş, daha sonra aynı okulda hocalık yapmıştır. Düyûn-ı Umûmiye, Pul Müdürlüğü ve Damga Matbaası Müdürlüğü idarelerinde çalışmış, otuz sekiz yıllık memuriyet hizmetinden sonra kendi arzusuyla emekliye ayrılmıştır. Ortanca, Meşrutiyet'in ilanından sonra *Tercüman-ı Hakikat* Gazetesi'ni yeniden yayımlamaya başlar. 1942 yılında matbuat büyükleri ödülünü alır. İki dönem belediye meclis üyeliğinde bulunur. (y.h.n.)

MERSİYE:

Acıklı oldu, acıklı bu nagehânî¹⁸⁰ gayb¹⁸¹

Hezâr¹⁸² hayf ü te'essür¹⁸³ Vedat'ı gayb etdik

Ne gayb, gayb-ı müebbed¹⁸⁴ ne levh-i hüzn-aver¹⁸⁵

Ne sû'-i baht,¹⁸⁶ bu âli nihâdî¹⁸⁷ gayb etdik.

Bu nâbemevsim¹⁸⁸ olan irtihali¹⁸⁹ duyduk da

Dedim hayatda da biz girdibâd-ı kasırgayı¹⁹⁰ gayb etdik,

Hayır, hayır ecelin hükm-i nâfizü'l-emri¹⁹¹

Mukabilinde¹⁹² niçin inkıyadı¹⁹³ gayb etdik:

Neden tevekküle, Allah'a olmadı merbut¹⁹⁴

Neden o merd-i vefa-istinadı¹⁹⁵ gayb etdik?

Vekarı¹⁹⁶ hilmile mezc eylemiş¹⁹⁷ yakışmış idi.

Yazık, yazık ki bu vâlâ nijadı¹⁹⁸ gayb etdik

Ecanib¹⁹⁹ eyledi takdir anın meziyyetini

---

180 Ansızın.

181 Kayıp.

182 Binlerce.

183 Üzüntü ve yazık.

184 Sonsuz kayıp.

185 Hüzün veren bir manzara.

186 Kötü talih.

187 Yüce yaratılışlı.

188 Vakitsiz.

189 Ölümü.

190 Döne döne esen kasırga.

191 Emri geçen hükmü.

192 Karşılığında.

193 İtaat etme.

194 Bağlı.

195 Vefaya dayanan mert.

196 Ağırbaşlılığı.

197 Yumuşak huyuyla karışmış.

198 Soyu yüce olan.

199 Yabancılar.

Kadirşinaslık²⁰⁰ olan i'tiyadı²⁰¹ gayb etdik
Ecanib ağladı matemler eyledi i'lân
Acındı bağına taş basdı zümre'-i hisan²⁰²

***

Vedad, gurbet ilinden çekildin ukbaye²⁰³
Küsüp vatandaki ahabına, eviddaye²⁰⁴
Düşünmedin ki hakikat olur tecellisâz²⁰⁵
Bırakmadın işini emri Hak Teâlâ'ye
Vedad hissine mağlûb olup, göçüp gitdin
Fakat yâreler açdın dil-i ehîbbâye²⁰⁶
Sükûnlu handeler²⁰⁷ imâ eden sevimli yüzün
Solup süzüldü o gözler kapandı Mevlâ'ye
Hayâl-i kametin²⁰⁸ ayrılmıyor senin gözden
Gönülde saldı nükûş²⁰⁹ ilel'ebed sâye,²¹⁰
Sabah-ı haşre mi²¹¹ kaldı senin mülâkatın?
Yüzün görünmeyecek mi ile'l-gâye?²¹²
Gariben oldu vefatın şehidsin elbet

---

200 Kıymet bilmek.

201 Alışkanlık.

202 Yakınları.

203 Öte dünyaya.

204 Dostlar.

205 Görünür.

206 Dostların gönlünde.

207 Gülümseyişler.

208 Boyunun ilhamı, hayali.

209 Nakışlar, resim.

210 Gölge.

211 Kıyamet

212 Sonsuza kadar.

O ince ruhun uçar doğru arşı â'lâye²¹³

Vedad hâsılı²¹⁴ hengâmsız²¹⁵ oldu bu seferin

Bırakdın arkana mahzûn mâder ü pederin.²¹⁶

---

213 Göğün en yüksek tabakası.

214 Görünen o ki.

215 Zamansız.

216 Anne ve baban.

**Bir Telgraf - Beklenmeyen Bir Darbe - Vedat Dolaşıyor,
Vedat Düşünüyor - Öyle Bir Tedbir Almak İstiyor ki -
Elçiliğe Dönüş - Ziyafet Hazırlığı**

Tiran'da facianın gerçekleşme şekline ve gerçekleştikten sonra naaş yola çıkıncaya kadar meydana gelen olaylara bütün ayrıntılarıyla bize parça parça gelen ve yavaş yavaş, sindirile sindirile verilen malumatla tamamen vâkıfız. Bunda hiçbir eksik taraf kalmamış, facia tam bir levha hâlinde hatıramıza yazılmıştır:

Vedat'ın hiçbir sebep gösterilmeksizin sadece Bakanlık emrine alındığına dair şifre telgraf Tiran elçiliğine ulaşınca, onlar, elçiyle Vedat, öğle yemeğinde, sofradaymışlar. Gayet tabii olarak telgrafın neticesini hemen almak için özel bir acele de varmış. Beklenen habere karşılık kendisinin hiç umulmayan, hatıra gelmeyen bir darbeye hedef olduğundan, Bakanlık emrine alındığından, asıl manasıyla görevine son verme demek olan bir cezaya uğratıldığından haberdar olunca ne hâle gelmiş olacağını düşünmelidir. O, dudakları kısılmış, sapsarı, kuru bir sesle halledilmiş telgrafi sofrada elçiye uzatarak, zoraki bir tebessümle: "Buyurunuz!" der. Ve güya hiçbir şey olmamışçasına yemceğe devam eder.

Elçi ilk önce donar, bir kelime bile söylemeye kuvvet bulamaz, sonra bu zalimce karara karşı sinirlenerek, "Bu olmaz, ben şimdi telgrafla buna itiraz eder, sebebini sorar, verilen kararın kanuna, usule aykırılığından bahsederek cevap veririm," der.

Ve Vedat'ın ne diyeceğini beklemeksizin kaleme kâğıda sarılır, o öfkenin tesiriyle ağır bir cevap müsveddesi yazarak Vedat'a uzatır.

Vedat güya söz konusu olan kendisine, hayatına ait değilmişçesine, âdeta lakayt, kâğıdı alarak dikkatle, uzun uzun okur, bunu pek iyi bulmuş görünür ve “Çok güzel,” der, “yalnız acele etmeye hiç lüzum yok. Bunun üzerinden bir gece geçirelim. Malum a, gecelerin doğan fikirleri vardır. En iyi fikirler uykuda gelir... Her ikimiz de bu gece bunu düşünerek uyuruz.”

Elçi, bu fikri kabul ettikten sonra Vedat: “Yalnız,” der, “bana müsaade ediniz. Oldukça sinirlendim, biraz hava almak, dolaşarak sinirlerimi yatıştırmak ihtiyacımdayım. Ben yine vaktiyle gelir, ziyafet için son tertibatla meşgul olurum.”

Elçilikte bayram münasebetiyle bir büyük ziyafet vermek üzereymiş. Vedat her zaman olduğu gibi itinayla giyinerek çıkar, bir müddet dışarıda kalır. Bu müddet zarfında ne yapar? Bunu anlamak zor bir iş değil. Bir yandan dolaşır, yapılacak işi uzun uzun düşünür, kararını alır ve muhtelif eczanelere uğrayarak kararına göre lazım gelen ilaçları sağlar, neden sonra elçiliğe döner.

Vedat'ı, böyle beyninin içinde parçalanmış bir dünyanın enkazı tutuşup yanarken Tiran sokaklarında dolaşa dolaşa, onun tek kurtuluş çaresi olan ilacın satın alınmasıyla meşgul olurken hayalimde takip ediyorum. Mizacını, durum ve olaylara karşı düşünüş tarzını, pek bildiğim, tekrarlanan vesilelerle tecrübe edip öğrendiğim için bu üzücü saatlerde düşündüklerini ben de beraber düşünüyorum, âdeta benim de hayalimin katılımıyla bütün onun son karara yaklaşan düşüncelerini, sanki onun sesi açıktan söylüyor, ben de dinliyormuşçasına işitiyorum. Kendi kendisine demiş olacak ki:

“İşte yine hiç beklenmeyen bir darbe ve öyle bir zamanda ki, ben nihayet bütün bıkmışlığıma son verecek bir haberi,

sonunda tanınmış hakkımın müjdesini bekliyordum. Sebep? Sebep aramaya hiç lüzum yok. Beni her adımda takip eden kötü talih yahut zalim bir düşmanlık... Her adımda ayağıma bir çelme vurarak beni yüzükoyun düşüren bir öfkenin yine bir hamlesi ve bu defa her vakitten daha şiddetli, daha kesin! Prag vakası bunun yanında bir şaka. O da bir Bakanlık emrine alınmakla başlamışken bunu benden saklamışlardı. Yeşilköy'e yine bir ümitle, sönmeyen bir azmin kuvvetiyle sığınmıştım; darülfünun, hukuk, yeniden mesleğe daha zengin bir sermayeyle dönüş arzuları, bütün bu icat olunan bahanelerle üç yıl didindim. Fakat şimdi? Şimdi hiçbir bahane yok. Yalnız boynu bükük, sırtında yine babasına ödettirilecek binlerce borçla, otuz üç yaşında meslek hayatı iflas etmiş bir bedbaht, yeniden kendisine bir geçim yolu arayan, kapı kapı dolaşacak yahut yine yetmiş yaşında babasını şuna buna yüz-suyu dökmeye sevk edecek, ümitsiz, emelsiz, o kadar emeklerle kendisinde biriktirilen irfan ve iktidar sermayesinden avucunda faydalı bir zerre bile kalmayarak, Yeşilköy odasının panjurlarını kapayarak, karanlıkta hicranlarını uyusturmaya çalışan bir biçare! İşte babama, anama götürmek için buradan yola çıkacak Vedat...

Onlar beni Yeşilköy bahçesinde nerede ilişeceğinde, nerede bir nefes alacağında şaşkın, serseri, perişan dolaşırken gözleriyle takip edecekler. Onlar için daimi bir keder, daimi bir matem olacak bir Vedat! Hâlbuki bir defada, evet yalnız bir defada bütün bu şeylere son vermek! Onlar için ne müthiş bir darbe! Bunda şüphe yok; fakat için için ağrıyan, zonguldayan bir çibana karşılık tek bir neşter... Nasıl bir tedbir almalı ki nihayet kurtulmak mümkün olmasın? Nihayet öyle bir tedbir ki artık ne bir zulüm, ne bir düşmanlık, ne gırtlakma sarılan bir el, ne ayaklarıma kement atan bir düşman, hiç, hiçbir şeyler olmasın... Hısımlarımın, dostlarımla beraber düşmanlarımla karşısına başına gelen felaket için bir sebep gösteremeyen, belki bir hırsız, belki bir hain, belki kim bilir ne, bir kirli mahlûk alçaklığıyla çıkacak, hâlâ ya-

şamak utancını kabul eden bir Vedat’a karşılık, mertçe, korkusuzca bir hareketiyle göğsüne gördüğü zulümlerin delilini takarak vatanına dönen, her türlü emelleri teperek ancak istirahat kavuşmak için bir sakin yer arayan genç bir ümitsiz! Evet, nasıl bir tedbir bulmalı ki bu maksat gerçekleşsin...”

İşte böyle düşünen, böyle söylenen Vedat ve cebinde dört kere ölüm verecek kadar ilaçla, kendisinin her vakit pek zayıf olduğundan şikâyet eden bu çocuk büyük, müthiş bir kararlar elçiliğe döner. Elçiye der ki: “İyice dolaştım, biraz sinirlerime sakinlik geldi; fakat çok yoruldum. Yatağıma girmek, belki uzun uzun uyumak ihtiyacımdayım. Bana müsaade ediniz. Ziyafet için her türlü tertibat alınmıştır. Şimdi odama girerken hizmetkârlara son talimatı da vereceğim. Siz rahat olunuz...”

**Odasına Çekiliyor - Ziyafet İçin Son Talimat -
Uyuyacak! - Sabahleyin - Elçinin Bakan'a Telgrafı -
Ali Türkgeldi'nin Dostluğu**

Odasına çekilerek hizmetçileri çağırır ve ziyafet için evvelce verilmiş talimatı tekrar eder, sonra der ki:

“Ben biraz yorgunum, istirahat edeceğim. Beni kesinlikle uyandırmayın. Bir gelen olursa istirahat ettiğimden, uyuyor olduğumdan bahsederek özür dilersiniz.”

Bu talimatı verdikten birkaç dakika sonra tekrar zili çalarak sofracıyı çağırır, sanki unutulmuş bir şey daha söylemiş olmak için: “Demin söylemedim galiba! Sofranın çiçeklerini unutmayınız,” tembihini de ilave ederek odasını kilitler, masasının başına geçerek yazı yazar. Daha sonra Bülent, Tiran’a ulaşır da bedbaht kardeşine dair mevcut bilgi ve ayrıntıları toplarken bu mektubun da bir suretini alarak bana getirdi.

Vedat, “Bu işin başka bir hâl çaresi yoktu,” diye başlayarak elçiden af talep ediyor ve ondan istenecek yardımları sayıyor. Her şeyden evvel Tiran’da, ufak tefek para ilişkilerinin maaşından verilmesini söylüyor. Biçare çocuk bilmiyor ki bir yandan onu Bakanlık emrine alan karar tebliğ edilirken bir yandan da ödeme emri verilmiş olan maaşının alıkonulması emrini vermek ihmal edilmemiştir: Yani yaşasaydı, kendisini ve eşyasını İstanbul’a nakletmek için ya elçiden yahut Arnavut dostlardan borçlanmaya mecbur olacaktı.

Emri verenlerin ne derece şaşırmış olduklarına işaret etmek için kaydetmelidir ki Vedat’ın hastalığı haberi gelince

hemen elçiliğe telgraf çekilerek yerine geçecek kişinin gelişine kadar Bakanlık emrinin kendisine tebliğ edilmemesi bildirilmiş. İş işten geçtikten sonra... Ya gönderilmiş maaşının hemen alıkonulması ne şekilde açıklanabilecekti?

Yatmadan evvel arkasından, odasında giydiği ceketı çıkarıyor, askısına asıyor. Bu ceket, hâlâ kokusuyla bize kadar geldi ve bugün annesinin dolabında duruyor. Her vakit olduğu gibi soyunup pijamasını giyiyor, ayakkabılarını kalıplarına yerleştiriyor. Anvers konsolosluğuna ve Tiran elçiliğine ait evrakları düzenli birer dosya hâlinde göze görünecek bir yere koyuyor [bunlar bende saklıdır] ve güya gelecek misafiri kabul edecek bir kıyafet ve vaziyette yatağına giriyor.

Bu geceyi yatağında nasıl geçirdi, bunu bilmek mümkün değildir. Bu geceden kalan yegâne yadigârlar onun uyku artık bütün yetilerini istilaya çalıştığı dakikalarda bıraktığı beş-on satırla sabahleyin facia meydana çıkınca simasını kaplayan huzur ve sükûn manasından ibaret kalmıştır.

Sabahleyin, Vedat'ın alışıldığı üzere uyanmak ve işinin başına geçmek zamanı gelmişken odasında hiçbir ses işitilmeyince kapısına hafifçe vurulmuştur. Cevap alınmayınca daha kuvvetle, biraz sonra âdeta gürültü yaparcasına şiddetle vurulmuş ve yine bir cevap alınamayarak durumdan elçi haberdar edilmiştir. Bundan sonrası elçinin Bakanlığa yazdığı ayrıntılı mektupta yazılıdır. Bunu aşağıda naklediyorum:

Kapıyı açmak mümkün olamadığından taraça tarafından dolaşmış ve buradaki kapı zorlanarak içeri girilmiştir. O zaman Vedat'ın pek rahat bir uyku içinde, heyhat, artık bir daha uyanılamayacak sonsuzluk kadar derin bir uyku içinde biraz yan yatmış, uyumakta olduğu görülmüştür. Yanı başındaki masanın üzerinde dört tane boşalmış luminal²¹⁷ tüpü ve bunların yanında annesinin küçük boyda genç kızlık resmi -Vedat annesinin gençlik resmine âdeta âşıktı- ve buna iliştilmiş bir kartla biraz beride başkaca iki kart bulunmuştur.

---

217 Sakinleştirici olarak ve uykusuzluk tedavisinde kullanılan bir ilaç. (y.h.n.)

Elçi bu kartları, daha sonra kendisine mahsus olarak göze görünecek bir yere bırakılmış olan mektubu okuyunca, tahmini pek mümkün büyük bir üzüntü içinde feci hakikati anlamış ve düşüncelerini gizleyemeyen bir telaşla hemen yerel hükümeti, memleket hastanesini ve icap eden diğer makamları haberdar etmiştir.

Facianın sonuçlarını takipten evvel bedbaht çocuğun yatağında, uykusunun arasında yazdığı kartları -ki bende ve Ali'de saklıdır- aynen nakledeceğim. Bunlardan annesinin resmine iliştirilmiş ve ona hitaben yazılmış olanı henüz şuurunu tamamıyla kaybetmediği bir zamana ait olacak, fakat kurşun kalemle yazılan bu üç-beş satırın perişan ifadesi, bozuk yazısı gösteriyor ki şuur büsbütün yok olmamakla beraber düşüncelerinde tutarlılık ve parmaklarında kâfi bir kuvvet kalmamıştır. İşte bu birkaç satır: “Anacığım, acıma, sevin, korkmuyorum ve rahat konuşuyorum. Seni ve babamı çabuk beklerim. Daha sonra... Ne rahat!”

Yalnız bundan ibaret, “Rahat konuşuyorum,” demekle rahat düşündüğünü kastetmiş olacak fakat belli ki düşünceleri ve onlara tercüman olan ifade ve yazısı şuurunu örtmeye başlayan ölümün karanlıklarına boğulmak üzeredir. Bu kartı yazabildikten kim bilir ne kadar sonra son bir kuvvetle elçiye hitaben iki parça kart daha var. Bunların ifadesi ve yazısı daha bozuk, pek zor okunuyor. Ali'yle beraber çalışarak şunları okuyabildik: “Uykudan başka bir şeyler hissetmiyorum. Ne rahat! Hayatta çok bedbahtım. Bu bir düzeltme çaresiydi. Ölüm ne kolay! Uykum çok. Bütün sevdiklerim Allah'a emanet...”

***

Özel ve resmî hayatında birçok seçkin huylarının izleri görülmüş olan Ali Türkgeldi'nin başlıca özelliklerinden biri bağlılıktır. Facianın ardından bunun aralıksız tezahürlerine şahit olduk. Vedat'ın feci vefatı üzerine onun tarafından gösterilmiş olan medeni cesareti gerçekten takdir ve tebrike

şayandır. Bakanlıkta aralarında geçen haberleşme bu cesareti tamamıyla açığa çıkarmış ve kendisini Bakanın nazarında, her türlü tedbire müracaat olunarak, nüfuz ve tesiri imha edilmeyi hak eden bir şahsiyet hükmüne getirmiştir. O bu neticeyi pek iyi sezmekle beraber âdeta Bakanla bir mücadeleye girişmek tehlikesinden nefsinin alıkoyamamıştır.

İşte bu telgraflardan biri ki Bakanlığın reva gördüğü haksızlığı gizli tutmak ve bu suretle kendisine düşen manevi ve resmî sorumluluğu, çirkin utancı örtmek isteyeceğini düşünmeyerek açık ibareyle çekilmiştir:

“Vedat mesleğince maruz kaldığı son haksızlıktan doğan üzüntüyle,” diye başlayan bu açık telgrafta facianın gerçekleşme sebebi anlatıldıktan sonra deniyor ki:

Yabancı profesörler ve yerli hekimler dün sabahtan beri kendisini kurtarmak için büyük gayret sarf etmektedirler. Ne yazık ki böbrekler işlemediğinden ve kalp pek zayıf olduğundan bütün bu ihtimamlara rağmen ümit kesilmiştir. Kendisi koma hâlinindedir. Hayatının dürüstlüğü ve malumatıyla herkesin muhabbetini kazanan Vedat’ın bu hazin vaziyeti burada pek büyük bir üzüntü uyandırdı. Dışişleri Bakanı, milletvekilleri, birçok kişi, diplomatlar, elçiliğe ve hastaneye gelmek suretiyle insanlık göstermektedirler.

02.12.1937
Ali Türkgeldi

Bu açık telgrafın ardından elçi 16.12.1937 tarihli ve 3104/318 numaralı ayrıntılı bir mektupla tamamlayıcı ayrıntıları da vermiştir: Bunu kısmen naklediyorum.

**Elçi Ali Türkgeldi'nin Bakanlığa Ayrıntılı Bir
Mektubu - Vedat Uşaklıgil'in Ölüm Şekli -
Bu Münasebetle Tiran'da Uyanan Üzüntü -
Merhumun Yaradılışı ve Özellikleri - Netice**

Elçinin Bakanlığa itiraz mahiyetinde çekmek isteyip de Vedat'ın engel olduğu telgraf:

Kişiye özeldir:

C. Vedat burada vazifesini en iyi şekilde yerine getirmektedir Hizmetini siz de beğenmiş hatta maslahatgüzar kaldığı esnada Birleşmiş Milletler Üyeliği'ne tekrar seçilmemiz için Arnavutluk'un oyunu sağlamasından dolayı kendisine takdimname yazılmasını Tarabya'da benim yanımda Bay Numan'la Nebil'e emretmişsiniz. Diğer taraftan burada hayat tarzının dürüstlüğü ve toplum adabını bilmesi ve bilgisi dolayısıyla başta Kral olmak üzere bütün Arnavut ilcri gelenlerinin ve elçilerin takdir ve hürmetlerini kazanmıştır. Böyle görevini hakkıyla yapan bir memuru Bakanlık emrine almak günahtır. Bu haksızlığın sebeplerini bizzat incelemenizi rica eder ve cevabınızı beklerim.

Akşam yemeğinden evvel Mösyö Depasta (Yunan elçiliği başkâtibi) ve ardından Yunan elçisiyle eşi elçiliğe gelmiş olduklarından kendileriyle görüştüm. Bunların ayrılmasının ardından yazı odamda biraz meşgul olduktan sonra yatak odama çekildim.

Ertesi gün 1 Aralık Çarşamba sabahı telgrafı çekmek için Vedat'ın uyanmadığını anlayınca odasına giderek kapıyı vurdum ve cevap vermemesi ve bir hırıltı işitilmesi üzerine telaş ederek

kavasları ve tercümanı çağırıp odayı açtırttım ve biçareyi ya-
tağında horlayarak uyumakta ve kusmakta ve *livide* bir renkte
gördüm.

Vedat'ın hazırlanmış olduğu lumial ile intihar etmiş olduğunu
anladım.

Derhâl tercümanı hastaneye koşturdum. Prag Tıp Fakültesi'n-
den diplomalı Dr. Kalmar ve Viyana Üniversitesi'nden diplo-
malı Avusturyalı Dr. Quastler asistanları ve alet ve edevatlarıyla
birlikte derhâl elçiliğe geldiler ve midedeki zehiri çıkardılar.
Biraz sonra bunlara Sağlık Genel Müdürü ve elçilik binasının
sahibi Dr. Kemal Yusuffati de katıldı. Doktorlar hastaneye kal-
dırmak lüzumunu gösterdiler. Vedat'ı uyku hâlinde merdiven-
den indirerek ambulansla Zogo Hastanesi'ne naklettiler. Orada
1 Aralık Çarşamba günü öğleden itibaren ertesi gün 2 Aralık
akşam saat yediye kadar meşhur Alman Profesör Operatör Leh-
man'ın gözetiminde yerli ve yabancı profesörler ne gerekiyorsa
yaptılar.

...

Fakat Vedat beş kere ölümle sonuçlanacak miktarda ilaç almış
bulunduğundan kurtulma ümidi pek azdı. Kalp zayıf olduğu
için art arda şırıngalar yapıldı. Doktorlar böbreklerin işlememe-
si ve zatürrenin başlaması neticesinde 2 Aralık Perşembe günü
saat altıda ölümün kesin olduğunu, son ve küçük bir kurtuluş
ümidi olarak böbreklerde yapılacak bir ameliyat kaldığını, has-
tada refleks olmadığı için narkoz verilmeyeceğinden zayıf kal-
bin cerrahi müdahaleye bir engel teşkil etmeyeceğini bildirerek
ameliyata karar verdiler. Ve ne yazık ki bu ümit de boşa çıkarak
2 Aralık Perşembe günü akşamı yediye beş kâla Vedat ruhunu
teslim etti.

Tedavi eden operatör ve hekimlerin verdikleri resmî raporun bir
nüshasını zarf içinde takdim ediyorum. Bunda icap eden bilim-
sel ve tıbbi açıklama mevcuttur.

Vedat'ın durumundan haberdar olmamın ardından hekimlerle
görüşerek vaziyetinin ağır olduğunu anladıktan sonra Fransızca

açık birer telgrafla Bakanlığa ve biraderi Bülent'e bilgi verdim. O akşam İtalya elçiliğindeki eğlencede durum bütün Tiran'a yayılmış ve elçilik bir matem yeri hâlini almıştı.

Hakiki sebebi saklamak ve şifreyle haberleşmek türlü türlü yorumlara yol açacağından işin doğrusunu söylemeyi ve açık telgrafla haberleşmeyi tercih ettim. Ve yazdığım ikinci telgrafta Vedat'ın "Mesleğince maruz kaldığı son haksızlıktan doğan üzüntüyle," vefat etmiş olduğunu açıkça söyledim. Yalnız müracaat edenlere Bakanlık emrine alındığını söylemeyerek hakkı olan terfiden mahrum bırakıldığından dolayı üzgünken salı günü mesleğine ait fena bir haber alması bütün bütün kederini artırmış olduğu suretinde işi açıkladım.

Bu açıklamam dedikodulara ve yersiz yorumlara engel oldu.

Vedat'ın ölümü Tiran'da pek acı bir tesir uyandırdı. Kral'ın üzüntüsünden hastalandığını başsağlığı için elçiliğe gönderdiği Dışişleri Bakanı Ekrem Bey söyledi. Halid Ziya'nın eserlerini okumuş olan Zogo, Vedat'ı da takdir etmiş ve hatta 28 Kasım Pazar akşamı sarayda verilen eğlencede kendisine güler yüz göstermiş, ilgilenmişti.

Şehrin kibar ailelerine mensup birçok hanımlar Arnavutluk istiklâlinin 25. senesini kutlamak için 25-26-27-28. akşamları sarayda, belediyede, askerî kulüpte verilen ziyafetlerde neşeli gördükleri ve dans ettikleri bu biçarenin feci sonundan üzüntü duyarak hastalandılar. Arnavut milletvekillerinin büyük çoğunluğu, Dışişleri'nin ileri gelenleri ve kâtipleri, aydın gençlerden, eski bakanlardan birçoğu Tiran'ın meşhur ailelerinin mühim bir kısmı ölümünden evvel hastaneye ve elçiliğe ve vefatının ardından tekrar elçiliğe gelerek kimisi Fransızca, Almanca, İngilizce lisanlarındaki kudretinden, edep ve nezaketinden, ahlakının dürüstlüğünden, kimisi de Arnavutluk'a dost olduğundan, iki memleket arasındaki dostluğun, samimiyetin yeniden kurulmasında ve Tiran Türk Elçiliğinin Müslüman Hristiyan bütün Arnavutlara açılmasında büyük yardımı dokunduğundan bahsederek üzüntülerini bildirdiler. Yapılacak bir hizmet varsa yapmaya hazır olduklarını söylediler. Bu kişilerin çoğu Halid Ziya'nın

eserlerini incelemiş olduklarından, ömürlerinin sonunda perişan olan babayı ve hasta anayı düşünerek kederlendiler.

Bu üzüntülere tercüman olarak basında yayımlanan makaleleri takdim ediyorum:

Elçiler arasındaki üzüntüye gelince: Vefatının ardından elçiliğe gelen Yunan elçisi hüngür hüngür ağladı. İtalya elçisi matem bayrağı çekilmesini teklif etti. Romanya elçisi, “Tiran’daki elçilik kâtiplerinin en beceriklisiydi. Arnavutlar da, ‘Bize şimdiye kadar böyle becerikli Türk kâtibi gelmediydi’ diyorlar,” sözleriyle üzüntüsünü gösterdi. Bunu doğrulayan eski Dışişleri Bakanı Fuat Aslani’nin, “Ben sizin Avrupa’daki pek çok kâtiplerinizi tanıdım, Vedat gibisi pek azdır,” dediğini de bu vesileyle ilave ederim. Amerika, Fransa, Almanya elçileri yeteneklerini ve mensup oldukları milletlerin lisanlarına tasarruftaki kudretini yâd ederek üzüntülerini bildirdiler. Daha sonra elçiliğe gelen İngiliz elçisi, “Mükemmel bir elçilik kâtibiydi,” diyerek üzüntülerini bildirdi. Bu zat, pederini de tanıdığından bir de hazin bir taziye mektubu gönderdi. Bulgar, Yugoslav elçileri, bütün yabancı kâtip arkadaşları aynı kederi gösterdiler.

**Elçinin Mektubunun Son Kısım - Doktorların Gayreti
- Nihayet Netice - Tiran'da Üzüntü - Bülent Yolda -
Naaşın Mumyalaştırılması - Yüzünün Kalıbı**

Elçinin mektubunun son kısmı:

Şimdi Vedat'ın şahsı ve vefatı hakkındaki düşüncelerimi yazayım.

Vedat, memleketimizde Fransızca bilenlerin birincilerinden sayılırdı. Özellikle Türkçe en çetin ibarelerle yazılı hukukî, idarî evrakı tercümedeki kabiliyeti fevkaladeydi. Almanca, İngilizce lisanlarındaki kudretini burada bulunan Almanlar, İngilizler teslim etmektedirler. Tiran'a gelmesinden istifade ederek İtalyanca öğrenmeye başlamış ve çok ilerlemişti.

Diğer taraftan hukuk tahsilini yapmış, sürekli okuma sayesinde ansiklopedik bilgi edinmişti.

Bankadan yetişmiş olmasından dolayı hesap işlerinde el yatkınlığı vardı.

Vedat, bildiği lisanlarda resmî, hususî, edebî tarzda kalem yürütmek yeteneğine sahipti. Dışişleri Bakanlığımızın dosyalarında mevcut Fransızca notaları²¹⁸ buna şahittir.

Vedat aynı zamanda mondendi.²¹⁹ İyi dans eder, iyi giyinir, iyi söz söyler, iyi piyano çalar, güzel sanatlardan anlar, iyi ziyafet tertip ederdi.

Çocukluğundan beri musiki ve edebiyatla fazla meşgul olması ruhundaki hassasiyeti artırarak kendisinde bir aşırı duyarlılık oluşturmuştu. İhtimal ki zayıf tarafı da buydu.

218 Bir devlet tarafından başka bir devlete veya elçisine yapılan bildiri. (y.h.n.)

219 Sosyete hayatını seven, sosyete toplantılarına katılmaktan zevk alan kimse. (y.h.n.)

Arnavutluk'tan hoşlanmakta, Kral'ın, kibar ailelerin, birçok ileri gelen devlet adamlarının ve diplomatların kendisine karşı gösterdikleri nazik tavırlarından pek duyulanmaktaydı. Arnavutluk'un gelişmelerini takip ediyor ve bu memleket hakkında araştırmalarda bulunuyordu.

Bütün gayesi Tiran'da iki sene daha kalarak ardından Ankara'da bir ev sahibi olmak ve mesleğinde iyice ilerleyinceye kadar dışarı çıkmamaktı.

Vefat gününe kadar hayat tarzında olağan dışılık görmedim. Yalnız bir defa Bay Numan'ın hastalığına dair *Temps*²²⁰ gazetesinde gördüğü haberden pek canı sıkılmış, diğer bir defa da validesinin kalp hastalığına yakalandığı haberi kendisini sinirlendirmişti.

İntihar ettiği salı günü hâli o derece doğaldı ki, ertesi gün elçilikte verilecek öğle yemeğiyle ve ayın sekizinde yapılacak bir kokteyl partisi için hazırlık yapmakla meşguldü. Birçok kişiye o günlerde bundan bahsetmiş olması, hakkındaki üzüntünün artmasına sebep olmuştu.

Apaçık hakkı olan terfiden mahrum edilmesinden dolayı son aylarda canı sıkılmaktayken, hiç ümit etmediği bir zamanda Bakanlık emrine alınması bütün irade ve akıl yürütmesini imha ve hayatını yok etmesine sebep oldu.

Neticeye gelince: Hayatın mücadeleden ibaret olduğuna inandığım için intiharın taraftarı değilim. Ve bu hareketinden dolayı Vedat'ı hoş görmem. Ancak hak ve hakikati söylemek de vazifem olduğundan Vedat'ı Bakanlık emrine almakla bir haksızlık işlenmiş olduğunu, bu husustaki kararı kabul etmeye yönelten her ne olursa olsun bir kere de burada on aydan beri amiri olmam itibarıyla düşüncem sorulmak lazım geldiğini arz etmekten nefsime engel olamam.

Tiran Elçisi
Ali Türkgeldi

***

---

220 Lozan'da *Berliner* formatında yayımlanan günlük bir gazetedir. İsviçre'nin ülke çapında uzmanlaşmış, Fransızca olmayan tek günlük gazetesidir.

Vedat'ın vefatı haberi Tiran'da, saraydan, hükümet mahfillerinden, elçiliklerden başlayarak halkın her sınıfına kadar bütün şehirde büyük bir gümbürtüyle yayılırken, Arnavutluk başkentinin bütün sağlık imkânları da çocuğu kurtarma çabasıyla elçiliğin emrine koşmuş bulunuyordu. Doktorlar, Vedat'ı koma hâlinde bulmakla beraber onu kurtarmaktan büsbütün ümitsiz bulunmamışlar, fakat tıbbi tedbirlerin uygulanması için hastaneye naklini gerekli saymışlardır. O günden itibaren bilimle ölüm arasında, hiç durmadan, bir dakika dinlenmeden bir mücadele başlamıştır. Bir yandan bu mücadele devam ederken bir yandan da Bakanlıktan telgrafla verilen emir üzerine Bülent, Bükreş'ten Tiran'a, yalnız hasta diye kendisine haber verilen kardeşine gitmek üzere yola çıkıyordu. Nasıl yol? Nereden gidecek, Tiran'a nasıl ulaşacaktı? Biz burada facianın sonucunu bekleyip kıvranırken bir de Bülent'in bu kış günlerinde kim bilir ne zor şartlar içinde ve ne üzüntülerle Tiran'a yol bulmak için uğraşışlarını düşünerek ayrıca üzüntüler geçiriyorduk.

Vedat'la hakikaten her türlü takdirin üzerinde gayret ve şefkat gösteren doktorların bütün tafsilatı ve tedavinin tıbbi safhalarını ve ayrıntılarını içeren uzun raporları bende saklıdır.

Bu raporun altında şu imzalar vardır:

Berlin Üniversitesi'nden mezun Alman uyruğundan Profesör Doktor Lehmann, Göttingen Üniversitesi'nden Macar Doktor Kalmann, İstanbul Darülfünunu'ndan mezun Arnavut uyruğundan Doktor Mukim Portelli, Viyana Üniversitesi'nden mezun Avusturyalı Doktor Kastler, Gratz Üniversitesi'nden mezun Arnavut uyruğundan Doktor Şiroka ki hepsi Birinci Zogo Hastanesi doktorlarındandır. Raporun pek uzun bilimsel ayrıntıyı içeren kısımlarından anlaşılıyor ki hasta ile sürekli bir gayret ve faaliyet dairesinde çalışan doktorlar heyeti mümkün olan bütün tedavi tedbirlerine müracaat ettikleri hâlde böbrekleri ve vücudun hayati faaliyetini temin

eden bütün organları kurtarmak imkânını bulamamıştır. Nihayet...

Bu feci ve her parçası başka başka acıklı şartlar dairesinde hayata sonsuza dek gözlerini yuman Vedat'ın naaşı mumyalanmış ve yüzünün kalıbı alınmıştır. Bu kalıptan birçok nüshalar, ailece saklanmıştır. Yüzünün bu kalıbını, bir seneden fazla zaman geçtikten sonra nasılsa bir gün bütün cesareti toplayarak ailece görmek istedik. Onu ölüm gerçekleştikten sonra huzur ve sükûn içinde, yine güzel, yine şirin, âdeta gözlerini açarak bize gülümseyecek bir manada bulduk. Ve onu görmek için toplanabilen cesaret birden iflas etti. Acımızın o dakika nasıl taşıdığını tasvire kuvvet bulamayacağım.

Bülent'in Yolculuğu - Cenaze Merasimi - Bunun Hakkında Elçinin Resmî Mektubu

Bükreş'ten Selanik'e kadar trenle, Selanik'ten Florina'ya yine trenle, oradan karla kapanmış olan Tiran yoluna otomobille, bazen karlar içinde yaya yürüyerek, bazen kapanmış yollarda değiştirilebilen arabalarla, nihayet Arnavutluk başkentine ulaşan Bülent, bir elmanın iki yarısı olarak gördüğü kardeşini işte böyle ölmüş olarak buldu ve ancak o zaman felaketin bütün acılığıyla karşılaşarak donup kaldı.

Fakat yapılacak, görülecek vazife vardı; bütün kararlılığını toplayarak sevgili kardeşinin orada işlerini sonuçlandırması, mazlum naaşını alıp aile yurduna kadar getirmesi lazımdı. O bunlarla meşgul olurken biz bir yandan elden kaçırılmış olan yavrunun matemini tutuyor, bir yandan da ötekinin ne acıklı hâller içinde çırpınıyor olduğunu düşünerek kıvranıyorduk.

Tiran'da cenaze merasimi nasıl oldu, naaş ne suretle yola çıktı. Bunu elçinin Bakanlığa yazdığı ayrıntılı mektupta okuyoruz:

TİRAN ELÇİSİNDEN DİŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

Vedat'ın ölümü Tiran'da her türlü tahminin üzerinde bir üzüntü uyandırmıştı. Diplomatlardan bazıları naaşının İstanbul'a naklini bekleyerek hastaneden kaldırılarak elçilikte gösterilmesini ısrarla rica etmişlerdi. Hatta Doyen, elçiliğe gelerek bu hu-

susta yarım saat ısrar etti. Dinimizin buna engel bulunduğundan bahisle teklifi kabul etmedim.

Cenazenin karadan Selanik'e ve oradan İstanbul'a naklini düşünmüş iken yolların kapalı olması bu düşünceden vazgeçirtti. Draç'dan Pire'ye gidecek vapur ayın on dördünde hareket edeceğinden cenazenin kaldırılması ister istemez gecikecek ve bu da Tiranlıların üzüntüsünü uzatacaktı. Bunu uygun bulmadım. Dışişleri Bakanı, dışişleri umumi kâtibi ve merhumun biraderi Bülent Uşaklıgil ile istişare ederek cenazenin Draç'a nakliyle üç-dört gün de orada bir camide bırakılmasına karar verdik.

Naaşın 10 Aralık Cuma sabahı, merasimle elçiliğe getirilmesi ve alayın buradan tertibi Arnavutluk hükümetince kararlaştırılmış olduğundan o gün dokuz buçuktan itibaren birçok kişi elçiliğe gelmeye başladılar. Cenaze on buçukta kaldırıldı. Birçok meziyetleriyle, zekâ ve irfanına rağmen ender tesadüf edilen bedbahtlardan olan Vedat'a ömründe bir kere talih gülümseyerek o gün hava açtı. Şahsını sevenler tarafından hazırlanan cenaze alayı kendisinin düzen seven ruhunu şâd edecek derecede parlak ve muntazam oldu. Önde bir bando mızıka matem havaları çalıyor ve bunu Dışişleri Bakanlığının, kordiplomatığının²²¹ ve merhumun dostlarının gönderdikleri çiçekler takip ediyordu. Cenaze arabasının önünde İslam cemaatinin ve müftülüğün ileri gelenleri gidiyordu. Tabut Türk bayrağına sarılmış ve üzerine tarafımdan gönderilen karanfil çiçeklerinden yapılmış ve beyaz kurdele üzerinde ismim yazılmış bir çelenk konmuştu. Cenazenin arkasında Kral tarafından memur edilen saray genel müfettişi eski Rejan Cafer Üpi, arkada biraderiyle ben geliyorduk. Daha arkada hükümeti temsil eden Dışişleri, Adalet, Eğitim bakanlarıyla, ordu adına Genelkurmay Başkanlığı, eski Başvekil Mehdi Bey, Kralın Başdanışmanı Mehmet Bey Koniça, Tiran Valisi, belediye reisi, bütün elçi ve kâtipler, milletvekillerin büyük çoğunluğu ve bu arada birçok eski bakanlar, Dışişleri Bakanlığının ileri gelenleri, Bakanlık genel sekreterleri, sıhhiye, posta ve telgraf genel müdürleri, Şura-yı Devlet'ten, Mahke-

---

221 Bir ülkede bulunan yabancı elçiler ve elçilik görevlileri topluluğu, diplomat topluluğu. (y.h.n.)

me-i Temyiz'den, Divan-ı Muhasebat'tan, tüccardan, memurdan, gençlerden birçok kişi yürümekteydi.

Ahaliden, esnaftan birçok kimseler de cenazeyi takip ediyorlardı. Arkadan gelen asker, alayı kapamaktaydı.

Cenazeye iştirak edenler yalnız Müslümanlardan ibaret olmayıp milletvekillерinden, ahaliden birçok Hristiyan da vardı. Hatta Arnavut tarihinde Rum Patrikhanesi'ne karşı açtığı mücadele ile meşhur eski Başpiskopos Vissarion da hazırды.

Elçilikten camiye kadar her iki tarafta birikmiş olan halk ve bu arada birçok gençler ölüyü selamlamaktaydı. O gün yabancı elçilik binalarına matem bayrağı çekilmiş olduğu gibi halktan birçok kimseler dahi matem işareti takmışlardı.

Bu alayla cenaze Tiran'ın kurucusu olan Süleyman Paşa'nın²²² adını taşıyan büyük camiye getirildi. Burada ihtiyar milletvekilleri reisi, bir kısım milletvekilleriyle alaya katıldı.

Cenazeyi arabadan indirmek için hamallar koşuştuğu sırada Tiran Ticaret Odası Reisi Fortuzi ile adı geçen Başpiskopos Vissarion, "Vedat'ı taşımak bize yakışır," diyerek hamalları kovdular ve bunlara yabancı elçilik kâtipleriyle, hazır bulunan birçok kişi de katılarak o ağır tabut eller üzerinde musallaya konuldu. Bu manzara pek hüznün verici oldu.

Cenaze namazı kılındıktan sonra Tiran müftüsü Arapça duanın ardından Arnavutça helallik aldı.

Cenaze arabaya konulduktan sonra da Arnavut gazeteci ve aydınlarından Nebil Çıka²²³ irticalen bir nutuk söyleyerek merhumun meziyetlerinden, Tiran'da bıraktığı iyi intibalardan uzun uzadıya bahsetti. Bütün bu müddet zarfında gerek diplomatlar, gerek Arnavutlar ayakta beklemekteydiler.

Dışişleri Bakanı, "Halkın gösterdiği üzüntünün ne kadar samimi olduğunu gördünüz," dedi. Ben de buna karşılık gerek hü-

---

²²² İran Safevi Devleti'ne karşı savaşarak Gazi unvanı alan ve Arnavutluk'un Tiran şehrinin kurucusu olan Berkinzade Süleyman Paşa tarafından 1614 senesinde inşa edilmiştir. (y.h.n.)

²²³ Nebil Çıka (1893-1944): Arnavut gazeteci, yazar. (y.h.n.)

kümetin gerek halkın candan ve dostane tezahürlerine teşekkürden sonra, “Arnavutlar, efendi millet olduklarını bu vesileyle de gösterdiler,” dedim. Cenazeye gelenler merhumun biraderine ve bana veda eyledikten sonra ayrıldılar. Askeri kıta da, son selam törenini yerine getirerek çekildi. Ve alay burada bitti.

**Elçinin Mektubunun Sonu - Arnavut Basını -
Drita Gazetesinin Bir Makalesinden Küçük Bir Fıkra -
Memlekette Hüzün - Bakanlıkta Sessizlik**

Elçinin mektubunun sonu:

Cenaze Draç'a doğru yollandı. Benim otomobilimle, Türk uyruğundan bazılarının tuttukları iki otomobil Şayak şehrinde cenaze arabasına yetişerek onu yavaş yavaş takibe başladık.

Cenaze Draç'a ulaşınca şehrin önde gelenleri; belediye reisi, askerî ve jandarma kumandanları, Draç müftüsü ve ahali tarafından karşılandı. Tabut arabadan indirilerek ellerde üç-dört gün kalacağı Fatih Camisi'ne²²⁴ ulaştırıldı.

İngiltere elçiliğinin yanında olan bu eski caminin mimari tarzı ve özellikle yarı harap ve yarı terkedilmiş bahçesi Vedat'ın pek hoşuna giderdi. Orada bir müddet yatması kadermiş.

Aralık'ın on dördüncü Salı günü cenaze Yugoslavya'nın Bled vapuruna konuldu, biraderi de kendisine refakat etti.

Arnavutluk hükümeti tarafından Draç belediye reisi, vali, askerî ve jandarma kumandanları vapura gelerek son saygı merasimini yerine getirdiler. Belediye namına mükellef bir çelenk getirdiler.

Bütün bu parlak merasim, Vedat'a karşı beslenen samimi takdir ve muhabbetlerin tezahürüdür. Ruhun yeniliğe kapılmış bulunan Vedat, Arnavutluk'un yenilik yolunda atmakta olduğu adımları ve Arnavutların meziyetlerini takdir eder ve bu düşüncelerini ortaya koymakta tereddüt etmezdi. Memleketimizle

---

224 Arnavutluk'un Draç şehrinde bulunan, 1502 ve 1503 yılları arasında inşa edilmiş tarihî Osmanlı camisi. (y.h.n.)

Arnavutluk arasında hakiki bir dostluk kurulmasına candan çalışırdı. Bunun içindir ki Arnavutlar da, kendisine karşı bir meyil ve sevgi uyanmıştı. Diğer taraftan yabancı dillere hâkimiyeti, bilgisi, bilhassa nezaket ve samimiyeti, birçok Arnavutların, babasının edebî eserlerini okumuş olmaları bu takdiri artırmaktaydı.

Vefatı öğrenilince Tiran'da müthiş bir üzüntü patlaması meydana geldi. Müslüman, Hristiyan, eski, yeni, genç, ihtiyar herkesi matem istila etti. Resmî, gayriresmi birçok kişi, "Memleketimizin dostuydu, bize karşı gösterdiği duygular gerçektir. Arnavutluk'la Türkiye arasında bir seneden beri yeni baştan kurulan dostluğun meydana gelmesinde katkısı olanlardandı. Hatırasını sonsuza kadar saklayacağız," diyerek üzüntülerini ifade ettiler. Bu acı hâlâ devam etmektedir.

Talihinin hazin bir cilvesi olmak üzere kalbi, mumyalama neticesinde Arnavutluk'ta kalmış olan Vedat, Arnavutların kalbinde memleketlerinin dostlarından biri sıfatıyla yaşayacaktır. Bu da kendisinin bir şerefi ve üstünlüğüdür.

Tiran Elçisi
Ali Türk geldi

***

Vedat'ın vefatı üzerine Arnavutluk'ta meydana gelen üzüntüye yerel basın pek samimi bir lisanla günlerce tercüman oldular. Buna dair yayımlanan yazıların tercümesi ben de saklıdır. Bu basının yazılarını nakletmek yukarıda verilen ayrıntıları tekrar demek olacağından buna lüzum görmüyorum. Yalnız yerel basının en mühimlerinden biri olan *Drita*'nın pek uzun bir makalesinden tek bir parça alıyorum:

Unutulmamalıdır ki -ve Arnavutlarda unutmak âdet değildir- Vedat Uşaklıgil, şefi S. E. Ali Türk geldi'nin sağ eliydi. Ve bu iki parlak ve çok samimi şahsiyet Arnavutluk'la Türkiye arasındaki bağların ve münasebetlerin son derece dostane bir surette sıklaşması ve sağlamlaşması için pek kıymetli yardımlarda bulunmuşlardır.

Bu ayrıntılara ilave edilecek ne kaldı? Yalnız şunu da kaydetmek ihtiyacını duyuyorum:

Facia Tiran cemiyetinde ve halk arasında ölçülemeyecek dercede bir üzüntü uyandırdığı gibi onu yakından tanıyan ve birkaç gece evvel bir baloda kendisini şen ve neşeyle dolu konuşurken ve dans ederken gören Tiran hanımları feryatlarla ağlamışlar, baygınlıklar içinde matemler tutmuşlardır.

Tiran'da böyle olurken Ankara'da ve İstanbul'da neler oldu, bunu kısaca anlatacağım:

Evvelce demiştim ki Yeşilköy'ün hüzne boğulan evi akın akın başsağlığına gelen akraba ve dostlarla dolup boşalırken bir yandan da memleketin her tarafından, tanınmış tanınmamış imzalarla gelen üzüntü telgraflarıyla mektuplarının yağmuru altında kalıyordu. Facia memleketin her köşesinde kara bir hüznün sisi şeklinde yayılmıştı. Ne beklenmedik, ne umulmadık yerlerden acımıza iştirak eden sesler geldi. Ankara'dan, tek bir telgraf aldık. Numan'dan! Ne büyük küçük kişilerden, özellikle Vedat'a yıllarca refakat eden, hatta onun pek yakın dostlarından olan Dışişleri memurlarından bir üzüntü kelimesi, bir acı sedası gelmedi. Yabancı memleketlerde bulunan Türkiye elçileri, orada çalışanlar, kısaca Ankara'dan uzakta Vedat'ın hemen bütün meslektaşları onun kaybına, pek samimi üzüntülerinin ifadesini gönderirken asıl facianın kaynağı olan Bakanlığın tamamıyla suskun kalması açıklamaya muhtaçtı. Bunu kendi kendimize anlamakta zorluk çekmedik. Orada herkes biliyordu ki facianın sorumluluğu büsbütün bakanın sırtındadır.

Tiran elçiliğinden gelen ayrıntıları içeren mektupları hiçkırı hiçkırı ağlayarak okuyan arkadaşları, Bakanlığın bu müthiş sorumluluğu altında, sanki kendilerine de bir şeyler sıçramışçasına ezilmişler ve kim bilir, belki de ağızdan ağıza fısıldanan bir tembih ve ikazla, suskun kalma siyasetini tercih etmişlerdi.

Bunu bu suretle yorumlamaktan başka bir çare yoktu. Ya bakan?

Eğer Bakan facianın sorumlusu olmasaydı, Vedat'ı yıllarca emrinde çalıştırmış ve ona, ciddi yahut yapmacık, türlü yakınlık eseri göstermiş bir amir sıfatında bulunmasaydı bile, onun ailesiyle hususi münasebetlerinden ilham alarak, bir insanlık görevini yerine getirmesi icap ederdi.

Bunu yapmayı günlerce erteledi. Yalnız vasıtalarla bize inandırmak istedi ki verilen emir, tersine hareket mümkün olmayan bir zorlamanın neticesidir. Asıl maksadı Vedat'ı memlekete döndürmek ve öngörülen tedbirin hükmü ortadan kalkınca onu daha uygun şartlarla terfi ettirmek ve gönlünü almaktı. Bana telefonda, "Emredersiniz, başımla beraber..." teminatının tekrarı...

**Bakanın Sorumluluğu - Ne Yapmalıydı, Ne Yapılmamış?
- Kararname Mevcut Değil - Bir Garip İcat - Elçiye
Hiddet - Bakanın Geç Kalan Başsağlığı Mesajı -
Cenaze Yolda**

Eğer acımızın arasında gülmek mümkün olsaydı, bu çocukça yorumlara karşı kahkahalarla gülerdik. Mademki maksat buydu, niçin Bakanlık emrine almakla işe başlanıyor, Ankara'ya nakli ve eğer bir sebep varsa, onun araştırılması mümkün değil miydi?

Eğer bunu da hatırlamadıysa babasına yahut Ankara'da bulunan ablasına bir küçük ihbarda bulunarak, bize -mesela annesinin hastalığından bahsederek- çocuğu alelacele buraya getirtmek imkânını veremez miydi?

Öyle yapılsaydı yavrumuzu bu gün hâlâ bağrımıza basa basa sevip okşayabilecek ve yüzünün kalıbının, resimlerinin karşısında yanıp tutuşarak kavrulmayacaktık.

Bütün bu farklı yorumlar, meçhul bir sebebin arkasında gizlenmek isteyen şahsi sorumluluğunun korkusuyla yapılmış şeylerdi. Bize dedirtti ki facia gerçekleşikten sonra günlerce evinden çıkmamış, hatta her şeyden evvel yapılması ve kanuni safhalardan geçirilmesi gerekiyken muamelesi başlangıcında bırakılarak özel bir tabirle -sümme't tedarik ve ba'de harabü'l-basra-²²⁵ kendisine imza ettirilmek istenen karnameye ismini koymaya kuvvet bulamamış.

225 "Basra yıkıldıktan sonra," manasında olan ve bir iş için çok geç kalındığını ifade eden Arapça bir deyim. (y.h.n.)

Bu yazıları takip edenler gördüler ki facianın sorumlusu olarak Bakan gösterilmiştir. Buna dair Tiran faciasından ev-vele ait olan ayrıntıları sadece hatırlayarak çocuğun vefatına sebep olan şeyler üzerinde durulunca düzeltmeye ve tespite muhtaç noktalar var. Bakanın fısıltılarla etrafına, vasıtalarla bize inandırmak istediği efsanelere, kanmak mümkün olsa bile, gizlenmesi mümkün olmayan acı bir hakikat var. Eğer çocuğun görevine son verilmesi demek olan Bakanlık emrine alınması bir ihbara, bir iftiraya dayanıyorsa, bunun hakikate yakın olup olmadığı amirinden, yani elçiden öğrenilmekle işe başlanmalıydı. Alınacak cevap üzerine, uygun olsun olmasın, Bakanlığın encümenine incelettirilmeliydi ve oraca düzenlenen kararname eğer araştırmanın daha ileriye götürülmesini gerektirecek derecedeyse, emsali gibi iradeyle tayin edilmiş olan bu memur hakkında yapılacak muamele yine kanunî yoldan geçerek, yani kararname vekil tarafından imza olunup Başbakanlığa ve oradan Cumhurbaşkanlığı makamına takdim olunmak icap ederdi. Ve bu muamele yapılacak araştırmanın neticesine kadar Bakanlık emrine almak değil, suçu söz konusu olan memuru Ankara'ya çağırarak şeklinden ibaret olurdu. Buna karşın, yalnız hakkaniyet ve insaniyet vecibeleri bakımından değil, yüzlerce insanın kaderini elinde tutan bir makamın yöneticiliğe ait vazifelere bağlılığı bakımından uyulması lazım gelen usulün uygulamasına ihtiyaç hissedilmemiş, hemen Vedat'ın Bakanlık emrine alınması hükmü verilerek keyfi bir hançer vatanın güzide bir yavrusunun göğsüne saplanmıştı. Ancak bunun feci neticesi alındıktan sonradır ki encümen bir kararname düzenlenmesine teşebbüs etmiştir. O zaman bu encümen Müsteşar Agâh'tan, Hukuk Müşaviri Ziya'dan, Sicil Müdürü Abdülkadir'den oluşuyordu. İş işten geçtikten sonra düzenlenen bu kararnameyi Bakan imza etmeye kuvvet bulamamış, Ziya da felaketi öğrenince bir daha encümende hazır bulunmaya katlanamamıştır.

Bakanın, herkese duyurduğu rivayetler arasında bir de inanmak mümkün olmayan bir hikâye var: Güya Reisicum-

hur'un yakınlarından bir adam Vedat aleyhinde mühim suçlamalarda bulunmuş ve vekilin her türlü müdafaasına rağmen o kadar ısrar göstermiş ki buna karşı koymak imkânını bulamamış. O zamandan başlayarak bugüne kadar her türlü araştırmalar boşa çıktı ve ne suçlamaların içeriği ne de o adamın kimliği hakkında bir cevap alınamadı. Niçin? Zira bu bir uydurmadan ibaretti. Yaradılışın türlü türlü gariplikleri arasında böyle, tanımadığı, bilmediği bir gencin uzaktan canına kıyacak bir alçaklık sahibinin mevcut olabileceğini farz etmek mümkün olsa bile, onun ismi verilseydi ben ne yapabilirdim? Ağzından dişlerini dökecek bir yumruk indirmek yahut bütün nefret duygularını tercüme edebilecek surette yüzüne tükürmek ne fayda verebilirdi? Bu olmadığı apaçık belli olan adam, söz gelişi olarak mevcutsa, onu hakiki intikam alıcı Cenabıhakk'ın adaletine havale etmekten ve eski bir şairin şu bedduasını tekrar eylemekten başka ne yapılabilirdi:

*O nahl-i bağ-ı irfanı sebeb hedme kim olduysa
Hûda salsın anın da sadrına şemşir-i sertizi.*²²⁶

***

Bütün bu yayılmaya çalışılan yanlış yorumlara layık oldukları kıymeti verip susmaktayken haber aldık ki bakan, Vedat'ın vefatına, Arnavutluk'ta meydana gelen üzüntüye, cenaze merasimine dair elçinin yazdığı şeylere çok kızmış ve elçiyi artık kendisiyle çalışamayacağından söz ederek istifa-ya davet etmiştir. Elçi bu davete icabet edecek kadar safça bir hareketten pek uzak bir kararlılık sahibi olduğundan, bakanı hakkında diğer bir şekilde öç almaya mecbur bırakmış ve bu suretle hukukunun korunmasını temin etmiştir. Hatta bakan, ne derse desin, Vedat'ın canına kıymakla onun hakkındaki kinini tatmin edilmiş saymayarak, o kini ölümünden sonraya kadar götürmüş ve elçinin Tiran'da bulunan yabancı elçiliklerinin cenaze günü bayraklarını yarıya indirmiş olduklarına

---

226 O irfan bağının hurma ağacını kim yıkmaya neden olduysa/Huda onun da göğsüne keskin kılıcını salsın. (y.h.n.)

dair olan habere de cevap vererek, bunun “Ölüye karşı değil, Türkiye’ye karşı,” bir hürmet eseri olduğunu yazmıştır. Her-kesten fazla, yıllardan beri siyaset âleminin içinde yaşayan ve dünya dışışleri bakanlarının piri sayılan bu zat pek güzel bilirdi ve kendi iddiasına göre örnek göstermeye imkân bulamazdı ki bu yalnızca haksızlığa uğrayan genç kâtibi için gösterilmiş bir merhamet ve hürmet eseridir.

Bu sıralardaydı, hiç beklenmedik bir gün vekilden bir başsağlığı mesajı geldi! 18.12.1937 tarihli, yani çocuğun vefatından tam on altı gün sonra... Kendisine düşen sorumluktan o kadar şaşırmış olacaktı ki, en basit bir gönül alıcı davranışın yerine getirilmesine bile kuvvet bulamamıştı.

Daha sonra haber aldık ki bu başsağlığı mesajı da dostlarından birinin, “Nasıl olur, başsağlığı dilemediğinizi söylüyorsunuz. Her hâlde bir başsağlığı mesajı yazmanız münasiptir!” ihtarı üzerine yazılmıştır.

Tuhaflığından dolayı bu mektubu aynen naklediyorum:

Muhterem Halid Ziya Beyefendi,

Çok üzüntü duyduğum Vedat’ın vefatından doğan büyük kederinize samimiyetle iştirak eder, Hanımefendiye ve zatîlilerine derin taziyelerimi hürmetlerimle takdim eylerim. Muhterem efendim.

Doktor T. R. Aras

Bir kere okuduktan ve altındaki imzanın asıl facia sorumlusuna ait olduğu düşünüldükten sonra her türlü açıklamadan uzak olan bu mektup hakkında düşüncelerimi ifade etmeyi gereksiz görüyorum.

Nihayet pek uzun görünen bir bekleyişten sonra sanki bizzat kendisine kavuşulacakmışçasına, beklenen cenaze geldi. Naaşın Bülent refakatinde yola çıkacağından haberdar

olmakla beraber ne yoldan ve nasıl gelebileceğinden, özellikle İstanbul'a ne gün ulaşacağı noktasında hiçbir bilgi sahibi değildik. Bu da ayrıca bir üzüntü idi. Büyük ıstırap veren acıların ve onlara eklenen bu üzüntülerin arasında bir gece bir rüya gördüm. Artık maneviyata ve bazı şartlar dairesinde önseziyle yorumlanması mümkün rüyalara gittikçe daha kuvvetle inanıyorum.

Rüyanın Hikâyesi - Naaşın Gelişi - Cenaze Merasimi - Buna Dair Bir Makale - İlave Edilebilecek Ne Kaldı

Bu rüyayı kaydedeceğim:

Uykumun arasında, bahçe kapısının önünde iki gölgenin durduklarını hissettim ve koşarak pencereyi açmışım, gündüzmüş ve pek parlak bir günün sabahı imiş. O zaman o gölgeleri teşhis ettim: Bülent ve onun yanında, şapkası biraz yana kaymış, pardösüsü ve bastonu sol koluna takılmış, ben de mevcut resimlerinden birindeki hâliyle, Vedat!

Vedat başını kaldırdı ve bütün dişlerini gösteren bir tebessümle, evine, aile yuvasına dönmekten doğan bütün sevincini gösteren bir manayla -Yeşilköy evine her gelişinde böyleydi- bana baktı, serbest eliyle beni selamladı; neşeyle, sevinçle doluydu; Bülent tam tersine bir hüznün ve matem bulutunun içine gömülmüş gibiydi, gözlerinden yaşlar akıyordu ve sanki “Görüyor musunuz Vedat’ı? Öldüğünden haberi yok!” diyordu.

Sarsılarak uyandım. Ertesi sabah annelerine rüyayı anlattıktan sonra, “Zannederim, geliyorlar!” dedim.

Geliyorlar? Yine beraber, her vakit oldukları gibi, aralarına mesafe girdikçe bile fıkren, ruhen beraber olmaktan, biri diğerinin yanında bulunmadıkça varlıklarına tam nazarıyla bakamamaktan uzak kalmayan bu iki kardeş yine beraber geliyorlardı, Fakat nasıl?

O gün birinci defa olarak Tiran'dan çekilmiş bir telgraf aldık. Bülent'in, Vedat'ın naaşını İstanbul'a getirmek üzere Draç'dan bir küçük vapurla Pire'ye hareket ettiğini bildiriyordu. Oradan diğer bir vapura geçilecek ve nihayet İstanbul'a gelinecekti.

***

Bülent sevgili kardeşinin naaşını İstanbul'a getirdi, tabut geç vakit Bakırköy Camisi'nin musallasına naklolundu. Ertesi gün Yeşilköy'den inilerek defin merasimi yapılacaktı. Bu merasim nasıl oldu? Bunu anlatacak ben değilim. Gazeteler ayrıntıları verdiler.

Cumhuriyet diyordu ki:

MERHUM VEDAT UŞAKLIGİL DÜN GÖMÜLDÜ!

Tiran'da vefat ederek hükümetin emriyle cenazesi İstanbul'a naklolunan Tiran Elçiliği Başkâtibi Vedat dün kara toprağa bırakıldı. Bu merasim gerçekten hazin ve cidden matemli denilecek bir hava içinde yapıldı.

Bu, ölenin, büyük yazar Halid Ziya Uşaklıgil'in oğlu oluşundandı. Bu itibarla cenaze töreninde Türk edebiyat tarihine intikal edecek bir mevzu ağılıyordu.

Vedat'ın şahsi kıymeti, yarın için çok şeyler vadeden olgun meziyetleri olmasa bile, Halid Ziya'nın oğlu olması onun mevsimsiz kaybına sayısız kalplerin acılı alakasını çekecekti. Nitekim Tiran'dan Bakırköy Camisi'ne getirilen naaşın etrafında toplanan büyük kalabalık bu pek doğal hâli çok canlı surette gösteriyordu.

Sahne acıklıydı. İsimlerini edebiyat ve sanat tarihine kabul ettirmiş dizi dizi seçkin insanların felaketzede aziz üstadın önünde eğilmeleri, onun gözlerinden dökülen matem yaşlarından birkaç damlasını kendi yüreklerine geçirip bir köşeye çekilmeleri

eşine nadir tesadüf olunur bir samimi üzüntü manzarası teşkil ediyordu.

Üstat ağlıyordu, cenazede bulunanlar da ağlıyordu. Fakat şurası da muhakkaktır ki bu ağlayışa yaratıcısını matemde gören *Aşk-ı Memnu*'lar, *Mai ve Siyah*'lar, *Kırık Hayatlar* ve bütün bir edebiyat devri de iştirak ediyordu.

***

Cenaze merasimine tam saat birde başlandı, edebiyat ve sanat âleminde sivrilen Halid Ziya'nın Türk irfanına yaptığı büyük hizmetleri takdir eyleyen yüzlerce insan Bakırköy Camisi'nde toplanmıştı. Belirlenen vakit gelince helallik alındı, önde çelenkler olmak üzere tabut omuzlar üzerinde hareket ettirildi ve hazin dualar söylene söylene mezarlığa varıldı.

Matemli baba, oğlunu ahiretin eşiğine kadar uğurlamakta ısrar ettiğinden bitkin hâliyle tabutun ardında ve ağlaya ağlaya yürüyordu.

Bu uğurlama çok hazindi. Lakin ebedî yatağına bırakılarak üstü toprak yorganla örtülen genç ölüden ayrılmak daha hazin oldu ve bu felaketi yetmiş yaşındayken omuzlarına alan baba ile beraber bütün cemaat bir daha ağladı. Söylenecek söz yok.

En sevmediğin maraz cihanda

En sevdiğini alır bir anda

diyen şairin hakkı var. Tanrı büyük üstada tahammül versin. Vedat'a da Allah rahmet etsin.

Merhum Vedat'ın kabri Arnavutluk ikinci konsolosu, Yunus Nadi ailesi, Parti Bakırköy İdare Heyeti, Yeşilköy Parti İdare Heyeti, Hilmi Gülgân, Selahaddin Refik, Diyakon ailesi, Antalya Nakliyat Şirketi, Majik Sinema Şirketi, Tramvay, Tünel, Elektrik, Satie, Havagazı ve Teşebbüsat-ı Sinaïye şirketleri vs. namına gönderilen çelenklerle bezenmişti.

***

Buna tarafımdan ilave olunacak şeyler şunlardan ibarettir: Arnavutluk hükümeti mazlum genç hakkındaki muhabbet

ve merhametini ifade hususunda İstanbul'a kadar insaniyet eseri göstermekte devam ederek duygularını tercümeyle konsolosunu memur etmişti. Bu zat matemhanemize kadar gelerek taziyede bulunmakla yetinmemiş ve cenazede çelenk göndermek, hazır bulunmak suretiyle gerek şahsen ve gerek resmen ailenin acısına iştirak eylemişti. Çelenk? Bunları saymak mümkün değil; eş, dost, birçok müesseseler, Bakırköy ve Yeşilköy Halkevleri, basın... Bu çiçek tufanının yanında ne Bakanlığın, ne de Bakanlık ileri gelenlerinin ve çalışanlarının bir küçük demet menekşesi bile yoktu. Bakanlık kendisini temsil ettirmeye bile lüzum görmemişti, öyle ki camiden kabristana kadar büyük bir kalabalıkla nakledilen cenazeye refakat etmek üzere bir şahsiyet ve en mütevazı bir resmî elbise bile yoktu. Buna karşın İstanbul'da fikir, sanat, kalem âlemlerine ne kadar mensup varsa, yerli ve yabancı ne kadar dost varsa, bu arada bedbaht babasıyla uzaktan yakından münasebeti olan ne kadar kurum varsa, hep orada hazır ve hep hüznün ve eleme boğulmuş olarak mevcuttular. Öyle bir büyük topluluk ki -sonra bana anlattılar- izdihama engel olmak için belediye ve inzibat memurları sokak başlarını tutmaya mecbur olmuşlar. Bütün bu merhamet tezahürü içinde bizleri en fazla inceliğe sevk eden Yeşilköy esnafının kendi kendilerine zabtedemedikleri bir üzüntüyü ifade etmiş olmak için Yeşilköy'den Bakırköy'e kadar gelmiş olmalarıydı. Dükkâncılar, seyyar satıcılar, çocukluğundan beri tanıyıp sevdikleri, her vakit güler yüzünü görüp tatlı sözleriyle iftihar duydukları, köyün bütün küçük halkı, bahçıvanları, hamalları, rençperleri oradaydılar ve kalabalığın üzerinde uçan bir hava vardı ki onda topraklara emanet edilmek üzere götürülen gencin bir haksızlığa kurban olduğuna ağlar gibiydi. Halkın kavrayış yeteneği keşfetmişti ki hayatta her türlü refah ve ikbal sebepleriyle çevriliyken her şeyi feda ederek ölüme koşan, türlü ümitlerle yabancı diyarlara çıkarılmış ve oralardan türlü sevinçlerle dönüşü umulmuş olan bu çocuk bugün siyah örtülere bürünmüş bir mağdur olarak mezara götürülmektedir.

Etraftan muhtelif şekillerde gösterilen bağlılığa teşekkür için ilk önce şöyle bir fıkra yazmıştım. Dostlarımdan birkaçı bunun uygun olamayacağından, hatta sakıncaları davet edeceğinden bahsederek değiştirmemi tavsiye ettiler. Zaten basın da bunu bu şekilde yayımlayamayacağını ilave ediyorlardı. Hakikaten ilk yazılan fıkra: “Türlü emekler neticesiyle şahsında memlekete birçok mühim hizmetler yerine getirebilecek kabiliyetler meydana getirilmiş olan sevgili oğlumuz elçilik başkâtiplerinden Halil Vedat zalim bir darbenin kurbanı olarak vefat etmiştir. Matemimize iştirak eden birçok iyi kalpli insanlardan farklı farklı sevgi ve merhamet nişaneleri aldık. Bunlara yaralı yüreklerimizin teşekkürlerini takdim ederken insanlığın üzerindeki kuvvete gözyaşlarıyla dolu gözlerimizi dikerek, titreyen ihtiyar ellerimizi kaldırarak bu uğursuz felaketten ana ve baba yavrularını koruması için dualar okuyoruz,” iken bunu basın münasip gördükleri bir şekilde değiştirerek öylece yayınladılar fakat ne olursa olsun, hakikat o fıkra yazılan mahiyette idi ve hâlâ öyledir.

Bedbaht yavrumun ümitlerle başlayan facialarla biten hayatını bütün acılarımla yazdım. Bunlara ilave edilecek başka ne olabilir.

Bu acı kitaba bir son vermek için eski şairlerden birinin bir mazlum için söylediği beytini nakledeceğim:

*O nahl-i bağ-ı irfanı sebep hedme kim olduysa
Hûda salsın anın da bağrına şemşir-i sertizi.*

Bir Mektup

Görüldü ki herkesin büyük üzüntülerle ve yürekten gelen duygularla katıldığı cenaze merasimine Dışişleri Bakanlığın-
dan ne bir temsilci gönderilmiş ne bir küçük çelenkle on iki
sene orada hizmet etmiş bir genç ve güzide unsurun tabutuna
alaka nişanesi konulmuştu. Bakanlığın idare işleriyle meşgul
olan Müsteşar Agâh bu ihmalin -başka ne tabir kullanmalı?-
tek sorumlusuydu. Herkeste derin bir şaşkınlık uyandıran bu
hâdise bende sorumlusuna karşı bir isyan duygusu uyandırdı
ve bu duygunun coşmasıyla bu zata bir mektup yazdım. Öf-
keme hemen mağlup olmamak için nefsimi daima zorladığ-
ımdan uygulamada faydası görülemeyecek olan bu mektu-
bu göndermedim, fakat şimdi onun yeri burasıdır:

Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Bay Agâh Aksel'e,

1937 senesi Kasım ayının 29. Pazartesi gecesi rüyamda oğlum
Vedat'la karşı karşıya geldim. İsterim ki maneviyata inanası-
nız, hayatta maneviyata inanmak insanlara doğru yolu gösteren,
ikaz eden, icabında sırasına göre teselli eden, güçlendiren ve
çoğunlukla cezalandıran bir hikmettir. Ertesi gün salı ve Ra-
mazan Bayramı'nın arifesiydi. Şehrc inmek üzere iken gözüme
ilişen *Son Posta*'da Ankara'dan telefonla bildirilmiş bir haber
vardı. Dalmaçya'da Split'de bir otomobil kazasından bahsolu-
nuyordu. Kazayla oğlumun da ilgili olacağını düşünerek titredim,
öğleden sonra size yani Bakanlığa telefon ederek kazanın
mahiyeti hakkında malumat almak istedim. Bana temin ettiniz
ki bu kazadan haberdar değilsiniz. O kadar. Fakat...

Fakat siz ki Bakanlığın idari işlerini çevirmekle sorumlu müsteharsınız, bir gün evvel Vedat'ın Bakanlık emrine alındığına dair Tiran'a bir telgraf göndermiş bulunuyordunuz. Bundan dolayı zararsızca geçmiş olması pek mümkün olan bir kazanın gerçekleşmediğine dair bana güvence verirken, pek büyük bir facia ile netice bulabileceğine ihtimal vermek için büyük bir kehanete muhtaç olmayan bir ateş topuzunu hiç aldırmadan, hiç tereddüt etmeden bir genç adamın başına indirmiş idiniz. Bunun neticesini gördünüz. O zaman kendi kendinize sordunuz mu, bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa bunu o günden bugüne kadar bir dakika geçmiyor ki sizden ben sormayayım, işte bugün de doğrudan doğruya size hitap ederek başlıyorum:

Memuriyet hayatında Bakanlık emrine alınmak en büyük bir cezadır ki görevden alınmaya karşılıktır ve bu cezai tedbirin, kanuni nedenlere dayandırılarak ve usulüne uygun takip olunacak safhalardan oluşması lazım gelir. Bu tedbiri siz şahsen tasarlamış ve uygulamışsınızdır diyecek kadar mevkiinizde bir yetki farz etmiyorum, ancak resmî yetkilerin üzerinde küçük büyük her memurun vicdanında işlenmiş ve kazanmış bir insani kanun vardır. Size böyle bir tedbir için emir verilmiş olabilir; sizde onun haklı olduğuna dair ya vicdanen bir düşünce vardı yahut yoktu. Var idiyse onun sebeplerini göstermek esas görevdi. Bugüne kadar türlü araştırmalara rağmen ortada bir küçük sebebin bile mevcut olduğuna dair bir iz bulamadım. Eğer sizde böyle bir düşünce yok idiyse kendi güveninizin tersine alınmış bir emre hemen itiraz etmeden, adalet ve insafa, değil sade kanuna, en basit bir insaniyet kaidesine karşı bir tedbire karşı ufak bir isyan göstermeden hızla onu desteklemek, medeni cesareten ve şerefine bağlı her adamın iliginde mevcut haysiyet endişesinden mahrumiyet demektir ki buna en hafif bir tabirle duygusuzluk demekten başka verilecek bir hüküm yoktur. Sizin böyle olduğunuza inanmıyorum, şu hâlde nasıl oluyor da ben olmadığı söylenen bir kazanın önsezisiyle telefonda kıvranırken, siz ki muhakkak bir afetin icra vasıtasıydınız, kılınız kıpırdamadan, insan sıfatıyla vücudunuzda bir ürperme duymadan senelerce refakatinizde çalışmış bir gencin hayatıyla oynamayı uygun gördünüz ve özellikle onun heyecan içinde çırpınan ihtiyar babasına çocuğunu kurtarmak fırsatını verecek bir kelime,

bir işaret, bir ikaz lütfunu esirgediniz?

Ortada hemen söndürülecek bir yangın olsaydı ancak bu derece acele edilirdi. Nasıl zorlayıcı bir sebep vardı ki bir Müslüman memleketinde, ertesi gün için en büyük dinî bir bayrama hazırlanan, özellikle uzun bir zaman hukuku inkâr edildikten sonra artık mutlaka gerçekleşecek terfiini bekleyen emsali ender güzide bir memuru bütün hayatını mahvedecek bir darbeye hedef ettiniz?

Bunun için size emir veren zat bir sebep göstermiş olacak. Ortada bir vatana ihanet mi vardı? Bir hırsızlık olayı mı sabit oldu? Bir ahlak rezaleti mi ortaya çıktı?

Bakanlığı buna benzer bir hâdise karşısında bulunduran bir ihbar üzerine harekete geçildiyse bıçaklı eli kurbanın göğsünde yakalanan katiller, cepleri hazine paralarıyla dolu yakasından tutulan hırsızlar bile türlü ön araştırma derecelerinden ve kanunun tayin ettiği mahkeme safhalarından geçirilerek, lehte ve aleyhte şahitler dinlendikten, müdafaa için imkân ve süre verildikten sonra suç sabit olursa mahkûm edilmek, medeni milletlerin ezelden beri riayet ettikleri bir adalet kuralıyken, Bakanlık böyle bir ağır karar almak için, başta siz olduğunuz hâlde kimler sizinle beraber namuslarının timsali hükmünde olan imzalarını esasen mevcut bile olmayan bir karar altına atmışlarsa bunun için vicdana güven aşılayacak ne yolda bir ön incelemeye lüzum gördüler? Bu anlaşılamadı yahut facianın bütün sonraki kısımları gösterdi ki hiçbir yasal girişime lüzum görmeden sadece feryat etmeleri beklenen ağızlar, korku tıkacıyla boğularak, körü körüne alınan emri yerine getirmeye koşulmuştur. Bedbaht gencin amirinden sormakla başlayarak etrafı dinlemek, özellikle her türlü karardan evvel kendisini merkeze davet ederek hakikati anlamak için durumu derinlemesine incelemek en basit ve insani bir hareket olmak lazım gelirken bunlardan hiçbirine lüzum görülmeden müstesna kıymette bir vatan çocuğunun yok edilmesine gidilivermiştir.

Bundan sorumlu olanlar kimlerdir ve bizzat sizin üzerinize ve ne ağırlıkta bir sorumluluk yükü yığılmaktadır? Bunu anlamak müthiş bir ateşle yanıp kavrulan ihtiyar bir babanın hakkıdır, sizin de ona cevap vermek, resmî ve insani bir vazifenizdir.

Vedat hakkında size bilgi verecek ben değilim, siz ki senelerden beri Bakanlığın idare işleriyle uğraşan önemli bir direğisiniz, eğer onun hakkında şahsi bir kinle dolu değilseniz, öyle olsa bile hakikati görmekten sizi alıkoyacak olumsuz duygulardan nefsinizi uzaklaştırarak etrafa tarafsız gözlerle bakabilirseniz benzeriyle karşılaştırır ve anlarsınız ki o her zaman kolaylıkla elde edilebilen bir unsur değildi. Bunu hatta bütün iş arkadaşlarının tanıklığına müracaat ederek de anlamanıza imkân vardı. Bakanlığın yüzlerce yüzlerce memurları arasında kaç senedir kaç kişi hakkında böyle Bakanlık emrine alınmak türünden ağır bir karar alınmıştır ve böyle yok edici şartlar çerçevesinde uygulanmıştır? Onu ne büyük bir töhmet altında gördünüz ki hakkında böyle istisnai bir hükmü şaşılacak bir aceleyle ve her türlü kanun kayıtlarını çiğneyerek yirmi dört saat içinde uygulayıverdiniz hatta ödeme emri verilmiş olan maaşının bile geri alınması için görev yerine tebligat göndermeyi ihmal etmediniz?

Eğer facianın meydana gelişinden sonra başta siz de bulundunuz hâlde Bakanlık ileri gelenleri yapılan şeyin pişmanlığından ve utancından doğan bir şaşkınlık içinde şaşırmış, kendilerini facia kurbanının hatırasına karşı affettirecek bir üzüntünün ifade edilmesine ihtiyaç hissetmiş görülseydi, elinden çıkan bir kaza kurşununun acısı üzerine çırpınan bir bedbaht adam manzarası karşısında bulunulmuş olurdu.

Buna karşın bütün Bakanlık sustu, sade susmakla kalmadı, biçare mazlumun tabutuna bir küçük menekşe demeti bile göndermeye lüzum görmedi. Tiran elçiliğinin facianın ardından merkeze gönderdiği mektupları elbette görmüşsünüzdür.

Bütün Arnavutluk bu facianın dehşeti karşısında büyük bir matem yaptı. Kraldan, hükümet ileri gelenlerinden, belde eşrafından başlayarak, Müslüman ve Hristiyan bütün halk günlerce acılarını ortaya koydular, cenazenin nakli günü yabancı elçilikler bayraklarını yarıya indirdiler, öyle bir cenaze alayı yapıldı ki bütün elçilikler, resmî heyetler, din büyükleri, derin bir merhamet ve acıma duyguları içinde hazır bulundular, halk bile kendiliklerinden kollarına siyah pazubentler takarak faciaya karşı püskürün vicdanlarına tercüman oldu. Cenazede

elçiler, hükümetin ileri gelenleri ve dinî reisler tarafından söylenen üzüntülerle dolu hitabeler, gazetelerde yayımlanan yinc bu kâtibin özelliklerini nakleden makaleler, bu facia kurbanının muhitte ne derin bir muhabbet kazandığının açık delillerini teşkil etti. Bunların ayrıntılarını okumak zahmetine girdiyseniz, sonra cenazenin Bakırköyü'nde Kartaltepe kabristanına nakli esnasında ne olduğuna dair az çok ayrıntı sizin kulağınıza kadar ulaşabildiyse görmüşsünüzdür ki İstanbul'un aynı acı duygularıyla dolu ne kadar fikir, sanat, kalem sahipleri varsa, en mütevazı halka kadar büyük bir üzüntü kalabalığı havada uçan acıklı havanın şaşkınlık ve sessizliği içinde mazlum gencin tabutu arkasına takılıp sürüklendi, gitti. Yabancı, yerli kurumlardan, dostlardan sayılamayacak kadar çelenkler uzun bir silsileyle tabutun önünde, ardında etraftan yağan üzüntülere hüznü işaretler teşkil ederken, Bakanlığın idare işlerini çeviren müsteşar bir küçük menekşe demetini bile bu on iki senelik genç kâtibin hatırasından esirgemiş, bu büyük kalabalıkta, Bakanlık namına en mütevazı bir temsilcinin simasına tesadüf imkânını da vermekten çekinmişti. Sebep? Boynu bükük on iki senelik mesleğinin neticesini Kartaltepe topraklarında gömmeye giden bu tabutun örtüsü bir kötülük damgasıyla mı boyanmıştı, yoksa Bakanlık, yüzünü örten utanç renginin altından sırtıtmaya cesaret mi bulamamıştı?

Dışişleri Müsteşarı Bay Agâh Aksel, evinizin eğer besleyip büyüttüğünüz bir kedisi ölmüş olsaydı, onu bahçenizin bir köşesine gömerlerken başında duracak kadar bir üzüntü duymaz mıydınız?

Bu kitaptan başka bedbaht ihtiyar baba ateşten acılarının ilhamıyla birtakım makaleler daha yazmıştır. Bunlardan birkaçını buraya ilave ediyoruz.

1

Dünyada Vedat'tan Kalabilen: Kabrinin Kitabesi

Hayatının türlü parlak ihtimallerle dolu olan bir çağında uğursuz bir talihin kurbanı olarak ölen Halil Vedat Uşaklıgil burada gömülüdür.

Bedbaht babası Halid Ziya bu büyük acıdan evvel üç evlat matemi daha taşıdı: Dört aylık Vedide, iki yaşında Sadun, altı yaşında Güzin onu ve analarını yakıp gitmişlerdi. Bu yavrucukların kabirleri şurada burada dağılmıştır. Onların hatıraları da mazlum kardeşlerinin yanına defnolunuyor.

Vedat hakkında, vefatı, maiyetinde meydana gelen Elçi Ali Türkgeldi tarafından yazılan kitabe aşağıya ekleniyor:

Vedat fitratın ender meydana getirdiği harika bir zekâ, ince ve hassas ruhlu bir müzisyen, farklı lisanlara hâkim bir kültür sahibiydi. İnsanlığı da olgunluğu ölçüsünde seçkindi. En büyük zevki iyilik etmekte duyan Vedat, güzel kalpli, güzel huylu bir insanken ne yazık ki ömrü bir felaketler silsilesiyle geçti, nihayet tam olgunluk çağında bir facia ile son buldu ve zekâyâ, ilme tutkun olanların yürekleri sızladı. Kendini tanıyanlar büyük bir itinayla yetiştirilmiş olan bu kıymetli diplomatin acısını unutmayacaklardır.

Allah'tan tazarru ve niyazımız odur ki hayatta bedbaht olan bu masumu ahirette ilahi lütuflarına boğsun.

Ali Türkgeldi

Bir Garip Gece

(Bu yazı defin gününün gecesi için yazılmıştır.)

Bu garip gece 1937 yılının son ayının 19. pazar gününü takip eden geceydi, bir gece ki Bakırköy Kartaltepe Mezarlığı'nın tarihinde ilk defa meydana gelen şaşılacak, inanılmayacak bir hâdisenin tecelli yeri oldu. Bunun mahiyetinc, sırrına, toprakların, ağır taşların altında cereyan eden menkıbesine hiç kimse, benden başka tek bir fert şahit olmadı; orada cereyan eden hâdiseyi yalnız ben gördüm, söylenen sözleri yalnız ben işittim; benden başka da mezarlığın geceler sakinleri, servileri, kabirlerin üzerinde titrek nefeslerle dolaşan ölülerin ruhları, otların üzerlerinden, ağaçların arasından titrek temaslarla kayıp geçen karanlıkların soluğu...

Bunlar hissediyorlardı ki birinci defa olarak burada olağanın haricinde bir olay var, yalnız o kadar. Anlayış kuvvetleri olayın meydana gelmesinden öteye geçemiyor ve hepsi onu anlayamadıkları için bilinmeyenin korkusu arasında varlıklarını ele geçiren bir ürkeklikle titreyerek siniyorlardı.

İlk önce şakrak, fıkırdak, fakat kesik kesik bir kahkahayla başladı; sevinçle dolu, genç, şakalaşan bir kahkaha...

Bunun aksini gecenin esintileri kabristanın her tarafına yaydı, serviler baştan aşağı bir ürpermeyle titredi; aralarında uykularının içine uyuşmuş kuşlar korkarak gözlerini açtı, titreyen dalların içinde kargalar birbirinden sorarak merakı halledebilecek bir cevap almayan sorularını fısıldadılar, baykuşlar karanlıkları yaran gözleriyle hakikati anlamak için yerlerinden uçtular, yarasalar havalanarak bu kahkahacıkların kaynağını buldular... Bu, taze bir mezardı.

O gün gelen yeni bir misafirin mezarı! Ve burasını keşfedince onun üzerinde dönmeye, içinde cereyan eden gizli anlamı anlayabilmek için bütün dikkatleriyle dönmeye ve bu sırrı anlayabilmekte âciz çabalarının netice vermeyen haberini, servilerin hafif hafif sallanan, merak içinde titreyerek bekleyen boylarına götürüp çarpıyorlardı. Hakikati yalnız ben anlıyordum...

Bu kahkahaları ta ne vakitten beri ben bilirdim: Vedat'ın şen kahkahaları, hemen anladım ki mezar komşusu büyükannesine sataşarak bir şaka yapmak istiyor. Büyükannesini daima gıdıklayarak güldürürdü ve bunun için yanına yanaşmaya, ona dokunmaya ihtiyacı yoktu. Büyükanne o kadar gıdıklanırdı ki ona uzaktan elini uzatarak göstermek yeterli gelirdi.

Ve o sesini çıkarmadan, için için sarsıla sarsıla gülmeye başlarken onun hâlinden Vedat eğlenir ve işte böyle şakrak, fıkırdak, kesik kesik kahkahalarla gülerdi.

Bu defa mezarından kolunu uzattı, yanı başında henüz boş mezarın üzerinden aştı, daha ötede büyükannesini buldu ve her zamankinden farklı bir şekilde ona eliyle dokundu. Büyükanne derin uykusundan henüz uyanmayarak fakat bu elin temasıyla gıdıklanarak, sessiz gülerken, o cereyan edecek hâlin tuhaflığını düşünerek parça parça kendi kahkahalarını salıveriyordu. Nihayet büyükanne uykusundan silkinir gibi oldu fakat henüz olayın mahiyetini anlamaksızın bu şakanın herkesten, her şeyden fazla sevdiği Vedat'tan başka birisinden gelemeyeceğine hükmederek uykusunun arasından, “Aman Vedat!” dedi, “Yine mi başladın?”

Bu sorunun ardından büsbütün uyandı ve derhâl anladı, müthiş bir acı ile “Ah, ruhum Vedat'ım!” diye haykırdı. “Sen nereden geldin? Buraya niçin geldin?”

O zaman Vedat şakayı bırakarak sakin bir sesle cevap verdi:

“Büyükanneciğim, sen on beş seneden beri burada, bu boş mezarların yalnızlığında kendi yerinde uyuyup duruyorsun.

Seni uyandırmaya, o kadar sevdiğin Vedatcığının komşuluğuyla yalnızlığından kurtarmaya geldim. Burada yan yana ne kadar iyi olacağız! Ta Tiran'dan, biliyor musun, Arnavutluk'tan geliyorum. Dünyanın dört bucağında emellerimi, ümitlerimi, sonra onları birer birer boğup öldüren dertlerimi, işkencelerimi dolaştırdıktan sonra, artık ne uyanıkken ne uyurken mümkün olmayan bir istirahat bulmak için, işte buraya senin yanına geldim... Buraya kadar gelmek için beni boşalttılar, içimde hiçbir şeyler kalmadı, hayatta o derece acılarla dolan kalbimi de çıkarıp attılar, beni vatanın toprağına kadar yollayabilmek için ilaçlarla doldurdular, kurşunlarla kaplanmış bir tabuta koydular, burada siyah bir şala sardılar, arkama bedbaht babacığımı, sonra beni uzaktan yakından sevenleri alarak buraya geldim. Artık mesut olmak, müsterih olmak, senin yanında bana hiçbir zaman nasip olmayan huzur ve rahat içinde uyumak için...”

Yarasalar hep dönüyor, kargalar, kuşlar birbiriyle fısıldaşıyorlar ve anlıyorlardı ki toprakların altında bir şeyler söyleniyor. Neler deniliyordu? Bunu keşfetmeye imkân bulamıyorlar, yalnız onlar da titreyen servilerle beraber bu esrar ile dolu olaydan ürpererek tüylerini kabartıyorlar, karanlıklar içinde doğruyu araştıran gözlerini etrafa gezdiriyorlardı.

Ben onları, bu nine ile torunu, ona tutkun olan ihtiyar kadıncıkla bu genç ölüyü görmüyor fakat Vedat'ı işitmekte devam ediyordum.

O dedi ki:

“İşte bu olmadı, ağlamak yok, niçin öyle içinizden kabarıp boğazınıza tıkanan hıçkırıklarla ses çıkarmadan fakat soluk yanaklarınızda yaşlarınızı salıvererek ağlıyorsunuz? Sanki neden? Ağlanacak ne var? Bana mı ağlıyorsunuz? Bana ağlayacağınıza, tersine, sevininiz... Bedbaht bir hayattan sonra nihayet derin ve ebedî bir rahata kavuşan yavrunuz için sevinin ve gülün, ister misiniz, sizi yine gıdıklayayım mı? Evet

sevinin... Biliyor musunuz? Artık uyanmamak için yatağıma yatınca, bulanık beynimle, kalemi zor tutan elimle, dört satırlık bir veda kâğıdı bırakmışım. Bunda da anneciğime, bana acımamasını, sevinmesini söylemişim. Sonra onunla biçare babacığımı düşünerek, kendilerine bırakacağım müthiş acıyı ölçerek kendi kendime dedim ki, ‘Onlar, çok yaşadılar ve hayatta büyük mihnetler taşıdılar. Artık bundan sonra yaşamalarından ne çıkacak? Onlar da buraya gelsinler artık...’

Ve kendilerini davet ettim, ufak tefek işleri varsa onları bitirmek için biraz sonra fakat herhâlde artık gelsinler.

Bakınız onların yerleri de hazır. Sağımda ve solumda... Bir kere onları da böyle iki yanıma alınca biz şimdilik dört kişi olacağız, üç kuşakta dört kişi yan yana, birbirimize soku-larak, birbirimizin hararet ve muhabbetiyle ısınarak, mesut, rahat uyuyacağız. Haydi büyükanneçim, gözlerinizi sıkın da yaşlar dinsin, siz de ben de tekrar onları bekleyerek derin uykumuza dalalım.”

3

Ziyafet Gecesi

İlk önce kulağına, yüksekte uçan bir kuşun kanat hışırtısı gibi ancak hissolunur bir fısıltı hâlinde geldi; derin uykunun arasında pek fark edemedi, sonra sersemliğinin sisleri dağılınca anladı, içinden kendi kendisine: “Nasıl o küçük kız, ne çabuk evlenecek çağa gelmiş?”

Aklından hesap etti. Bu kız doğduğu zaman o babasıyla beraber İsviçre’de mahsur kalmışlardı... Demek yirmi sene oluyor. Hatta hatırladı, yine onlarla beraber İsviçre’de mahsur kalan büyükbabasının ricası üzerine bu ilk torunun ismini kendi babası koymuştu. Ne garip! Zaman, nasıl ölçülmeyen bir hızla geçiyor. O vakitten beri neler neler olmuştu ve binlerce beklenmeyen, umulmayan hâdiseler arasında kendisinin, kendi şahsi hayatının içinde ne inkılaplar, ne evvelden keşfedilmeyen, önüne geçilemeyen olaylar meydana gelmişti.

Muhakkak bu mesut gün için bir şenlik yapılacak, bir ziyafet verilecek, o vesileyle bütün Ankara yeni çiftin etrafında bir halka hâlinde dönecekti.

Yine o fısıltı, kulağına, “Evet, bu akşam!” dedi. Kızın babası onun meslek arkadaşlarındandı, elbette ziyafet Dışişleri köşkünde...

O zaman, bunu anlayınca, dudaklarında bir tebessüm belirdi. Fikrinden bir düşünce geçti. Eğer o da dünyada ve Ankara’da olsaydı, o da elbette bütün Dışişleri ile beraber orada bulunacaktı. Hâlbuki şimdi?

Fikrine gelen garip düşünceyi silkip atmamak için bir an durdu, sonra kıpırdandı. Tabutunun tahtaları çatırdayarak ayrıldı, vücudunu kaplayan kurşun tabaka çatlayıp çözüldü,

kabrinin üzerine yüklenen ağır taşlar sihirli bir elin temasıyla devrilip bir kenara yığıldı, topraklar bir kasırgaya uğramış pamuklar hafifliği ile savruldu. Ve şimdi gecenin karanlığında bembeyaz kefeniyle ışıldayan vücudu silkinerek mezarının üzerinde dikildi. Evet, oraya gidecekti; o da bu şenlikte sevdikleriyle sevmediklerinin, kendisini sevenlerle sevmeyenlerin arasında bulunacaktı. Onu kimse görmeyecek, varlığını duymayacaktı. Fakat kendisi herkesi görecek, aralarında dolaşarak, yanlarına sokularak hayat denilen şeyin, bu ikiyüzlülükle, yalanla, hile ve hıyanet, kıskançlık ve kinle dolu insan hayatının içinde tekrar bir kısa saat geçirecekti. Efsanelerde olduğu gibi. Kimseye görünmeyen fakat her şeyi gören bir hayal...

Buna karar verince ufak bir çabaya bile lüzum görmeyen bir hamle ile yükseldi ve uçtu. Uçaklara nasip olmayan ve hiçbir zaman için mukadder olamayan bir süratle, ancak uçu-cu bir dalgaya, ufku baştan başa yaran bir şimşeğe benzeyen bir hızla denizi, sahraları, yaylaları, yalçın kayalıkları aşarak indi, ancak bir saniye... Ah! Burası onun için ne emellerle ve ne acı hatıralarla doluydu!

Şenliğe böyle kefeniyle mi gidecekti? Mademki onu kimse görmeyecekti; hatta bir aralık ziyafetin en mutlu, neşeli bir zamanında böyle sapsarı simasıyla, solgun kefeniyle, cisimleşmiş bir hüsrânın mahzun hayatıyla acısını haykıran bir hayalet gibi görünseydi, bütün o eğlence havasının içine ölüsünün soğuk nefesini üfürerek bu eğlenceyi titretseydi.

Bu düşüncüyü hemen terk etti. “Ne lüzumu var?” dedi, eğlensinler, gülüp oynasınlar, benim onlara karşı kıskanacak hiçbir sebebim yok.” Aksine oraya giyinip kuşanıp hayatta iken nasıl idiyse, Dışışleri’nin nasıl zarif, güzide bir kâtibi idiyse öyle gitmek istedi. Onu kimse görmeyecekti fakat bunu kendi şahsi özgüveni için yapmak istedi. Ve Ankara Pa-las’a, orada kendi odasına gitti.

Önünde bir engel kalmıyor, duvarlar yarıyor, merdivenler siliniyor, kapılar açılıyordu. Odasında hâlâ kendisinden kalma bir koku vardı, bunu ciğerlerinin olanca kuvvetiyle yuttu. Sonra aynanın karşısında kendisine baktı. Hâlâ güzeldi. O vakit süslenmek, giyinmek, bu ziyafet için etrafın gıptasını tahrik edecek kadar zarif olmak istedi. Zaman, mesafe, cisimler nasıl düşüncelerine boyun eğiyorsa, bütün arzularına boyun eğen eşya öyle gelip üzerinde toplanıyordu. Ayaklarına parlak iskarpinlerle siyah ipek çorapları, arkasına platin düğmeleriyle zarif gömleği, geniş göğsünü açık bırakan yeleği, güzel endamını şekillendiren frakı, hepsi tamamdı; hatta kolunda bilezik saati bile ziyafetin en coşkun zamanı gelmiştir diye haber verdi. Aynanın karşısında kendisine uzun uzun baktı, kendisinden memnundu. Böylece bütün heyetini beğeniyordu. Bir aralık bir şeyin eksik olduğuna dikkat etti, birden bunun ne olduğunu düşünmedi fakat düşünüp bulmasına vakit bırakmadan tek gözlüğü ince siyah kordonuyla beyaz yeleğinin üzerinde sallandı. Buna lüzum görüyordu. Tek gözlüğünün arasından bakışlarının manası daha açık olurdu ve bu gece, mademki kimse görmeyecek, o birer birer büyük küçük bütün simalara bakarken bu bakışlarının bütün ifade kuvvetini etrafına serpiştirecekti.

Bu simaların içinde ne kadar sevdikleri, takdir ettikleri, yüreğinin bütün muhabbet ihtiyacıyla kendisine dost yaptıkları vardı; onlara bakarken, gözlerini yüzlerine dikerken, o zaman tek gözlüğünü atacak, kendi gözüyle, kendi gözünün saflık ve samimiyetiyle uzun, istek ve hasretle temaşa ederek öpüp koklayacaktı; fakat ötekiler de vardı. Sonra ne onlardan ne bunlardan olmayanlar, kendisi için bir özel manası bulunmayanlar vardı; onların arasından sokakta bir kalabalığı yarıp geçercesine sıyrılıp uzaklaşacaktı.

Dolaşmaya başladı, şurada burada ayakta toplantılar vardı; köşede bucakta oturup etrafı kayıtsızlıkla temaşa edenler de vardı. Bunların aralarına sokuldu, kalabalığın içinde

gezintileri takip etti, başkalarına işittirmekten çekinerek konuşanlara kulak kabarttı; bazen böyle geçerken süründüğü oluyordu; onlar fark etmiyorlardı fakat kendisinde ufak bir heyecan olurdu: “Acaba hissediliyor muyum? Yoksa görülüyor muyum?” diye korktuğu dakikalar geçirdi; lakin gittikçe güven geldi. Konuşmayı dinledi. Bunlar hep tahmin ettiği zeminlerdeydi. Cazın gürültüsü arasında bu görüşmeler belirsiz bir uğultu hâlinde havada dalgalanıyordu fakat o her söyleneni açıklıkla işitiyordu; yaşlıları geçti. Daha sonra gençler! Özellikle meslek arkadaşları... Bunları da sınıf sınıf ayırmıştı, sabırla, tahammülle, önlcrinde dereceleri atlayarak fırlayanlara karşı isyanlarını sükûtle, hazımla geçiştirenler vardı; bunların içinde öyleleri vardı ki, işte görüyordu, bir küçük iltifat bakışına mazhar olabilmek için, hep vekilin yolu üzerinde bulunacağını ümit ediyorlardı. Bakan? O asıl duyguları tahlil edilmeyen bir muamma idi; her tesadüf ettiğine, camlarının altında, bir âmâ gözü gibi donuklaşmış gözlerinde bir tebessümle gülümseyerek “Güzel kardeşim!” iltifatını saçan bu bakandan, genç arkadaşlar, bir derece terfi ümidi alabilmek yahut Ankara muhitinden kurtulup elçiliklerden birine hoptamak kaygısıyla titriyorlardı.

Bütün gizli gizli konuşulan şeylerin ruhunu anlıyordu ve türlü türlü yorumlarla herkes birbirinin kulağına yavaş yavaş sesle fısıldarken bunları hep işitiyordu ve tek gözlüğünün altında daha manidar olan nazarlarıyla simaları birer birer yokluyordu. Hiçbir zaman, hayattayken hiçbir toplantıda bu derece zevk duymamıştı; bu zevki tatmış olmak için ölmüş olmak, kıymetine değer bir mazhariyetti. Ne iyi etmişti de bu fırsatı kaçırmamış, ondan hemen istifadede acele etmişti. O kadar eğleniyordu ki... Yalnız bir küçük hüznü vardı: Dans edememek. Caz, birbirinin ardından fox-trott, valse, rumba, tango ahenkleriyle çiftleri dolaştırırken kendisi bunların arasına giremiyordu. O da nasıl dönmek, döndükçe kendisini bir hülya sisi içinde unutmak isterdi. Buna imkân yoktu. Bu gecenin sevincini kıran yalnız bu noksandı.

Birdenbire gözüne biri ilişti. Bu, kendisinin kalbine pek yakın bir kadındı. Şu anda bile çocuk gibi olan, küçücük vücuduyla, ufacık yüzüyle, daima kıpırdak hâliyle sanki büyü-yemeyerek on beş yaşında kalan ve hiçbir zaman yaşlanma-yacak olan bir kadın... Ondan pek hoşlanırdı. Onun makara gibi, bir kuyu çıkırgı gibi boşanan lakırdısından, oradan oraya sıçraya sıçraya koşan ve insanı şaşırtan konuşmasından garip bir zevk alırdı; kadın sıfatıyla değil, incelemeye değer bir örnek sıfatıyla...

Onunla daima buluşmaktan haz alırdı, o da kendisinden pek haz alırdı. Aralarında hiçbir cinsî alaka olmadan sevişir-lerdi fakat bu sevişmek bir tür maç müsabakası gibiydi. Biri, bir cümlesiyle ötekine bir taarruz hamlesiyle batır, öteki der-hâl bu hamleyi def ederek karşılık verirdi, böyle aralarında her konuşma bir küçük nükte ve şaka mücadelesi olurdu. Asıl her tesadüfte birbirine sokulmak için de sebep bu mücadele-nin lezzetiydi. Ondan sonra aralarında diğer bir bağ vardı: Dans! Onlar bir vals yahut bir rumba oynarken etrafın gözleri hep bu zarif, güzel ve o ölçüde usta çifte dikilirdi.

Onun yanına sokuldu, ona bir şaka yapmak istiyordu, on-dan sonra da artık gidecekti. Şimdi gördüklerinden, işittikle-rinden bezmiş, hatta birçok yerlerde mahzun olmuştu, zaten hayatta iken de bu eğlencelerden erken, dağılma zamanından çok evvel kaçır, odasına, rahat döşegine sığınırdı.

Ona nasıl bir şaka yapacaktı? Bu kadının kendisini hem en mizacına uygun bir arkadaş sıfatıyla sevdiğine, hem her vesile düştükçe, vesileler kendiliğinden düşmezse onları icat etmeye bahane buldukça, kendisine eziyet ettiğinden haberdardı; fakat bu, onun hakkında garip bir çekime kapılmaktan kendisini alıkoymamıştı.

Bunları düşünürken yapacağı şakanın şeklini kararlaştırdı, onun yanına kadar gitti ve eğilerek yüzüne, soğuk, mezardan gelme bir buz havası kadar üşüten bir nefesle üfördü; sonra

irkilerek, titrediğini gördü ve tam bu dakikada başlayan bir tangodan hemen zihnine geliveren bir fikirle yalnız ona görecek surette silkindi, yalnız ona henüz hayattaymışçasına göründü, gülerek eğildi ve ona her vakit verdiği küçük isimle hitap ederek, “Bu tangoyu bana verir misin?” dedi. O birden anlayamadı, bu hayali hakikat sandı; bir saniye içinde bir gafletle, bir şaşkınlıkla, ayağa kalkmak, davete icabet etmek için davrandı, sonra beyninde çakan bir şimşekle anladı, kendisini arkasına salıvererek bayıldı.

O, artık bu şakayı yaptıktan sonra silkindi ve burada daha ziyade kalmak istemeyerek kaçmaya teşebbüs ederken kalabalıkta bir çalkantı oldu. “Atatürk geliyor!” deniliyordu. Birden halk koştu, bir selam safı teşkil olundu. O da bu safın arasına karışabilirdi, fakat öyle vehmetti ki Atatürk onun orada varlığını hissedecek ve her tesadüfte tekrarlanan iltifat dolu sesiyle fakat güzel yeşil gözlerinin derin bir merhamet bakışıyla ona bakarak, “Sen misin, Vedat?” diyecek. Sonra, “Sana yazık oldu!” diye ilave edecekti. Bunu iştir gibi oldu ve o zaman bütün rikkatinin taşarak ağlayacağından korktu. Daha fazla kalmak istemedi ve yine bir şimşek hızıyla bir uçuşan dalga süratiyle Kartaltepe Kabristanı’na koştu. Beyaz kefenine bürünerek tabutunun içine yattı, sırasıyla kurşun saflılar kapandı, tabutunun tahtaları örtüldü, taşlar birer birer gelip kapandı, topraklar yine kat kat yığıldı ve böyle hayattan kaçmış, ebediyen uzaklaşmış olduğuna memnun, sakin uykusunun içine gömülerek, “Ne iyi ettim de öldüm! Ne rahat! Ne rahat!” dedi ve güzel kara gözlerini sıkı sıkı yumdu.

İnci Çiçeği

Babam pek ibadet eden ve sufi bir zattı. Mutasavvıflara özel bir meyli vardı ve Halvetiye²²⁷ tarikatına mensuptu. Bir şeyhi vardı ki ona bütün ruhuyla bağlıydı. Pek kibar hâ-linden, tavrından da anlaşıldığı gibi asil bir aileden olan ve Mehmet Bey namıyla tanınan o zatı çocukluğumun hatıraları arasından ben de görüyorum. Bana her vakit söylerlerdi. Kulağıma ezan okuyan ve ismini koyan da o imiş: Mehmet Halid Ziyaüddin. Evimizde bu isimle bir de levha vardı: Mehmet Halid Ziyaüddin kuddise sırrıhu.²²⁸ Sonra bu levha ne oldu? Hayatın çırpınışları içinde nerede kaldı? Bunu bilmiyorum. Şu hâlde dünyaya gelir gelmez ilk işitilen ruhani ses onun sesi olmuş. Bundan dolayıdır ki bende bu mübarek zat hakkında devam eden bir hürmet vardır. Onu geniş, yüksek ve bilemem nasıl bir parıltıyla parlayan alniyla, güçlü omuzlarıyla, ağarmaya başlamış sarı saçlarıyla, uzun fakat uzunluğuna rağmen ibadette aşırılıktan doğacak bir tür güçsüz hâliyle bugün bile görüyorum. Ben henüz pek küçüktüm, bir gün haber alındı ki Şeyh Efendi seccadesinin üzerinde uyuyorcasına vefat edivermiştir.

Babam son derece üzgün, koştı. Birkaç gün sonra eve şeyhinden birkaç yadigâr ile geldi. İki beş yüzlük tespih, biri yeşim, diğeri amber, bir sakal tarağı, bir enfiye kutusu, bir müttekâ,²²⁹ dört tane beyaz takke... Bunlar hâlâ duruyor.

227 Usûl ve esasları Şeyh Ömer Halveti tarafından belirlenen, bilhassa halvete ve gizli zikre önem veren, 14. yüzyılda kurulmuş bir tarikat. (y.h.n.)

228 Allah onun sırrını mukaddes etsin, kutlu kılsın. (y.h.n.)

229 Çilehanelerde gecelerini zikir ve tefekkürle geçirmek isteyen dervişlerin, başlarının alın kısmını dayayıp kısa bir süre uyumak için kullandıkları altmış-yetmiş santim boyunda, üzerine hilal şeklinde bir başlık takılmış bir değnekten yahut bu şekilde yapılmış yekpâre ağaç veya demirden dayanma aleti. (y.h.n.)

Vedat bir yola çıkarken yine bir kazaya uğramasın diye, paratoner gibi, ona bu takkelerden birini ayırdım ve 15 Ramazan'da Hırka-i Saadet²³⁰ ziyaretinde dağıtılan, üzerinde:

*Hırka-i hazret-i fahr-i Resul'e
Atlas-ı çarh olamaz pây-endaz
Yüz sürüp zeyline takbil ederek
Kıl şefi-i Ümem'e arz-ı niyaz.*²³¹

kitası yazılı ince bez mendillerden birine sararak yanında bulunsun diye ona verdim. O gülümseyerek aldı. Bilirdim ki bu gülümsemesi inanmamaktan ileri gelmiyordu. O her vesile ile kendisine uğursuzluk getiren TALİHİNDEN o kadar ürkmüştü ki ona karşı ne olursa olsun bir saklanma çaresini hemen kabul edecekti. Biz de öyleydik.

Tiran felaketinden sonra bize gelen özel eşyasının arasında bu takkeyi yine o mendile sarılmış olarak bulduk. Heyhat! Biçare çocuğu feci akıbetinden muhafaza edememişti.

***

Ara sıra Avrupa'dan getirdiğim fidanlar ve soğanlar arasında bir sene iki saksı içinde inci çiçekleri getirtmiştim. Fransızların *muguet*, Almanların *Mai Glöckchen* dedikleri bu soğancıkları saksılarından kalıpla çıkararak koydum, fakat çok geçmeden anladım ki bu usul iyi değildir. Bir sene, mevsiminde, bunları gölgeli, farklı fidanlarla dolu bir tarlanın kenarına tespih dizercesine birer birer dağıtarak gömdüm. Seneden seneye bunlar yayılarak ve o geniş tarlayı baştan başa istila ederek kapladı. Bugün o saha binlerce diyebilirim, inci çiçeği ile dolmuştur. Başka yerlerde camekânlar içinde yetiştirilen ve mayısta Beyoğlu'nun çiçekçilerinde tane tane yüksek fiyatla satılan bu çiçekler bende koparılmakla arkası alınmayacak kadar çoğalmıştır ve her mayısta bunlardan te-

230 Hz. Muhammed'in Topkapı Sarayı'nda bulunan hırkası. (y.h.n.)

231 Şeyhülislam Hersekli Arif Hikmet Bey'e aittir. (Mavi gök bile bütün peygamberlerin kendisiyle övündüğü Muhammed Aleyhisselam'ın hırkasına yaygı olamaz. O'nun eteğine yüz sürerek ümmetlerin şefaathısına yalvar.)

darik etmekle o seneyi, mesut geçirmek inancında olanların istedikleri kadar gelip kesmelerine amade tutulmuştur.

Bunun için her mayısta bahçemin birçok ziyaretçisi vardır ki gelip o sene için oradan uğur teminatı alarak bize teşekkür ederler.

Gayet tabii olarak dostlara, aşinalara bu uğur çiçeklerinden toplarken çocuklarımızı unutmazdık. Onlar genellikle yanıımızda olmadıklarından bunlardan birçok keser, kutulara yerleştirir, posta ile bulundukları yere gönderirdik.

İşte böyle, yüzlercesini bir kutuya koyarak, Tiran'a da, Vedat'a da göndermiştik.

***

Her ikisi de okuma meraklısı olan iki kardeş daima okuduklarını birbirine göndermek âdetindeydiler ve böyle ikisi de okuduktan sonra bu kitaplar Yeşilköy kütüphanesinde birikir, kendileri gibi okuma merakından bir türlü kurtulamayan babalarının arzusuna amade bulunurdu. Bu kitapların hemen hepsi tarihî, siyasi, toplumsal eserlerdi. Aralarında birçok hatırat ve nadiren pek ziyade ünlü romanlar bulunurdu.

Son senelerde Brüksel'den, Londra'dan, Bükreş'ten ve en nihayet Tiran'dan gelen bu kitapların iç kapağında Vedat'ın kurşun kalemiyle isminin ilk harfi olan V'yi görür ve sarsılıırım. Şimdi artık Tiran'dan bir şeyler gelmiyor.

Yalnız bunlardan bazısında Vedat'ın okuduğuna delalet eden işaretinden başka onun bana başka bir manada, başka bir mahiyette bir nişanesini daha buluyorum: İki yaprak arasına sıkışmış, kurumuş birkaç tane inci çiçeği...

“Bunları nasıl bir his sevgiyle, nasıl bir lüzum ve ihtiyaç üzerine buraya koymuştur?” diye düşünür ve faraziyelere belki rehber olur diye onları arasına alan sayfalarda bir iz, bir işaret ararım. Hiçbirinde böyle bir şeye tesadüf etmedim. Ve hükmettim ki o parçayı okurken zihnine ilişen bir korkuyla,

bir tehlike kuruntusuyla bu, uğursuzluğu defeden, uğur getiren, paratoner vazifesi görecek olan çiçeği oraya koymuş olacaktır.

Heyhat... Bedbaht çocuğum!

5

Resimleri Arasında

Bu satırları yazmadan evvel evin birçok yerlerinde duvarları dolduran, dolapların üzerinde duran resimlerini dolaştım; yine onu ta şu kadarcıktan başlayarak en son resmine kadar hayatının bütün safhalarında takip ettim. Ve bu acı dönüşün her durağında, her resminin etrafında dolanan hatıralarla uzun uzun durdum. En son resmi galiba otuz yaşlarında... Onun gençliğini ezen darbelerle ümitleri tarumar olurken alınmış bir resim; ruhunun bütün hüznlerini simasına, duruşuna, gözlerinin ifadesine kadar nakşeden bir resim... Bunda iki eli çapraz, güya bir yalvarma, bir sığınma vaziyetinde. Kime yalvarma, kime yakarış?

Onda fikren, ruhen hiçbir zaman sönmeyen bir iman, türlü imkânsızlıklardan, inkıaplardan, istifalardan geçtikten sonra, kim bilir nasıl bir kararlılık noktasında duraklayan bir akide vardı? Bir akide ki ruhun bekasına, sonsuz adaletin varlığına, ahiret mahkemesine inanırdı.

Bu resmin manasını, o göğsüne kavuşmuş ellerin ifadesini sonra bir mektubumun bir fıkrasında okumuştum. Kötü talihinin yine bir tecellisine maruz kaldığı bir sırada yazılmış bir fıkra. Diyordu ki: “Beni en mesut yaşamak hakkıma rağmen bedbaht eden kara mazhariyetime karşı şikâyetlerim var. Bir gün Allah’ın huzuruna çıkınca ben de onları söyleyeceğim.” O resmine bakarken hep bu sözlerini düşünür ve sanki onu en son adalet makamında elemlerini anlatıyor görürüm.

Yer yer evin hemen her tarafını dolduran bu resimler onu tek başına gösteren irili ufaklı tasvirleridir ki çocuk, gözlerimizden uzak olduğu uzun zamanlarda bizi avutturdu; artık onu bir daha dönmek mümkün olmayan bir uzaklığa bırak-

tıktan sonra, heyhat avunmak değil, hepsinin karşısında, ayrı ayrı yanıp kavruluyoruz.

Bir gün Tiran'dan gelen eşyasının arasında bir albüm bulundu. Pek sanatkârane yapılmış, mükellef büyük bir albüm ki bütün yaprakları boştu. O zaman hatırladım: Onun bütün dolaştığı, yaşadığı yerlerde, bazen yalnız, bazen dostlarıyla beraber alınmış resimleri vardı ki genellikle küçük boyda olan bu yadigârları büyük bir zarfa tıkmıştı, “Bir gün bunları bir yerde toplamak isterim,” derdi.

Bu albüm o maksatla alınmış olacaktı. Onu önüme koydum, zarfı boşalttım, onun yapmaya vakit ve fırsat bulamadığı işi ben yaptım. Bu resimleri tarih ve yer sırası gözetmeyerek nasıl tesadüf ederse öylece, karmakarışık, albüme yapıştırdım ve onu nihayet tecelli merhalesine götüren güne ait levhalarla kapadım.

İşte şimdi albüm önümde duruyor, onu açıyorum: Ta başında şu fıkrayı bir kâğıda yazılmış olarak buluyorum:

Sevgili oğlum Vedatçığma: Senin kendi elceğizinle ayırıp biriktirdiğin resimlerini yine kendinin, özenerek aldığın ve aldığın gibi hiç kullanmaya vakit bulmayarak bıraktığın deftere, bedbaht baban, sızlaya sızlaya, yana yana topladı, yapıştırdı. Bunların arasında her biri binlerce hatıra uyandırarak acı gezintiler yapıyorum. Bazen şen ve neşeli, bazen sahte bir tebesümle sanki kara talihine karşı dayanıklı ve sabırlı; tarih, yaş, yer sırası takip etmeyerek dizilen bu gölgelerinin arasından hep seni bulup öpmeye, koklamaya çalışıyorum; fakat bu gölgelerden binlerce, binlerce daha çok gölgelerin hep gözlerimin içinde, ruhumun derinliklerinde benimle beraber ağlayıp duruyor ve şairle beraber:

Bana her yerde senin ruy-i melalin görünür

*Neye baksam gözümün nuru hayalin görünür*²³²

diye inleye inleye kavruluyorum.

---

232 Asıl adı Bimen Dergazaryan olan Ermeni bestekâr Bimen Şen'in Hicaz makamındaki şarkısı. (y.h.n.)

İşte böyle başlayan albümün yüzlerce resmi arasında dolaşıyorum. Bunlardan hangisinde durayım: Gülerek, çömelmiş, bir çantaya nevale yerleştiriyor; galiba bir kır âlemine çıkacak... Yukarıda diğer bir resimde, en şuh tavrı ile bir elinde bastonu, öteki eli cebinde, irice şapkasıyla, biraz çapkınca hâliyle, galiba bir deniz kenarında... Diğer bir resim: Yeşilköy bahçesinde anasıyla, ablasıyla, babasıyla ve akraba kalabalığıyla, kendisi arkada, böyle sevdikleriyle çevrili olmaktan bahtiyar gülüyor... Diğer bir resimde, bir vapur güvertesinde mi? Hangi seyahatine çıkıyor?

Albümün yapraklarını çeviriyorum: Onu şurada bu arada, Londra'da, Paris'de, Prag'da, Brüksel'de, hep dönüp dolaşıp tekrar Yeşilköy'de, tekrar sevdiklerinin arasında, nihayet Tiran'da, Draç'da, İlbasan'da, İşkodra'da, Dalmaçya'da...

Bir yaprakta fazla durdum:

Henüz Dışişleri'ne geçmemişti. En mesut zamanı, dört arkadaş, bir kır kahvesinde, Ekrem ve Cemal Reşit'le beraber, O ve Bülent... Dördü de gülüyor, geleceği hep parlak görmekten, emellerinin gerçekleşeceğinden emin, o günün hayatından memnun ve rahat.

Yine bir kır âlemi, bu neresi? Hayır, kırdan değil: Yeşilköy bahçesinde. Birçok arkadaşları ile beraber. Bu ne zamandı? Ne vesileyle toplanmışlardı? Vedat yine gülümsüyor... Hatırlıyorum. Prag faciasından sonra İstanbul'da hukuku bitirince, o sene kendisiyle beraber mezun olan yakın arkadaşlarından birkaçı ile beraber. Bu resmin arkasında arkadaşlarının imzaladıkları bir uzun yazı. Bunda kendisine karşı olan muhabbet ve takdirlerini gösterdikten sonra, son olarak kendisini büyükelçi görmek temennisinde bulunuyorlardı; elbette tahmin edemezlerdi ki onu bekleyen son, faciayla sonuçlanacak bir ümitsizlik ve hicrandır.

Bu resimde uzun durmak kuvvetini bulamayarak yaprakları çeviriyorum.

Tekrar bir bahçede. Bunu tamamıyla hatırlıyorum. Hakkı Halit'in bahçesinde. Bu resmi o çekmişti. Biz dört kişiyiz. Ana ve baba ile iki oğul... Resim oldukça büyük ve pek belirgin. O dört kişinin bütün ruhları saadetle çalkanan yüzlerinin ifadesinden, dudaklarını geniş bir tebessümle açan neşeden taşıyor. Belli ki ana ve baba iki güzide genç yetiştirmekten pek bahtiyar. Vedat'la Bülent, onlar da ömürlerinin en şen, en sevinçle dolu bir çağında. Her ikisi de serbest bir meslekte, henüz ayaklarının altında dikenlerle örtülü tuzakların varlığının vehmiyle irkilmemişler. Oh! Ne mesut bir manzara! Bunda uzun uzun durdum ve: "Ne olurdu ya Rab!" dedim, "Hep böyle devam etseydi, hep bu ana ile baba çocuklarının ikisini de bir arada görmekle mutlu olabilselerdi..."

Yaprakları daima çeviriyorum: Yine seyahatler. Kaderinin arkasından koşuyor. Onu anasından, babasından, bütün sevdiklerinden, o kadar tutkun ve bağlı olduğu Yeşilköy yuvasından uzun zamanlarla ayrılıp uzaklarda müsait bir talih ufku aramaya sevk eden yokluklar.

Bir yaprak büsbütün tek başına çekilmiş resimleriyle dolu, onu çocukluğundan alarak gençliğine kadar götüren bir sıra resim. İşte başında fesiyle, kısa bir pantolon ile sekiz yaşında, on yaşında, on dört yaşında, on beş yaşında; bunlar hep ciddi, hele bir tanesi ciddi olmaktan ziyade mahzun, diğer biri geleceğin ne getireceği korkusuyla âdeta kederli, diğer biri kendi kendisine ağlıyor denebilecek kadar ümitsiz.

Belki bunları feci sonunun arasından görerek bu tesiri alıyorum ve fazla durmak istemeyerek yaprağı çeviriyorum.

Bu yaprakta hepsinden fazla durdum. Ortada bir büyük resim, on-on iki kişilik bir zümre, 1915 yılının Galatasaray mezunları. Yirmisini aşmış yahut yirmisine yaklaşmış gençler. Ta önde bu ağabeylerinin arasına sıkışmış, cılız, küçük, sanki büyükleriyle çevrilmek için iltica manasıyla, Vedat, henüz on altıncı yaşına yeni başlamış. Gözleri, bir noktaya

dikilmiş, derin bir araştırma dikkatiyle duruyor. Kendi kendisine, “İşte bugünden sonra hayat başlayacak. Gelecek bana ne hazırlıyor?” diyor gibi.

Yine yaprağı çevirdim:

İşte Tiran elçilik binası, işte onun yatak odası, işte kendisine bağlı olanlardan hiçbirinin kuvvet ve teselli verecek eli elinde değilken, arkasında hayatın bütün güzelliklerini, kendisine vadedilen bütün ümitleri bırakarak, son uyku için yatağına uzandığı oda...

Daha sonra Bakırköy Camisi’nin musallası. İşte babası ve bütün onu sevenler, ona acıyanlar... İşte siyah şalının içinde nasipsiz tabutunun salına salına, arkasında bir üzüntü ve acıma alayı sürükleyerek Kartaltepe Kabristanı’na giden tabutu. Bu alayın üstünde uçan soru: Gurbet diyarlarına nasıl gönderildi, nasıl dönmesi bekleniyordu, nasıl döndü?

Belli ki bütün bu cemaatin kalbini demirden bir pençe içinde sıkan sorular bunlardı. Bunları asıl kendi kendisine soran babası idi. İşte onu görüyorum: Sevgili oğlunun, mezarı kenarında kıvranan bedbaht, biçare baba!

***

Bu uzun ve acı gezintiden sonra artık defteri kapadım, fakat bunun bir neticesi vardı, onu yapmak istedim:

Yavrumun sandukasıyla beraber gelen Tiran eşyasından başka bir de büyükçe tahta sandık vardı. Bülent bana dedi ki: “Bu sandık da vefatından sonra Vedat’ın yüzünden alınmış alçı maskeleri vardır. Onun gurbet diyarından gelen tek bakayas: Naaşı, bir de bu maskeler...”

Uzun müddet bunları çıkarıp görmek mümkün olmadı. Nihayet o kuvveti ağlaya ağlaya ablası buldu, maskeler çıktı, bir dolaba kondu. İçlerinden birini, biz, ana ve baba açıp gördük...

Oh! Nasıl sarsılarak, nasıl, belki birinci defa haykırarak haykırarak ağlayarak, onu aldım, siyah bir tepsinin içine koydum, üstünü büyük beyaz ipekten bir boyun atkısına, yine onun bıraktıklarından sardım ve bir daha açmaya kuvvet bulamamaya, bir cam dolabın gözüne yerleştirdim. Bugün bu satırları bitirdikten sonra onu ikinci defa olarak açmak istedim; yavrumun alçıdan yüzünü öpmek ve koklamak için...

Fakat işte buna, yine kuvvet bulamıyorum, onu öylece beyaz örtüsünün altında, siyah tepsisinin üzerinde kapalı bırakarak bu acı sayfaları bitiriyorum.

İkimize Ait

Bu ikimizin arasında bir sır, bir sır ki yalnız o ve ben anlıyoruz. “Anlıyoruz,” dedim, fakat o, muhakkak anlıyor. Bana gelince anlıyor muyum, anlamıyor muyum, buna tam manasıyla vâkıf değilim. Eğer bu muammayı, hayatın alışılmış kuralları haricinde geçen bu harikayı şu satırlara dökerken bunların başkaları tarafından görülebileceğine ihtimal versem, devam edemeyeceğim. Benim mutlaka mecnun olduğuma hükmedilecek. Mecnun olmadığımı, aksine bütün düşünceme sahip olduğuma kanaatim var. Bu garip hâdiseyi tespit etmeye çalışırken yegâne maksat onu kâğıdın üzerinde nakşedilmiş görerek tahlil edebilmekten ve bu suretle onu anlamaya çalışmaktan ibaret...

Şu hâlde, nasıl başlamalı? Her şeyden evvel demeliyim ki bende bir kişilik bölünmesi oluyor. Bu tabir yeterli derecede açık mı? Demek istiyorum ki varlığımda biri şuurunu muhafaza eden, fakat kalın bir sis tabakasını yer yer yırtarak meydana çıkan bir şuurla diğeri onun haricinde, onu yer yer örten, ondan boş kalan kısımları kendisine mahsus bir hâkimiyetle işgal eden bir başka türlü şuur ile iki mevcut meydana geliyor. Bunlar vakit vakit birbirine karışıyor, ikisinin arasını ayıran hududu tayin etmek mümkün değil; genellikle de birbirinden ayrı, tek, ayrı ayrı yaşayan iki şahsiyet oluyor.

Açık mı? Hiç değil! Eğer bunu ben anlayabilsem, bu tarifte daha fazla bir açıklık olacak. Ancak bu sırrın mahiyetini bilmiyorum ki onu anlama ve anlatmada başarılı olabileyim. Demek oluyor ki bundan bahsederken onu bu belirsizliğin altında böylece bırakmaktan başka çare yok.

Nasıl başladı? Bunu layıkıyla, bütün ayrıntısıyla bilmiyorum. O, tabutunun içinde yatıyordu. Gözleri açıktı. Sol-

gun bir simayla, gülümseyen dudaklarla... Gariptir, kefen içinde değildi. Pijamasını giymişti. Ben tabutun kenarında oturuyordum. Kuru boğazımdan çıkan bir sesle -bir ses ki onu kendim de işitmiyordum, fakat o işitiyordu- ta kulağına eğilerek: “Oğlum, canım yavrum!” dedim. “Ben geldim.”

“Biliyorum babacığım, canım babacığım,” diye cevap verdi. Sesini işitiyor muydum, bilmiyordum, zannederim ki işitemiyordum, fakat dediklerini anlıyordum.

İlave etti:

“Sizi ben istedim. Bilseniz ne kadar göreceğim geldi. Sizin de beni göreceğiniz gelmiştir, diye düşündüm.”

“Niçin kalkamıyorsun?” diye sordum.

Dudaklarında hafif tebessümü bir az daha genişledi:

“Uykum var. Hep uykum var, bu uykunun içinde öyle rahat, öyle mesudum ki hiç uyanmak istemiyorum. Beni öpünüz, sonra yanağınızı, hani ya bilirsiniz ya, kılsız tarafından dudaklarıma kadar getiriniz. Sonra bırakınız, ben öpeyim, siz de uyanınız.”

Ve uyandım, daha tamamıyla uyanmadan evvel ta içimde yine kendi sesimle, “Demek yaşıyor,” dedim.

***

Böyle başlayan kavuşmalar bundan sonra hep devam etti, hâlâ devam ediyor. Hiç kimsenin haberi olmadan onunla böylece buluşuyoruz; bazen o öldüğünden haberdar değilmişçesine, bazen ben onun yaşadığından şüphe ederek birbirimizi görüyoruz, ben onu bulunca teselli bulmuş, o beni görünce ferahlamış, vakit vakit tatlı, ara sıra da müthiş hakikat çirkin çehresiyle sırtıp aramızda kendisini göstererek, acı acı konuşuyoruz.

Bir gece, sabaha karşı, ikinci uykudaydı, görülen rüyaların açık izlerle zihinde çalkandığı sabah uykusunda...

Ben, Yeşilköy köşkünün birinci katından, mermer merdivenden iniyordum. Onu aşağı kattan çıkıyor gördüm. O dönüp de merdivenin hizasına gelince son basamakta buluştuk. Kolundan yakaladım:

“Vedadım, sen misin?” dedim.

“Evet, babacığım!” dedi. “Biraz bahçede dolaşmak, hava almak istedim...”

Arkasında kollarını yarı açık bırakan, yün örgüden bir süveter vardı. Parmaklarımin altında dolgun ve güçlü pazusunu hissediyordum:

“Üşüyeceksin,” dedim.

Güldü, benim meraklarımla alay eden sesiyle:

“Hâlâ meraktan vazgeçmediniz. Zaten şimdi güneş yayılacak.”

Galiba gündüz başlıyordu yahut henüz geceydi fakat ben onu görüyordum. Kolunu bırakmayarak, “Haydi, seninle Fener’e kadar bir yürüyüş yapalım,” dedim.

Bu defa bir küçük kahkahayla karşılık verdi. Bu bir kahkahaydı, bir kahkaha olduğunda şüphe yok, fakat nasıl ifade etmeli, sessiz... Kahkahasının sesini kulaklarımla değil, bir altıncı hisle işitiyordum:

“Bakınız,” dedi, “Yine bir saniyelik gaflet içinde hakikati unuttunuz. Unuttunuz ki ben ölüyüm. Sizinle böyle yan yana bir gezinti yaparken, bize tesadüf eden olursa... Bütün köy benim ölmüş olduğumu biliyor! Buna ne mana verirler? Haydi, beni öpünüz, her vakit yaptığınız gibi, koklayarak, kendinizi de bana öptürün, sonra gidip yatağınıza girerek uykunuza devam ediniz. Ben de biraz dolaşayım, benim *sunset* gülünü, batan güneşi görmek istiyorum, ondan sonra gün olmadan ben de kendi yerime çekilip derin uykumun içinde kendi âlemimde yaşayayım. İşte görüyorsunuz ya, mademki yaşıyorum, artık ağlamakta sebep yok.”

Ve silindi.

***

Diğer bir gece, yine ikinci uykuda... Galiba her vakit olduğu gibi bütün birinci derin uykuda da onunla meşgul olmuştum; fakat bu birinci uykudan hiçbir hatıra kalmıyor. Yalnız ikinci uykuyu hatırlıyorum.

İşte böyle, yalnız onunla aramızda kalan, herkesten saklanan esrarla dolu kavuşmalar, hiç ara vermeden devam ediyor. Bunlardan pek çoğu ilk uykunun derinliklerinde boğulup gidiyor, yalnız bunlardan sıyrılıp uyandıkça, göğsümde küreklerle atılmış bir ateşin yangın kalıntılarını, bütün vücudumu kırıp hurdahaş eden bir harabiyetin tesirini duyarım. Bu derin uykularda ne olur, ne cereyan eder, bunu bilmek mümkün değil.

Ne diyordum; yalnız ikinci uykuyu hatırlıyorum. Şu anlatmak istediğim geceyi bütün ayrıntısıyla, bütün küçük teferruatıyla, şimdi gözlerimi kapayarak görüyorum. Bu acı, yakıcı bir gece oldu.

O Kartaltepe Mezarlığı'nda mezarının ve tabutunun içindeydi, ben kenarında oturmuştum, aynı defin günü gibi... Yalnız onu görüyordum: Sapsarı, dudakları büzülmüş, büyük bir kahrın mührüyle kilitlenmiş; ben tamamıyla şuuruma sahiptim, onun ölmüş, bir daha uyanmamak üzere oraya uzanmış olduğuna tam bir kavrayışla; elim çenemde, gözlerim ona dikilmiş, inleye inleye ağlıyordum.

Birdenbire, şuurumun üzerindeki kuvvet faaliyete geçti. Varlığımda yine bir ikiye ayrılış meydana geldi. Onu tabutunun içinde ufak bir titreyişle kıpırdanıyor gördüm, başını biraz bana çevirdi, kilitlenmiş dudaklarını bir tebessüm yırttı. Gözlerinde sitemkâr bir mana görüldü:

“Babacığım!” dedi, “yine ağlıyorsunuz...”

Sonra ilave etti:

“Mademki yaşıyorum, yalnız sizin için yaşıyorum. Artık...”

Ufak bir suskunluktan sonra, her zaman, düşüncesine göre uygun görmediği şeyler için âdeti olan tabiri tekrar etti:

“Manası yok.”

Bunu hafif bir alayla söyledi, her vakit öyle söylerdi; fakat birden çehresini derin bir elem kapladı, gözlerini kapadı, düşünüyor gibiydi, yoksa ölüme mi dönmüştü. Bu dakikada ufku yığın yığın kaplayan kara bulutlar bir şimşek kamçısıyla yırtılıyormuşçasına şuurumun bir aydınlığı meydana geldi ve hakikati gördüm. İçimde bir ses: “Sen delisin!” dedi. “İşte o ölü olarak yatıyor. Sen ne arıyorsun?”

Fakat hakikatin bu sesine karşı o cevap verdi, gözlerini açmayarak, “Ah, babacığım,” dedi, “ölmeden evvel hep sizi, anacığımınla beraber sizi düşündüm. Size ne müthiş bir acı vereceğime düşüncemi sevk ettikçe, tereddütler, bulranlar geçirdim; fakat başka türlü yapmak mümkün değildi. Beni ölüme sevk eden zalim talihin güçsüz bir esiriydim. Kendi kendime dedim: Eğer ölmesem, onlara öyle bir ezilmiş, kırılmış bir hâlde döneceğim ki beni o hâlde görmek, o acı manzara karşısında her dakika matem tutmak daha müthiş olacak. Şimdi, şimdi, ağlayacaklar, yanacaklar, fakat ne kadar? Her ikisinin de yanıma gelmek için pek az vakitleri var. Onları çok beklemeyeceğim...”

Sonra sağında ve solunda iki boş mezarı gösteriyor zannettim:

“İşte burada, yeriniz, biriniz sağımda, diğeriniz solumda, o zaman daha iyi ısınacağım, yalnızlıktan kurtularak, daha iyi, daha mesut, daha rahat uyuyacağım...”

Bunları açıkça işittim, sonra birden şuurumun altından fıskıran bir fikirle, “Vedat,” dedim, “mademki burada yaşıyorsun. Bu uykunun içinden bir silkinişle uyansan, evimize;

o kadar sevdiğin bahçemize gelsen, yalnız bana ait bir hayatla değil, herkes için yaşamakta devam etsen.”

O zaman acı bir tebessümle dudaklarının arasından söyledi:

“Ah, babacığım,” dedi, “unutuyorsunuz. Beni Tiran’dan buraya kadar göndermek için, biliyorsunuz ki mumyaladılar ve mumyalamak için içimde ne varsa boşalttılar, hatta kalbimi, o türlü elemelerle, hüsrانlarla dolu kalbimi de aldılar, onu orada alıkoydular. Bunlar olmadan ben nasıl herkesin hayatına dönebilirim?

Sonra uyanmak? Bu nasıl mümkün olur, ben uyumak için öyle derinlere indim ki beni artık uykudan uyandırmak imkânı kalmadı... Haydi, babacığım, haydi! Artık yerinize gidiniz, yatağınıza giriniz...”

O zaman müthiş hakikat, su tabakalarını yırtı yırtı, sırtına ala ala, ağır bir sessizlikle inen bir kaya parçası gibi, benliğini yararak, ta ruhumun derinliklerine kadar girdi ve artık kapanan tabutun üstüne yığılarak boğula boğula ağladım.

Tam bu sırada bir ses, anacığının sesi, “Ne oluyorsunuz? Yine mi ağlıyorsunuz?” dedi. Gözlerimi açtım ve hissettim ki yastığım tamamıyla ıslanmış...

Uğursuz Talihi

Talihinin yine fena bir darbesine uğramıştı, hissettirmek istemeyen sahte sevincinin altında kendisini kemiren bir dertle zehirlendiğine dikkat etmekten uzak değildim. On gün kadar öyle devam etti; biraz oyalamak, mümkünse bir nebze teselli vermek arzusuyla bir aralık odasına girdim, yazı masasının kenarına ilişerek şuradan buradan söz açarken masanın üzerinde bir kâğıtta bir yazıya gözüm ilişti: “Feng-shui.” Bu nasıl bir kelimeydi? İngilizceye pek benzemiyordu. Hangi lisandan? Özellikle tek başına o kâğıdın üzerinde bulunmasının sebebi neydi?

Ona dikkat ettiğimi görünce biraz irkildi:

“Bu ne demek Vedat?” diye sordum. Yutkunduk, söylemek istemedi, yüzünü bir pembe dalga istila etti.

“Bu nedir, hangi lisandan?” diye tekrar ettim.

Yavaş sesle:

“Çince!” dedi. Şaka ediyor zannettim. Ciddi söylediğini anlatmak için tekrar:

“Çince.” dedi. “Bir İngilizce kitapta tesadüf ettim de unutmamak için oraya kaydettim.”

“Ne demek olacak?” diye yine sordum.

Yüzünün pembe dalgası biraz daha koyulaşarak:

“Çinlilerin kötü talihe verdikleri bir isim...”

Bu cevap çocuğun zihnini tırmalayan derdi anlatmış oluyordu. Sanki onu teskin için bir felsefe savurmak arzusuyla dedim ki:

“Çocuğum, talih denen şey hayatta hâdiselerin doğal akışından gelen iyi yahut fena neticelerdir. Asıl kötü talih insanın kendi mazhariyetinde böyle bir uğursuz tesirin varlığına inanmasıdır.”

Güldü:

“Canım babacığım, siz bunu bana teselli vermek için söylüyorsunuz. Söylediğinize inanacağıma elbette ihtimal vermezsiniz, buna kendiniz de inanmıyorsunuz. Pek iyi biliyorsunuz ki bana küçük yaşından beri bir uğursuz talih musallattır, hep ben yürüdükçe o arkamdan koşuyor ve gırtlığıma sarılıyor.”

Gözleri doldu ve sustu. Ben de devam etmeyerek sustum. Hep biliyorduk ki bedbaht çocuğun hakkı vardır. Talihinin uğursuzluğu onu hep takip etti ve facia da gene öyle meydana geldi.

O müthiş neticeden sonra hiçbir gün, özellikle hiçbir gece geçirmedim ki bu talihin uğursuzluğu beni yakıp kavurmasın. Rüyalarımın içinde hep o fikri bulur, onunla sızlarım.

İşte o rüyalardan birini zapt ediyorum. Bu rüya biçare yavrumu elimden alan uğursuz talihin bir timsalidir, onu tasvir eden yazı da yine onun timsalî bir levhasından ibarettir.

***

Korkunç Rüya

Ah! Bu rüyalar! Bir müddetten beri rüyalar bütün varlığıma egemen bir kuvvet oldu. Onlarla bir ikinci hayat yaşıyorum, öyle ki doğal ve bilinçli hayatımla rüyalarımın hayatı birbirine karışarak müşterek, karışık bir varlık içinde yuvarlanıp gidiyorum, öyle bir yuvarlanış ki etrafı cinnetin uçurumları ile çevrilmiş olsun.

İşte bu rüyalardan biri! Korkunç bir rüya...

Onu, yavrucuğumu bir araba içinde gördüm. Nerede, ne zaman? Layıkıyla bilmiyorum. Galiba bir ormanlıkta, galiba bir gece, galiba yağışlı, kasırgalı bir hava... Asıl kasırga arabanın süratindeydi.

Ben onu nasıl takip edebiliyor ve karanlıkta arabanın içini nasıl görüyordum? Bunu da bilmiyorum, hiçbir şeyi bilmiyor, hiçbir şeyi anlamıyordum, yalnız hissediyordum, hatta açıkça anlıyordum ki yavrumu, bu ormanlıkta, bu çılgınca koşan arabada, bu ıslak gecenin karanlığında kuşatan bir büyük tehlike vardır. Onun bir köşeye büzülüp sinişinden, korkudan yemyeşil kesilmiş renginden görüyordum ki tehlikeden korkuyor; ondan kaçmak, kurtulmak için bir fırsat bekliyor. Sonra birden, bir aydınlık demeti içinde bu tehlikeyi gördüm! Ta yanında, arabada, birisi vardı. Buna birisi demek doğru mudur? O bir goril miydi? Bir şempanze miydi? Herhâlde bir insan değildi? Fakat bir insan gibi gözlükleri vardı. Sonra bir canavar olduğunda şüphe yoktu. Bunu çenesinden, gıcırdayan iri dişlerinden anlıyordum. Kıllarla örtülmüş, hadden aşırı uzunlukta, çengelden tırnaklarla kolları vardı; bir aralık, bu kollardan biri uzandı, yavrumun boynuna dolandı ve onu çekmek istedi... O zaman bağırmak istedim, ağzımdan bir ses çıkmadı; fakat birden yavrumu arabadan atlamış, ormanın içinde koşuyor gördüm. Bu karanlıkta nasıl görebiliyordum, bunu da bilmiyorum. Oh, diyordum, bir kazaya uğramadan atlamış, kurtulmuş... Sonra birdenbire demir bir pençe göğsümün içinde ciğerlerimi, yüreğimi avucunun içine alarak sıktı, yine bağırmak istedim, yardım çağırmak istedim. Kimden? Bunu düşünemiyordum, fakat yine sesim çıkamıyordu. Niçin böyle birdenbire korktum? Korktum, çünkü yavrumu koşuyor görürken yine o sırada arkasından onu takip eden tehlikeyi gördüm. Bir goril, bir şempanze, herhâlde gözlüklerine rağmen bir insan değil...

Ve gördüm ki onun uzun kolu uzanıyor, insan kolunda mevcut olamayan bir kuvvetle ormanın ağaçlarından söke-

rek, yine bir insan kolunda mevcut olamayan bir hızla, bir insan yüreğinde mevcut olamayan bir kin hırsıyla, yavrumun ayakları dolaşsın, onu sendeleyip düşmeye, yere kapanmaya mecbur etsin diye, fırlatıp önüne atıyor... Fakat o, dönerek uçuşunda umulmayan değişiklikler resmeden bir kırlangıç uçuşuyla, mecrasında şaşırtıcı eğrilmeler yapan bir ırmak akıntısıyla, hamlelerinde istikameti tespit olunamayan bir seher rüzgârı esişyle, hep koşuşunda düşmanı gaflete düşüren, onu ne tarafa hücum edeceğinde tereddütte bırakan bir fırlarla, engellerden atlıyor, düşmanla arasına mesafeler koyuyordu. Bunu görürken bir teselli, bir ferahlama nefesiyle kabaran göğsümde geniş bir oh şişiyordu; fakat heyhat! O düşman kudurmuş bir kara bulut gibi, köpürmüş bir zift dalgası gibi, yanıp tüten bir kaya parçası gibi daima mesafeleri kazanarak, onun arkasından koşarak takipte devam ediyordu. Bir an oldu ki...

Bunu görmemek için gözlerimi kapadım, fakat kapalı gözlerimle yine görüyordum. Gördüm ki yavrum nihayet yere düşmüş, yüzükoyun kapanmış ve arkasından o hunhar canavarın demir çengellerle eli uzanarak boynundan yakalamış, mağlup, darmadağın olmuş, artık müdafaaya, kurtuluşa imkân bulamayan çocuğumu boğmak üzeredir...

Bu dakikada göğsümü parçalayan, nihayet fışkırmak kuvvetini bulan bir feryatla kendi kulaklarımı yırtan müthiş bir çığlıkla haykırdım ve uyandım...

Bütün alnım, saçlarım soğuk bir terle ıslanmış, göğsüm hâlâ o çığlığın geri dönen yankısıyla yırtılıyorcasına şişmişti.

Bir Kısa Telafi

Öyle zamanlar oluyor ki zihnimden bir şimşek hızıyla, bir şüphe, bir vehim, bütün geçmiş hâdiselerden bunların arasında acılardan, matemlerden, mevcuttan, hakikatten, hayatın bütün safhalarından kurtulan bir şüphe, bir vehim ki bir saniye ancak devam ediyor ve bu bir saniyelik şimşek içinde bana öyle geliyor ki Vedat ölmemiştir; onu, benimle beraber herkes ölmüş zannetmekle müthiş aldanıyoruz. O, bir oyun mu yapmıştır, bir şaka, bütün acılığına rağmen bir şaka mı tertip etmiştir? Herhâlde ölmemiştir ve şimdi, hemen, bu bir saniyelik zaman içinde, başında sol tarafına şuh bir edayla eğilmiş şapkasıyla, kolunun üstünde gelişi güzel atılmış pardösüsüyle, bileğine takılmış bastonuyla, kim bilir nerelerden gelerek kapıyı açacak ve yanıma, omuzu omuzuma dayanarak, başı başıma dokunarak oturacak, beni okşayacak ve kendisini bana okşatacak.

Evet, böyle bir saniye içinde bunu zannediyorum; ancak o kadar...

***

Bugün yine bir hatıranın yıldönümüdür. Her gün böyle geçen hatıraların yıldönümü var ve onlar gelip bana tesadüf edince, ezilmiş, yıkılmış bir bitkinlikle gözyaşlarının taşkını arasında boğuluyorum. Bugün yine öyle dirseklerimi dayamış, iki elimle bedbaht başımı kavramış, uluya uluya; hıçkır hıçkır ağılıyordum. Kapının açıldığını duydum. Duydum mu? Bilmiyorum, herhâlde hissettim ki kapı açılmıştır ve o yavaşça, bir gölge sessizliğiyle, bir rüzgâr esişi hafifliğiyle ilerlemiş, ta yanıma her zamanki sokulganlığıyla omuzu omuzuma dayanarak, başı başıma dokunarak, oturmuştur.

Vücudunun hararetini, başının kokusunu duydum. Bu hayali kaçırmamak için ellerimi başımdan ayırmıyor, gözlerimi açmıyordum; hep öyle uluya uluya, hıçkıra hıçkıra, hıçkırıkların çıkmasını zapt edemeyerek ağlamakta devam ediyordum. O zaman büyük bir açıklıkla, onun biraz gevrekçe, içinde bir alaycı kahkahanın kırıntıları çalkanıyor zannedilen sesini işittim. Alışkanlığıydı: Ne zaman kendisini şaşkınlığa, üzüntüye kaptıracak bir vaka karşısında bulunsa, “Manası yok,” derdi.

Yine o hâliyle, o edasıyla, “Manası yok,” dedi. “Niçin ağlıyorsunuz, sanki? Hep böyle ağlayacak mısınız? Mademki ben hakikaten ölmüş değilim, yaşıyorum, işte yanı başınızda, size dayanarak, size sürünerek, beyninizin içinde, ta yüreğinizin derinliklerinde dipdiri, olanca canlılığım, gençliğimle, neşemle yaşamakta devam ediyorum. Bakınız, her gün sizi gelip yokluyorum. Bana ölmüş mü diyorlar? Yalan! Bunun yalan olduğuna inanmıyor musunuz? Bu uzun uykuya dalarken, size yazdım, sizi de biraz sonra yanıma davet ettim, yanımda yeriniz hazır, sizi bekliyorum. Zaman da yaklaştı artık... O hâlde, ağlayacak ne var, sanki?”

Gözlerimi sıkarak açmak, dudaklarımı uzatarak onu öpmek istedim. Heyhat! Ne dudaklarım uzandı, ne gözlerim açılabilirdi.

O hep o, ancak işitilen sesiyle devam etti:

“Nereden geliyorum, anladınız mı? Kitap odasından geliyorum. Benim için bir kitap yazmışsınız. Sakladığınız yerde onu buldum, uzun uzun süzdüm, bir hamlede kitabı sonuna kadar gördüm. Bütün hayatımda şefkat gözünüz bir an bile üzerimden ayrılmamıştı. Hayatla aramda bir bağ kalmayınca beni yine bırakmamışsınız, yine o şefkat gözyaşlarınızla beni beşiğimden kabrime kadar takip etmişsiniz, teşekkür ederim, babacığım, kitabınız tamamıyla ben! Ancak...

Ancak bunu okuyanlar, hayatının bütün ayrıntılarını görenler diyebilecekler ki, ‘A çocuk, niçin kendine kıydın? Ha-

yatın her zemininde başarılı olabilmek için bütün vasıtalarla sahiptir. Birinde olmazsa diğer bir zemine atlamak pek mümkündü, hatta aynı zeminde yine hakkını geri alabilirdin. Sen ki çaresizlik ve sıkıntı denilen zalim bir sebep altında ezilmiş değildin, sen ki hayatta bütün sevilecek şeylere tutkundun. Seyahatlerin zevkini tatmıştın; güzel şeylerin, özellikle musikinin, edebiyatın tutkunuydun, sen ki anana, babana, bütün ailene, yurduna, Yeşilköy evine olanca varlığıyla bağlıydın? Evet, çocuğum, niçin kendine kıydın? Ve hayatlarının son yıllarında anacığınla, babacığına onulmaz bir yara açtın?’

İşte beni bu sözlerle azarlayabilirler. Evet, doğru, yalnız bilmem düşünebilecekler mi? Bütün hayatta sevdiklerimi, ümitlerimi bir hamlede feda edebilmiş olmak ve size bu müthiş acıyı vermek için ne büyük bir ümitsizliğin esiriydim. Ve gençliğime, gençliğimin bütün emellerine son vermek için ne büyük bir azim göstermek icap etti. Bu azmin kaynağını ümitsizliğimin derinliğinden çıkardım, bunu düşünüp anlayabilecekler mi?”

Bunları söyledikten sonra eğildi, beni öptü ve ilave etti:

“Lakin siz, siz anladınız değil mi babacığım? Ve beni affediyorsunuz...”

Hayal silindi.

SON